

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Биљана С. Ристић

**ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ
ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ
ТЕКСТОВИМА**

докторска дисертација

Београд, 2025.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Biljana S. Ristić

**SYNTACTIC PARALLELISM AND ITS
VARIOUS FUNCTIONS IN SLAVONIC-
SERBIAN TEXTS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2025

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Биляна С. Ристич

**ФУНКЦИИ СИНТАКСИЧЕСКОГО
ПАРАЛЛЕЛИЗМА В СЛАВЯНО-СЕРБСКИХ
ТЕКСТАХ**

Докторская диссертация

Белград, 2025.

Подаци о ментору и члановима комисије

Ментор:

Проф. др Милош Ковачевић, редовни професор
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Чланови комисије:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

Датум одбране:

ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ТЕКСТОВИМА

Сажетак

Предмет истраживања је синтаксички паралелизам, његова употреба и функције, у славеносрпским текстовима у периоду од 1768. до 1850. године.

Под *синтаксичким паралелизмом* подразумевамо случајеве када два или више делова исте реченице (или две одвојене реченице, или више одвојених реченица), у прозним или поетским текстовима различитих жанрова, имају симетрично распоређене синтаксичке елементе. Ови елементи могу бити распоређени контактано или дистактно; могу бити и хомолексички, али не морају, другим речима, синтаксички паралелизми могу бити обогачени другим фигурама понављања, али не морају.

Што се *циљева* истраживања тиче, желимо да утврдимо присуство, учесталост употребе, дистрибуцију засићености жанрова паралелизмима, структурне моделе који се понављају, категорије употребе, функције и значај синтаксичког паралелизама у славеносрпским текстовима.

Корпус, који се састоји од укупно 93 јединице, обухватио је следеће жанровске групе текстова: 1. прозна књижевност, 2. дескриптивно-прагматички текстови, 3. расправљачки текстови, 4. некролози, 5. новински текстови, 6. предговори, 7. писма, 8. текстови јавних обраћања.

Аутори текстова из корпуса су: Захарија Орфелин, Јован Рајић, Доситеј Обрадовић, Јован Мушкатировић, Василије Дамјановић, Аврам Мразовић, Атанасије Стојковић, Лукијан Мушицки, Павле Соларић, Милован Видаковић, Сава Мркаљ, Сава Текелија, Јован Хаџић, Јован Стерија Поповић, Атанасије Влаховић, Јован Суботић, Јован Дошенић, Стефан Стратимировић, Јосиф Рајачић, Димитрије Давидовић, Димитрије Фрушић, Константин Бранковић, Георгије Магарашевић, Георгије Михаљевић, Григорије Јовчић, Јаков Живановић, Јован Пачић, Јован Павловић, Симеон Јосифовић, Михаило Витковић, Мануило Малешевић, Платон Атанацковић, Петар Јовановић, Сава Грујић, Симеон Јосифовић, Јован Трифуновић, Теодор Шушић, Урош Максимовић, Евгеније Јовановић, Викентије Љуштина, Теодор Јанковић Миријевски, Милош Обреновић, Ђорђе Стратимировић, Стефан Рајић.

Након *ексцерпиранија*, примере смо поделили према жанровима којима припадају, затим смо у оквиру сваке жанровске групе издвојили употребне категорије паралелизама, и на крају смо у оквиру сваке од употребних категорија издвојили функције које синтаксички паралелизам има. Након тога смо издвојили остала средства са којима се паралелизам комбинује и функције таквог комбиновања. Осам поглавља у којима презентујемо *резултате* имају аналитичко-дескриптивни карактер. Смер анализе је од плана *стилематичности* ка плану *стилогености*: прво

смо, за сваки ексцерпирани пример, издвојили паралелизме и описали њихове структурне карактеристике, тј. начине на које су стилеми оформљени, а онда смо се бавили њиховом функционалном вредношћу.

Највише синтаксичког паралелизма је у некролозима, и по броју категорија употребе и по општој засићености текста паралелизмима. *Најмање* је синтаксичког паралелизма у новинским чланцима и писмима, ако посматрамо учесталост употребе, али је и та ретка употреба разноврсна према критеријуму категорија у којима се јавља.

Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању, паралелизам у величању појединаца, паралелизам у сугерисању и подстицању на неко чињење, паралелизам за приказивање динамике неке радње или процеса и синтаксички паралелизам у описивању су *најзаступљеније категорије употребе синтаксичког паралелизма у већини жанрова*.

Најважније функције синтаксичког паралелизма у славеносрпским текстовима су: омогућавање прецизности, омогућавање јасности, омогућавање прегледности, ритмизација текста, повећана звучност поновљеног дела, успостављање хармоније, постизање динамичности текста, постизање успорености текста, повећање кохезије у тексту / конекторска улога, наглашавање неке поруке, идеје или осећања, да се разоткрије и учини видљивијом структура текста, истицање значаја подударних елемената, синтаксичка интензификација, оживљавање приповедања, додатно оживљавање већ изазване представе, да се мисао појача и учини јаснијом, да се нагласе идеје, давање/додавање силе и снаге говору, наглашавање емоционалности и психолошког стања, постизање узвишености стила, изазивање и усмеравање пажње читалаца, патетичност, додатна експликација, уверавање, убеђивање, повећање експресивности, улепшавање поруке, да се нагласе сличности и разлике, да помогне стварање визуелне слике у вези са тим шта се где у тексту налази (лик текста у уму), да привуче пажњу на садржај.

Не постоји веза између синтаксичког модела (синтаксичке структуре) паралелизма и функције коју он обавља, сви модели (који се понављају) могу обављати сваку уочених од функција.

Не постоји веза између синтаксичког модела који се понавља и жанра у коме се он јавља, сви модели се јављају у свим жанровима.

Два најчешћа модела по којима се граде синтаксички паралелизми јесу: а) паралелна хипотакса, то јест рећање зависних реченица, најчешће односних у функцији атрибута, временских у функцији прилошке одредбе за време, месних у функцији одредбе за место, изричних у објекатској функцији, а ове зависне реченице најчешће све имају исто везничко, прилошко или заменичко обележје које се *анафорски* понавља на почетку сваке од њих, док је позиција предиката на самом крају сваке од зависних реченица; б) низање независних реченице у координираном односу, у оквиру исте сложене реченице.

Место за употребу паралелизма може бити у оквиру синтагме, једне клаузе, више клауза у сложеној реченици; у сукцесивним реченицама, у одвојеним дистактним реченицама у тексту, или међу више текстова.

У погледу *доследности у грађењу паралелизма*, за све групе анализираних текстова, осим за дескриптивно-прагматичке и расправљачке текстове карактеристично је да је, са удаљавањем од прве реченице која одређује модел за синтаксички паралелизам репетитивна доследност том моделу све мања. Разлог за доследност у грађењу паралелизма и неопадање те доследности у дескриптивно-прагматичким и расправљачким текстовима је потреба да они буду прецизни, прегледни и јасни.

Најдуже репродуковане ланце синтаксичког паралелизма пронашли смо у славеносрпским новинама (највећи број остваривања синтаксичког паралелизма, то јест потпуно доследне репетиције истих синтаксичких функција, који смо забележили је 34).

Постоји јасан образац позиционо одређене употребе првог лица једнине презента глагола *велимъ*, који је чест пратилац синтаксичког паралелизма.

Најчешће фигуре са којима се синтаксички паралелизам комбинује (било да се њима ослажњава, или он ослажњава њих) у већини текстова свакако су фигуре из група *понављања*, међу њима по фреквенцији употребе предњачи *анафора* која уводи сукцесивни низ реченица које ће имати паралелну синтаксичку структуру.

Употреба синтаксичког паралелизма је присутна у славеносрпским текстовима током целог трајања славеносрпске епохе: нити се повећавала, нити је јењавала, разлике у учесталости употребе су само жанровске природе.

Кључне речи: синтаксички паралелизам, славеносрпски језик, славеносрпска епоха, фигуре понављања, анафора, жанрови, прозна књижевност, дескриптивно-прагматички текстови, расправљачки текстови, некролози, новински текстови, предговори, писма, текстови јавних обраћања

Научна област: наука о језику; српски језик

Ужа научна област: стилистика, синтакса, историја српског књижевног језика

УДК број:

SYNTACTIC PARALLELISM AND ITS VARIOUS FUNCTIONS IN SLAVONIC-SERBIAN TEXTS

Abstract

The subject of this research is syntactic parallelism, its usage, and functions in Slavonic-Serbian texts from the period between 1768 and 1850.

Syntactic parallelism refers to cases when two or more parts of the same sentence (or two separate sentences, or more than two separate sentences) in prose or poetic texts of various genres have symmetrically distributed syntactic elements. These elements can be arranged either contactually or distantly; they can also be homolexical, but they don't have to be. In other words, syntactic parallelisms can be enriched with other figures of repetition, but this is not a necessity.

Regarding the research objectives, we aim to determine the presence, frequency of usage, the distribution of saturation of genres with parallelisms, recurring structural models, categories of usage, functions, and significance of syntactic parallelism in Slavonic-Serbian texts.

The corpus, consisting of a total of 93 units, includes the following genre groups of texts: 1. prose literature, 2. descriptive-pragmatic texts, 3. argumentative texts, 4. obituaries, 5. newspaper articles, 6. prefaces, 7. letters, 8. texts of public addresses.

The authors of the texts in the corpus include: Zaharia Orfelin, Jovan Rajić, Dositej Obradović, Jovan Muškatirović, Vasilije Damjanović, Avram Mrazović, Atanasije Stojković, Lukijan Mušički, Pavle Solarić, Milovan Vidaković, Sava Mrkalj, Sava Tekelija, Jovan Hadžić, Jovan Sterija Popović, Atanasije Vlahović, Jovan Subotić, Jovan Došenović, Stefan Stratimirović, Josif Rajčić, Dimitrije Davidović, Dimitrije Frušić, Konstantin Branković, Georgije Magarešević, Georgije Mihajlović, Grigorije Jovčić, Jakov Živanović, Jovan Pacić, Jovan Pavlović, Simeon Josifović, Mihailo Vitković, Manuilo Malešević, Platon Atanacković, Petar Jovanović, Sava Grujić, Simeon Josifović, Jovan Trifunović, Teodor Šušić, Uroš Maksimović, Evgenije Jovanović, Vikentije Ljuština, Teodor Janković Mirijevski, Miloš Obrenović, Đorđe Stratimirović, Stefan Rajić.

After extracting the examples, we categorized them according to the genres they belong to. Within each genre group, we identified the categories of parallelism usage, and finally, within each usage category, we isolated the functions of syntactic parallelism. We also identified other means with which parallelism combines and the functions of such combinations. The eight chapters presenting the results have an analytical-descriptive character. The analysis proceeds from the plan of stylistic features to the plan of stylistic properties: first, for each extracted example, we distinguished parallelisms and described their structural characteristics, i.e., the ways in which stylistic features are shaped, and then we focused on their functional value.

The highest frequency of syntactic parallelism occurs in obituaries, both in the number of usage categories and in the overall saturation of the text with parallelisms. The least syntactic parallelism is found in newspaper articles and letters, when considering the

frequency of usage, but even this rare usage is varied in terms of the categories in which it appears.

The most common categories of syntactic parallelism usage across most genres are: parallelism in argumentation, parallelism in glorifying individuals, parallelism in suggesting and encouraging action, parallelism for depicting the dynamics of an action or process, and syntactic parallelism in description.

The most important functions of syntactic parallelism in Slavonic-Serbian texts are: enabling precision, enabling clarity, enabling readability, rhythmizing the text, increasing the sonority of repeated parts, establishing harmony, achieving text dynamism, achieving text slowing, increasing cohesion in the text / connector role, emphasizing a message, idea, or emotion, revealing and making the structure of the text visible, highlighting the importance of matching elements, syntactic intensification, revitalizing narration, further enlivening previously evoked imagery, reinforcing and clarifying thought, emphasizing ideas, adding power and strength to speech, emphasizing emotionality and psychological state, achieving a sublime style, drawing and directing the reader's attention, pathos, additional explanation, persuasion, increasing expressiveness, enhancing the message, emphasizing similarities and differences, helping to create a visual image related to the text's content (character in the mind), attracting attention to the content.

There is no connection between the syntactic model (syntactic structure) of parallelism and the function it performs; all models (which repeat) can perform any of the identified functions. There is no connection between the repeating syntactic model and the genre in which it appears; all models appear in all genres.

The two most common models for constructing syntactic parallelisms are: a) parallel hypotaxis, i.e., arranging dependent clauses, most often relative in the function of attributes, temporal in the function of adverbial clauses of time, locative in the function of adverbial clauses of place, direct in the object function. These dependent clauses most often have the same conjunction, adverb, or pronominal feature that is anaphorically repeated at the beginning of each of them, with the predicate position at the very end of each dependent clause; b) the chaining of independent clauses in a coordinated relationship within the same complex sentence.

The place for the use of parallelism can be within a phrase, one clause, multiple clauses in a complex sentence; in successive sentences, in separate distant sentences within the text, or among multiple texts.

In terms of consistency in constructing parallelism, all groups of analyzed texts, except for descriptive-pragmatic and argumentative texts, are characterized by a decreasing consistency of the model as we move further from the first sentence that establishes the syntactic parallelism model. The reason for this consistency in constructing parallelism and the absence of its decline in descriptive-pragmatic and argumentative texts is the need for them to be precise, clear, and readable.

The longest reproduced chains of syntactic parallelism were found in Slavonic-Serbian newspapers (the highest number of syntactic parallelism occurrences, i.e., completely consistent repetitions of the same syntactic functions, was 34).

There is a clear pattern of the positionally determined use of the first-person singular present verb *велимъ*, which frequently accompanies syntactic parallelism.

The most common figures with which syntactic parallelism combines (whether it complicates them or they complicate it) in most texts are certainly figures from the repetition group, with anaphora being the most frequent figure, introducing successive sentences that will have a parallel syntactic structure.

The use of syntactic parallelism is present in Slavonic-Serbian texts throughout the entire duration of the Slavonic-Serbian era: it neither increased nor decreased, and the differences in frequency of usage are only genre-based.

Key words: syntactic parallelism, Slavonic-Serbian language, Slavonic-Serbian era, figures of repetition, anaphora, genres, prose literature, descriptive-pragmatic texts, argumentative texts, obituaries, newspaper articles, prefaces, letters, public address texts

Scientific field: Linguistics; Serbian Language

Scientific subfield: Stylistics, Syntax, History of the Serbian Literary Language

UDC:

САДРЖАЈ

I. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ.....	1
1.1. Предмет истраживања.....	1
1.2. Опште теоријске напомене.....	1
1.2.A. Синтаксички паралелизам: одређивање и дефинисање појма.....	1
1.2.B. Где се све јавља синтаксички паралелизам?.....	3
1.2.B. Славеносрпски језик.....	3
1.2.Г. Зашто посматрамо синтаксички паралелизам баш у славеносрпској епоси?.....	5
1.2.Д. Досадашња релевантна истраживања.....	6
1.3. Циљ истраживања и хипотезе	10
1.4. Методе и кораци у анализи.....	12
II. КОРПУС	
2.1. О селекцији текстова за корпус.....	13
2.2. Аутори текстова из корпуса.....	13
2.3. Корпус изложен према жанровима.....	14
III. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У ПРОЗНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ НА СЛАВЕНОСРПСКОМ ЈЕЗИКУ.....	25
3.1. Употреба синтаксичког паралелизма за описивање елемената природе или простора.....	25
3.2. Употреба синтаксичког паралелизма за описивање људи или предмета.....	36
3.3. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање динамике радње у нарави.....	37
3.4. Употреба синтаксичког паралелизма аргументовање.....	39
3.5. Употреба синтаксичког паралелизма за постизање патетичног и узвишеног тона.....	46
3.6. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање и интензификацију стања, радњи, збивања, особина и чињеница.....	49
3.7. Стилски поступци којима је ослободен синтаксички паралелизам у прозној књижевности на славеносрпском језику.....	54
3.8. Модели синтаксичког паралелизма у прозној књижевности на славеносрпском језику.....	55
3.9. <i>Summa summarum</i> употребе и функција синтаксичког паралелизма у прозној књижевности на славеносрпском језику.....	56
IV. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ДЕСКРИПТИВНО-ПРАГМАТИЧКИМ ТЕКСТОВИМА.....	60
4.1. Употреба синтаксичког паралелизма у директивима.....	62

4.2. Употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера за неко тврђење.....	65
4.3. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању општих тврђења.....	68
4.4. Употреба синтаксичког паралелизма код поређења два или више ентитета.....	68
4.5. Употреба синтаксичког паралелизма у прављењу паралела између података из два или више извора.....	69
4.6. Употреба синтаксичког паралелизма у раздељивању садржаја неког општег појма.....	70
4.7. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању, односно формулисању правила по којима се нешто одвија и у бележењу уочених законитости.....	71
4.8. Употреба синтаксичког паралелизма у наглашавању условних и узрочно-последичних веза између појава.....	72
4.9. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у дескриптивно-прагматичким текстовима.....	75
4.10. <i>Summa summarum</i> употребе и функција синтаксичког паралелизма у дескриптивно-прагматичким текстовима на славеносрпском језику.....	76

V. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ РАСПРАВЉАЧКИМ ТЕКСТОВИМА.....80

5.1. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању	81
5.2. Употреба синтаксичког паралелизма за поређење појмова и појава и приказивање аналогичности	85
5.3. Употреба синтаксичког паралелизма у позивању на податке из другог извора или у прављењу паралела између података из два или више извора.....	84
5.4. Употреба синтаксичког паралелизма у раздељивању садржаја неког општег појма	87
5.5. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању и формулисању правила и бележењу уочених законитости.....	89
5.6. Употреба синтаксичког паралелизма у наглашавању узрочно-последичних веза између појава.....	90
5.7. Употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера.....	91
5.8. Употреба синтаксичког паралелизма у формулисању закључака.....	93
5.9. Употреба синтаксичког паралелизма у означавању линија припадања и гранања у класификацији	95
5.10. Употреба синтаксичког паралелизма у формулисању критеријума за неку класификацију.....	97
5.11. Употреба синтаксичког паралелизма за чињенице које се односе на ентитете из истог семантичког поља и за приказивање ширине обухвата тог поља.....	98

5.12. Употреба синтаксичког паралелизма у изношењу података појмовима који су претходно наведени поименично – као део регресије	99
5.13. Употреба синтаксичког паралелизма за дефинисање.....	100
5.14. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање динамике неког процеса.....	101
5.15. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у расправљачким текстовима.....	102
5.16. О сличностима и разликама између дескриптивно-директивних и расправљачких текстова.....	103
5.17. <i>Summa summarum</i> употребе и функција синтаксичког паралелизма у расправљачким текстовима на славеносрпском језику.....	104

VI. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ НЕКРОЛОЗИМА.....109

6.1. Употреба синтаксичког паралелизма у постизању патетичног тона....	110
6.2. Употреба синтаксичког паралелизма за величање покојника и прецизирање његових достигнућа и постигнућа током живота.....	113
6.3. Употреба синтаксичког паралелизма за испраћање покојника на пут..	117
6.4. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одласка преминулог.....	117
6.5. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одустава преминулог.....	119
6.6. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање величине и размере губитка који трпи породица, пријатељи и заједница због смрти покојника.....	120
6.7. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање и верно представљање размере патње и туговања.....	121
6.8. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање могућности да се пронађе утеха и представљање жаљења као оправданог и очекиваног процеса.....	122
6.9. Употреба синтаксичког паралелизма за прихватање смрти и констатовање да је све смртно.....	125
6.10. Употреба синтаксичког паралелизма за негирање смрти.....	128
6.11. Употреба синтаксичког паралелизма за дочаравање и верно приказивање снаге смрти.....	129
6.12. Употреба синтаксичког паралелизма за структурализацију и стилизацију моралних поука и практичних порука за читаоце.....	130
6.13. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању Богу.....	132
6.14. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању печалном савјештању слушаоцима и читаоцима.....	133
6.15. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању покојнику.....	137
6.16. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање смрти.....	139
6.17. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање гробу.....	141

6.18. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање судбин.....	142
6.19. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање родитељима појојника.....	143
6.20. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање духовним оцима и лекарима.....	143
6.21. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у некролозима.....	146
6.22. <i>Summa summarum</i> употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским некролозима.....	147

VII. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ НОВИНСКИМ ЖАНРОВИМА.....154

7.1. Употреба синтаксичког паралелизма у величању владара.....	155
7.2. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање расподеле неког бројног стања или бројног износа.....	157
7.3. Употреба синтаксичког паралелизма за представљање садржаја скупа присутних на неком догађају.....	160
7.4. Употреба синтаксичког паралелизма за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија.....	161
7.5. Употреба синтаксичког паралелизма у преношењу садржаја закона, прогласа, указа и других правних аката.....	163
7.6. Употреба синтаксичког паралелизма у празничним поздравима и лепим жељама уредништва читаоцима.....	166
7.7. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању.....	167
7.8. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање неког следа догађаја.....	169
7.9. Употреба синтаксичког паралелизма у преношењу туђих речи.....	171
7.10. Употреба синтаксичког паралелизма за заокруживање текста.....	171
7.11. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у новинским жанровима.....	172
7.12. <i>Summa summarum</i> функција синтаксичког паралелизма у славеносрпским новинским жанровима.....	173

VIII. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ПРЕДГОВОРИМА.....178

8.1. Употреба синтаксичког паралелизма у подстицању читаоца да прочита књигу.....	178
8.2. Употреба синтаксичког паралелизма у величању текста коме је предговор посвећен.....	179
8.3. Употреба синтаксичког паралелизма у исказивању личних ставова аутора преговора.....	180

8.4. Употреба синтаксичког паралелизма у мудрим поукама и порукама посвећеним читаоцима.....	183
8.5. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању.....	183
8.6. Употреба синтаксичког паралелизма у прецизирању.....	185
8.7. Употреба синтаксичког паралелизма у позивању на податке из других извора.....	186
8.8. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у предговорима.....	187
8.9. <i>Summa summarum</i> употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским предговорима.....	187

IX. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ПИСМИМА.....190

9.1. Употреба синтаксичког паралелизма за величање адресат.а.....	191
9.2. Употреба синтаксичког паралелизма за захваљивање адресату.....	193
9.3. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање инспирације за писање.....	194
9.4. Употреба синтаксичког паралелизма у подстицању адресата на неко чињење.....	195
9.5. Употреба синтаксичког паралелизма за аргументацију	197
9.6. Употреба синтаксичког паралелизма за прецизирање.....	199
9.7. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање адресату.....	200
9.8. Употреба синтаксичког паралелизма за поздрављање адресата.....	202
9.9. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у славеносрпским писмима.....	203
9.10. <i>Summa summarum</i> употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским писмима.....	204

X. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У ТЕКСТОВИМА ЈАВНОГ ОБРАЋАЊА.....207

10.1. Употреба синтаксичког паралелизма за сугерисање и подстицање на неко чињење.....	209
10.2. Употреба синтаксичког паралелизма за аргументовање.....	211
10.3. Употреба синтаксичког паралелизма за раздељивање садржаја општег појма (као део дистрибуције).....	213
10.4. Употреба синтаксичког паралелизма да се разоткрије и учини видљивијом структура текста	214
10.5. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање емоционалности и постизање патетичног тона.....	215
10.6. Употреба синтаксичког паралелизма за величање владара.....	215
10.7. Употреба синтаксичког паралелизма за навођење примера.....	216
10.8. Употреба синтаксичког паралелизма за навођење аналогича.....	216
10.9. Употреба синтаксичког паралелизма за изражавање жеља.....	217

10.10. Употреба синтаксичког паралелизма за изражавање захвалности...	117
10.11. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање узрочно-последичних веза.....	218
10.12. Употреба синтаксичког паралелизма за бодрење.....	218
10.13. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање условних веза.....	218
10.14. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у текстовима јавног обраћања.....	219
10.15. <i>Summa summarum</i> употребе и функција синтаксичког паралелизма у текстовима јавног обраћања на славеносрпском језику.....	219
 XI. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ.....	 222
XII. ЛИТЕРАТУРА.....	243

I. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

1.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања је синтаксички паралелизам, његова употреба и функције, у славеносрпским текстовима у периоду од 1768. до 1850. године.

Под *синтаксичким паралелизмом* ћемо сматрати случајеве када два или више делова исте реченице (или две одвојене реченице, или више одвојених реченица), у прозним или поетским текстовима различитих жанрова, имају симетрично распоређене синтаксичке елементе.

Ови елементи могу бити распоређени контактено или дистактно; могу бити и хомолексички, али не морају, другим речима, синтаксички паралелизми могу бити обогаћени другим фигурама понављања, али не морају.

Анализа ће обухватити синтаксички, стилистички и текстуални ниво. Ићи ћемо од плана *стилематичности*¹ ка плану *стилогености*²: прво ћемо издвојити и описати начине на које су стилеми оформљени, а онда ћемо се бавити њиховом функционалном вредношћу.

1.2. Опште теоријске напомене

У овом делу ћемо дефинисати појам синтаксички паралелизам и о њему приказати битне литературне податке (А). Затим ћемо се осврнути на то где се и у којим књижевностима, историјски посматрано, јавља овај поступак (Б). Пре него што објаснимо зашто посматрамо синтаксички паралелизам у славеносрпској епоси и ово време сагледамо кроз призму односа са језичким и поетичким тенденцијама које су га обележиле, али и постојале пре и после њега (Г), даћемо основне податке о славеносрпском језику и његовој употреби и трајању код нас (В). На крају ћемо приказати истраживања, синхронијска и дијахронијска, релевантна за тему којом се бавимо (Д).

1.2.А. Синтаксички паралелизам: одређивање и дефинисање појма.

У ширем значењу, као општи појам, *повнављање* подразумева непрекидно остваривање истог скупа правила (Ћеврић Нишић 2017: 184). Реализује се „у поновном појављивању једнаких или сличних елемената” (Речник 1985: 579). Правилност

¹ Кад у неком изразу приметимо присуство стилских елемената, кажемо да је тај израз *стилематичан* (има стилема); кад говоримо о вредности или функцији стилема обраћамо пажњу на њихову *стилогеност*”.

(Милосављевић 2009: 232)

² Појам *стилематичност*, дакле, односи се на структурираност стилема, а појам *стилогеност* – на функционалну вредност стилема (Ковачевић 2000: 323).

цикличних понављања видно је тим поступком интензивирана, а ово је процес утискивања у дискурс осећаја да међу његовим самерљивим саставницама влада паралелизам (Симић 2010: 239).

„Паралелизам (гр. *parallelos* – напоредан, упоредан) је стилска фигура, подврста понављања, којом се поједине речи или целе реченице понављају у наредном стиху, дословно или тако да чланови понављања имају исту граматичку структуру или исти смисао (Поповић 2007: 511)”. Другим речима, „strukture koje se ponavljaju s novim elementima konstruiraju paralelizam” (Де Богранде и Дрезлер 2010: 62).

О томе шта је *differentia specifica* да се нека фигура подведе под синтаксичке³, Милош Ковачевић (1998: 28) наводи да су то оне граматичке категорије које чине синтаксу, те истиче: „у синтаксичке фигуре убрајамо све фигуре чија се фигуративност везује за категорију реда речи и категорију конструкција речи”, дакле: „под синтаксичке фигуре потпадају све фигуре код којих онеобичајење⁴ захвата израз или садржај синтагме или реченице у целини”.

Наведено се може сумирати у дефиницији Љиљане Суботић (2007: 249): синтаксички паралелизам је „сукцесивно понављање идентичних структура које се јавља на свим нивоима граматике реченице или пасажа”, то јест: „повнављање, односно рећање истоветних израза или реченица у сукцесивном низу” (Суботић 2007: 246).

Фигуре синтаксичког паралелизма могу се уврстити у синтаксичке фигуре настале комбиновањем поступка трансмутације и поступка адјункције, тј. комбиновањем операција премештања и операција додавања (Ковачевић 1998: 33).

Према Јакобсону, паралелизам је основа поетске функције, а поетска функција пројектује принцип еквиваленције са парадигматске на синтагматску осу. Лотман сматра да „jednaki elementi nisu funkcionalno jednaki ako u strukturnom pogledu zauzimaju različite pozicije” (1976: 187) и да „удвајање речи не значи механичко удвајање појма, него његов другачији, нови, сложенији садржај ” (1976: 180). За разграничавање стилематичног од обичног, комуникативно условљеног, гомилања, редупликација синтаксичке позиције, не може бити критеријум, јер, иако нужен, та редупликација није и довољан услов стилематичности кумулације. Основ разграничења мора се потражити у семантици (Ковачевић 2000: 151).

Напоменимо на овом месту и важну чињеницу која се тиче преплитања стилских фигура у тексту: синтаксички паралелизам се не јавља увек изоловано, већ „отвара могућност сложњавања анафором, епифором, симплоком, или којом другом фигуром понављања, што ће тај тип везе учинити не само очигледнијим него ће тексту задати и већу експресивну вредност” (Ковачевић 2000: 297). Ово је јако важно када посматрамо кумулативни ефекат комбиновања стилских поступака.

³ Према типу језичке јединице која се наведеним језичким поступцима онеобичајава, све стилске фигуре могу се подијелити на: фонетске фигуре (одн. фигуре фонетског нивоа језика), морфолошке фигуре (одн. фигуре морфолошко-творбеног нивоа), синтаксичке фигуре (тј. фигуре синтаксичког нивоа језика) и тропе (или фигуре семантичког нивоа језика) (Ковачевић 2000: 323)

⁴ Синтаксички паралелизмом онеобичајена јединица постаје „тежиште набоја” (Катнић Бакаршић 2003: 86)

Овде ћемо навести и речи Марине Катнић Бакаршић (2001: 141) које говоре у прилог томе да ниједна анализа *не сме бити унидимензионална*: „Današnja stilistika smatra da su škole formalizma i strukturalizma zanemarile činjenicu kako nijedna formalna interpretacija ne može biti potpuno objektivna jer nužno uključuje *sociokulturni kontekst analize*, [...] pre svega čitalaca, odnosno onoga ko pristupa analizi i unosi svoja shvatanja, uverenja, mesto u sociokulturnoj determiniranosti”. Због свега овога важно је да анализа текста буде и граматичка и семантичка и стилска, са освртом на историјско-језичке особине које се рефлектују у конкретној реализацији језика, чега ћемо се и ми придржавати.

1.2.Б. Где се све јавља синтаксички паралелизам?

Синтаксичка опетовања су структурно, семантичко и стилско обележје текстова од најранијих времена. Тако их можемо уочити у библијским текстовима, претежно у псалмима *Старог завета*, чије порекло произлази из духа хебрејског језика. Не смемо заобићи ни антички период, где је овај поступак присутан у обликовању самих текстова, али и као предмет реторичког проучавања и описивања (додуше посматран и именован заједно са осталим фигурама понављања). Антички текстови и принципи античке реторике били су узор за потоње књижевно стварање других народа, али и матрица за установљавање критеријума за нова проучавања.

Синтаксички паралелизам одлика је и византијске књижевности, а и наше средњовековне, до које је овај поступак дошао делом преко тих византијских текстова (уз неизоставну Библију и преводе грчких и латинских оригинала).

Сем у ауторској књижевности, која се ослања на бројне узоре, паралелизам је начело доминантно и у нашем народном стваралаштву, нарочито у песмама и пословицама. О синтаксичком паралелизму у славеносрпском периоду, односно оним периодима са којима се овај непосредно граничи, говоримо у делу овог текста који смо назвали *Зашто посматрамо синтаксички паралелизам баш у славеносрпској епоси*.

1.2.В. Славеносрпски језик

У овом делу осврнућемо се на трајање славеносрпске епохе, проблеме њеног омеђења и периодизацију, и дати преглед најважнијих књижевних поетика са којима се употреба славеносрпског језика преклапа и додирује. „Славеносрпски језик настао је као последица жеље српских стваралаца, пре свега књижевника, да пишу језиком који ће бити разумљив читаоцима” (Милановић 2006: 93). Не постоји јединствени став око тога кад је створен, нити када је престао да се употребљава:

„Многи аутори симболичким настанком овог хибридног књижевног језика, створеног посрбљавањем рускословенскога језика, сматрају појаву првог српског часописа, Славеносрпског магазина Захарија Орфелина из 1768. године, док други наводе да је славеносрпски језик постојао и деценију или скоро две пре тога, те се граница у појединим проучавањима помера чак на 1750. годину. Истовремено, није постигнуто ни научно јединство око тога када је славеносрпски језик нестао као засебан тип српског књижевног језика. Данас се најчешће наводи да се са књижевнојезичке сцене повукао током друге и треће деценије 19. века, али се са славеносрпским

текстовима можемо сусрести све до саме половине 19. века, па чак и касније” (Милановић 2018: 131).

Александар Милановић (2018: 131) истиче како ово није јединствена периодизација, већ до данас постоји више неслагања о настанку и нестанку славеносрпског језика. „Додатне недоумице унела је еволуција научне мисли [...] Павла Ивића. Он је с временом у своја истраживања развоја српског књижевног језика унео новину, издвајајући доситејевски језик као посебан тип књижевног језика у односу на славеносрпски језик.

Када говори о доситејевском језику, Љиљана Суботић истиче да се њиме означава тип језика који је у својој основи био српски народни са присуством одређених елемената, пре свега на лексичком плану, који су били рускословенске провенијенције, односно са присуством тзв. славенизама (Суботић 2004: 164). Познато је да су се овим језичким идиомом, који је, дакле, добио име по свом родоначелнику Доситеју Обрадовићу, служили војвођански писци и Вукови савременици прве половине 19. века (Суботић 2004: 182).

Проблемом временског омеђења стилских тенденција у књижевности, са једне стране, и развоја књижевног језика, са друге стране, бавио се Александар Милановић (2019: 137–149) у раду „Корелације између периодизација књижевног језика и периодизација књижевности“. Аутор сумира постојеће периодизације, и нуди нову за период од 18. века до данас:

- српскословенска епоха – од 1690. до 1726. године;
- рускословенска епоха – од 1726. до 1768. године;
- славеносрпска епоха – од 1768. до 1847. године (орфелиновски период – од 1768. до 1783. године и доситејевски период – од 1783. до 1847. године);
- вуковска епоха – од 1818. до данас

Као што видимо, Милановић период славеносрпске епохе омеђује од 1768. до 1847. године, али истиче и да „постоје наводи да је славеносрпски постојао и деценију или скоро две пре 1768” (2018: 131).

Исидора Бјелаковић (2019: 97) констатује да идеје око тачног времена и начина настанка славеносрпског језика (које су заступали, између осталог и Ивић, Младеновић и Суботић) морају бити ревидиране и указује на то да су постојала два могућа „пута ” његовог настанка. „Први пут највероватније подразумева процес елитизације народног језика у текстовима пословноправне и црквене администрације”. Бјелаковић сматра да се овај процес дешавао на простору Јужне Угарске већ од тридесетих година 18. века и у југозападној Боки од четрдесетих година тог века. „Други – познатији пут – односи се на вернакуларизацију рускословенског у штампаним текстовима световне садржине од шездесетих година 18. века”. Ауторка претпоставља да су се у другој половини 18. века ова два пута „укрстила и донела јединствени (али не и кодификован) књижевнोजезички израз – славеносрпски језик”.

Корпус за израду *Речника славеносрпског језика* обухвата текстове писане од 1748. до 1850. године „у којима је заступљен славеносрпски тип књижевног језика, доситејевски и, у мањој мери, руски књижевни језик XVIII века” (ОС 2017: 17). Неки од аутора чија дела су се наша у корпусу су В. Дамјановић, З. Орфелин, Д. Обрадовић, Н. Лазаревић, А. Мразовић, А. Стојковић, Ј. Мушкатиновић, П. Соларић, М. Видаковић.

Како бисмо илустровали које стилске формације су биле током трајања славеносрпског језика, искористићемо нацрт за периодизацију српске књижевности Драгише Живковића (1997: 24–41):

- Барок (до 1780): [...] Ј. Рајић, З. Стефановић Орфелин;
- Просвећеност, рококо, класицизам [1760]–1800–[1850]: З. Стефановић Орфелин, Д. Обрадовић, Е. Јанковић, П. Соларић, Ј. Пачић, Л. Мушицки, Ј. Хаџић, Ј. Стерија Поповић;
- Сентиментализам и предромантизам (1780–1860): Д. Обрадовић, Ј. Вујић, М. Видаковић, Ј. Стерија Поповић, Б. Атанацковић, Ј. Суботић.

Видимо, што и сам Живковић констатује, да између одређених периода и књижевних праваца постоје преклапања, па поједини писци припадају двама или трима стилским смеровима.

Ако узмемо у обзир досад наведено о кључним годинама настанка и нестанка славеносрпског језика, нарочито чињеницу да постоје спорења око времена кад је почела његова употреба, те да то можда није 1768. година, него нека ранија, сматрали смо да је потребно да у наш корпус славеносрпских текстова уврстимо и оне настале пре те године. Зато смо иницијално корпус омеђили на период од средине 18. до средине 19. века. У делу *Корпус* смо објаснили зашто смо уместо текстова „од средине 18. века“ ипак узели оне од 1768. године.

Приликом формирања корпуса узели смо у обзир, између осталих, и славеносрпске ауторе чији су текстови ушли у корпус за *Речник славеносрпског језика*, оне чија дела као примере наводе српски реторичари 19. века у деловима својих реторика где се баве поступцима понављања, оне које помињу дијахроничари, оне који се у литератури помињу као значајни писци на славеносрпском језику и оне које чијом се анализом нико није бавио, а увидом у садржај њихових текстова смо закључили да су писани на славеносрпском језику и да садрже синтаксички паралелизам.

1.2.Г. Зашто посматрамо синтаксички паралелизам баш у славеносрпској епоси?

Славеносрпска епоха налази се на размеђи крупних књижевних, друштвених и историјских промена, које су се, дакле, морале одразити и на њен језик. Како бисмо контекстуализовали то размеђе, осврнућемо се на оно кључно што јој је у језичком и књижевном развоју претходило, односно уследило након ње.

Период употребе славеносрпског језика поклапа се са класицистичким и сентименталистичким струјањима у нашој књижевности. Синтаксички паралелизам је у класицистичким текстовима одраз угледања на античке (и друге посредне) узор и поштовања система правила како треба градити одређени текст да би се идеја изразила; у сентиментализму, пак, овај синтаксичко-стилски поступак је у служби исказивања наглашене осећајности, разнежености и патоса.

Када говоримо о српској средњовековној књижевности писаној на српскословенском језику, морамо поменути стил означен као *плетеније словес*, а који је, као један од важних *творчаштих образа*, имао управо синтаксичко понављање по узору

на библијске текстове (претежно *Стари завет*), али и византијску књижевност и преводе са грчког.

Почетак краја славеносрпске епохе преклапа се са јачањем историјско-књижевно-језичког тријаса који чине: ослободилачке идеје и деловање, доминација народне књижевности и Вуков рад. Романтизам, који постаје главни књижевни покрет, своја изворишта тражи у усменој књижевности, а најзначајнија дела написана су реформисаним српским језиком са народним говором у својој основи. Синтаксичка опетовања сада произилазе из духа народног стваралаштва (пре свега из песама и пословица, које су у великој мери грађене баш на овом структурно-стилском принципу, али и других облика).

Уза све то морамо рећи да употреба синтаксичког паралелизма, у било ком периоду, представља и индивидуалну карактеристику ауторовог израза и стваралачких интенција.

Дакле, синтаксички паралелизам је важна одлика стваралаштва на нашем језику у свим етапама његовог историјског развоја. Књижевни узор и стилови су се временом мењали, а разлике које су поетички условљене, испољиле су се у језику и његовом остварењу. Као што смо већ рекли, славеносрпску епоху обележавају крупне промене и књижевни и језички прелази. Већ сама чињеница да се поклапа са сентиментализмом и класицизмом указује на то да није апсолутно стилски хомогена, али оно што јој је у језику и књижевности претходило, и оно што је уследило после ње издваја је као јединствени период интересантан за мултиаспекатску анализу.

1.2.Д. Досадашња релевантна истраживања

Српски реторичари 19. века не користе термин *синтаксички паралелизам*, али у оним деловима својих реторика где пишу о фигурама понављања наводе примере и ове појаве у делима Доситеја Обрадовића, Милована Видаковића, Милоша Светића и других. Синтаксички паралелизам ту је препознат као важна фигура, но не и именован по моделима данашње терминологије.

Пишући о поетици Доситеја Обрадовића, Јован Деретић (1974: 129–169) подвлачи „постојање различитих, чак дијаметрално супротних стилских тенденција”, те издваја три стила, које назива: популарно–философским, хумористичким (етичким) и поетским (патетичким). Као једну од карактеристичних формула популарно–философског, тј. Доситејевог научног стила наводи и *плеонастички паралелизам* (јасно и извесно, уклонити и удаљити, препетствија и сметње), где се понављају речи приближног значења. Ово ипак није дословно понављање истих речи, а што Деретић сматра одликом Доситејевог поетског стила: „Понављања су најчешће анафорична, долазе на почетку реченице”. Као сврху тих понављања истиче да се „повнављањем постиже логичко и патетично наглашавање говора” (1974: 156).

Војислав Јелић се у раду „Реторика у проповедима Доситеја Обрадовића” посветио њиховој стилској анализи. „Од фигура Доситеј често користи разне фигуре понављања (лат. *repetitio*). Најчешћа су она анафорска” (Јелић 2001: 141), нпр.: „гора

божија, гора тужнаја и духом свјатим усиренаја, гора од које усече сја и нерукосечени камен и сокруши све идоле и потреби идолопоклонство; гора коју пророци називаху божији град”. Када говори о фигурама које се здружено јављају, Ломоносов (1748) сматра да фигуре понављања стоје најчешће уз реторско питање (лат. *interrogatio*), одговор (лат. *subiectio*), узвик (лат. *exclamatio*). За ово се може наћи потврда у примерима из Доситејевих проповеди, које Јелић (2001: 142) наводи у тексту.

Пишући о језику Јована Суботића, Александар Милановић (2014: 357–359) истиче да „једно од типичних стилских средстава на синтаксичком нивоу [...] представља синтаксички паралелизам”, под којим аутор подразумева појаву за коју Рикард Симеон у свом речнику наводи: „kod slaganja nekoliko rečenica – kada su u njima po jednakom rasporedu raspoređeni dijelovi rečenice koji su izraženi istim oblicima: to predstavlja sintaksnu simetriju” (Симеон 1969). Милановић наводи да Суботић низање клауза са идентичном структуром користи како би постигао синтаксичку интензификацију, појачао патетичност и узвишеност својих говора, али и ради хумористичког ефекта у говору јунака у књижевним делима, а све илуструје релевантним примерима из корпуса. На основу тога видимо да је код Суботића овај поступак посебно присутан у књижевним делима, посмртним говорима, сентименталистичким приповеткама, *Автобиографији*, у предговору *Српског летописа*.

Љиљана Суботић у свом раду „Барокна геометрија реченице доситејевског типа књижевног језика (Стеријин роман *Дејан и Дамјанка*)” бави се, између осталог, и анализом синтаксичког паралелизма у Стеријином роману из 1830. године. Ауторка (2007: 246) истиче да је Стерија један од најтипичнијих представника доситејевског типа књижевног језика, а да је поменути роман прави пример таквог језика и стила. Суботић ово поткрепљује примерима синтаксичког паралелизма (2007: 249):

Он га називаше својим другом, својим пријатељем (62);

Представљаше прву точку кад ју је наслоњену видио, понављаше речи, с којим му је чувство чувења сладила, представљаше свако движење, којим се њено витко тело превијало и безмерном радостју упојен, почитоваше себе за најсрећнијег, што се удостојио из ропства је избавити. Он благосиљаше наново онај час, благосиљаше мисао, која га је на ову борбу оправила (58);

И она искаже све. Како је за смртне његове ране разумела, како отрпити није могла да га не види и како се једна Станица усудила њу пратити (113);

Нигди живе душе која би се указала, нигди пастира на ливади, ни вунато стадо шета, ни безбрижни ратар своје волове тера (51).

Суботић (2007: 249) наводи да је изразита синтаксичка одлика барокне реченице управо паралелизам. Истиче и да је за синтаксичке одлике (између осталог и паралелизме) заслужан немачки и латински утицај (Грицкат 1987: 125; Нуорлуото 1989: 114–116. према Суботић 2007: 246). Ови утицаји су „прво били индиректни (рускословенским посредством), а касније и директни како је снажила писменост и потреба за књигом и културом [...] у пределима Аустријске монархије у којима су живели Срби” (Суботић 2007: 246).

Поменути рад Љиљане Суботић о барокној геометрији реченице инспирисао је неколико истраживача млађе генерације да посматрају исти феномен (и синтаксички паралелизам, као његов битни елеменат). Овде ћемо се осврнути на те радове. Јована Стевановић је аутор рада „Барокна геометрија реченице у роману Телемака Стефана Живковића“, где констатује да је овај роман писан доситејевским типом књижевног језика, те да синтаксички паралелизам спада у одлику Живковићевог стила. Своје наводе ауторка илуструје са десетак примера ове појаве (2018: 135–148). Милица Михајловић (2019: 82) у раду „Барокна геометрија реченице у драми *Невиност или Светислав и Милева* (1827) Јована Стерије Поповића“ истиче да „уколико жели да нарочито истакне значај одређене синтаксичке јединице, Стерија не посеже за синонимима, већ је неколико пута понавља“. Паралелизми се у овој драми користе како би се постигла патетичност и узвишеност реплика које изговарају јунаци. Најчешће се интензификује значај следећих синтаксичких јединица: субјекта, предиката, атрибута, прилошке одредбе, везника и предлога у предлошко-падежној конструкцији (2019: 82). Александра Антић у раду „Барокна геометрија реченице у делу *Кратка всемирна историја* Георгија Магарашевића“ истиче теоријске поставке Љиљане Суботић и Александра Милановића о синтаксичком паралелизму, те каже да и у делу које је она анализиралима има доста примера ове појаве и да је она у служби постизања интензификације (2019: 157).

Владимир Вукомановић Растегорац аутор је докторске дисертације насловљене као *Језик и стил поезије за децу предзмајевог периода*. Корпус за анализу били су текстови у распону од прве песме (и књиге) за децу – „Мелодије к пролећу“ (1765) Захарије Орфелина – до покретања Змајевог листа *Невен* (1880). Синтаксички паралелизам се овде издваја као један од основних елемената стилског обликовања текста. „У поезији за децу и младе он може бити значајан стога што понављање синтаксичке матрице олакшава рецепцију текста и чини текст прегледнијим“ (Растегорац 2016: 281). „Појава синтаксичког паралелизма потврђена је у корпусу од Мелодије 3. Орфелина па све до песама из часописа Голуб“ (Растегорац 2016: 321). У неким забележеним случајевима синтаксички паралелизам замењује и допуњује одсуство кохезивних елемената, а у другима је принцип на коме се гради структура целе песме, као што је код Јована Суботића, рецимо.

Александар Милановић (2024: 73–87) у раду „Језичко-стилске карактеристике беседа и слова кнеза Милоша Обреновића“, између осталог, издвојио је и употребу синтаксичког паралелизма у кнежевим беседама и нагласио да су „неретко синтаксостилистички поступци *удружени* у истом исказу, као у примерима са понављањем, синтаксичким паралелизмом и кумулацијом“. Милановић констатује и следеће о значају беседа које је изговорио кнез Милош: „писани језик његових беседа и слова морао је утицати и на језик читаве династије при јавном обраћању јер је установио парадигму која се, наравно, временом прилагођавала измењеним друштвеним и језичким ситуацијама“. Ово је изузетно важно јер је и употреба паралелизма у текстовима јавних обраћања, његови модели и циљеви са којима је употребљен имала исто тако значајан одјек.

У раду „Језичка и стилска средства у описима природе и природних појава у роману *Велимир и Босилка* Мирована Видаковића“ бавили смо се употребом фигура понављања у Видаковићевом вербалном сликању пејзажа. Овај, као и остали

Видаковићеви романи, а такође и као и остали романи других славеносрпских аутора обилују описима природе. Павле Ивић (1998) је констатовао да кад год су у могућности, аутори славеносрпске епохе не пропуштају прилику да детаљно опишу природу. У раду смо, уз остале фигуре понављања издвојили и синтаксички паралелизам. Његова употреба је изузетно честа и то онда када писац жели да што детаљније прикаже садржај неког пејзажа. Синтаксички паралелизам му помаже да за сваки елемент природе опише исте особине са различитим квалификацијским вредностима (Ристић 2024: 487–503).

Иако Његош своју песму „Мисао“ није писао славеносрпским језиком, рад Милоша Ковачевића „Фигуративно-кохезиони паралелизми у Његошевој песми Мисао“ помињемо на овом месту јер је начин на који су у њему презентовани резултати ауторове анализе значајан путоказ у нашем каснијем писању. Ковачевић пише да се „паралелизам јавља конструкционим начелом формалне и семантичке структуре пјесме у цјелини и њених компонената“ (2014: 677). У раду аутор анализира три строфе поменуте песме и указује на то који типови фигуративних и нефигуративних понављања имају кохезиону и кохеренцијску текстовну функцију, као и каква је структурна, семантичка и поетска улога паралелизама. Милош Ковачевић у књизи *Стилске фигуре и књижевни текст* пише о синтаксичким фигурама у поезији Саве Мркаља са лингвостилистичког аспекта. Ковачевић (1998: 28) констатује да су све фигуре стилема, те све синтаксичке фигуре сматра синтаксостилемима (Ковачевић 1998: 28). Аутор даје и анализу Мркаљеве песме „Јао... триста пута!“ Модел који је примењен у Ковачевићевом раду, а који се тиче одређивања стилематичности и стилогености синтаксичких паралелизама, важан је путоказ за наше истраживање.

Што се тиче других истраживања употребе синтаксичког паралелизма у савременом српском језику тиче, Ненад Крцић (2023: 513) у својој докторској дисертацији *Језичко-стилске одлике критичко-полемичког дискурса у савременом српском језику (на материјалу филолошких текстова)*, међу карактеристикама критичко-полемичког дискурса издваја синтаксички паралелизам: у тексту се не мора понављање обављати искључиво на плану садржаја, већ и на плану форме, кроз синтаксички паралелизам, те да се ова појава често може пратити и на плану структуре (композиције) текста.

Милица Мимовић у својој дисертацији *Језик и стил у драмама Љубомира Симовића – текстуалнолингвистички аспекти* издваја, уз синтаксички паралелизам, и анафору, као доминантне кохезивне особине Симовићевих драма и констатује да је паралелизам у њима увек усложњен, ојачан другим фигурама понављања (2023: 65).

Јелена Спасић (2018: 124) у раду „Језик и стил Нушићевих колумни“ издваја примере употребе синтаксичког паралелизма као значајну структурну и стилску доминианту. Такође, бележи постојање и паарлелизма који се комбинује са анафором: „Anaforsko oblikovanje teksta praćeno sintaksičkim paralelizmom“ помаже да се „formira ritamska struktura govora“.

Радоје Симић и Јелена Јовановић Симић (2012: 7–25) у раду „Граматишка и интонацијска структура прозног израза М. Црњанског у *Сеобама* (прва. Књ.)“ у поглављу о томе како је организован синтаксички паралелизам код Црњанског подвлаче да се „паралелизам најчешће постиже симетричним распоредом зависних реченица, али и напоредним; а то може бити праћено и симетричним синтагматским

конструкцијама, тако да формација добија слојевит карактер“, а што се осложњавања паралелзма тиче, бележе да он „са своје стране често постаје подлогом за изградњу виших структурних облика, најчешће градацијског карактера, на чијој се основици посебно истичу поједини тематски елементи или њихови склопови“.

Из наведеног прегледа се види да је синтаксички паралелизам био чест предмет интересовања и у синхронијским и у дијахронијским истраживањима. Оно што је заједничко тим истраживањима јесте да се употреба синтаксичког паралелизма подводи под значајна средства да се усмереном интервенцијом на плану стилогености, те последичном паралелизацијом реченице и опетовањима која та паралелизација носи, може постићи значајан стилогени ефекат, али и појачати процес примопредаје текстуалне поруке, која паралелизацијом постаје *онеобичајена*, а самим тим и видљивија.

1.3. Циљ истраживања и хипотезе

Циљеви су да се, након што смо ексцерпирали и по три критеријума класификовали примере⁵, утврде и опишу:

- дистрибуција функционалних вредности паралелизацијских односа у зависности од жанра коме текст припада,
- да ли се исте функционалне вредности синтаксичког паралелизма јављају у различитим жанровима, и које су најпродуктивније, то јест које се јављају у највећем броју жанрова, а које су карактеристичне само за један жанр (жанровско становиште),
- категорије употребе синтаксичког паралелизма у различитим жанровима,
- функционалне вредности синтаксичких паралелизама у оквиру сваке категорије употребе,
- каква је њихова стилогена улога,
- да ли исти аутори у различитим жанровима користе синтаксички паралелизам, или у неким користе, а у другима не (ауторско становиште),
- којим се фигурама осложњава синтаксички паралелизам и каква је њихова интерференција у случајевима када је текстуална секвенца двоструко или вишеструко стилематична, односно онеобичајена,
- у ком су односу синтаксички паралелизми и друге фигуре којима је осложњен, и каква је њихова кумулативна стилогена функција,
- структурне доминанте синтаксичких паралелизама, постоје ли неки општи обрасци и који су,
- локацију синтаксичког паралелизма (почетак, средина, крај реченице; на почетку, у средини, на крају текста),
- утицај синтаксичких паралелизама на унутрашњи и спољашњи склад текстова,
- утицај синтаксичких паралелизама на прегледност текста,

⁵ О критеријумима за класификацију говоримо у поглављу „Методе и кораци у анализи“.

- утицај синтаксичких паралелизама на ритам у тексту.

Сумарно, желимо да утврдимо присуство, учесталост употребе, дистрибуцију засићености жанрова паралелизмима, структурне моделе који се понављају, категорије употребе, функције и значај синтаксичког паралелизама у славеносрпским текстовима. (не треба курзив!)

Хипотезе су да у текстовима писаним славеносрпским језиком:

- паралелизам је битан и фреквентан текстуални кохезивни елеменат,
- тип паралелизма зависи од жанровске припадности текстова (најзасићенији су књижевно-уметнички текстови, док паралелизма најмање има у публицистичким текстовима),
- учесталост њихове употребе зависи од тога ко им је аутор (неки аутори ће их у текстовима свих жанрова које су писали користити чешће од других),
- синтаксички паралелизам се најчешће ослобђава морфосинтаксичким фигурама понављања (анафором пре свега; епифором и симпломом нешто ређе),
- исти тип синтаксичког паралелизма нема исту улогу у различитим жанровима (нпр. у некролозима има експресивну; у научним текстовима експликативну функцију),
- редуплицирање или мултиплицирање синтаксичке функције у истој позицији чешће је када је ослобђено хомолексичким и хомоформним понављањима, него кад то није,
- контактено понављање је чешће од дистактног,
- повећање кохезије у тексту / конекторска улога,
- наглашавање неке поруке, идеје или осећања;
- да се разоткрије и учини видљивијом структура текста – редуплицирана јединица постаје уочљивија.

На основу података које нуди литература, претпостављене функције синтаксичких паралелизама могле би бити:

- истицање значаја подударних елемената,
- синтаксичка интензификација,
- оживљавање приповедања,
- додатно оживљавање већ изазване представе,
- да се мисао појача и учини јаснијом,
- давање/додавање силе и снаге говору,
- наглашавање емоционалности и психолошког стања,
- улога у узвишености стила,
- изазивање и усмеравање пажње читалаца,
- патетичност,
- додатна експликација,
- потврђивање,

- уверавање,
- експресивност,
- улепшавање,
- прецизност.

1.4. Методе и кораци у анализи

Након *ексцерпирања* примера, приступили смо њиховој класификацији. Три су критеријума, по којима смо је вршили, при чему је услов за испуњење сваког следећег – испуњеност претходног. Наиме, примере смо поделили према жанровима којима припадају (књижевно-уметнички текстови, писма, некролози...), а затим смо у оквиру сваке жанровске групе издвојили употребне категорије паралелизама (за аргументовање, за описивање, за раздељивање садржаја општег појма...), а на крају смо у оквиру сваке од употребних категорија издвојили функције које синтаксички паралелизам има (за ритмизацију текста, за омогућавање прегледности и прецизности...).

Након тога смо издвојили остала средства са којима се паралелизам комбинује и функције таквог комбиновања.

Резултате анализе ћемо презентовати у осам целина, од којих се свака односи на по један жанр у коме се синтаксички паралелизам јавља – свака целина носи назив према жанру.

У раду смо се користили различитим типовима *лингвистилистичке методе*.

Методом анализе микродискурса показаћемо како и у којој мери синтаксички паралелизам учествује у структури славеносрпских реченица и са којим другим фигурама се комбинује, или тако што паралелизам ослажњава њих или оне њега. *Методом анализе макродискурса* показаћемо у којим позицијама се у тексту користи синтаксички паралелизам. *Методом интердискурсне анализе* показаћемо сличности и разлике у употреби паралелизма у различитим текстовима различитих жанрова. *Методом синтезе* добијених резултата показаћемо у којим категоријама употребе и са којим функцијама се синтаксички паралелизам користи у славеносрпским текстовима, као и то како синтаксичким паралелизмом формирана стилематичност утиче на стилогеност онеобичајене јединице.

Смер анализе је од плана *стилематичности* ка плану *стилогености*.

II. КОРПУС

2.1. О селекцији текстова за корпус. Укупан фонд славеносрпских текстова које смо прегледали је много већи од оног који је крајње селектовани корпус од 93 јединице обухватио. Главних разлога због којих неке од прегледаних јединица нису ушле у корпус има *четири*:

1. у неким текстовима уопште нисмо наишли на синтаксички паралелизам јер је он редак у појединим жанровима (ту пре свега мислимо на писма, новинске текстове и донекле предговоре);

2. у неким текстовима смо очекивали да ћемо наћи обиље синтаксичког паралелизма јер су им аутори они који у другим текстовима (који припадају другим жанровима) користе паралелизам у великој мери, али након детаљног прегледа текста на славеносрпском синтаксички паралелизам нисмо нашли (на пример у неким писмима Лукијана Мушицког и Атанасија Стојковића, уопште нема паралелизма, иако ови аутори паралелизам често користе у текстовима других жанрова);

3. у неким текстовима аутора који су велики део свог значајног научног, књижевног, епистоларног итд. опуса написали на славеносрпском језику, и сматрају се знаменитим славеносрпским ауторима, синтаксичког паралелизма има, али ти текстови немају славеносрпских језичких црта, већ су написани на чистом народном језику (на пример, неки текстови и писма Јована Суботића, Захарије Орфелина⁶ или Саве Мркаља⁷);

4. у неким текстовима је било обиље синтаксичког паралелизма, али су сви ти паралелизми били у оквирима истих употребних и функционалних категорија као у примерима које смо раније већ у великом броју ексцерпирали из других текстова истог жанра (или чак истог жанра и истог аутора), тако да узимањем и њих у обзир не бисмо добили никакве нове резултате (у смислу нових употребних категорија и нових функција паралелизма), сем да је паралелизам фреквентан у некој употребној и функционалној категорији одређеног жанра, а то смо свакако нотирали и истакли на одговарајућим местима (ту пре свега мислимо на некрологе, а онда и на текстове књижевно-уметничке прозе, дескриптивно-прагматичке и расправљачке текстове).

2.2. Аутори текстова из корпуса су: Захарија Орфелин, Јован Рајић, Доситеј Обрадовић, Јован Мушкатиновић, Василије Дамјановић, Аврам Мразовић, Атанасије Стојковић, Лукијан Мушицки, Павле Соларић, Милован Видаковић, Сава Мркаљ, Сава Текелија, Јован Хаџић, Јован Стерија Поповић, Атанасије Влаховић, Јован Суботић, Јован Дошениновић, Стефан Стратимировић, Јосиф Рајачић, Димитрије Давидовић, Димитрије Фрушић, Константин Бранковић, Георгије Магарашевић, Геогије

⁶ Рекли смо да је наш најстарији пример у корпусу синтаксичког паралелизма из Орфелиновог предговора за *Славеносрпски магазин*. Међутим, ако посматрамо остале текстове истог аутора, синтаксички паралелизам налазимо и раније. „Песн Историческая какосу Сербли съ Турци на Косовомъ Полю побилесе“, објављена у Венецији 1765. године садржи синтаксички паралелизам, али је језик *народни*.

⁷ Мркаљево *Сало дебелога јера* смо уврстили због славеносрпских црта у језику којим је писано, али нисмо, рецимо, његово *Писмо послано уредништву Новина Србских* из 1821. године, јер је писано на народном језику.

Михаљевић, Григорије Јовчић, Јаков Живановић, Јован Пачић, Јован Павловић, Симеон Јосифовић, Михаило Витковић, Мануило Малешевић, Платон Атанацковић, Петар Јовановић, Сава Грујић, Симеон Јосифовић, Јован Трифуновић, Теодор Шушић, Урош Максимовић, Евгеније Јовановић, Викентије Љуштина, Теодор Јанковић Миријевски, Милош Обреновић, Ђорђе Стратимировић, Стефан Рајић.

2.3. Корпус, који се састоји од укупно 93 јединице, обухватио је следеће жанровске групе текстова:

1. прозна књижевност,
2. дескриптивно-прагматички текстови,
3. расправљачки текстови,
4. некролози,
5. новински текстови,
6. предговори,
7. писма,
8. текстови јавних обраћања.

Изложен према жанровима, корпус обухвата следеће текстове:

ПРОЗНА КЊИЖЕВНОСТ

АИН: Атанасије Стојковић, Аристидъ и Наталиа. Частица 1 / отъ А. Стойковича. – Въ Будимѣ : Писмены Кралевскаго Університета, 1801, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2714>

БНК: Јован Стерија Поповић, Бой на Косову или Миланъ Топлица и Зораида / одъ Јоанна С. Поповича мудролюбѣя слушателя, – У Будиму : Писмены К. Свеучилища Пештанскогъ, 1828, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_F844D037DFB3CA26664D53ADA071715B

ВИБ: Милован Видаковић, Велимиръ и Босилька / одъ Милована Видаковића. – Наново препечатана Стефаномъ Лазаревићемъ, Књиговезцемъ. – У Београду : При Правительственной Књигопечатни, 1844, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2919>

ЉУЈ1: Милован Видаковић, Любомиръ у Елісіуму : Романтїческа, но при томъ и моралная повѣсть сочинена Милованомъ Видаковичемъ дѣтовоспитателѣмъ. Часть 1. – Въ Будимѣ : Писмены Кралевск. Всеучилища Пештанскаго, 1814, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3163>

ЉУЈ2: Милован Видаковић, Любомиръ у Елісіуму или Светозаръ и Драгиня : Моралная повѣсть сочинена Милованомъ Видаковичемъ. Часть 2. – Въ Будимѣ : [Писмены Кралевск. Всеучилища Пештанскаго], 1817, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3165>

ЉУЈ3: Милован Видаковић, Любомиръ у Елісіуму или Светозаръ и Драгиня : моралная повѣсть сочинена Милованомъ Видаковичемъ народнаго, Греко-неун. Гум. Новосадскаго Профессоромъ. Часть 3. – Въ Будимѣ : Писмены

Кралевск. Всеучилища Пещанск., 1823, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3171>

РБР: Јован Стерија Поповић, Романъ безъ романа : шалливый романъ. Составлѣнъ одъ Иоанна С. Поповича, У Новомъ-Саду : Писмены Павла Ианковића, ц.к. Тѣпографа, 1832, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/webroot/index.php?url=publications/view/4583>

УЈ: Милован Видаковић, Усамлѣный юноша : повѣсть нравоучителна отъ Милована Видаковича, наукъ любителя на Простому Діалекту Сербскомъ сочинѣна. – Въ Будинѣ Градѣ : Писмены Кралевскаго Всеучилища Венгерскаго, 1810, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1261>

ДЕСКРИПТИВНО-ПРАГМАТИЧКИ ТЕКСТОВИ

ДОСР: Доситеј Обрадовић, Собрание разныхъ нравоучительныхъ вещей въ пользу и увеселеніе Доситеемъ Обрадовичемъ, Въ Виенѣ : При Г. Стеф. Новаковичѣ, 1793, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=756&m=2#page/6/mode/2up>

ИПЗО: Захарија Орфелин, Искусный подрумаръ, Въ Будине градѣ : Печатанъ писмены Крал. Оунѣверситета Венгерск., 1808, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4404>

ЈАНСТ: Сава Текелија, Еднога Араѣанина начертаніе основанія за обученіе сербске дѣце у Араду урѣдити имѣюща : Арадскомъ обществу поднешено. – Въ Будимѣ : Печатано при Кралевскомъ Унѣверситетѣ, 1798, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/290>

СЗР: Доситеј Обрадовић, Совѣти здраваго разума. Часть 1 / Досіөөеемъ Обрадовичемъ сложени. – У Лайпсику : у Тѣпографій Брайткопфовой, 1784, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/928>

ССЕ: Атанасіје Стојковић, Сербскій секретаръ или Руководство како сочинявати различнѣйша писма, Квѣте, Облѣгаціе, Контракте, Тестаменте, Реверсе, Конте и пр. / сочиненъ отъ Аѣанасіа Стойковича. – Въ Будимѣ : Печатано писмены Кралев. Унѣверситета, 1802, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2692>

ИДО: Доситеј Обрадовић, [Цѣлокупна дѣла Доситеа Обрадовића]. Кнѣ. 9, Првенацъ. Ужица или Буквица. – У Земуну : Препечатала и издала Народна Кнѣгопечатня Дан. Медаковића, 1850, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4497>

ИРР: Израженія, разговори, рѣчникъ, пословице и приповѣдчице : На Греческомъ, Турскомъ и Србскомъ езѣку : Са греческомъ и србскомъ граѣанскомъ азбукомъ. Часть 2, Стихіе или Први основѣ греческогъ езѣка. – У Београду : Печатано у Правителственой Кнѣгопечатни, 1845, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3407>

ЧЈД: Јован Дошеновић, Численица или Наука рачуна. Част 1 / Изясненіями, Правилами, Примѣрами, и Наставленіями, по новѣйшемъ образѣ од иностранѣ Езѣка на Србски сабрата Иоаномъ Атанасіевимъ Дошенович. – В'

БудимѢ : писмены Кралѣвъ. Унгарск. Університета, 1809, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3745>

РАСПРАВЉАЧКИ ТЕКСТОВИ

БСТПС: Павле Соларић, Букварь славенскій триазбучный, или перво руководство къ познанію книгъ и писаній, во употребленіе славено-сербовъ, Въ Млетах : Писмены Греко-Славенскихъ Печатни, 1812, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4815>

ГИЛѢВ: Викентије Љуштина: Грамматика италянская : ради употребленія иллирическихъ юности / собранна Викентиємъ Лустиномъ. – Въ Вѣннѣ : При Стефанѣ Благородномъ отъ Новаковичѣ, 1794, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/820>

КСИ: Теодор Јанковић Миријевски: Краткаа свашченнаа історіа цркве Ветхаго и Новаго завѣта, въ Вѣннѣ : При б.Г. Стефанѣ Новаковичѣ, въ Славенно-Сербској, Валахійској и Восточныхъ азѣковъ Привилег. Типографіи, 1793, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/333>

КУМЗ: Павле Соларић, Ключићъ у мое Землеописаніе / чрезъ неколика писма Моему Пріятелю Л. Н. Павломъ Соларичемъ. – У Венеціи : При Г. Пани Θεодосіеву, 1804, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2715>

НГЗПС: Павле Соларић, Ново гражданско землеописаніе : перво На Езику Сербскомъ : у две части : Съ Землеписникомъ одъ XXXVII Листова. Часть 1-2 / Павломъ Соларичемъ. – У Венеции : У Пани Θεодосіева, 1804, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2781>

НОСС: Јован Суботић, Наука о србскомъ стихотворенію / Списана одъ Јоанна Субботића. – [Пешта] : Трошкомъ Матице Сербске, у Будиму : писмены кр. Свеучилишта Пештанскогъ, 1845, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2904>

ОНВК: Одговор на Велькову критіку у додатак к нумери 14той овогодишньи Новина Србски метнуту (Посланъ уредничеству), Беч : б. и., 1821, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5097>

ПКОСС: Павле Соларић, Поминакъ книжескій о Славено-Сербскомъ въ Млеткахъ Печатанію, великому и благословесному Славено-Сербскому народу и мудрымъ его свакога званія Предстателемъ и Просвѣтителемъ / отъ Павла Соларича. – Въ Млеткахъ : Писмены, и иждивеніемъ Греко-Иллирическе Печатни Пани Θεодосіа, 1810, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2678>

СДЈСМ: Сава Мркаљ, Сало дебелога ера либу азбукопротрес, – У Будиму граду : Писменама Кралѣвскога Свеучил: Венгерскога, 1810, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=4107&m=2#page/4/mode/2up>

УТУК1: Јован Хацић, Утукъ или Одговоръ на Одговоръ на Ситнице езыкословне, кои є печатанъ У Бечу у Штампарији Єрменскога Манастира, У Февруарию 1839. одъ В.С.К. : (у почетку Марта 1839.) / одъ М. Светића. – У

Новомъ-Саду : Писмены Павла Іанковића, Ц.К. Привил. Түпографа, 1839, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2618>

УТУК2: Јован Хацић, Утукъ II или Одговоръ на Вуковъ Одговоръ на лажи и опаданъ у Србскомѣ Улаку, (печ. у Бечу 1844) / одъ М. Светића. – У Београду : печатано у Княжеско-србской типографіи, 1844, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1073>

УТУК3: Јован Хацић, Утукъ III езикословный : о езыку и правопису србскомъ / одъ М. Светића. – У Новомъ Саду : У Кнѣгопечатньи Іоанна Каулицій и Орт., 1846, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1065>

ФИС1: Атанасије Стојковић, Фвсика : простымъ языкомъ списана за родъ Славенно-Сербскій. Часть 1. – Въ Будимѣ : Писмены Кралевскаго Університета, 1801, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2728>

ФИС2: Атанасије Стојковић, Фвсика : простымъ языкомъ списана за родъ Славенно-Сербскій. Часть 2. – Въ Будимѣ : Писмены Кралевскаго Університета, 1802, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2729>

ФИС3: Атанасије Стојковић, Фвсика : простымъ языкомъ списана за родъ Славено-Сербскій. Часть 3. – Въ Будимѣ : Писмены Кралевскаго Університета, 1803, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4360>

НЕКРОЛОЗИ

АВАП: Атанасије Влаховић, Слово надгробное при случаи погребенія благопочтеннороднаго господина Алексія Пекаревича Купца Старо-Бечейскаго : дне 8-го Декемврѣа 1809 лѣта / говореное Аѳанасіємъ Влаховичемъ діакономъ. – [Нови Сад] : Иждивеніемъ же ... Іоанна Янковича Купца Ново-Садскаго; Въ Будимѣ : Писмены Кралевскаго Всеучилища Унгарскаго, 1810: доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3689>

АВМГ: Атанасије Влаховић, Речь на смерть Осмомѣсячнаго младенца Георгія, благопочтеннороднаго господина Мовсеа Іоанновичъ Рудовича, Гражданина Карловачкаго сына въ Карловцѣ Сремстѣмъ дне 13-го Мѣсяца Февруарѣа 1807. Года преставлшагося / сочинена Аѳанасіємъ Влаховичемъ, Клирікомъ Карловачкимъ. – Въ Будинѣ градѣ : Писмены Кралевскаго Всеучилища Венгерскаго, 1807, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5075>

АСЈР: Атанасије Стојковић, На смерть безсмертнаго Іоанна Раича архімандрѣта м. Ковіля преставлшагося декемврѣа 11-го года совершивъ 75 лѣтъ и 1 мѣсяць временья жизни / отъ Аѳанасія Стойковича. – Въ Будимѣ : [Писмены Кралев. Університета], 1802, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2756>

ВПГТ: Атанасије Стојковић, Вечна паметь Глигорію Терлаићу, родомъ Србљину, доктору философіе и у царскомъ свеучилишту Харьковскомъ... / Писао Атанасіе Стойковићъ. – У Вієни: [б. и.], 1821, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2725>

ГЈНП: Григорије Јовчић, Слово надгробное високоученому и благонадеждному юноши Ніколаю Петръ-Лукичу, совершившему во Віеннѣ нѣмецкая права и получившему Діплому за Авдітора, но 18. Августа 1822. преставшемуся въ Новомсадѣ / говорено Григориємъ Јовчиць... а на тѣпѣ издано братомъ его Мовсеємъ Петръ-Лукичь. – Въ Будимѣ градѣ : писмены Кралевскаго Всеучилища Венгерскаго, 1823, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3958>

ЈЖТС: Јаков Живановић, Слово надгробно високоблагородному господину Теодору Стратиміровичу отъ Кулпинѣ, с. домініума дальскогъ инспектору, и Многи СС. Комітата Т.С. Сосѣдателю, 24-гъ Септ. 1832. умершему / сочинѣно и говорено Іаковомъ Живановичемъ, Філ. Докторомъ и Профессоромъ. – У Будиму : Печатанѣ писменма Кр. Свеучилища Пештанскогъ, 1834, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2932>

ЈПГИ: Јован Пачић, Лелекъ Іоанна Пачића при смерти прераной нећака свогъ Георгіа Івановића, умершегъ дне 4. февруарія 1842. л. жизни же свое лѣта 19-огъ Иногда Лѣкарства Слышателя І-огъ Лѣта, Питомца и Благодѣйника Заведенія Благодѣтелногъ Высокоблагородногъ Господина Савве отъ Текели, ц. кр. Совѣтника и пр., общтеславлѣногъ и люблѣногъ Рода свогъ Благодѣтеля. – У Будиму : писмены кр. Свеучилишта Пештанс., 1842, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3574>

ЈПЛТ: Јован Павловић, Слово при држаномъ парастосу многозаслуженогъ капу-ћехае србскогъ, члена Совѣта земальскогъ, полковника и кавалѣра, господина Лазара Теодоровића 1. Фебруара 1846. године у Цариграду упокоившегъ се / у Шабачкой цркви Јованномъ Павловићемъ, Протопресвитеромъ, говорено. – [Шабач] : Печатано трошкомъ Спомоћника Началничества Округія Шабачкога, Капетана Јована Миловановића. У Београду : У Княжества Србскога Књигопечатни, 1846, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/925>

ЈСЈФ: Симеон Јосифовић, Слово надгробное блаженнопочившему юноши благородному Іоанну отъ Фелдваріи жителю Сентъ-Андрейскому при его погребеніи / реченое Сумеономъ Јосифовичъ ... въ Сентъ-Андреи сущія Парохома Августа 11 дне 1824 лѣта. – Въ Будиномъ градѣ : Писмены Кралевскаго Всеучилища Пештанскаго, 1824, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3040>

ЛМСВ: Лукијан Мушицки, Ода на смерть благороднаго господина Саввы Вуковича, земледержца Берексовскаго, преставшагося 30-од Марта, Л. 1810. Въ Будимѣ: писмены Кралевскаго Всеучилища Венгерскаго, 1810, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=3551&m=2#page/4/mode/2up>

МВЈБ: Михаило Витковић, На смерт Іоанна Белановича, сентандрейскогъ сенатора, Благородногъ Срблина, 31-го Маја 1819. почишегъ, Въ Будимѣ градѣ: Печатано писмены Кралевск. Університета, 1819, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3392>

ММПП: Мануило Малешевић, Слово надгробное при погребеніи благопочтеннороднаго юноши Петра Перишича / сочиненное и проповѣданное

въ Турѣ во Свято-Николаевской Парохіал. Церкви священникомъ Мануиломъ Малешевичъ Членомъ Консісторіалнымъ, Намѣстникомъ Протопресвѣтера Будимскаго и Парохоу Турскимъ лѣта Господня 1807 Іаннуаріа 3 дня. – [Нови Сад] : Иждивеніемъ... Николаа Десанчича, Жителя Новосадскаго, 1807, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5087>

НПХГ: [б. а.], Некрологъ г. Паулу Хадићу, архимандриту манастира Гргетеге : (Учредничеству посланъ). – [Б. м. : б. и.], 1819, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3962>

ПАУМ: Платон Атанацковић, Слово надгробно Урошу Максимовићу, заклетомъ Канцеллісти при Племенитомъ Магістрату сл. и Кр. града Сомбора, 15. дана Новембра 1821 умршемъ / говорено у надгробной Капели Сомборской Павломъ Атанацковићемъ. – У Бечу : [б. и.], 1821, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2619>

ПЈГЕ: Петар Јовановић, Плачъ Петра Іоанновича сс. нн. и філософіе доктора на смерть благопочтенородне госпоже Екатаріне, славнаго живописца Арсенія Теодоровича Супруге, коя се у 35 лѣту живота свога, у Новомъ Саду 19 Іуніа 1823 въ Бозѣ преставила. – Въ Будимѣ : Писмены Кралевскаго Всеучилища Пештанскаго, 1823, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5110>

СГЈГ: Сава Грујић, Слово надгробное приликою погребенія Іакова Груичъ, Арадскаго Гумназіума 6-ыя Школы Слышателя... / Георгіемъ Секула учителемъ.... – [Будим] : иждивеніемъ же господара Сава Груичъ, Гражданина печатанно, [Будим] : Писмены Печатни Всеучилища Пештанскаго, 1813, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4704>

СНЈВ: Милован Видаковић, Слово надгробное младолѣтному ученику, Іоанну Вуковичъ, Слышателю бывшему въ Сѣntaxи Латїнстѣи сыну же Благородныхъ Родителей, Господина Вука Вуковичъ, и Госпожи Екатарїны, рожденые Панаїотъ, земледержцевъ ое Берегсова, Преставлшемусѣ въ Темишварѣ 20. Маїа 1828: говорено же ѣченикомъ, Риторики слышателемъ / сочинено Милованомъ Видаковичъ, Профессоромъ, Въ Будинѣ : Писмены Кр. Всеучилишта Пештанскаго, 1828, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3881>

СНСМ: [б. а.], Стиси на смерт Неранжи Мазима Атанацковичъ, оумершїа 1821. лѣта, [б. м. : б. и.], 1821, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5027>

СЈЕН: Симеон Јосифовић, Слово надгробное благородномъ и многозаслуженомъ господину Еуѣумію Нешко отъ Литманова при Его погребеніи / Сѣмеономъ Јосифовичемъ ... Въ Сент'-Андрей дне 29-го Априліа 1830 лѣта. – У Будиму : Печатано Писмены Кралевскаго Університета Пештанскаго, 1830, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3039>

СЈЈТ: Симеон Јосифовић, Слово надгробное благородномъ и високоученомъ господину Іоанну отъ Темешварїи славныя кралѣвскїя табулы судейскїя заклетому нотаріусу / при его погребеніи реченое Сѣмеономъ Јосифовичемъ ... Въ Сент'-Андрей дне 2-го Іуліа 1829 лѣта. – У Будиму : Писмены

Крал. Всеучилишта Пенштанскаго, 1829, доступно на:
<https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3033>

ССЈР: Стефан Стратимировић, Ионанну Раичу, архимандриту, славено-сербину, [б.м.] : [б.и.] 1801, доступно на:
<https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3917>

СТСМС: Јован Трифуновић и др. Содружество Матице Србске съ уцвелѣнымъ срдцемъ объявлюе да е нѣнѣ возлюбленный и дубокопочитованный Предсѣдатель и Меценатъ Србскогъ Рода Высокородный Господинъ ... САВВА Тюкюли ... Септемвриа 21-гъ у Араду отъ слабости и старости у 88-ой години дѣлательногоъ живота свогъ, безсмертнымиа за Родъ свой заслугама увѣнчанъ, у вѣчность преселио се / Предсѣдатель и сви членови. – У Пешти : [б. и.], 1842, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3887>

ТШКФ: Теодор Шушић, „Слово надгробно блажене памяти Императору и Кралю Францу I, говорено 27. фебр. п. л. У Катедралной Шибеничкой Цркви. Протопрезвитеромъ Теодоромъ Шушићъ“, Србско-далматинскій алманахъ : любитель просвѣщенія, кн. 1, 1836, стр. 50-54, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:ND_1E4FB4FCBA9259326D92A907276464A7-1836-K001

УМВС: Урош Максимовић, Слово надгробно благонадеждномъ юноши Васілію Стоячко, Любомудрія Слышателю, 14-гъ Августа 1817. у 18-той години живота свогъ младу душу свою Богу отдавшему / говорено У слободномъ и Кралѣвскомъ Граду Сомбору Урошемъ Максимовићемъ, Краснорѣчія Слышателѣмъ. – У Будиму : Писмены Крал. Свучил. Мадѣарскогъ, 1818, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5016>

НОВИНСКИ ЖАНРОВИ

СПН14392: Србскія повседневнія новинны : съ ц. к. всевысочейшымъ дозволеніемъ, Въ Віеннѣ : [Маркидесъ Пулліо], 14. март 1791, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=numerated&id=5396&m=2#page/3/mode/1up>

ССВ4193: Славенно-србскія вѣдомости : Съ Цесаро-Кралевскимъ благоутробнымъ дозволеніемъ, 4. јануар 1793, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=numerated&id=5412&m=2#page/6/mode/2up>

НОВС1015: Новине србске изъ царствующаго града Віенне : съ дозволеніемъ Эго Кес. Крал. Величества, Віенна : Димитріи Давідовичъ и Фрушичъ, 5. октобар 1815, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_309F465E42F844FC4166683B4C63D7A8-1815-10-05

НОВС813: Новине србске изъ царствующаго града Віенне : съ дозволеніемъ Эго Кес. Крал. Величества, Віенна : Димитріи Давідовичъ и Фрушичъ, 1. август 1813, доступно на:

https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_309F465E42F844FC4166683B4C63D7A8-1813-08-01

НОВС6314: Новине сѣрбске изъ царствующаго града Виенне : съ дозволеніемъ Эго Кес. Крал. Величества, Виенна : Димитріи Давідовичъ и Фрушичъ, 6. март 1814, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_309F465E42F844FC4166683B4C63D7A8-1814-03-06

НОВС1614: Новине сѣрбске изъ царствующаго града Виенне : съ дозволеніемъ Эго Кес. Крал. Величества, Виенна : Димитріи Давідовичъ и Фрушичъ, 1. јун 1814, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_309F465E42F844FC4166683B4C63D7A8-1814-06-01

НОВС21114: Новине сѣрбске изъ царствующаго града Виенне : съ дозволеніемъ Эго Кес. Крал. Величеств, Виенна : Димитріи Давідовичъ и Фрушичъ, 2. новембар 1814, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_309F465E42F844FC4166683B4C63D7A8-1814-11-02

НОВС9318: Новине сѣрбске изъ царствующаго града Виенне : съ дозволеніемъ Эго Кес. Крал. Величества, Виенна : Димитріи Давідовичъ и Фрушичъ, 9. март 1818, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_309F465E42F844FC4166683B4C63D7A8-1819-11-22

НОВС134: Новине сѣрбске : съ дозволеніемъ Правительства, 27. јануар 1834, издано и печатано у Княжеской-Сѣрбской Книгопечатни, У Крагуевцу, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_34A8BB99366B973490F07A22BA4B577B-1834-01-27

НОВС234: Новине сѣрбске : съ дозволеніемъ Правительства, 3. фебруар 1834, издано и печатано у Княжеской-Сѣрбской Книгопечатни, У Крагуевцу, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_34A8BB99366B973490F07A22BA4B577B-1834-02-03

НОВС3234: Новине сѣрбске : съ дозволеніемъ Правительства, 3. фебруар 1834, издано и печатано у Княжеской-Сѣрбской Книгопечатни, У Крагуевцу, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_34A8BB99366B973490F07A22BA4B577B-1834-02-03

НОВС3334: Новине сѣрбске : съ дозволеніемъ Правительства, 3. март 1834, издано и печатано у Княжеской-Сѣрбской Книгопечатни, У Крагуевцу, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_34A8BB99366B973490F07A22BA4B577B-1834-03-03

НОВС291234: Новине сѣрбске : съ дозволеніемъ Правительства, 29. децембар 1834, издано и печатано у Княжеской-Сѣрбской Книгопечатни, У Крагуевцу, доступно на:

https://digitalna.nb.rs/view/URN:NБ:RS:SD_34A8BB99366B973490F07A22BA4B577B-1834-12-29

НОВС4141: Новине србске : съ дозволенѣмъ Правительства, 04. јануар 1841, издано и печатано у Типографіи Княжества Сербіе у Бѣограду, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NБ:RS:SD_34A8BB99366B973490F07A22BA4B577B-1841-01-04

НОВС191242: Новине србске : съ дозволенѣмъ Правительства, 19. децембар 1842, издано и печатано у Типографіи Княжества Сербіе у Бѣограду, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NБ:RS:SD_34A8BB99366B973490F07A22BA4B577B-1842-12-19

ПРЕДГОВОРИ

ГМВД: Геогије Михаљевић, „Любезный читателю“, Аждаа седмоглава, сирѣчь: описаніе седми грѣхобъ смертныхъ стихотворнымъ художествомъ устроеное и с далматинскаго языка на славено-сербскій преишчено тѣцаніемъ Георгія Михалѣвича, – Въ Будимѣ градѣ; Печатано при Славено-Сербской и прочихъ восточныхъ языковъ, Крал: Университета Тупографіи, 1803, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=3714&m=2#page/6/mode/2up>

ДОСР: Доситеј Обрадовић, „Предисловіе“, Собрание разныхъ нравоучитекныхъ вещей въ ползу и увеселеніе Доситеемъ Обрадовичемъ, – Въ Виеннѣ : При Г. Стеф. Новаковичѣ, 1793, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=756&m=2#page/6/mode/2up>

ЕЈОП: Евгеније Јовановић, „Благохотный Читателю!“, Опроверженіе Отговора Господина Захариадиса, у Книжици "Хранилище" или "Амайлїа" зовомой ставлѣнога. – У Новомѣ-Саду : Печатано писмены Г. Павла Іанковића ц.к. прів. Тупографа, 1839, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3674>

ЛПЈДП: Јован Дошеновић, „Предисловіе о пѣснотворству“, Лірическа пѣнїя и Еще друга за увеселеніе / сад најпре спевао на Сербски Иоан Атанасіев Дошенович. – Въ Будимѣ : писмены Кралѣв. Унгарск. Унїверситета, 1809, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2027>

ССМ: Захарија Орфелин, „Предисловіе“, Славено-сербскій магазинъ то есть Собрание разныхъ сочиненій и преводовъ : къ пользѣ и увеселенію служащихъ. – Год. 1, бр. 1 (1768). – Въ Венеци : Въ Типографіи Славено-Греческой благочестивой Димитрія Θεодосіева, 1768, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NБ:RS:SD_08C23D85D7A42970A30A50DACC25A24F

ФИС1П: Атанасіје Стојковић, „Предисловіе къ читателю“, Фвсїка : простымъ языкомъ списана за родѣ Славенно-Сербскій. Часть 1. – Въ Будимѣ :

Писмени Кралевскаго Університета, 1801, доступно на:
<https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2728>

ППДОБ: Георгије Магарашевић, „Предисловіе“, Писма Досіоеа Обрадовича / скупіо и на свѣтъ издао Г. М. – [Пешта] : трошкомъ Матице сербске. – Въ Будимѣ : У печатњи Кр. Університета Пештанскогъ, 1829, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4371>

ЧЈДП: Јован Дошеновић, „Предисловіе“: Численица или Наука рачуна. Част 1 / Изясненіями, Правилами, Примѣрами, и Наставленіями, по новѣйшем образу од инострани Езика на Србски сабрата Иоаном Атанасіевим Дошенович. – В' Будимѣ : писмени Кралѣв. Унгарск. Університета, 1809, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3745>

ПИСМА

ЛМВК: Лукијан Мушицки, „Писмо Вуку Караџићу и Јернеју Копитару“, Преписка. 1, 1811–1821 / [Вук Стефановић Караџић ; приредио Голуб Добрашиновић са сарадницима], – Београд : Просвета, 1987, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_6DC1011EA8C04DA6FA655701F812374
1

ПЗЈЧ: Сава Текелија, Писмо захвалности Саве Текелије Јовану Чокрљану. Нѣгово Высокородіе Господинъ Савва Текели ... изволио є Г. Иоанна Чокерлянь... собственноручнымъ Писмомъ, за ревность похвалити... / вашъ слуга понизный Савва Тюкюли. – У Араду : [б. и.], 1842, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4436>

ПДОГВ: Доситеј Обрадовић, Писма домаћа, знанцѣма и пріятельима разномъ приликомъ писана. [Дѣла Досіоеа Обрадовића]. Часть 10 – [На ново препечатана и] издана Григоріємъ Возаровићемъ. – У Београду : При Правительственной Кнѣгопечатњи, 1845, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4340>

ПДОГМ: Доситеј Обрадовић, Писма Досіоеа Обрадовича / скупіо и на свѣтъ издао Г. М. – [Пешта] : трошкомъ Матице сербске. – У Будиму : У печатњи Кр. Університета Пештанскогъ, 1829, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4371>

ССЛМ: Стефан Стратимировић, Писмо Станисављевићу, генералу бродске регементе у Винковцима, које је Мушицки послао Вуку на увид, Преписка. 1, 1811–1821 / [Вук Стефановић Караџић ; приредио Голуб Добрашиновић са сарадницима], Београд : Просвета, 1987, доступно на: https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_6DC1011EA8C04DA6FA655701F812374
1

ЈАВНА ОБРАЋАЊА

ГЕЈР: Јосиф Рајачић, Славбный народе, мила по духу Чада, а по кр`ви Браћо моя!, (Говор епископа Јосифа Рајачића на Мајској скупштини), Нови Сад: Јован Каулициј, 1848, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1814>

ЕЈСК: Евгеније Јовановић, Слово кое є Преосвященный Епископъ Карлштадтскій Еугеній Иоанновичъ, 10. Септемвриа 1839 лѣта, као на дань свога во епископа посвященія, у соборной Карловачкой Церкви говорио. – У Новомъ Саду : Печатано писмены Г. Павла Јанковића, Ц.К. Привил. Түпографа, 1839, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2994>

КБСК: Константин Бранковић, Слово кое є, приликомъ славе патрона училиштногъ просветителя србскогъ Светога Саве, 14. јануара 1847. год. у зданиу Лицеума Княжества србскогъ говорио Константинъ Бранковићъ, Овогодишнѣй Ректоръ Лицеума, Профессоръ Философіе и проч. – У Београду : У Кнѣгопечатнѣи Княжества Србіе, 1847, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2896>

МО121834: Милош Обреновић, Слово србскога књаза Милоша Теодоровића Обреновића читано Скупштини народа србскога 1ога фебруарија 1834. у Крајујевцу

МО221835: Милош Обреновић, Слово српскога књаза Милоша Теодоривића Обреновића читано при отварању Скупштине Нарда Српскога 2. фебруарија 1835. у Крагујевцу

НВСТС: Ђорђе Стратимировић, Народу войводства сербског, (Обраћање генерала Ђорђа Стратимировића народу Српске Војводине, којим оповргава вести о неспоразумима између њега и Главног одбора, износећи да су сви спорови изглађени и да му је жеља да се испуне закључци Мајске скупштине), Сремски Карловци: Данило Медаковић, 1848, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1836>

СНПТ: Стефан Рајић, Слово на торжественный праздникъ народнѣ осѣчке школе изговрено, Беч: Стефан Новаковић, 1792, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2547>

ОПЈР: Јосиф Рајачић, Прелюбезны, (Обраћање патријарха Јосифа Рајачића верницима поводом одлуке цара Фердинанда од 21. фебруара 1846, по којој се III законски члан Дијете из 1844. о склапању мешовитих бракова и преласку из једне вере у другу проширује и на православне вернике), Беч, 1846, доступно на: <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1761>

III. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У ПРОЗНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ НА СЛАВЕНОСРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Синтаксичког паралелизма у прозној славеносрпској књижевности има доста. Најзаступљенији је у дескрипцији. Описа природе код свих славеносрпских аутора из нашег корпуса има изузетно пуно, а готово у свакоме од њих можемо пронаћи и синтаксички паралелизам.

У прозној књижевности на славеносрпском језику издвојили смо **шест** категорија употребе овог паралелизма:

1. за описивање елемената природе или простора, *пространнословије*, у дескрипцији, или када ови елементи представљају сценографију за радњу у наративи,
2. за описивање људи или предмета,
3. за приказивање динамике радње у наративи,
4. за детаљно аргументовање,
5. за постизање патетичног и узвишеног тона,
6. за наглашавање и интензификацију стања, радњи, збивања, особина и чињеница.

3.1. Употреба синтаксичког паралелизма за описивање елемената природе или простора

„како е естество ово мѣсто украсило“ (ЉУЈ1: 540)

У прозним текстовима на славеносрпском језику “главни ток радње неретко је испресецао како би се описала *красота естетства* и природа у којој се нешто дешава, или кроз коју јунаци само пролазе. Овим описима већина аутора посвећује доста простора и улаже нарочит труд у њихову стилизацију” (Ристић 2024: 488).

Павле Поповић (1934: 206) описивању природе у текстовима Милована Видаковића каже следеће: „Тек се један догађај исприча, одмах долази опис природе уза њ. Видаковић је волео природу; то му је била навика још из детињства. Уз то, писци које је волео – Доситије, Стојковић – описивали су је такође. И он сам сматрао је да му је дужност”.

Милан Громовић (2020: 68) издваја као карактеристично да је „обавеза подробног описа природе одлика епохе“, а управо овај роман сматра „најбољим репрезентом Видаковићевих пејзажа [...] из којег се јасно дедукује пишчева намера и обавеза изоштреног фокуса на опис пејзажа“ (Ристић 2024: 488).

У структури текста значајно место заузимају понављања, која се реализују на различитим језичким нивоима. „Док су фонетско-фонолошка и лексичка понављања била предмет проучавања још у традиционалној реторичкој теорији фигура, дотле граматичка понављања постају незаобилазан предмет проучавања тек од чувеног рада Романа Јакобсона `Грамматика поэзии и поэзия грамматики`, у којем је показано да

граматички паралелизми и граматичке опозиције могу постати конструктивни принцип неких стихова“ (Русимовић 2017: 60).

У деловима Видаковићевог романа *Велимир и Босилка* посвећеним природи и природним појавама нарочито честе су управо **фигуре понављања**, при чему су *смисаона и граматичка чешића од лексичких*, али су и ова последња важна и заслужују место у анализи (Ристић 2024: 489).

Један од најпознатијих синтаксичких паралелизама у славеносрпској прози је опис зоре на самом почетку *Велимира и Босилке*. Лепота природе у свитање је дочарана сложеним синтаксичким паралелизмом. Модел је: *текъ што* + презент помоћног глагола *јесам* у склопу предиката + субјекат. Овај модел разбијен је у другом, од три сукцесивна паралелизма, где је у прилошки израз интерполиран субјекат *луна*. Истоветно понављање синтаксичких функција комбиновано је са хомолексичким понављањем (*текъ што*). Другим речима, паралелизам синтаксичких функција ослужен је **анафором** (Ристић 2024: 489)

Текъ што се даница одъ востока указала, која предвозвѣштаваше великолѣпно сунца восхожденіе, текъ луна што е већъ свѣтле своє губила зраке, сребрный на себе видъ пріміла, и владѣніе надъ вселеномъ дневному управителю уступила: текъ што е малый славуи ово овде, оно онде на лаки свои крили у чистый воздухъ себе узвышавати, и умилнымъ своимъ пѣніемъ уединене пастире, и гдикоегъ у гори дрвосѣца увеселявати почео, нашъ младый Велимиръ, кои сада на седамнаесту годину ступіо бѣше, посланъ одъ своега злоковарнога дружства, принети имъ што за ело, спушташесе низъ нѣку у Болгаріи, близу црнога мора планину, съ кое су на пространымъ подъ планиномъ ливадама стадо оваца усмотрели были. (ВИБ, 1)

Погледајмо сада одломак, који се, исто као и претходни састоји од једне једине дугачке реченице, којим, након опширног уводног дела о мотивима да напише то дело, почиње радња Стеријиног антиромана *Роман без романа* из 1832. године. Видимо да и овај опис по свом садржају у потпуности одговара садржају Видковићевог описа зоре са почетка романа *Велимир и Босилка* из 1811⁸.

У Видаковићевом случају јунак је *нашъ младый Велимиръ, кои сада на седамнаесту годину ступіо бѣше*, док је код Стерије то *нашъ младый Романъ, кои е петнайсту годину већъ навршио бѣю*. Видимо да су у оба дела **модел квалитативних и квантитативних одређења главних јунака исти и синтаксички паралелни**.

Субјекат, главни јунак, је код оба писца означен по моделу: присвојна заменица *нашъ* + описни придев *младый* + властито име. Прва два чиниоца су непроменљива и хомолексичка, док је други променљив по потреби. **Старосно одређење** је у оба случаја приказако односном зависном реченицом, са заменицом *који* као обележјем.

Велимир се *спушташе низъ нѣку у Болгаріи планину*, а Роман *пође крозъ предѣлъ Егупетъ*. У оба случаја је присутно прецизно именовање **географског ентитета** где се

⁸ Иако нигде не помиње да је као модел имао баш овај Видаковићев узорак, сличност је, кажемо, велика. Но, ово је и модел описа природе којим су се служили и други славеносрпски писци угледавши се једни на друге и на своје узоре, наравно.

радња дешава, уз увођење имена и основних особина главног јунака. Сунце је, са својим зрацима у оба одломка квалификовано на исти начин, као *великољупно*.

Поређењем ова два описа природе уочавамо исте, међусобно паралелне, синтаксичке обрасце којим се, уз иницијални опис природе у радњу уводи и главни јунак. Пошто је реч о сличностима у различитим текстовима, назваћемо га **међутекстовним синтаксичким паралелизмом**.

Текъ што сунце величественно зарну свою главу изъ нѣдра Ауроре дигнувшій, великољупны свои Зрацы све поверхности земне предмѣте озари, и животворну силу на цвѣће и усева, и на пестреновидне ливаде, коихъ роса као драгоцѣнный Діамантъ любопытном оку представляе, пусти; - текъ што естество затруби, и радостнымъ птичице гласом ратаръ на свою ниву, пастыр` с` овцама на ливаду поити - нашъ младый Романъ, кои е петнайсту годину веѣ навршио бью, оседлавши коня, коега нюшка дымъ издаваше, и копыто варнице крешаше, поѣе крозь предѣлъ Егупеть. (РБР: 4)

„Дочаравање лепоте предела, *красоте* за сва чула, која у примеру који следи наглашено представља **јединство више компоненти**, а пре свега визуелне, аудитивне, олфактивне и тактичне, остварено је прецизним структурирањем дискурса“. На самом почетку одломка опис природног простора, месно и временски одређује: „дивный предѣлъ, време красота у Маію месецу“. „Иако по природи и садржају није гнома, нити саопштава неку свежажећу истину (будући да је изразито лична опсервација казивача), те није прави ентимем, реченицу „Кудъ годъ погледимъ, срдце ми восхищава“ сматраћемо *ентимемомидном*⁹, јер се њоме отвара простор за конкретизацију њене семантике примерима“. Начин структурирања дискурса одражава у овом случају модел мишљења од општег ка појединачном: креће се од зопштих тврђења о вишедимензионалној *красоти* предела, ка појединачним елементима који су у саставу те *красоте*. Ти елементу су представљени на посебан начин: „одликује их антепозиција месне одредбе, било да је она реализована у виду прилошке речи *per se*, прилошког израза са месном семантиком, или је реч о зависној реченици (која стоји уз прилошки израз)“: *овде, по зеленымъ ливадама, исподъ ливада доле, тамо, онде, одъ стране езера, исподъ виногради по зеленымъ ливадама, кое кристаловидни потоцы на неколико места пресецаю, далъ мало у шумицы, поредъ двора, исподъ двора по зеленой рудини, на десной страни, између липа*. „Прилошка одредба за место је у овом примеру **дванаест пута** поновљена на почетку сукцесивних реченица или делова реченица, без уметања другог модела, а ова појава мултиплог понављања исте синтаксичке функције је **хомофункционални синтаксички паралелизам**“ (Ристић 2024: 490).

„Након што је овај вид синтаксичког паралелизма ефектно употребљен како би се писац осигурао да је сваки део предела, у свим правцима и на нивоу свих микролокуса“, описан, те приказани елементи који потврђују *красоту природе*, долазимо до реченице:

- „Словомъ рећи: да све, што є лепо, и у естетству за чувствителне душе благопріятно, то є у овому мѣсту, гди само естетство у тишини царствує, совскуплѣно было!!

⁹ „Ентимем као стилска фигура подразумејева такву мисаоно-језичку структуру у којој се најприје гномским изразом наводи опште (тј. неки општеважећи став, правило) које се потврђује неким конкретним примјером“. [...] „Ентимем оваплоћује дедуктивни принцип закључивања“ (Ковачевић 2000: 314-315).

„Уколико је посматрамо у контексту са текстуалном целином која јој претходи, јасно је да се овом реченицом потврђује истинитост тог претходећег садржаја и он се језгровизује. Зато је сматрамо **епифонемом**¹⁰, а закључак који нам доноси поштује принципе индукције“. (Ристић 2024: 490).

Облик „словом рећи“, којим се најављује епифонемски закључак употребљен је како би истакао оно што следи, али и како би осигурао кохезију са конкретним садржајем који му претходи и на који се епифонемски закључак односи.

И на крају – овај одломак има прстенасту структуру:

ентимемоидна реченица + дванаест пута мултиплициран синтаксички паралелизам функције + епифонем.

„На овај начин је заокружено, учвршћено и утврђено смисаоно јединство општег плана лепоте природе и посебног плана дејства те лепоте на посматрача“ (Ристић 2024: 491).

ходећи кроз дивный предѣлъ, време красота у Маію месецу, наслађавамосе
гледајући около насъ предмете, кое я дотле нисамъ видію. Стигнемо у дворъ, сиђемосе съ
кола, и едно другомъ срадуемосе, гледимо свуд унаоколо. Нисмо знали, куда ћемо, и на
кою пређе погледати страну, сва природа обновлѣна, сва весела и прелестна, свако дрво
чинилосе на насъ осмејвати, и подъ свое прохладителне сѣне насъ мамити. Кудъ годъ
погледимъ, срдце ми восхищава, цѣло естетство, одтрѣше себе изъ гроба зиме,
воскресеніе свое торжествоваше; овде видимъ висока и богатолиственна дрва, и по којі
гранама птице пролетући, умилне свое издаваху гласе, далѣ око бацымъ: по зеленымъ
ливадама, сваке бое цвѣтъ сильный просутъ, коего благоуханіе чрезъ цѣлу внутреность
нашу пробія, надъ коима пчелице цѣ танки свои крили облетаю, и изъ нѣи медну росу
трудолюбиво збитаю. Исподъ ливада доле кривудаюћи нѣкіи бистри поточићи,
сливахусе е едно велико езеро, кое на нѣке мале вертове дивно разделявашесе, тамо
пребѣли лабудови дивно пливаю; онде дивльи пачићи около чбунова на чопорове по
води несташно утркуюсе; по краю гдикоя рода на своимъ црвенымъ штрклятымъ ногама
гордо корача, одъ стране езера мало нагнуто, но поузвышено видисе брдашце, по коему
прекрасни мога Господина виногради леже. Исподъ виногради по зеленымъ ливадама,
кое кристаловидни потоцы на неколико места пресецаю прекрилило стадо оваца; млади
яганъчићи нѣжность свою утркиванѣмъ подкрепляваю, и матерама своима умилно се
улагую. Далѣ мало у шумицы неколико чобански колебица видисе, у коима одъ
пространногъ света уединеніи пастири у тишини и миру животъ свой проводе; поредъ
двора велика зидомъ обграђена башта, коя е плодоноснымъ дрвима и свакоякимъ
усѣвима богато украшена, и раю земному уподоблѣна, Исподъ двора по зеленой
рудини, велики ораси, кои полакъ двора у сѣнь свою завяху. На десной страни
липе, одъ кои мирисъ изрядный по воздуху на далеко разливасе. Између липа великій
Господина кованлукъ стои. Словомъ рећи: да све, што е лепо, и у естетству за
чувствителне душе благопріятно, то е у овому мѣсту, гди само естетство у тишини
царствуе, совскуплѣно было!! Извини добрый отче! Ово мое пространнословіе, кое я
уноенъ радосћу са улажденіемъ споминѣмъ, и споминюћи улаждавамъ се. (ВИБ, 21–22)

Синтаксички паралелизам може бити део и других фигура понављања у описивању природе, не смао ентимема и епифонема, што смо у претходном делу

¹⁰ „Епифонем оваплоћује принцип индуктивног закључивања“, при чему се најпре „наводи неки конкретан случај, а иза њега слиједи гномски израз који подржава важење, тј. Који потврђује (не)прихватљивост конкретног случаја“ (Ковачевић 2000: 315).

илустровати. Примери који следе илуструју **фигуру дистрибуцију**¹¹. У првој реченици је наглашено да се посматрач креће и да му је поглед усмерен *садъ на едну садъ на другу страну*. „Перспектива посматрања *красоте* природе се са тим кретањем физички помера, а погледање се понавља и отуда употреба итеративног глагола (*погледати*).“ Ако погледамо наставак текста, јасно је да се прилошки израз *садъ на едну садъ на другу страну* дели на своје смисаоне копоненте: *овде* и *онде*, у првој равни паралелизације, и *мало даље*, у другој равни (Ристић 2024: 492).

Видаковићево вербално *сликање* пејзажа је „садржински остварено кроз описивање онога што се види из две поменуте перспективе: једна је из тренутне тачке гледишта, друга је мало даље“, док је „текстуално остварено тако што се понављају исти обрасци и редослед синтаксичких функција из претходне две.

Што се модела по коме је паралелизам структурно сачињен, он је за прва два супсегмента прве визуелне перспективе:

прилошка одредба за место 1 + субјекат 1 + атрибут (исказан односном реченицом са заменичким обележјем *који*) 1 + предикат 1 + прекид реченице (.) + субјекат 2 (у номинативу) + [...] + предикат 2.

Уочавамо његову двоструку паралелну реализацију (два супсегмента одвојена прекидом реченице и тачком чине један сегмент). Трећи сегмент прве перспективе га делимично прати: наиме, нема односне реченице, а субјекат 2 је логички. Друга перспектива прву прати смисаоно, али је репетитивна доследност нешто лабавија: уочавамо антепозицију прилошке одредбе за место (*мало даље*), као и већ описано остварење дескрипције у оквиру две реченице, два супсегментна, са прекидом између. Оно што немамо, а због чега је доследност непотпуна: немамо атрибут у првој реченици, нити је предикат на крају реченице (Ристић 2024: 492).

Уочавамо да је „са удаљавањем од прве реченице која одређује модел за синтаксички паралелизам (*Овде равна поля, коя...*) репетитивна доследност том моделу све мања, но тежња да се он оствари ипак је евидентна“ (Ристић 2024: 492).

У Видаковићевом писању уочавамо као чест, уз синтаксички, и **деиктички паралелизам**. Уколико погледамо сам почетак следећег примера, јасно је да, осим заменице *који*, као обележја односне реченице, нема других понављања иестих лексема – хомолексичких понављања, већ су она хомофункционална. „Имамо ли у виду да реченице почињу упућивачким заменичким прилозима (*овде, онде*), овде је реч и о понављању просторне деиксе – **деиктичком паралелизму**“ (Ристић 2024: 493).

Онъ путуюћи мысли своѣ о различнимъ забавляше стварима, онъ благоволеніемъ садъ на едну садъ на другу страну погледаше, и съ красотомъ естетства себе увеселяваше. Овде равна поля, коя се прегледати немогаху, пшеницомъ покривена златесе. Зрели класови, зрномъ обтерећени, тихимъ ветрићемъ колебаюсе, и као таласи водени по њивама люляюсе. Онде дрва, коя су пролѣће, краснѣйшу часть године, цвѣтомъ увѣнчала и мирисомъ савъ воздухъ около себе испуњавала, садъ доспѣлымъ плодомъ къ земљи савита, пріятнѣйшу одъ себе воню даю. Лимуни и поморанце, съ којі листъ већъ падаше, на голимъ

¹¹ „Дистрибуција је раздјелјивање општег појма на његове саставне дијелове, чијим навођењем се тај општи појам и конкретизује (идентификује)“ (Ковачевић 2000: 312).

гранама као восакъ жутесе; чиняхусе као да туже што їй онай покровъ подъ коимъ су оне растиле и сазреле, садъ подъ ведрымъ небомъ оставля. Онде ябука, нѣке жуте као смилъ, а нѣкимъ благодатна сунца топлота у есенѣ време ружичну бою даваше. Крушака разногъ рода, нѣке на землю падаху, нѣке іошѣ себе на мѣсту, на комъ су цвѣтали, силомъ задржаху, као да не бяху раде на землю пасти, и истлѣнію се предати. Силна шльива, плоднѣйше одъ свію дрво, кудгодъ погледішѣ, подъ тихимъ овимъ небомъ плаветнисе, ниспустила до саме землѣ плодомъ отегоѣне гране. Мало далѣ по єдномъ нѣшто узвышеномъ брегу насаѣени виногради. Грожѣ на чокотима, хотя да є широко лишѣе, сакритисе, да се невиди, немогаше; нѣка зрна наспрамъ сунца стаклесе, нѣка пакъ изъ коїй водне оне частице есеный воздухъ изсисао бѣшр, сморштена и жута виѣхусе, но у усти сладкій онай заоставшій сокъ съ нѣкимъ особитимъ одъ себе мирисомъ божественномъ нектару уподобляваше. (ВБ, 117-118)

Када говоримо о **деиктичком** паралелизму, занимљив је и следећи, такође Видаковићев пример. Видаковић Нил описује реченицама које почињу *унућивачки*. На почетку је реч о **просторној деикси** оствареној показаном заменицом *овај* (*Ово є Нилъ, Ово є Египетъ*) заменичким прилогом (*овде*), а њу следи **деикса говорног тока** (*овај у киши недостатак*) који се односи на садржај изречен у реченици која му претходи. И у овом опису **понављање** је изузетно често и карактеристично. Сем деиктичких репетиција Видаковић користи и **набрајање** (*пиринча, прекрасна лана, шафрана, свиле, шећера*). Обратимо пажњу на то да је непосредно пре набрајања најављено да је реч о врстама *жита*, при чему се у наставку текста садржај појма *жито* раздељује на саставне компоненте, те је ово и пример за стилску фигуру **дистрибуцију**, где се, рекли смо, општи појам *жито* рашчлањава и конкретизује (*пиринач, лан, шећер*) (Ристић 2024: 493).

Одкуда на єданпутъ укаже имъ се и вода бела, која се одъ морске издалека разликоваше. Рекне єданъ Велимиру: Ово є Нилъ, она знаменита рѣка, која преко средъ Египетскогъ царства протиче, нѣга кваси и плодна твори: она у горама Хабесинскимъ извире, и другу именомъ *Нувіа* у зачелю горнѣгъ Египта у себе прима, и тако цѣлый Египетъ посреди пресѣца, и су средоземно море сливасе. Ово є Египетъ што се види, ако си кадъ за нѣга чуо. Овде киша само у горнѣй части Египта кадшто мало или башѣ нимало преко цѣле године непада. Али овај у киши недостатакъ благодатно єететство у нараштєнію Нила, и излитію мора допуњава. Египетъ є будући раванъ; Нилъ овај сваке године одъ полакъ Августа до конца Октоврия одъ киша, кое у Хабесинскимъ горама падаю, тако нарасти, да га свега поліє, накваси, и плодоносна сотвори. Ту су жетве *жита* изобилне, особито *пиринча, прекрасна лана, шафрана, свиле, шећера*, до излишности. Ту іошѣ расти и папиръ дрвце, имаду нѣке изряднѣйше палме, меда и марве свакогъ рода. Земля прекрасна и благословена. (ВБ, 113)

До сада смо показали како изгледа комбиновање синтаксичког паралелизма са другим фигурама понављања (са ентимемима, епифонемима, набрајањима, дистрибуцијом. У следећој реченици из истог романа синтаксичким паралелизмом ослажњена је фигура **пример**, још једна из групе понављања. „Став о постојању

разлика између звезда, из првог њеног дела, конкретизован је навођењем баш примера већих, мањих, светлијих и тамнијих међу њима“. Део реченице са примерима: „нџке малене, нџке веће, ове свѣтліе, оне мало тамніе“ синтаксички је паралелизам“ (Ристић 2024: 494):

Каква разлика међу звездама, нџке малене, нџке веће, ове свѣтліе, оне мало тамніе. (ВБ, 198)

У описима природе Видаковић користи паралелизам, као што смо рекли, и у другим својим прозним делима. И роман *Усамљени јуноша* из 1810. године обилује паралелизмима у дескрипцији и *сликању* пејзажа у тексту, попут:

– Оно древо, кое е у пролѣтіе цвѣтъ увенчавао, сада зрѣлымъ отягощено плодомъ клонуло къ земли...; Ове зелене цвѣтмы преиспещренне около мене ливаде увеселявао очи мое...; Оно сладостно многгласныхъ птица пѣніе, кое я слушаю, пробіями сердце мое.

Поред употребе паралелизма кроз структуре које описују елементе природе видимо и њихове ефекте на говорника (*увеселявају очи моје, пробијами сердце моје*), тако да су ово главне функције употребе синтаксичког паралелизма у овом примеру. Говорник истиче како природа није само спољашњи свет, већ има дубок утицај на његов унутрашњи свет. Другим речима, сваки природни елемент изазива одређену емоцију и то је паралелизмом посебно наглашено. Такође, паралелизам овде уоквирује и склад између природе и човека и наглашава дубоко дивљење природи.

Узвична реченица праћена узвиком *о!*, као маркери наглашене осећајности и ефекта који лепота природе, описана употребом паралелизама, има на посматрача је, као и у претходном Стеријиним примеру, присутна и овде код Видаковића. Но, оно што је важно нотирати је и прва реченица у овом одломку, која је такође узвична: *Како е природа дивно украшена, каковыи у естеству порядокъ смертно око наше гледи!* Она нам, ако изузмемо емоционалну компоненту узвичног дивљења, пружа општу информацију да је природа лепа, толико да је то посебно наглашено истицањем да је наше око *смертно* док гледа у *порядокъ естетства*, који је, знамо то, бесмртан. Уколико посматрамо садржај остатка одломка, видимо да је он ништа друго неголи развијено детаљно и конкретним примерима илустровано значење које нам је саопштено овом првом реченицом. Зато ћемо је сматрати ентимемом¹², јер паралелизам који посматрамо у остатку одломка је нераскидив од ње, смисаоно је допуњује и конкретизује, иако он сам није ентимем.

Ако зађемо у дубљу анализу ове ентимемомне реченице *per se*, видимо да се и она сама састоји од две узвичне конструкције, које се односе на исти ентитет објективне и субјективне стварности, при чему су то што је природа украшена дивно, и то што је баш то доступно погледу – стање и радња који постоје симултано, паралелно.

¹² “Ентимем као стилска фигура подразумева такву мисаоно-језичку структуру у којој се најприје гномским

изразом наводи опште (тј. неки општеважећи став, правило) које се потврђује неким конкретним примјером

“. [...] „Ентимем оваплођује дедуктивни принцип закључивања“ (Ковачевић 2000: 314–315).

ентимем = опште правило према конкретном примеру

Како е природа дивно украшена, каковый у естеству порядокъ смертно око наше гледи! Оно древо, кое е у пролѣтїе цвѣтъ увенчавао, сада зрѣлымъ отягощено плодомъ клонуло къ земли; каковый е чистъ, благорастворень, и мурисомъ исполненъ есенный овый воздухъ, коимъ я дышемъ, и кои сва крѣпи и оживлява! – Ове зелене цвѣтмы преиспещренне около мене ливаде увеселявао очи мое; оно сладостно многогласныхъ птица пѣніе, кое я слушаемъ, пробіями сердце мое. Онде тихій жубор, преко каменія кристалны поточища приводи мене къ сладкому сну. Оно лако по верхови листовныхъ древесъ Зефѳра колебаніе баца ме у сладку нѣку меланхолию и сердце мое долази у движеніе! – о! любезна страно! (УЈ: 1, 2)

Из *Усамљеног јуноше* издвајамо и пример у коме није реч о опису природи, као што је то био случај у претходном примеру, већ о је у фокусу истицање **важности значења** које простор *пещери* има за говорника.

Уочавамо паралелизам у конструкцијама са *овде* (место је значајан елемент):

- овде я самъ више него у Монастыру пребывамъ,
- овде я усамлѣнъ младость мою изнуравамъ,
- овде я усамлѣнъ.

Функција паралелизма, који је сложен анафором *овде* је да се опише говорниково стање, то јест како се он осећа у конкретном месту, тј. у *пещери*, а свака од паралелних конструкција показује различите аспекте његовог живота у простору *пещери*, његовом *пустыническомъ дому*. Такође, овим понављањем, и истицањем природа места (*пустынической домъ, насправ убѣжище мое*), психолошко стање говорника доведено је у везу са усамљеношћу места на коме се физички налази, тако да је наглашавањем изолације места, што је остварено употребом паралелизма, наглашена и психолошка изолација говорника, који тиме није незадовољан, штавише задовољан је и доживљава га као *убѣжище*.

Међу тимъ дойду къ одной пещери, коя у самомъ камену наокупъ изсѣчена бѣше; ово е рекне му, мой пустынической домъ, овде я самъ више него у Монастыру пребывамъ, ово е мѣсто убѣжище мое отъ пространнога свѣша; овде я усамлѣнъ младость мою изнуравамъ; но при свему ясамъ задоволянъ съ онимъ, што ми е судба моя у жребіе подала. (УЈ: 13)

Синтаксички паралелизам у описивању природи није само одлика Видаковићевог писања. Ево одломка је са Стеријиног првог романа *Бой на Косову или Миланъ Топлица и Зораида* из 1828. године. Потреба да о лепотама природи говори са нарочитим **патосом** истакнута је већ иницијалном квалификацијом природи као *пресвете* и узвиком *о!* У том говорењу уочавамо више паралелизама:

- *свуда си ты красна, свуда се твои закона сила познае*

Реч је о два израза који су само делимично паралелни. Наиме, оба почињу са „свуда“ те се указује да је њихова истинитост свудаважећа, и то место важења истине изречене у оба израза је једино што је у њима међусобно *паралелно*. Међутим у првом делу паралелизма, особине се приписују самој природи (*ты*), а у другој природних закона силу треба неко да *позна*.

Овај паралелизам доприноси ритму казивања, наглашава свеопшност природних закона.

- у момъ Отечеству, у любимой Срѣби, гди самъ од дѣинства лѣпоту твою славио, гди самъ умилятогъ славуя и веселу шеву у благоумилномъ сердца чувству слушао

Овде видимо два пара паралелизама који се састоје од две продлошко-падежне конструкције и две зависне реченице са обележјем *где*, који се односе на Отечество и Србију, домовину дакле, где је говорник уживао у лепотама природе, што је приказано глаголима у перфекту *славио* и *слушао*, који се односе на паралелна прошла искуства.

Функција паралелизма овде је да појача емоционални ефекат који позивање на догађаје из детињства свакако са собом већ инхерентно носи, и нагласи димензије дубоке фасцинације и поштовања према природи, као и дубоку емотивну везу са њом.

- двапутъ самъ у Азиі свѣтлостъ твою мѣсече обновлѣну видіо, двапутъ самъ тѣлесну твою мѣну гледао

У овом примеру паралелизам је ослужен **анафором** *двапут*, а у ова члана паралелног пара се говори о истим прошлим догађајима током боравка говорника у Азији. Другим речима, исти смисао је поновљен два пута. Функција паралелизма је нарочито истицање догађаја где се ужива у природним појавама.

Пресвета Природо (погледавши око себе) свуда си ты красна, свуда се твои закона сила познае, но о! колико си ми пріятнія у момъ Отечеству, у любимой Срѣби, гди самъ од дѣинства лѣпоту твою славио, гди самъ умилятогъ славуя и веселу шеву у благоумилномъ сердца чувству слушао; двапутъ самъ у Азиі свѣтлостъ твою мѣсече обновлѣну видіо, двапутъ самъ тѣлесну твою мѣну гледао... (БНК: 1, 2)

У истом Стеријиним роману уочавамо још примера синтаксичког паралелизма. У следећем примеру имамо две групе састављене од по три зависне реченице са следећом структуром:

где + субјекат + предикат исказан глаголом у презенту којим се исказују симултане радње.

Прва група од три зависних реченица односи се на *земљу необрађену*, док се друге три односе на *отечество, милу Србију*. Прва група реченица описује сурову и тешку стварност: гди самъ пѣсакъ и пустынѣ видесе, гди люди у ярму дивлѣгъ твранны судбину проклиню, гди везири и намѣстници у меккости и сласти животъ проводятъи крвѣ човеческу манѣ него воду цѣне, а друга група реченица описује идеализовану и срећну стварност (*гди друзи и прятельи нѣговиі живе, гди га Иванъ чека, и гди Обилић на нѣга изгледа*). Синтаксички паралелизам овде наглашава контраст између сурових услова живота ван Србије и идиличне ситуације у отечеству Србији, на коју *є природа дивно даре свое простерла* и где је живот лепши, испуњен љубављу, другарством и пријатељством, али и славном историјом (*Обилић*).

Кроз призму синтаксе посматрано, **паралелна хипотакса** у оквиру једне изузетно дугачке, а за славеносрпски језик типичне, реченице, у служби је, са семантичког становишта посматрано, **паралелизма супротстављених значењских концепата** којим се, у овом примеру повезују две паралелне реалности, чиме се, уз наглашени контраст, доприноси кохезији и равнотежи у тексту.

Паралелизам у *отечество свое, у милу Србију* наглашава родољубива осећања.

Иако није део паралелизма, ипак морамо да констатујемо да наглашену осећајност, која је саопштена употребом синтаксичкох паралелизама подвлачи и потврђује последња клауза *каква е то радост за нѣгово чувствително сердце!*, праћена узвичником и узвиком *о!*, једним од важних маркера за изражавање наглашене емоционалности и занесености у славеносрпским текстовима.

На земљи необрађеној, гди самъ пѣсакъ и пустынь видесе, гди люди у ярму дивлѣгъ твранны судбину проклиню, гди везири и намѣстницы у меккости и сласти животъ проводятъи крвь човеческу манѣ него воду цѣне, Миланъ є животъ проводити морао, - и сад, сад избавлѣнъ у отечество свое повратѣ се, у милу Сербію, на коју є природа дивно даре свое простерла, и гди друзи и прятельи нѣгови живе, гди га Иванъ чека, и гди Обилић на нѣга изгледа, о, каква е то радостъ за нѣгово чувствително сердце! (БНК: 11)

Као и код Видаковића и Стерије, синтаксички паралелизам у дескрипцији је одлика прозе и Атанасија Стојковића. Пример из романа *Аристидъ и Наталиа* из 1801. године, који смо издвојили, односи се на пролеће. Паралелизам обухвата опис две истовремене природне радње означене глаголима у перфекту *є смисходило* и *є шилѣло* (птице), при чему се друга радња повремено дешава, али кад се деси, она је истовремена са првом, која је трајнија. Структуру синтаксичког паралелизма, који се састоји од два члана низа, могли бисмо да скицирамо овако: *ветъ* + помоћни глагол *є* + *пролетѣ/оно* + прилошка одредба + [...] + остатак предиката у финалној позицији (*смисходило, шилѣло*).

Функција употребљеног синтаксичког паралелизма у овом примеру је да означи радње које одговарају природном поретку и природним законима, као и да подвуче везу између различитих елемената те природе (пролећа и активности птица у то доба).

Ветъ э пролетѣ съ неба смисходило, ветъ э оно – еще между небомъ и земломъ зауставляютьсе – птице шилѣло, да бы пѣніемъ... (АИН: 117)

У описивању природе синтаксички паралелизам се може **комбиновати и са нарацијом**. То видимо у примеру из Видаковићевог *Љубомира у Јелисијуму* из 1814. године. Опис касне зоре испреплетан је са нарацијом. Већина описаних радњи је сукцесивна, но уочавамо и оне које се дешавају паралелно. Пример *птичице пою; яганчитѣи блею* има најједноставнију структуру: субјекат + предикат, а функција је да кроз опис животињских активности у зору дочара природну равнотежу и хармонију, који су сценографија за одвијање радње исказане нарацијом.

Зора заплави а они стигну на Мораву рѣку, ту щастливо преиду, и оставивши Крушевацъ на десно, продру нѣке пустаре, и еднако подѣ наличіемъ на конѣи похите къ нѣкой гори; появисе ветъ и златный отъ востока кругъ; освѣтли на предѣ нѣима лежащей гори верхове высокихъ деревьевъ; воскипе стада по полю; затрубе пастырскє свирѣли; птичице пою; яганчитѣи блею; а они се еднако на конѣи наглу. (ЉУЈ1: 4)

Паралелизам који је испреплетан са нарацијом видимо и у следећем примеру из *Љубомира у Јелисијуму*. Синтаксички паралелизам се користи за истицање Светозарових покрета и описивање пејзажа који се сублимирају у Светозаровом и Драгановом доживљају *естетства*.

Паралелизам у описивању пејзажа који је природно уређен и леп видимо у следећем делу:

- како е естество ово мѣсто украсило
- како се дивно на ливаде и шумице ... раздѣлюе

У овом случају, *естество* је активан субјект који је украсило место, а затим се на ливаде и шумице *раздѣлюе*. Овај паралелизам наглашава осећај хармоније и лепоте у природи.

Такође, паралелизам је и у сегменту:

- гдѣ гдѣ на мале холмитѣ
- гдѣ гдѣ на високе горе раздѣлюе

Овде видимо паралелизам у употреби географских термина *мале холмитѣ* и *високе горе*. Обе структуре служе да опишу различите географске облике, али исту синтаксичку форму (конгруентни атрибут + именица), чиме се ствара склад у описивању различитих делова пејзажа.

Светозарѣ съ Драгинѣомѣ исподѣ руке водетѣ се, часѣ на часѣ стао бы и рукомѣ показивао, како е естество ово мѣсто украсило, како се дивно на ливаде и шумице; гдѣ гдѣ на мале холмитѣ, гдѣ гдѣ на високе горе раздѣлюе; (ЉУЈ1: 540)

Паралелизмом се могу **наглашавати важне идеје о простору** рођења, патриотизму, љубави према отечеству и према породици. Паралелизам је, дакле, средство да се изрази дубока везаност лика за своје корене и порекло и паралелизмом се такође изражава и снага те повезаности:

Онај отечество брани кое га е родило и ранило, гди му майка и отацѣ лежи, гди му родѣ и племе пребыва; (БНК: 25)

Употреба синтаксичког паралелизма у описивању природе или простора у славеносрпској прозној књижевности има следеће карактеристике:

- помаже да се прегледно прилажу сви елементи који чине неки пејзаж на пример, а да се затим описивање развија тако што се сваком од тих елемената посвети посебна пажња и прикажу исте категорије особина, само са различитим вредностима квалификацијских параметара.

- помаже да се осигура да је о сваком детаљу приближно подједнако речено и да се створи склад у описивању различитих делова истог пејзажа.

- гомилање синтаксичких репетиција код читаоца ствара утисак да је субјект који се о природи изјашњава њоме *заиста и одушевљен*.

- паралелизам помаже да се учврсти и утврди смисаоно јединство општег плана лепоте природе и посебног плана дејства те лепоте на посматрача, које је *вишеструким репетицијама* неретко приказано до стадијума опчињености и занесености.

- користи се и у описима нечијег психолошког стања када се налази у неком месту у простору или природи, нарочито када се жели постићи аналогија са истим осећањима које је тај неко доживео у неком другом амбијенту.

- паралелизмом се наглашава и свеопшност природних закона тако што се *прегледно* износе све практичне импликације тих закона.

– допринеси *кохезији и равнотежи у тексту* у коме се описују елементи природе или простора и подвлачи паралелне везе и сличности између различитих елемената природе, које могу бити временске, или према сличности у изгледу тих елемената.

3.2. Употреба синтаксичког паралелизма за описивање људи или предмета

На сличан начин као што се у описивању природе синтаксички паралелизам користи са намером да опис учини детаљним и да се сваком детаљу посвети нарочита пажња, користи се и у описивању људи или предмета.

Наводимо одломак из Стеријиног дела *Бой на Косову или Миланъ Топлица и Зораида* из 1828. године.

У примеру се нарација прекида дескрипцијом којом се *портретизује*, с физичког аспекта, лик Зораиде и *прецизно* се помоћу синтаксичког паралелизма разлажу сви сегменти њене лепоте, при чему се та лепота на више нивоа употребом паралелизма и интензификује.

Структуру паралелизма, који се састоји од три поновка, могли бисмо да скицирамо овако:

део тела (*очи, чело, вितिце*) + односна зависна реченица са заменицом *који* као обележјем, а која се односи на тај део тела.

Овде се на синтаксички паралелизам надовезује **епифонемоидно**¹³ тврђење које сумира све компоненте лепоте изнете употребом синтаксичког паралелизма и повезује са свевременском и свеистинитом тврдњом да лепотом „природа радо добродѣтељ кити“, а ток мисли одговара путу од конкретног ка општем.

Овако јаростно непријатеља гонетњи опази Принцезу, и - таки му се мацъ уталожѣ, онъ уздержѣ вѣловитогъ конѣ, тронуть и збунѣнъ глѣдѣше обѣѣтелнѣ ову особу, коју жалостъ као, да лѣпшомъ чини, ове очи, којѣ блистѣютъ се плаветнило побудѣе и пали, чело, на комъ величество с` укротѣтелствомъ изображено видѣсе, дугачке и црне вѣтице, којѣ половина под покрѣваломъ, а половина сузомъ поливѣна на мармору почиѣ. Све лѣпоте у едно собранѣ, с` коима природа радо добродѣтељ кити, украшавау Зораиду. (БНК: 20)

Комплексност унутрашњег лика јунака Стерија такође изражава користећи синтаксички паралелизам. Како би илустровао унутрашња превирања јунакиње Зораиде, користи синтаксички паралелизам за три паралелине радње:

- то јој ѣ мысао казывала,
- то јој ѣе искуство свѣдочило,
- опетъ јој ѣ сердце у противномъ чувству было.

Синтаксички паралелизам овде помаже у изражавању драматичне и комплексне природе лика јунакиње наглашавањем да су радње *истовремене*.

¹³ „Епифонем оваплоћује принцип индуктивног закључивања“, при чему се најпре „наводи неки конкретан случај, а иза њега слиједи израз који подржава важење, тј. који потврђује (не)прихватљивост конкретног случаја“ (Ковачевић 2000: 315).

ЕПИФОНЕМ = конкретан пример ка општем правилу

нѣнѣ Миланѣ! – али Миланѣ є юнакъ, кой се лако надвладати не може – то іой є мысао казывала, то іой єе искуство свѣдочило, и опетѣ іой є сердце у противномѣ чувству было. (БНК: 225)

Употреба синтаксичког паралелизма у описивању бића или предмета има следеће карактеристике:

- да допринесе да тај опис буде *деталан* када треба да се прикажу физичке карактеристике, спољашњост јунака или предмета,
- поред описа спољашњости, користи се са истом функцијом и када треба да се *детално* ослика и унутрашњи лик јунака и изрази драматична и комплексна природа његовог лика,
- да се прецизно разложи и интензификују сви сегменти нечије лепоте и наочитости, спољашње и унутрашње и прикажу ефекти које сваки од тих сегмената изазива на посматрача.

3.3. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање динамике радње у наратији

До сада смо се бавили претежно употребом синтаксичког паралелизма у дескрипцији, или када је она комбинована са наратијом. Сада ћемо видети на које начине и са којим функцијама се синтаксички паралелизам користи **у приказивању радње у наратији** и на који начин учествује у **мењању динамике те наратије**, тако што је успорава или убрзава.

Синтаксички паралелизам у Стеријином *Роману без романа* у првој реченици састоји се из три опетовања. Свако опетовање има хомолексички (нѣга нема) и хетеролексички сегмент. Скицирано, то изгледа овако:

Чека + [период времена који се у другом понављању повећава] (x2) + нѣга нема (x3).

Видимо да је први део овог понављања реализован два пута, а да је период времена у другом понављању већи од оног у првом (сат времена наспрам пет минута). Одсуство трећег понављања представља прекидање ове узлазне градације и намерно изневеравање очекивања. Тиме је изневерен концепт узлазне градације, а сегмент који је позициониран на очекиваном месту за то треће понављање нарочито истакнут – *сунце се роди*. Ово доприноси, поред истицања тог дела, и драматизацији радње и повећању тензије и неизвесности, а ако узмемо у обзир да кратке реченице убрзавају радњу, опетовање тих кратких реченица је онда нарочито убрзава и припрема за кулминацију. Кулминација је наговештена питањем: *Што наопако, да небуде?*

Ништа мање напетост није ни у следећој реченици, која такође обилује паралелизмима. Сукцесивне радње су означене глаголима у аористу (*ћипи, поће, поће*). Као и у првом делу, и овде имамо хомолексичко понављање, **рефрен**¹⁴ (*и поче викати*). На тај начин се већ кулминираној тензији даје звучно ослобађање. Такође, паралелизам

¹⁴ Рефрен је „регуларно вишеструко понављање неке језичке јединице (најчешће стиха у форми реченице или клаузе) у оквиру ширега текста“ (Ковачевић 2000: 305).

наглашава неоранизоване радње које јунакиња извршава крећући се у различитим правцима, што појачава утисак код читаоца о њеној немоћи, те истиче њено панично и неусмерено деловање.

Мултипло опетовање негације, било у првој групи паралелизама (*нђга нема*), било у другој (*ни нђга ни коња*) нарочито интензивира наглашавање одсуства особе о којој је реч, као и празнине коју то изазива у унутрашњем свету јунакиње која чека, што је и довело до осећаја њене беспомоћности и хаоса.

Чека петъ минута, нђга нема, чека сатъ, нђга нема, сунце се роди, нђга нема. Шта наопако, да небуде? – Она ћипи и почне викати, далъ пође и почне викати, на другу страну пође и почне викати, всуе, нђга нема, ни нђга ни коња. (РБР: 54)

Из Стеријиног *Боја на Косову или Милана Топлице* и *Зораиде* је пример одломак, који садржи две синтаксички паралелне конструкције:

– *громилама су Зегри нђовомъ необузданомъ храбростю, ватромъ и мачемъ у Шпанске таборе нагртали*

– *громилама су нђове побѣдителне руке храмове наше с непријателскимъ баряцыма украшавале*

Обе конструкције имају исти редослед саставница:

громилама су + субјекат + [овај сегмент није поновљен] + предикат у финалној позицији исказан глаголом у перфекту.

У првом делу, радња се односи на напад (нагртање у таборе), док се у другом делу радња односи на украшавање (победничким рукама украшавају храмове).

Функција: овај паралелизам служи да истакне и појача утисак о сили и свирепости Зегра, као и свега онога што рат носи, тако што овде наглашава континуитет и учесталост радњи везаних за нападе и учесталост победа које су из тих напада произишле.

Громилама су Зегри нђовомъ необузданомъ храбростю, ватромъ и мачемъ у Шпанске таборе нагртали, громилама су нђове побѣдителне руке храмове наше с непријателскимъ баряцыма украшавале (БНК: 29, 30)

У делу о употреби синтаксичког паралелизма у описивању природе навели смо да се он често комбинује са другим фигурама понављања. Ево још једног примера, само у овој категорији употребе, где је део *дистрибуције*¹⁵. Наиме, шири појам означен метафором „ужасне стрѣле“ раздељује се на саставне компоненте, од којих је свака постојала „до сад“. Три је таквих компоненти, које су постојале у прошлости, и три је њихових еквивалената који постоје у садашњости. Све је, наравно речено паралелним синтаксичким структурирањем.

Имамо, дакле, два временска интервала, *до сад* и *сад*, што ствара ефекат контраста између прошлих и садашњих догађаја.

У овим примерима видимо и како се активности и осећања Зораидина мењају с протоком времена: *до сад* је била у некој врсти невоље, али је то било неупадљиво и боље је подносила, док се *сад* њено стање претвара у дубоку жалост и ужас.

¹⁵ „Дистрибуција је раздјељивање општег појма на његове саставне дијелове, чијим навођењем се тај општи појам и конкретизује (идентификује)“ (Ковачевић 2000: 312).

Паралелизам са временским одредницама *до сада* и *сада* служи да изрази дубоку промену која се десила у животу Зораиде, чиме се ствара акценат на процес трансформације који је за њу болан, жалостан и драматичан.

Такође, уочавамо и паралелизам у изразима:

– *с` коимъ се Зораида по нѣколико магновенія наслаждавала*

– *с коіом є Принцеца мутне свое очи по нѣшто увеселявала*

Оба дела су структурирана на сличан начин, но паралелна је и семантика која указује на то како је Зораида уживала у неким тренуцима. Међутим, ово се *сада* променило. Функција овог понављања је да истакне контраст између стања *до сада* и *сада* и нагласи прекид са старим стањем.

Од` растанка нѣногъ с Миланомъ, од` послѣдногъ разговора с` любезникомъ своимъ ужасніе іой стрѣле судбина ковати почне. – До сад, іой се у одежди само нещастія показывала, а сад се сва у жа лостъ преобрази; до сад, іой е отров с медомъ мѣшаютьи давала, с` коимъ се Зораида по нѣколико магновенія наслаждавала; досад, іой е као люта змія у ружици сакривена долазила, с коіом є Принцеца мутне свое очи по нѣшто увеселявала; но сад іой се у правомъ виду покаже сад` іой ужасан, мачъ обнаженъ покаже, коега свирѣпу яростъ нѣно нѣжно и витко сердце одержати нетѣ мотѣ. (БНК: 222)

Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање динамике радње у нарацији има следеће карактеристике:

– доприноси ритму казивања,

– по потреби убрзава или успорава радњу: кратке реченице убрзавају радњу, понављање тих кратких реченица је онда нарочито убрзава, драматизује и припрема за кулминацију, а већ кулминираној тензији даје ефектно и наглашено ослобађање; дуге реченице успоравају радњу, а синтаксички паралелизам и понављање дугих реченица је нарочито успорава,

– структура синтаксичког паралелизма неретко је у функцији стварања ефекта контраста између прошлих и садашњих догађаја (контраст између стања *до сада* и стања *сада*).

3.4. Употреба синтаксичког паралелизма аргументовање

Једна од најширих категорија употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским текстовима је у аргументовању. Најчешће се користи у структури текста у коме се излажу аргументи у корист истинитости неке тврдње, а може бити и део структуре самих тврђења.

У примеру из Стеријиног *Романа без романа* уочавамо велики број структура које су међусобно синтаксички паралелне и које се користе како би се изразиле идеје о људским поступцима и моралним дилемама које су везане за те поступке. Паралелизам овде има функцију да *уједини* различите примере и ситуације, стварајући утисак континуитета у свакој од тих ситуација.

Као примери **паралелне хипотаксе** понављају се зависне временске реченице са истим обележјем *кад* и променљивим субјектима (*младићъ, жена, девојка*) у номинативу

једнине. Уз сваки од субјеката понавља се атрибут који се састоји од односне реченице са заменицом *који* у одговарајућем облику, као обележјем. Уз свако понављање овакве међусобно паралелне хипотаксе наслања се упитна независна реченица која почиње негацијом (*није ли то крпеж од велике асне?, није ли то крпеж, што кућу држи? нису ли то пријатне за њо огрижине?*)

У овим конкретним животним примерима и ситуацијама, то јест у начину њиховог приказивања, видимо паралелне структуре које описују различите животне ситуације и поређење са „крпежем“, што значи „поправка“ или „поново спајање“, било да је у питању здравље, однос са супругом или избор партнера.

Даље, имамо још три паралелизма у упитним реченицама које следе. Паралелизам се у њима користи за описивање лоших поступака, као што су лагање, крађа, оговарање и омражавање, метафорички речено, да се прикажу различите врсте *огрижина* са сличним штетним деловањем. Паралелне конструкције су у сврху интензивног наглашавања да су сви ови поступци део истог неморалног система и праве паралелу између различитих врста нечасних радњи, непоштовања, издаје, обмане, лажи.

Сада посматрајмо прву реченицу, то јест део *с` крпежом се кућа држи, а огрижаи човека из` неволњ ваде*. Он представља општу тврдњу и констатацију засновану на колективном знању, коју Стерија иницијално износи. С обзиром на то да текст који следи представља аргументовање у корист њене истинитости и конкретизовање, а ток мисли иде од општег ка конкретном, ову тврдњу сматрамо ентимемом.

Сада погледајмо последњу реченицу: *Све ово любезни мои читатељи доказује, да и крпеж није за отмет, и да е велика срећа кад се и огрижаи кад` кад у кући догоде*. У односу на текст који јој претходи, када су разматране конкретне ситуације, она представља принцип индуктивног закључивања, ток мисли је од конкретног ка општем, те је зато сматрамо епифонемом. Ентимем на почетку и епифонем на крају чине структуру овог одломка цикличном.

Иако синтаксички паралелизам може, али не мора бити део структуре ни ентимема ни епифонема, већ је обележје реченица којима се општа тврдња из тог ентимема и епифонема конкретизују, он је од ова два ентитета смисаоно недвојив и чини са њима нераскидиву и недељиву целину.

Кажемо „може, али не мора бити део структуре ни ентимема ни епифонема“, јер ако разложимо ову епифонемску реченицу видимо да она смисаоно садржи два „доказа“ саопштена посредством изричних реченица, а који паралелно и истовремено произилазе из изнетих аргумената: 1. *да и крпеж није за отмет* и 2. *да е велика срећа кад се и огрижаи кад` кад у кући догоде*. Паралелизам, дакле може, али не мора бити део структуре ни ентимема ни епифонема, јер је у оваквој цикличној комбинацији готово увек део конкретизације и аргументације која следи за ентимемом или претходи епифонему.

Главна функција синтаксичког паралелизма у међупозицији између ентимема и епифонема је аргументовање и пружање конкретних примера, при чему *паралелна* структура доприноси томе да ће сваки пример имати јасно, доследно и прегледно

приказане баш све детаље као и претходни, а главна функција паралелизма у ентимемском, односно епифонемском тврђењу је да, пружањем детаља, нагласи истинитост и говорникову сигурност у тачност датог тврђења.

Любезни мои читатељи, с` крпежомъ се кућа држи, а огрижаи човека изъ неволѣ ваде. Тако на примеръ; кад младићъ, који є десетъ година у раскоштву живећи здравлѣ проарчіо, тврдо представи у будуће умерено живити и свое већ порушено тѣло мало више штедити, да може јошт` коју годину поживити – нје ли то крпежъ од велике асне? Кад се жена, која є после дуговремене кавге и свађе од мужа отишла, ходатайствомъ, добры пріятеля опетъ мужу поврати, нје ли то крпежъ, што кућу држи? Кад девојка, која є десетъ и више година момка пробырала, најпосле, кад сирѣчь просіоцы престану, заклучи каквомъ удовцу руку дати, нису ли то пріятне за ню огрижине?

А **какве су лепе огрижине**, кад тко кога у рачуну омане, кад` ко лажљиву Облигацију начини, и другог до костію оглоби; или туђе иманѣ себи присвои, или карте забележи и другог превари? **Какви су лепи огрижаи**, кад`, ко другомъ честъ загризе, или кад` другог умешно оговара, или пріятеля с' пріятелѣмъ омрази?

Какавъ е лепъ крпежъ, кад човек узима на вересію альине, а конте не плаћа, кад` девојка, која е иначе мала, штикле наручуе, кад човекъ своју ћелу парокломъ покріе и пр. и пр.

Све ово любезни мои читатељи доказуе, да и крпежъ нје за отметъ, и да е велика срећа кадъ се и огрижаи кад` кадъ у кући догоде. (РБР: 9, 10)

Синтаксички паралелизам у аргументацији уз ентимеми епифонем користи и Атанасије Стојковић. У примеру из *Аристѣда и Наталіје* из 1801. године структура је слична као и у претходно описаном примеру код Стерије. Циклични образац је сачињен од ентимема, сегмента са више синтаксичких паралелизама у служби навођења различитих ситуација и епифонема на крају. У конкретном случају, овакав поступак је примењен у служби интензивне глорификације постојања супруге у животу супружника. Кренимо редом.

У ентимемском тврђењу (*Велика в цѣна супруге, кое перси вѣрностъ къ мужу оживљава: но еще вѣщта э оне цѣна, која и радость и печаль мужа своего као свою собственну чувствуе, и съ нимъ все раздѣлюе.*) добре особине и оне супруге са великом ценом и оне са већом ценом приказане су по једном односном реченицом у атрибутској функцији. Такође, особине супруге и у епифонемском тврђењу (*Словомъ, ако бы онъ все имао, а не бы имао никакву душу поредъ себе, кою бы онъ свою звати могао, која бы съ нимъ и радостне дне проводила и тяготу печальныхъ ублажавала, о koliko бы сиромыхъ оваковый быо!*) исказане су са по две односне реченице у функцији атрибута). Оба поступка увођења паралелизма у описивању идеалне супруге имала су за циљ нарочито истицање пожељних особина жене.

У делу одломка који се тиче аргументације о томе зашто је добра жена потребна у животу човека, и каква је то добра жена и жена која је високо цењена, учавамо више синтаксички паарлелних структура.

То је паралелизам у изразима који описују идеалне услове:

- „Ако бы человекъ благо цѣлогъ свѣта у дому своемъ совокуплено имао!“
- „Ако бы художество всюду около нѣга съ естествомъ борилосе!“

- „Ако бы сладости най отдаленѣйшихъ свѣта частій нѣму на послугу готове стояле!“

Ове три паралелне структуре, којим се дочаравају идеални услови у кући имају две основне функције: прва је да створе услове за епифонем који ће уследити и који је директни закључак изведен из њих као премиса, што видимо из почетка самог тог епифонема где се експлицитно сумира њихов прегледни садржај (*ако бы онъ все имао*), а друга функција због које су уведене ове три реченице је чисто семантичка: да прегледно и детаљно покаже да човек са идеалном женом уз себе има баш све побројано, па и још више.

Маркери патетичног тона, узвична реченица и озвук *о!*, присутни су и у овом одломку на крају епифонема, а функција је да се подвуче и нагласи овај тон и да жељену глорификацију остварену употребом описане цикличне структуре, чији је синтаксички паралелизам значајан део, узвиси до патоса, те да тиме повећа дејство на читаоца.

Паралела заснована на контрасту *имао би (все) : не би имао (никакву душу)* из последње реченице у функцији је истицања разлике између материјалног и духовног, те да, иако услови могу бити идеални, уколико не постоји оно за чиме се тежи (жена у Стојковићевом тексту), живот ће бити сиромашан.

Велика в цѣна супруге, кое перси вѣрность къ мужу оживлява: но еще вящша э оне цѣна, коя и радость и печаль мужа своего као свою собственну чувствуе, и съ нимъ все раздѣлюе. Что э вышше челоуѣку чувствителному свято, нежели сочувствіе какве благе душе у ономъ ока магновенію, кадѣ шуга какова нибудѣ на сердцу нѣговомъ лежи! Ако бы челоуѣкъ благо цѣлоуѣ свѣта у дому своемъ совокуплено имао! Ако бы художество всюду около нѣга съ естествомъ борилосе! Ако бы сладости най отдаленѣйшихъ свѣта частій нѣму на послугу готове стояле! Словомъ, ако бы онъ все имао, а не бы имао никакву душу поредъ себе, кою бы онъ свою звати могао, коя бы съ нимъ и радостне дне проводила и тяготу печальныхъ ублажавала, о колико бы сиромашъ оваковый быо! (АИН: 129, 130)

Још једну употребу синтаксичког паралелизма у оквиру категорије употребе везане за аргументовање уз ентимем и епифонем имамо у примеру одломку из треће књиге Видаковићевог *Любомира у Елісіуму* из 1832. године.

Паралелизам у описивању људске патње због губитка блиске особе конкретизује опште ентимемско тврђење изречено у прве две реченице одломка, док истовремено својим садржајем представља један од семантичких елемената на основу кога се твори епифонемски савет исказан у последњој реченици. Овим је постигнута циклична структура.

Паралелизам „мати умире за синомъ, сестра за нѣжнымъ братомъ, супруга вѣрна за добрымъ своимъ другомъ“ приказује особе (*мати, сестра, супруга*) које губе неког ко им је дубоко важан. Свуда је присутна структура са предлогом *за* која се користи да прикаже везу између особе која губи и особе која умире. Синтаксички паралелизам има функцију наглашавања универзалности патње због губитка и љубави.

Епифонем садржи паралелу између *слабости наше челоуѣческе* и *милости Божіе* управо како би учврстио савет да људи, иако су слаби, *ваља* да нађу спас у вери и милости Божјој.

Чась наше смерти дѣцо моя, приложи имъ старый, есть чась нашего у болшій намъ животь рожденеіе. Истина, неможе быти да и не пожалимо, таково бо чувство мы у

намъ съ нашома кому нибудь любовію у нашемъ сердцу союжено, отъ саме природы быти познаемо, и колика є наша любовь кому ветъа, толико є и ово чувство у намъ ветъе, и силніе насъ мучи у случаю кадъ се лишимо онаго, кои в намъ толь миль и любезанъ бую; мати бѣдна умире за сыномъ, сестра за нѣжнымъ братомъ, супруга вѣрна за добрымъ своимъ другомъ, више кратъ као ума лишена и у самъ гробъ еговъ стремъглавъ полети, и т д: све ово обаче бѣва по слабости нашей челоуѣческой, кою мы ово разумомъ, и ово упованіемъ на милость Божию валя да растварамо и насъ умѣравамъ. (ЛѢУІЗ: 7,8)

Синтаксички паралелизам се у аргументовању, осим са ентимемима и епифонемима, комбинује и са другим средствима. У следећем примеру из Стеријиног *Романа без романа* паралелизам је присутан у све три реченице, при чему се **паралелизам тема** провлачи кроз све три, а понављање **истог синтаксичког модела** је доследније у прве две. Видимо да се прва реченица заврша истом групом речи (*највише троши*) којом почиње друга, а дуга се завршава истом речи (*ленштине*) којом почиње трећа реченица, што представља пример **анадиплозе**¹⁶ којом је ослужњен наш синтаксички паралелизам. Паралелизам је ослужњен и **парадоксом**¹⁷ да је највише хране где се она највише троши.

Уколико посматрамо све три реченице у низу, видимо да задовољавају форму **силогизма**, при чему је трећа реченица – посредан дедуктивни закључак из двеју премиса које јој претходе. Како би потврдио истинитост посредног закључка, Стерија га подлачи и непосредним искуством (*то свакогъ искуство учи*).

Највише ране има онде, гди се највише троши. *probo* *maiores*: највећий конзумо, т. є. највише се троши онде, гди су ленштине, NB. имућне ленштине; *probo* *minores*: Да ленштине више еду кад имаду него други, то свакогъ искуство учи. (РБР: 37)

Ево још једног примера који илуструје комбиновање синтаксичког паралелизма са другим језичко-стилским средствима. Он садржи у првој реченици у координираном раставном односу наведене одређене вршиоце радњи (*Сочинитель, или Преводаитель, или Подражателъ или макаръ Писмокрадець*). Затим се у реченици која следи појављује пример паралелне хипотаксе где се говори о радњама кое врши сваки од набројаних вршиоца са субјектом на почетку, експлицирањем да сваки од тих субјеката ради са нечим што је *свое*, те глаголом у финалној позицији.

Реч је о **регресији**¹⁸, а паралелизам је у служби посебног говорења о сваком од иницијално издвојених појмова. Функција паралелизма овде је и да се осигура стална повезаност текста који напредује са првом реченицом, као и да се о сваком од појмова у регресији говори на исти начин, у истој мери детаљно, јасно и прецизно (слична као и у тексту на претходним странама где смо говорили о улози паралелизма када је пратилац ентимема или епифонема).

¹⁶ „Анадиплоза подразумева понављање исте језичке јединице (лексема, синтагме или клаузе) са краја једнога стиха или реленице на почетку наредног стиха или реченице“ (Ковачевић 200: 298)

¹⁷ Парадокс је „неочекивани обрт, привидно противрече“. Такође, то је „тврђња која се опире уобичајеном начину мишљења или површинској логици, али је у скривеној бити оон логичан, што се схвата након објашњења“ (Ковачевић 2000: 111).

¹⁸ „У регресији (епаноди) се најприје изводе два или више појмова изражених лексемама у координатној вези, а затим се о сваком од тих појмова посебно говори“ (Ковачевић 2000: 311)

Желити бы међу тымъ было, да svakий Сочинитель, или Преводитель, или Подражатель или макаръ Писмокрадецъ дѣло свое баремъ 5 година у рукопису држи, и сваке године свой рукопись найманѣ четири пута прочита. Тако може се догодити, даѣ Сочинитель свое дѣло за сувопарно издати, Преводитель своју у томъ неспособность увидити; Подражатель истоветне речи онога, коме є подражавао, у свомъ дѣлу примѣтити, а крадѣиваць опоменути се, да краѣа нїе дуговечна, и да іой се мора трагъ пронаћи. (РБР: 12)

Синтаксички паралелизам у комбинацији са **реторичким питањима** изузетно је продуктиван у аргументацији. Аргументи су или саставни делови реторичких питања, или су реторичка питања употребљена са циљем да подвуку сваки аргумент и дају му на значају.

Образац (опште тврђење, навођење неког општепознатог податка, које у сва три пута почиње везником *но* + конкретизација навођењем ситуација, особа и примера) понавља се три пута.

Прво такво тврђење је *бадава є желити*. Оно се конкретизује личним примером писца, који и сам има две истовремене жеље (*свакомъ читателю по едно аковче дуката, а њему два*).

Друго *правило*, како га сам Стерија именује, представља реченица: *Но кад нема, будимо задовољни с онимъ, што имамо, прем` да и то нїе најболѣ правило*. Ово правило конкретизује се по моделу: условна зависна реченица + упитна реченица којојом се преиспитује квалитет тог услова. Реч је о реторичком питању јер је негативни одговор и више него јасан. Тај модел конкретизације понавља се два пута.

Треће тврђење је: *Но матери веровати, што о сыну говори, невидими се быти советно*. Оно је конкретизовано моделом који се понавља два пута (*Она види дражести, кое су код други непостижине, види даре, кое други суетно тражи*), а чија је структура оваква: предикат *види* + прави објекат + односна реченица са заменицом *који* као обележјем у функцији атрибута.

Функција паралелизма у овом тексту је наглашавање идеје из тврђења које му претходи. Такође, паралелизам у **реторичким питањима** треба да послужи јачању утицаја који текст има на читаоца и да га подстакне на размишљање. Тај утицај остварен је *ми* формом, која се понавља у сваком од њих, чиме се читалац директно укључује у запитаност самог аутора, тако да се рефлексивна и самопитање директно транспонују на примаоца поруке.

Но бадава є желити. Желіо бы и я свакомъ читателю по едно аковче дуката, а мени два, па бы у веренъ было, да бы ме више уважавали, него да Богъ зна како пишемъ. Но кад нема, будимо задовољни с онимъ, што имамо, прем` да и то нїе најболѣ правило; ер ако имамо рѣаву ѣудъ, валя ли да будемо задовољни? ако упостелѣи радо до деветъ сатїй смрдимо, требали, да будемо со- тымъ задовољни? [...]

Но матери веровати, што о сыну говори, невидими се быти советно. Мати неке особите очи осимъ своіо людїй има, кад` на своє дете погледи. Она види дражести, кое су код други непостижине, види даре, кое други суетно тражи (РБР: 13)

Следећа реченица илуструје синтаксички паралелизам у служби прегледног навођења **примера**¹⁹ за тврђење које му претходи. Конкретно, наводе се примери за *новіє кнѣиге* које је јунак Роман читао, при чему свако навођење има исти почетак (*као што є*).

Романъ є истина и новіє кнѣиге читао, као што є Райтаруша или ритна Детелина, као што є (я молимъ читателѣ за опроштенѣ што не могу слабогъ памтєня ради титулу точно да представимъ) но будући да су ове по највыше копіє стары стары, никаково впечатлѣніє на нѣга не учине. (РБР: 20)

Једно од најфреквентнијих осложњавања синтаксичког паралелизма у аргументацији је **анафорско**. У предстојећем примеру видимо паралелизам у структури аргумената: троструко понављање ситуација у којима доминирају људске слабости, лоши поступци и непоштовање обећања. Паралелизам је присутан и на семантичком и на синтаксичком плану (*колико путій/пути* + субјекат + предикад *обећа*), а функција му је да се подвуку и истакну исте људске слабости у различитим контекстима. Иста иницијална форма питања наглашава универзалност проблема који, видимо из ових аргумената, није ограничен на једну ситуацију или групу људи.

Дакле, паралелизам је присутан у описивању различитих ситуација:

- Колико путій људи обештаду другоме помоћ
- Колико путій жене (а и људи) обећаю тайну чувати...
- Колико пути млада невеста обећа послушаніє своме супругу...

А видимо га и у описивању људских поступака у тренуцима када почну да се у тим ситуацијама понашају супротно од очекиваног:

- пак, башъ у највећој нужди почну се извинјавати, да имъ є врло жао што речъ немогу – испунити
- пак, се тайна пређе прочує него да нису обећали
- ал чимъ месецъ протече, гледи да га подъ папучу притисне?

Сви ови аргументи и понављања у служби су лакшег проналажења одговора на питање постављено у првој реченици (колико има начина да се тога опрости?).

Анафора „колико путій“ има улогу у нарочитом истицању имплицитног неизреченог одговора.

Истина онъ се својој драгој заверіо, али колико има начина да се тога опрости? Колико пути н. п. люди обештаду другоме помоћ, пак, башъ у највећој нужди почну се извинјавати, да имъ є врло жао што речъ немогу испунити; колико путій жене (а и люди) обећаю тайну чувати, пак, се тайна пређе прочує него да нису обећали? Колико наипосле пути млада невеста обећа послушаніє своме супругу, ал чимъ месецъ протече, гледи да га подъ папучу притисне? (РБР: 53)

Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању има следеће карактеристике:

- неретко се комбинује са ентимемским и епифонемским општим тврђењима,

¹⁹ “У примјеру се најприје наводи какав општи појам или став, а затим његова потврда конкретним примером” (Ковачевић, 2000: 312).

- ако се комбинује са ентимемима и епифонемима, најчешће је део аргументације и навођења конкретних појава или других примера који потврђују ентимемско или епигонемско опште тврђење,

- главна функција синтаксичког паралелизма као део аргументације је да омогући *прегледно приказивање конкретних аргумената и примера* који иду у прилог истинитости неког тврђења,

- паралелна структура доприноси томе да *сваки аргумент буде јасно и доследно приказан и има баш све детаље као и онај који је презентован пре њега*,

- сваки аргумент захваљујући *паралелној структури* реченице и начину изношења информација, који таква структура омогућава има приказане исте категорије информација (као и остали који се наводе) са индивидуалним квалификацијским или квантификацијским вредностима.

- осим учествовања у структурирању аргументације уз ентимеме и епифонеме, синтаксички паралелизам може бити и део ентимема и епифонема. У том случају доприноси да опште тврђење буде *ефектно, ритмично, звучно, лако памтљиво и са прегледним распоредом информација*,

- вишеструке синтаксичке репетиције у аргументовању доприносе стварању утиска да су *изнети аргументи тачни и засновани на релевантним доказима* и наглашава ју говорникову сигурност у њихову тачност,

- аргументација је неретко остварена понављањем *реторичких питања* са истом синтаксичком структуром, а синтаксички паралелизам у том случају треба да појача утицај који текст има на читаоца.

3.5. Употреба синтаксичког паралелизма за постизање патетичног и узвишеног тона

У овом делу ћемо се бавити примерима из прозне књижевности који се тичу успостављања (пре)узвишеног и патетичног тона, једног од честих места употребе паралелизма са намером да се, кроз буђење емоција, *делује на читаоца, и аудиторијум уопште*.

Почећемо од примера из Видаковићевог *Усамљеног јуноше*. Уочавамо понављање конструкција у вокативу (*љубезна страно, невинно мое увеселеніе*), као и односних реченица које имају функцију атрибута уз њих (*која сердце мое вежешъ, кое никаковой погибели, никаковому измѣненію не подлежишъ*). Поновљен је и узвик *о*, као и узвична интонација, фреквентни маркери патетичног тона у славеносрпским текстовима.

Паралелизам видимо и у структури и понављању негативних конструкција из другог дела текста (*никаковой погибели, никаковому измѣненію*), употребљен са циљем да се појача ритмична и патетична динамика која је претходним понављањима већ успостављена,.

Синтаксички паралелизам ослужен **апострофирањем** у овом примеру имају ритмичку функцију и функцију интензивирања емоционалне снаге исказа и емоционалног набоја у њима; изражавају дубину осећања.

о! љубезна страно! која сердце мое вежешъ; о невинно мое увеселеніе, кое никаковой погибели, никаковому измѣненію не подлежишъ! (УЈ: 2)

Употребу синтаксичког паралелизма у постизању патетичног тона уочавамо и у следећем одломку из Стеријиног *Боја на Косову или Милана Топлице и Зораиде*. Као и у претходном код Видаковића, и овде се понавља узвична емоционална интонација у сукцесивном следу, понавља се и узвик *о*, као и апострофирање у вокативу. Функције паралелизма су исте као и у Видаковићевим реченицама.

О мое Отечество! о Іване! восхищѣнымъ сердцем, вопіе, опетъ тѣу вас видити; опетъ тѣу онымъ воздухом, дысати, с коим се вы милѣн мои наслаждавате. (БНК: 1)

Прва књига Любомира у Елісіуму садржи и овакав пример синтаксичког паралелизма, такође употребљеног како би тон поруке био интензивнији, а осећања наглашена:

у себи въздыхая говораше. " Зависти, проклета зависти, исчадіе пакленнаго врага! колике си ты быстре очи смертнымъ до данасъ заслѣпила; колике си остріе уме имъ досадъ затупила! О люди, люди! хотѣтели кадъ на она свѣтила небесна погледати? хотѣте ли се кадъ правосудія Божія опоменути. (ЉУЈ1: 2)

У њему уочавамо две равни употребе паралелизма. Прва се односи на понављање конструкција у вокативу, апострофирања (*зависти, люди*), и понављање интонације. Узвик *о*, који, у светлу претходних примера, сада већ и очекујемо уз патетични тон уистину постоји и овде, но није опетован. Недоследност у грађењу паралелизма видимо и по томе што сегмент *люди, люди* представља понављање по типу епизеуксе, а *зависти, проклета зависти* је по типу епаналепсе, тако да, уколико их обједињено посматрамо, модел није поновљен у потпуности.

Но, као што смо рекли, поновљено је постојање форми у вокативу, као и интонација, што има јак ефекат у грађењу патетичног тона и емоционалном наглашавању, а апострофирање *люди* доприноси и активнијем укључивању слушаца и читаоца у процес примања поруке. Због тога овакав паралелизам, иако је структурно недоследан сматрамо значајним.

Друга раван употребе паралелизма је у реченици „колике си ты быстре очи смертнымъ до данасъ заслѣпила; колике си остріе уме имъ досадъ затупила!“. Овај део се смисаоно односи на *завист* и паралелизам је структурно доследнији него онај у претходној равни. Гради се по моделу: *колике + си + (ты) + синтагма коју чини конгруентни атрибут и именица у функцији правог објекта + [...] + радни глаголски придев као део предиката у финалној позицији*.

Функција паралелизма у овом делу је да нагласи снагу појаве – *зависти*, а кроз своју форму и да укључи читаоца у чуђење пред толиком снагом.

Улогу синтаксичког паралелизма у обликовању патетичног тона видимо и у следећем Стеријиним примерима који обилује понављањем конструкција са негацијом (*нѣга нема, ни нѣга ни коня, нѣ остало романа, нѣ трагедіе остало, ни опере, ни баладе*). Ово понављање има функцију да појача осећај одуста и празнине, који је лајтмотив и остатка одломка. Уколико посматрамо поновке *нѣ остало романа, нѣ трагедіе остало*, видимо да се Стерија вешто служи поступком **анастрофе**, у којој је *трагедіе* изместио из очекиване финалне позиције (кажемо „очекиване“ јер користимо распоред у клаузи *нѣ*

остало романа као модел) и на тај начин урушио структуру идеалног синтаксичког паралелизма. Функција оваквог поступка је да ефектом изневереног очекивања, по цену и да паралелизам не буде савршено доследан, измештени део нарочито истакне. Уколико узмемо у обзир семантику тог дела (*трагедија*), овакво поступање нам је јасно и оправдано у подвлачењу тешких и пренаглашених емоција.

Поновљен је узвик *ахъ*, који као и претходно помињани узвик *о* доприноси ефекту патоса.

Парагменон (*жалостъ, жалостнице*) служи да искаже доминантни осећај жалости и туге због одуства, а који је представљен паралелизмом конструкција у негацији, тако да ова два поступка у садејству учествују у грађењу патетичног тона у тексту.

всуе, нѣга нема, ни нѣга ни коня. Ахъ коѣе описати жалостъ бѣдне ове жалостнице? Нѣе остало романа, нѣе трагедије остало, ни опере, ни баладе, изъ кое она нѣе речи скупила, и својој печалѣи веѣе уваженіе дала. Ахъ! (РБР: 54–55)

Синтаксички паралелизам употребљен у постизању патетичног тона не мора нужно бити остварен само у једној реченици, нити у истом пасажу текста. Ево једног примера где се паралелизам јавља у *удаљеним* деловима истог текста. Паралелизам је остварен у многоструком (*тысутьу реди повтори ову рѣчь*) понављању **рефрена** (*само нека онъ остане, само нека онъ остане*) пример је патетичног тона *залиобљѣног сердца* током молитве Богу.

Нѣно залиобљѣно сердце таки изговора надѣе, у Бугарской є мѣсто, гди тѣе она с` отцемъ живити, само нека онъ остане, само нека онъ остане – тысутьу реди повтори ову рѣчь. (БНК: 226)

Паралелизам ослужњен анастрофом (*растанка нѣеногъ; послѣдногъ разговора*) илуструје пренаглашени тон недостајања вољене особе.

Од` растанка, нѣногъ с Миланомъ, од` послѣдногъ разговора с любезникомъ своимъ ужасніе ѳой стрѣле судбина ковати почне. До сад, ѳой се у одежди само... (БНК: 122)

Хиперболизовани осећај поноса према одређеној особи који је често се исказује поновљеним синтагмама у вокативу. **Апострофа** у примеру пред нама се састоји од паралелизма ослужњеног анастрофом. (*Дыко Отечества мога, юначкій сыне мое Сербіе*)

Дыко Отечества мога, едва проговори, юначкій сыне мое Сербіе! дакле є небо допустило, да я... (БНК: 3)

Узвишена осећања захвалности према Богу изражена су понављањем добрих дела која је Бог урадио за говорника, наравно посредством реченица са паралелном структуром:

Ты си мене благословіо! ты си мене до данасъ помиловао; (ЉУЈ1: 516)

Синтаксички паралелизам употребљен у служби нарочито појачаног патоса налазимо и код Атанасија Стојковића. Анализу ћемо почети од последње реченице (*ты си сам*), која у себи садржи све потребне информације о статусу особе којој се говорник обраћа. Издвојени текст који јој претходи, а који се састоји од шест питања, служи само

да изрази пренаглашени став говорног лица према стању самоће адресата поруке и не даје додатне информације.

Сва питања почињу упитном заменицом *кто* у одговарајућем падежном облику, сва такође садрже и глагол у футуру, којим се имплицира да ће катаклизма због самоће тек доћи у будућности. Уочавамо два нивоа паралелиности у њима. Један је позиција *кто тебе теби*, а други *кога тебе ти*.

Функција паралелизма у овом примеру је да вишеструку нагласи осећај усамљености и самоће одређене особе – интензификација патоса.

Кто тебе теби на хладному сердцу лежати, когда се ты съ духомъ твоимъ борю будешь? Кога тебе ты при гробу задрлти? кога тебе благословити? кога тебе послѣ себе и вмѣсто себе на земли оставити? Кто тебе ти мертво око твое затворити? Кто тебе ожалити ? ты си сам. (АИН: 149–150)

Употреба синтаксичког паралелизма у постизању патетичног тона у прозној књижевности на славеносрпском језику има следеће карактеристике:

- помаже да се успостави ритмична и патетична динамика,
- помаже да се појача ритмична и патетична динамика која је претходним понављањима већ успостављена,
- њиме се интензивира емоционална снага исказа и приказује емоционални набој у порукама које јунак шаље,
- вишеструким понављањем поруке, неретко и директним апострофирањем у правцу читаоца има за циљ да читаоца што више укључи у процес примања (емоционалне) поруке да тиме делује на читаоца,
- комбинује се са другим средствима, а најчешће су то узвици *ахъ* и *о*, друга понављања, апострофирање и узвична интонација; ова средства помажу да дејство садржаја поруке на емоције примаоца поруке буде јаче.

3.6. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање и интензификацију стања, радњи, збивања, особина и чињеница

Претходни део анализе смо завршили примером употребе синтаксичког паралелизма у функцији успостављања и интензификације патоса. Паралелизам се у прозној славеносрпској књижевности користи и за **интензификацију** многих других стања, радњи, збивања, особина и чињеница.

Прегледом ексцерпираних примера установили смо да се синтаксички паралелизам у прозној књижевности најчешће користи како би интензификовао следеће елементе:

- емоције, дубоку патњу и несрећу или велику срећу и радост јунака (и да покаже на који начин се он носи са тим емоцијама),
- *чувствителности* и пратеће емоције из домена љубави,
- високи квалитет неког појма,
- осећање заједништва и повезаности између јунака и емоционални доживљај тог заједништва,

- особине јунака и позитивни ефекат који те особине остављају на посматрача, па би требало да исти такав (и јачи по могућству) ефекат оставе и на читаоца дела,
- степена позитивног утицаја који једна особа има на другу,
- важности значаја, степена познатости, и знатности коју нека особа поседује у друштву,
- одређених стања попут самоће.

Танка је граница између интензификације емоција, у циљу рационалне презентације чињеничног стања и *достизања* патетичног тона и лако се прелази. Вишеструке репетиције које чине паралелизам томе свакако иду на руку.

Како би осећање недостајања вољене Зораиде које постоји код Милана што боље приказао и *интензификовао* у том приказивању, Стерија се служи синтаксичким, паралелизмом *у самотњи и метежу, у бою и миру*.

Овога доста о не возможности любви увѣраваше, и опетъ ю с` ума скинути не могао; немогутъно му се учини, да тѣ ю кад` годъ видити, и опетъ му се увѣкъ нѣнѣ ликъ предъ очима показывао, увѣкъ є с' нѣомъ забавлѣнѣ, и увѣкъ є кодъ нѣ быо; у самотњи и метежу, у бою и миру облетѣо є око нѣга образъ Зораидинѣ, онѣ представляше себи небесну лѣпоту (БНК: 21)

Интензификација емоција присутна је и у следећем примеру из истог романа, и наговештава се већ из прве реченице „Миланѣ є слабѣ био чувствительност, коју нѣгова душа осѣтѣа, изразити“. Наиме, пошто јунак није у стању да вербализује и изрази своју *чувствительностъ*, није дакле у стању да буде емоционално отворен, писац то надомешћује описивањем његових поступака, а све како би порука о јунаковој *чувствительности* ипак стигла до читаоца. То чини користећи форму синтаксичког паралелизма: репетиција предикат (у трећем лицу једнине имперфекта – *ублажаваше, опоминяше*) + прави објекат (у акузативу):

- он ублажаваше свое ране,
- ублажаваше час,
- любко опоминяше часѣ.

Ако погледамо овај низ видимо да друга реченица, уколико посматрамо предикат, чини паралелизам са првом, а да трећа то чини са другом, уколико посматрамо објекат. Лексема *часѣ* понавља се на крајевима двеју реченица, тако да је у овом случају паралелизам ослужен **епифором**.

Функција синтаксичког паралелизма у овом примеру је интензификација емоција, дубоке патње главног јунака и показивање на који начин се он носи са тим емоцијама.

Миланѣ є слабѣ быо чувствительностъ, коју нѣгова душа осѣтѣа, изразити, само радостне сузе полию му образе, он ублажаваше свое ране, ублажаваше час, кад ѣй є добіо, и кад є буря чамац му о ладѣу разбила. Любко опоминяше часѣ. (БНК: 19)

У функцији интензификације *чувствительности* и пратећих емоција из домена љубави је и паралелизам у следећем примеру.

У истом пасажу текста три пута сукцесивно опетоване синтаксичке функције (тољ нѣжну, тољ чувствителну; ону нѣжност, оне знаке вѣшње; толико любимъ, толико чествуемъ). Опетовање није само синтаксичко. Оно је и семантичко: обе компоненте сва три пара су значењски синоними, што иде у прилог тези да је оно извршено са циљем нарочитог наглашавања.

Ако си любезна моя! рекне онъ мени, любовь мою къ теби примѣтила у нѣкой умѣренности, и не тољ нѣжну, тољ чувствителну колико ты отъ твое стране показуешь, то признай, да се мужескому нашему полу тако пристои. Мы любимо и искреннѣйше сердцемъ любить можемо, но ону нѣжностъ, оне знаке вѣшње у тому показивати, као женске што чине, отъ насъ ни една благоразумна дѣвица захтевати не може; я тебе сердце мое! толико любимъ, толико чествуемъ, да бы за тебе и мой сладкій животъ готовъ быо положить; но преко свега тогъ (ЉУ): 307)

Употреба синтаксичког паралелизма са функцијом наглашавања квалитета неког појма такође је честа. У следећем примеру видимо величање квалитета вина, а синтаксичких модела који се понављају има два. Први бисмо скицирали као:

предлог *кодъ* + назив народа у генитиву + предлог *одъ* + властито име особе

Други модел паралелизма уочавамо у другом делу текста (*Ћуталицу Ораторомъ, простака Историкомъ*) и његова функција је да нарочито нагласи снагу и способности које вино поседује.

Призивање гласи овако: Ты, коя си кодъ Чивута одъ Ноя, кодъ Грка одъ Бахуса, кодъ Римляна одъ Силене, а код Србали одъ Кралѣвића Марка пофалѣна, и представлѣна, да срце човеку веселишь, и всевозможномъ храбростю пунишь; кое Ћуталицу Ораторомъ, простака Историкомъ правишь, и чинишь, да твою силу познавши нико не мысли да штогодъ незна; любима течности любима течности...

(РБР: 3)

Поменули смо да се синтаксички паралелизам користи како би интензификовао осећај заједништва између јунака. Кренућемо од другог (*заедно се невинно играли, заедно у полезнымъ вещма упражнявали, заедносе веселили, заедно плакали*):

заедно + (факултативна прилошка одредба) + предикат исказан глаголом у (крњем) перфекту. Свака од опетованих клауза почиње на исти начин: прилогом *заеено*, тако да можемо рећи да је у овом примеру синтаксички паралелизам **осложњен анафором**.

Функција оваквог понављања је интензификација осећања заједништва између Аристида и деце другарице његове покојне мајке.

Први модел који се понавља у примеру је *слезы радости и слезы печали*, где је у оба случаја хомолексички опетована јединица у функцији правог објекта (*слезы*), као и позиција неконгруентног атрибута. Ако посматрамо семантику опетованих јединица, *радостъ* и *печаль* су значењски антоними, тако да је у овом случају паралелизам **осложњен контрастом**.

Функција овог паралелизма је да нарочито интензификује приказивање емоционалног *доживљавања заједништва између јунака*, а уз контраст, и да прикаже временску и ситуациону свеприсутност тог заједништва: и у добру и у злу.

Проливалису слезы радости и слезы печали едно другомъ у крѣпко ударяюща нѣдра, опоминутьсе време, кадсу у щастливой младости заедно се невинно играли, заедно у полезнымъ вещма упражнявали, заедносе веселили, заедно плакали. (АИН: 7)

Ширина обухвата учесника у некој активности такође се приказује секвенцама које међусобно чине паралелизам. То видимо у примеру из *Боја на Косову*, где паралелизам истиче како спавају – сви (сва животиња, све птичице и најдивлѣ звѣринѣ). Функција оваквог поступка је у стварању подлоге за увођење предстојећег искључног односа (*само еданъ Миланъ у море сладки...*). Тиме ово искључивање постаје интензивирано, а „самоћа“ Милана у његовим будним поступцима нарочито у фокусу пажње читаоца.

Сва животиња, све птичице и најдивлѣ звѣринѣ у крылу безбрижногъ санка почиваше, само еданъ Миланъ у море сладки... (БНК: 1)

У следећем примеру паралелизам у употреби координираних јединица са полисиндетом *нити* има функцију интензивирања добрих особина главне јунакиње, које су такве *да ѿ ѿй нико на свету замерити не може*.

нити вы, нити я, нити ико на свету замерити ѿ ѿй може; с тымъ выше, што ѿ ѿй се... (РБР: 50)

Добар физички изглед јунака се такође може приказати као *изузетан* синтаксичким паралелизмом. Следећи пример нам доноси три равни паралелности. Прва би био паралелизам ослужен **анафором** *како є красанъ, како є лепъ*. Употреба синонима *лепъ* и *красанъ*, репетиција семантике дакле, такође је у служби интензификације.

Иницијална **епизеукса** (*погледайте, погледайте*) у функцији је скретања пажње *фрайлица*, али и сензибилизације читаоца да прими информације о физичком изгледу јунака, тако да она и пратећи паралелизам у међусобном садејству учествују у интензификацији позитивне оцено о Романовом физичком изгледу.

Патралелизам *я се не опоминѣмъ, и вы се нећете опоменути* употребљен је како би истакао апсолутно непостојање особе која мисли *да є ико ружанъ бѣю, кои главну персону у романма представля* – опет, дакле, са функцијом наглашавања да је јунак Роман *леп*.

Овакво наглашавање се наставља новим понављањем и набрајањем ентитета у инструменталу са предлогом *с*, а који су опште познати као *лепи*, а са којима се Роман пореди: *с' Аполомъ, с' Аморомъ, с' Венусомъ, с' Богиняма*.

Више пута смо констатовали да је у овом одломку употреба понављања и паралелизама у функцији нарочитог наглашавања доброг физичког изгледа јунака и интензификације позитивног ефекта који би тај физички изглед требало да остави на аудиторијум.

О погледайте, погледайте Фрайлице, како є красанъ, како є лепъ садъ Романъ, са свимъ у романтичскомъ виду. Истина я се не опоминѣмъ, и вы се нећете опоменути, да є ико ружанъ бѣю, кои главну персону у романма представля; али я незнамъ, може ли се ко с Романомъ сравнити? како бы га мы описали за оне, кои немаю Среће видити га? Да кажемъ да є лепъ, ел' то довольно? тко незна, шта є лепота? Романъ, па само лепъ, и више ништа. Да га с' Аполомъ, с' Аморомъ, с' Венусомъ, с' Богиняма сравнимъ, то є горе него дрвеномъ мотикомъ копати... (РБР: 26)

У различитим видовима интензификације паралелизам се комбинује са различитим врстама понављања. Употреба три глагола са синонимном, блискозначном прецизније, семантиком (*соедини, скопчаду, салиу (у едно)*), **епанафора**²⁰, има функцију интензификације заједништва између јунака, а паралелно употребљене субјекатске синтагме (*њѝова храброст, њѝова добродѣтель*), са анафорским понављањем исте лексеме (*њѝова*) у функцији конгруентног атрибута доприносе тој интензификацији.

Епаналепса *Милошљ, Обилић Милошљ* и **анастрофа** *Обилић Милошљ* са самог почетка примера у служби је истицања значаја који поседује особа која носи то име, а самим тим већи је значај новог заједништва у које ступају, те је овај језичко-стилски поступак у служби додатне интензификације онога што је описаним паралелизмима већ истакнуто.

Видимо, дакле, да је некад потребно више пута у истом делу текста употребити различите облике паралелизама, како би они у међусобном садејству подигли ниво интензификације.

Милошъ, Обилићъ Милошъ морао е скоро поглед на нѣи обратити, нѣюва храбрость, нѣюва добродѣтель скоро ѣи соедини, они се нѣжнымъ пріятельства свезама скопчаду, и ове три душе берзо се у едно тѣло салію. (БНК: 10)

Са функцијом интензификације важности и степена познатости и *знатности* неке особе у следећем примеру је употребљен паралелизам ослажњен **анафором** (*было*). Паралелизам је овде део фигуре дистрибуције, када се појам *знаменито име* раздељује на саставне компоненте, од којих су све (*богатство, иричество, високе науке*) представљене лексемама са изузетно позитивном семантиком.

насъ знатне учинити, и знаменито име по смерти нашей оставиши; было то у
богатству, было ироичеству, было у высокимъ наукамъ, было у чему му драго. (ЛѢУ2: 12)

Интензивирање особина карактеристичних за одређени узраст видимо у следећем примеру. Пет пута је опетована иста синтаксичка функција (прилошка одредба за време), садржи хомолексичку компоненту која се анафорски понавља (*кадџ е*) и нехомолексички део са истом прилошком функцијом, при чему је предикат у свих пет понављања у финалној позицији.

Функција оваквог језичко-стилског поступка је наглашавање особина које поседује особа у дечијем узрасту, као и стања која су побвезана са тим узрастом: *беззлобност, непорочност, одсуство неваљалства, чистота, задовољство малим стварима, спокој*

²⁰ Ранији теоретичари су епанафору сматрали позиционо условљеном, те се под њом подразумевало само понављање синонима на почетку реченица или клауза. „Текстуална лингвистика је проширила тај тип епанафоричке везе, укључујући ограничење у погледу реченичне позиције коју могу заузимати синонимне (нејчешће блискозначне) језичке јединице. Текст употребом позицијски неусловљене епанафоре постаје семантички згуснутији, не захтијевајући нужно ни паралелну везу реченица јер је обједињен семантички: темом коју чини семантичка инваријанта (архисема) свих употријебљених синонима“ (Ковачевић 2000: 306).

Едно за то, што си поредь старіегь брата быю, а друго што си се у ономь времену іющь находіо, кадѣ те е и само Естество отъ неваліяства чувало и предохранявало: кадѣ е сирѣчь кровь твоя блага іющѣ, и съ чистымь смѣшана млекомъ сквозь твое младе жиле протицала: кадѣ е сердце твое беззлобно и порока непричастно у веселеніе токмо свое и забаву себи у невинной игри налазило: кадѣ е за тебе, као дѣте іющѣ, и svakий предметъ на овой Божіей земли, кои ти е токмо у очи твое пасти могао, нѣке пріятности на себи содержао: и кадѣ іющѣ никакова возмутителна страсть у теби ніе се появляла, коя бы сердце твое узнемирила, обеспокоила; сердце младо, кое оцѣ ни какову горестъ на овомь свѣту вкушало ніе было. (ЉУЈ2: 9)

Рекли смо да је интензификација емоција понекад изузетно блиска употреба синтаксичког паралелизма у постизању патетичног тона. Сада ћемо видети како изгледа интензификација нечије *самоће* из угла спољашњег посматрача. На почетку осломка видимо *дистрибуцију* самоће (*самомь быти*) рећањем паралелних конструкција (*безь храбрости, безь ватре*). Последња реченица, која такође садржи паралелизам (*тамо дыше, тамо уздыше*), преноси нам и обележје патетичног тона.

Милан путъ к Мурату предузме, а Івану одъ овогь жалостногь часа учини се самомь быти; безь храбрости, безь ватре, звукъ трубе выше га не восхищаваше, онѣ не жели побѣдывати, ер' нѣговь другъ никаквог у астія у томь не наоди. Одъ Кнеза и нѣговы дворяна увѣк се клоняще самоть само тражетьи, и на высоке пенютьисе горе, уздышутѣ поглед на море управляще: тамо дыше, тамо уздыше Миланѣ. (БНК: 10, 11)

Синтаксички паралелне конструкције у раставном односу Стерија користи у функцији интензивног и вишеструко поновљеног поређења ентитета А са ентитетом Б, а све како би нагласио одређену особину једног од њих (у овом случају да је *несносимь*).

Оовај полюбаць опетѣ ніе тако несносимь, као полюбаць каквогь Юде издателя, или каквогь назови пріятеля, или жене, коя мужа на очигледце вара, или мачке, коя миша на помирение зове. (РБР: 52)

Још једна од врста интензификације које смо набројали на почетку овог дела, – наглашавање степена позитивног утицаја који једна особа има на другу, остварена је у реченици са паралелином структуром својих саставних елемената (*на овай глась, на овай звук; нѣму се глась познатѣ учини, нѣму се лице нѣно живо уму изобрази*)

На овай глась, на овай звук, кой се у Милановымь персима одзывомь повториваше, сердце юнаку затрепеша, нѣму се глась познатѣ учини, нѣму се лице нѣно живо уму изобрази, онѣ позна Зораиду, ктерѣ Кадикса пара. (БНК: 13)

Функција синтаксичког паралелизма у овом одломку је, да издвајањем сваке од компоненти сусрета између јунака нагласи као парцијалне репрезенте *радости* које једна особа осећа због друге.

Употреба синтаксичког паралелизма у славеносрпској прозној књижевности у може бити са циљем да се нека појава нарочито интензификује и истакне као доминантна над осталим. Појмови и појаве које се најчешће интензификују су:

– емоције, дубока патња и несрећа или велика срећа и радост јунака и показивање на који начин се он носи са тим емоцијама,

- чувствителности и пратеће емоције из домена љубави,
- високи квалитет неког појма,
- осећање заједништва и повезаности између јунака и емоционални доживљај тог заједништва,
- особине јунака и позитивни ефекат који те особине остављају на посматрача, па би требало да исти такав (и јачи по могућству) ефекат оставе и на читаоца дела;
- степен позитивног утицаја који једна особа има на другу,
- то колико је нека особа важна, позната и истакнута у друштву,
- одређена стања попут самоће.

Синтаксички паралелзам употребљен са намером да се нешто интензификује својим вишеструким репетицијама синтаксичке структуре омогућава да се више пута, са помало измењеном семантиком, понови иста компонента. На тај начин је читалац усваја у више наврата, а тиме гради утисак о великој важности онога на шта се поновци односе.

3.7. Стилски поступци којима је осложњен синтаксички паралелизам у прозној књижевности на славеносрпском језику

Синтаксички паралелизам је у славеносрпским текстовима из нашег корпуса неретко осложњен другим језичким и стилским средствима. У међусобном садејству са њима паралелизам делотворније и учинковитије врши горе побројане функције. Најчешће је реч о другим фигурама понављања, али има и других, попут фигура реда речи и слично. Издвојили смо следеће:

- анафора;
- епифора;
- епанафора;
- регресија;
- дистрибуција;
- пример;
- набрајање;
- анадиплоза;
- епизеукса;
- епаналепса;
- парагменон;
- парадокс;
- контраст;
- рефрен;
- метафора;
- анастрофа;
- апострофа;
- ентимем;
- епифонем;

3.8. Модели синтаксичког паралелизма у прозној књижевности на славеносрпском језику

Најчешћи модел синтаксичког паралелизма који се користи је *паралелна хипотакса*, то јест рећање зависних реченица, најчешће односних у функцији атрибута, временских у функцији прилошке одредбе за време, месних у функцији одредбе за време, изричних у објекатској функцији. Ове реченице се налазе углавном у оквиру једне исте сложене реченице, која у славеносрпском тексту уме да буде изузетно дуга, те неретко садржи и десетак и више клауза, али то није увек случај, већ их можемо наћи и у суседним сложеним реченицама. Најчешће све имају исто везничко, прилошко или заменичко обележје које се анафорски понавља на почетку сваке од њих, док је позиција предиката на самом крају сваке од зависних реченица, што није ексклузивна особина синтаксичког паралелизма, већ славеносрпске реченице.

Следећи модел који се понавља је низање независних реченице у координираном односу, у оквиру исте сложене реченице којима се приказују одређене истовремене радње или стања.

Такође, постоји и неретка појава понављања истог синтаксичког обрасца у грађењу независних реченица које се спорадично понављају у истом пасажу текста и имају кохезивну улогу да врате читаочев фокус на основну тему.

Издвојили смо и модел где се у више сукцесивних реченица у иницијалној позицији понавља нека синтагма или само једна реч у функцији прилошке одредбе (најчешће за место и за време, али има и других), а онда се остатак текста твори тако да се казује о предметима, бићима, радњама или особинама који егзистирају у исто време, на истом месту, на исти начин, имају исти узрок и слично.

Паралелизам супротстављених значењских концепата приказује се реченицама са истом синтаксичком структуром, али са поларизованом семантиком.

Паралелизам у апострофирајућој употреби конструкција у вокативу је чест у случајевима када се жели успоставити узвишени и патетични тон у тексту и апеловати на читаочеву пажњу.

Није редак ни паралелизам у конструкцијама са негацијом које се у већем броју ређају у једној или више реченица

Што се **доследности у грађењу паралелизма** тиче, уочили смо да је са удаљавањем од прве реченице која одређује модел за синтаксички паралелизам репетитивна доследност том моделу све мања, но тежња да се он оствари ипак је евидентна све док се обриси паралелизма назиру. Другим речима, број истих синтаксичких функција и структура које се понављају опада са бројем понављања. Или укратко, квалитет синтаксичке паралелности опада са порастом репетиција.

Место за употребу синтаксичког паралелизма може бити у оквиру синтагме, једне клаузе, више клауза у сложеној реченици; у сукцесивним реченицама, у одвојеним дистактним реченицама у тексту, или међу више текстова.

Нисмо приметили везу између употребе тачно одређеног структурног модела паралелизма и тачно одређене функције коју он обавља за реченицу и текст у целини.

3. 9. *Summa summarum* употребе и функција синтаксичког паралелизма у прозној књижевности на славеносрпском језику

Употреба синтаксичког паралелизма у прозним текстовима на славеносрпском језику је честа. Најчешће се користи у дескрипцији, и то доминантно у описима природе, који су и сами јако чести у славеносрпској књижевности.

Уочили смо **шест** категорија употребе синтаксичког паралелизма у прозним текстовима које смо анализирали:

1. Употреба синтаксичког паралелизма у **описивању природе или простора** у славеносрпској прозној књижевности има следеће карактеристике:

- помаже да се прегледно прилажу сви елементи који чине неки пејзаж на пример, а да се затим описивање развија тако што се сваком од тих елемената посвети посебна пажња и прикажу исте категорије особина, само са различитим вредностима квалификацијских параметара.

- помаже да се осигура да је о сваком детаљу приближно подједнако речено и да се створи склад у описивању различитих делова истог пејзажа.

- гомилање синтаксичких репетиција код читаоца ствара утисак да је субјекат који се о природи изјашњава њоме *заиста и одушевљен*.

- паралелизам помаже да се учврсти и утврди смисаоно јединство општег плана лепоте природе и посебног плана дејства те лепоте на посматрача, које је *вишеструким репетицијама* неретко приказано до стадијума опчињености и занесености.

- користи се и у описима нечијег психолошког стања када се налази у неком месту у простору или природи, нарочито када се жели постићи аналогија са истим осећањима које је тај неко доживео у неком другом амбијенту.

- паралелизмом се наглашава и свеопшност природних закона тако што се *прегледно* износе све практичне импликације тих закона.

- допринеси *кохезији и равнотежи у тексту* у коме се описују елементи природе или простора и подвлачи паралелне везе и сличности између различитих елемената природе, које могу бити временске, или према сличности у изгледу тих елемената.

2. Употреба синтаксичког паралелизма у **описивању бића или предмета** има следеће карактеристике:

- да допринесе да тај опис буде *детаљан када треба да се прикажу физичке карактеристике, спољашњост јунака или предмета*,

- поред описа спољашњости, користи се са истом функцијом и када треба да се *детаљно* ослика и унутрашњи лик јунака и изрази драматична и комплексна природа његовог лика,

- да се прецизно разложи и интензификују сви сегменти нечије лепоте и наочитости, спољашње и унутрашње и прикажу ефекти које сваки од тих сегмената изазива на посматрача.

3. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање **динамике радње** у наративу има следеће карактеристике:

- доприноси ритму казивања,

- по потреби убрзава или успорава радњу: кратке реченице убрзавају радњу, понављање тих кратких реченица је онда нарочито убрзава, драматизује и припрема за кулминацију, а већ кулминираној тензији даје ефектно и наглашено ослобађање; дуге реченице успоравају радњу, а синтаксички паралелизам и понављање дугих реченица је нарочито успорава,

- структура синтаксичког паралелизма неретко је у функцији стварања ефекта контраста између прошлих и садашњих догађаја (контраст између стања *до сада* и стања *сада*).

4. Употреба синтаксичког паралелизма у **аргументовању** има следеће карактеристике:

- неретко се комбинује са ентимемским и епифонемским општим тврђењима,
- ако се комбинује са ентимемима и епифонемима, најчешће је део аргументације и навођења конкретних појава или других примера који потврђују ентимемско или епигонемско опште тврђење,

- главна функција синтаксичког паралелизма као део аргументације је да омогући *прегледно приказивање конкретних аргумената и примера* који иду у прилог истинитости неког тврђења,

- паралелна структура доприноси томе да *сваки аргумент буде јасно и доследно приказан и има баш све детаље као и онај који је презентован пре њега*,

- сваки аргумент захваљујући *паралелној структури* реченице и начину изношења информација, који таква структура омогућава има приказане исте категорије информација (као и остали који се наводе) са индивидуалним квалификацијским или квантификацијским вредностима.

- осим учествовања у структурирању аргументације уз ентимеме и епифонеме, синтаксички паралелизам може бити и део ентимема и епифонема. У том случају доприноси да опште тврђење буде *ефектно, ритмично, звучно, лако памтљиво и са прегледним распоредом информација*,

- вишеструке синтаксичке репетиције у аргументовању доприносе стварању *утицаја да су изнети аргументи тачни и засновани на релевантним доказима* и наглашава ју говорникову сигурност у њихову тачност,

- аргументација је неретко остварена понављањем *реторичких питања* са истом синтаксичком структуром, а синтаксички паралелизам у том случају треба да појача утицај који текст има на читаоца.

5. Употреба синтаксичког паралелизма у постизању **патетичног тона** у прозној књижевности на славеносрпском језику има следеће карактеристике:

- помаже да се успостави ритмична и патетична динамика,

- помаже да се појача ритмична и патетична динамика која је претходним понављањима већ успостављена,

- њиме се интензивира емоционална снага исказа и приказује емоционални набој у порукама које јунак шаље,

- вишеструким понављањем поруке, неретко и директним апострофирањем у правцу читаоца има за циљ да читаоца што више укључи у процес примања (емоционалне) поруке да тиме делује на читаоца,

– комбинује се са другим средствима, а најчешће су то узвици *ах* и *о*, друга понављања, апострофирање и узвична интонација; ова средства помажу да дејство садржаја поруке на емоције примаоца поруке буде јаче.

6. Употреба синтаксичког паралелизма у славеносрпској прозној књижевности у може бити са циљем да се нека појава нарочито **интензификује** и истакне као доминантна над осталим. Појмови и појаве које се најчешће интензификују су:

– емоције, дубока патња и несрећа или велика срећа и радост јунака и показивање на који начин се он носи са тим емоцијама,

– *чувствителности* и пратеће емоције из домена љубави,

– високи квалитет неког појма,

– осећање заједништва и повезаности између јунака и емоционални доживљај тог заједништва,

– особине јунака и позитивни ефекат који те особине остављају на посматрача, па би требало да исти такав (и јачи по могућству) ефекат оставе и на читаоца дела;

– степен позитивног утицаја који једна особа има на другу,

– то колико је нека особа важна, позната и истакнута у друштву,

– одређена стања попут самоће.

Синтаксички паралелзам употребљен са намером да се нешто интензификује својим вишеструким репетицијама синтаксичке структуре омогућава да се више пута, са помало измењеном семантиком, понови иста компонента. На тај начин је читалац усваја у више наврата, а тиме гради утисак о великој важности онога на шта се поновци односе.

V. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ДЕСКРИПТИВНО-ПРАГМАТИЧКИМ ТЕКСТОВИМА

Намена славеносрпских дескриптивно-прагматичких текстова је била да читаоца поучи и подучи – да га стимулише да мисли или да се понаша у одређеном правцу и да он из њих усвоји описана практична начела која ће моћи да примени у конкретним ситуацијама. Другим речима, овим текстовима се директно или индиректно *делује* на читаочево мишљење и понашање, а такође и на начине за доживљавање одређених ситуација. Спектар *деловања на читаоца* је од самог пружања читаоцу корисних и у свакодневној пракси употребљивих информација, без икакве назнаке сугерисања да их примени, у једној крајности, до директног императивног захтева са подацима кад и како да дела, у другој крајности.

Дескриптивно-прагматичке текстове можемо поделити у три групе.

1. У првој групи су текстови у којима је доминантна **дескриптивна** компонента, са асертивима, који се развијају у дуже описе конкретних ситуација из којих читалац треба да научи како да реагује у стварном животу, али се не подстиче директно да их примени. Другим речима, дају му се на увид информације са великим потенцијалом за практичну и сврсисходну примену, а оставља му се да их примени или не примени по сопственом нахођењу, без икаквих сугерисања. Пример за ову групу текстова је Дошеновићева *Численица или наука рачуна*, где аутор прецизно *описује* како се рецимо бројеви сабирају, како се једна новчана валута претвара у другу, и слично, али нема директног подстицања читалаца да сабирају бројеве рецимо, или да рачунају колики износ новца имају ако је претворен у другу валуту. Другим речима, Дошеновић пружа *практичне и практично* корисне информације, а на читаоцима је да их усвоје и, уколико сами одлуче, примене их у свакодневној пракси.

2. У другој групи у текстовима доминира **прагматичка** компонента, са директивима где се читалац отворено и директно саветује (на пример у *Ижици где Доситеј користећи императив* и ти форму упућује читалаца како да се понаша за столом, како да не срче храну, како да издува нос на улици и слично). Саветовање и подстицање не мора бити тако директно, а да ипак остане у домену подстицања читаоца на неки модел понашања (на пример чувено „Књиге, браћо моја, књиге, а не звона и прапорце!“ из *Совјета здраваго разума*).

3. Постоји и трећа група, најбројнија, где спада највећи број текстова из нашег корпуса, а у којима су обе компоненте, и дескриптивна и прагматичка приближно подједнако заступљене и то обично тако што прагматичка прати дескриптивну. Чак и у погледу прве две описане групе не можемо говорити о апсолутној и хомогеној заступљености само једне компоненте, већ о *доминантној* компоненти.

Подела је извршена на основу доминантне **намене и смисла** текстова. Пошто је реч о дужим текстовима, од којих велики број има неретко и више стотина страна, а који су притом писану у време када жанрови и остали типови текстова у оквиру њих нису имали ни приближну омеђеност и правила за писање као данас, онда не чуди што су у њима присутни и делови који нису потпуни репрезенти група које смо издвојили.

Доситеј Обрадовић је дао велики допринос раним фазама и развоју дескриптивно-дидактичких текстова код нас. Још као млад, док је боравио у Далмацији, седамдесетх година 18. века, опробао се у писању такозваних *буквица*²¹, где је настојао да оно што је прочитао у страним, пре свега грчким књигама, обликује и прилагоди домаћем читаоцу и домаћим културно-социјалним околностима. Утицај текстова на другим језицима је био највећи у првој његовој буквици, која је дуго времена била изгубљена. Већ од *Ижице*²², која је била друга буквица јеромонаха Доситеја Хоповског²³, његов лични стил у писању и животно искуство имају много више утицаја на текст.

Праву сврху и опсег деловања на читаоца описао је сам Доситеј у уводном делу *Ижице*:

„Брате мой! разуми мое рѣчи. Не учимъ я тебе, да будешъ лукавъ , и да никомъ не вѣруешъ, зашто лукавство естъ одъ ѡвола; него ти знадешъ, да самъ я теби братъ а знамъ и я; зашто желимъ свако добро души твојој, и тѣлу, и дѣтету вашему, и дому вашему, и имѣнію. Тога ради савѣтуемъ ти са свимъ срцемъ, да съ помоћу Божию будешъ добаръ, благъ, любезанъ, милостивъ и мударъ; ма да се умѣшъ чувати одъ зли люди.“ (ИДО: 28)

Према томе, **крајњи циљ** дескриптивно-директивних текстова је управо да помогну да читалац постане – *добаръ, благъ, любезанъ, милостивъ и мударъ* и да се лако може снаћи у свакодневним практичним ситуацијама.

А циљ наше анализе у овом делу је да видимо на који начин употреба синтаксичког паралелизма, који је у овим текстовима, као и у некролозима, књижевно-уметничким и расправљачким текстовима *чест*, учествује у томе.

Издвојили смо **осам** различитих категорија употребе синтаксичког паралелизма у дескриптивно-дидактичким текстовима на славеносрпском језику:

1. у директивима,
2. у навођењу примера за неко тврђење,
3. у аргументовању општих тврђења,
4. код поређења два или више ентитета,
5. у прављењу паралела између података из два или више извора,
6. у раздвајању садржаја неког општег појма,
7. у описивању, односно формулисању правила по којима се нешто одвија и у бележењу уочених законитости,
8. у наглашавању условних и узрочно-последичних веза између појава.

4.1. Употреба синтаксичког паралелизма у директивима

²¹ Буквица представља алфабетски распоређен скуп текстова са побожним и моралним начелима, поукама, те мудрим сугестијама и саветима.

²² Ижица, друга по Доситејева буквица, настала је у Плавну 1770. године. Посвећена је кир Симеону Стефановићу, добротвору, трговцу у Книну пореклом из Москопоља.

²³ На овај начин Доситеј сам себе назива и одређује на првој страни.

Рекли смо да је основна намена дескриптивно-прагматичких текстова да читаоца нечему науче и да га подстакну да се понаша, осећа и мисли на одређени начин, те да тиме постане *бољи* – они директно *делују* на читаоца.

Џон Остин (1962: 20) је сматрао да у покушају да се изразе, људи не само што стварају исказе који садрже граматичке структуре и речи, већ врше и радњу кроз те исказе. Радња извршена кроз исказ сматра се **говорним чином**. Џон Серл (1999: 16–28) сматра да говорни чин није „чин говорења“, него комуникативна активност (локуциони чин) која се дефинише на основу говорникових намера приликом говора (илокуционе моћи његових исказа) и дејства које он има на слушаоца (перлокуционог ефекта његових исказа).

Постоји више подела говорних чинова у различитим равнима и под различитим критеријумима. Остин (1962: 22) издваја: декларативе, репрезентативе, експресиве, комисиве и директиве.

Дејвид Кристал (1999: 88) **директиве** дефинише као „навођење слушаоца да нешто учини (молба, наредба, захтев).

Под директивима у раду подразумевамо оне говорне чинове којима аутор адресату сугерише да мисли и влада се на ваљани начин, да неку радњу (у)чини или не (у)чини.

Употреба синтаксичког паралелизма у директивима у овој групи текстова је изузетно фреквентна.

У делу *Ижице* који се тиче управо тог деловања на читаоца, Доситеј користи синтаксички паралелизам, са понављањем синтаксичких функција, као део **набрајања** у два асертива у којима се изјашњава о томе коме су текстови намењени, и какав читалац на крају треба да постане.

Такође, како би читаоцу ауторови разлози били јаснији, употребљен је и семантички паралелизам заснован на **контрасту** *учим–не учим*.

Брате мой! разуми мое рѣчи. Не учимъ я тебе, да будешъ лукавъ , и да никомъ не вѣруешъ, зашто лукавство естъ одъ ѣавола; него ти знадешъ, да самъ я теби братъ а знамъ и я; зашто желимъ свако добро души твојой, и тѣлу, и дѣтету вашему, и дому вашему, и имѣнію. Тога ради савѣтуемъ ти са свимъ срцемъ, да съ помоћу Божию будешъ добаръ, благъ, любезанъ, милостивъ и мударъ; ма да се умѣшъ чувати одъ зли люди. (ИДО: 28)

Синтаксички паралелизам у моделовању дидактичког директивног обраћања читаоцу у славеносрпским текстовима из ове групе, има два основна места употребе:

А) у структури самих реченица које представљају императивно навођење читаоца да нешто чини или не чини – **директни директиви**.

Б) у структури реченица које се директно надовезују на императивно навођење читаоца, или им претходе, и са њим чине нераскидиву смисаону целину, при чему у самом императивном навођењу нема паралелизма – **ентимемски и епифонемски директиви**.

А) Синтаксички паралелизам као део директних директива

Кадъ си самъ; стидисе самога себе и своє савести; и съ добрима мислима одгони одъ себе зле мисли, као пре с каменѣмъ.

Кадъ си предъ другима, стидисе стара, стидисе млада човека и жене, туѣина и домаѣга. (ИДО: 107)

У овим реченицама Доситеј директно наводи свог читаоца директним обраћањем у императиву (*стидисе*).

Околности у којима он треба да се *стиди* исказане су синтаксичким паралелизмом: понављање је хомофункционално (), и делимично хомолексичко (*кадъ* и *стидисе*).

Функција паралелизма је да се смисао нарочито истакне и појасни, реченица ритмизује, а поента лакше прими к знању.

Ако си где на добру мѣсту био, да опет идешъ; ако ли си на злу, да не идеш. Ако си што добро учинио, да чинишъ опет; аколи што зло, да већ не учинишъ. Ако ниеси учинио што є зло, да се радуешъ. (ИДО: 108)

У наведеном примеру је синтаксички паралелизам испоштован у **пет сукцесивних сегмената**. Некад је то део исте реченице, а некад је између суседних реченица.

Функција паралелизма је иста као и у претходом скупу примера: нарочито истицање, појашњавање, ритмизација, а све ради лакшег памћења.

Часть I Вжичини дарова почиње паралелизмом:

Бога бойсе, како *наивеѣга* цара, и господара и судию. (ИДО: 92)

Бога поштуј како *премилога* родитеља, одъ кога є роѣена душа твоя. (ИДО: 92)

Бога люби, како *пресладкога* свога благодѣтеля; зашто ни єдно добро не можешъ безъ нѣга имати. (ИДО: 92)

У овом случају је олакшавање уочљивости и нарочито истицање текста, а тиме и повећавање шанси да ће оно што је написано млади читалац лакше да види и усвоји, **тројако**: паралелизам је на самом почетку целине текста, понављање је и хомофункционално и хомолексичко, а уз то је и синтаксички паралелизам осложњен анафором.

Сем тога, анафорско понављање у овим примерима може да указује и на интензитет ауторових осећања према **Богу** и **емоционално су тежиште примера**, чиме се повећава **илокутивна снага исказа, али и перлокутивно дејство на читаоца**.

Лабав синтаксички паралелизам, а за који ипак сматрамо да је важно да буде нотиран, зато што се јавља у девет узастопних реченица, које се налазе на самом крају *Ижице*:

Чувай се змиина репа; сирѣчь, бѣжи одъ онога зла, кое се може послѣ догодити.

Вучій ни репъ не уноси међу овце; сирѣчь, одъ злога не уздай се користи.

Съ псомъ не играй се; сирѣчь, съ пакостнимъ не пачай се.

Нити купуй, нити продай коже, они медвѣда, што су у планини; сиречъ, што не знашъ заисто, не говори, и што не можѣшъ дати, не обавѣштавай.

Не питай шта се вари у туѣой бакрици; сиречъ, не испитуј за туѣе после.

Не улази у свако коло; сиречъ, не почињи сваку стваръ.

Не купуй ни на карти наштампата ђавола; сиречь, укланяй се и одъ малаго зла.

Предъ псомъ, кои лоче мекинъ, не оставляй брашно; сиречь не увѣруй се у невѣрна. (ИДО: 112-113)

Реч је о **паралелизму концепта**, односно реченичног моделу, где је **образац**:

савет у виду императивне метафоре засноване на народном свезнању + *сиречь* + конкретан савет исказан императивом у другом лицу, а који објашњава значење поменуте метафоре са почетка сваке реченице.

Стисни уста кадъ говоришъ, а разшири уши кадъ слушашъ; сиречь, мало говори, а много слушај. (ИДО: 113)

Ово је један од најдоследнијих паралелизама у *Ижици*, где су, рекосмо већ, потпуно испоштована сва правила за његово грађење и то у свим деловима.

Апсолутно је доследна семантичка еквивалентност компоненти и потпуно понављање синтаксичких функција.

Ако томе додамо и то да је његова позиција у књизи на последњој страни, онда нам је јасна и намера писца да свој савет истакне и том финалном позицијом.

Б) Синтаксички паралелизам као део ентимемских и епифонемских директива

“**Ентимем** као стилска фигура подразумијева такву мисаоно-језичку структуру у којој се **најприје гномским изразом наводи опште** (тј. неки општеважећи став, правило) које се потврђује неким конкретним примјером”. [...] „Ентимем оваплоћује дедуктивни принцип закључивања“ (Ковачевић 2000: 314-315).

ентимем = опште правило према конкретном примеру

О, бѣда моя! Не би радъ рећи; ма валя право рећи: Мало є садъ вѣрни другова; мало є чистіє людій; мало є праведне браће; мало є добри людій и женахъ.

Буди добар њ са свакимъ; ма не уздай се у човека. (ИДО: 99)

Општи подаци о моралном склопу људи дати су у реченици са синтаксичким паралелизмом, која није директив, већ је асертивно тврђење, на које се надовезује директивни савет, у императиву, за опрезно делање у складу са тим општим подацима.

На овај начин се опште тврђење конкретизује.

Слично претходном, но не потпуно исто, налазимо и у следећим двома сукцесивним реченицама:

Найвеће среће у овому свѣту єсу, коє може имати човекъ, ове двѣ: прва добра паметь; друга, добро здравлѣ.

Тражи ове двіє полезне ствари, пакъ ће ти добро бити на востоку и на западу. (ИДО: 113)

Овде уочавамо следеће поступке:

- Синтаксички паралелизам
- Дистрибуција
- Катафора
- Граматичка анафора

– Ентимем

„Епифонем оваплоћује принцип индуктивног закључивања“, при чему се најпре „наводи неки конкретан случај, а **иза њега слиједи израз** који подржава важење, тј. који потврђује (не)прихватљивост конкретног случаја“ (Ковачевић 2000: 315).

ЕПИФОНЕМ = конкретан пример ка општем правилу.

Следећи пример је такође комбинација директива, који је конкретан савет у императиву, и општег става, чије се значење додатно истиче тиме што је структуриран као синтаксички паралелизам, само што се од претходна два разликује по томе што је закључивање од конкретног ка општем:

Буди добаръ са свакимъ; ма не уздай се у човека: зашто човекъ у срећи може имати хиляду любезника; а у нужди и сиромаштву и сродници га не познаю. (ИДО: 99)

Ластавице кадъ намъ є лѣто, тада съ нами стоє и пѣваю; а кадъ намъ дође зима, бѣже одъ насъ: такови су и лукави пріятели. (ИДО: 100)

Ми смо дужни творити оно, што є пристойно нашој души, и нашему поштеноу; а за остале, нїє намъ потреба мислити, ко є и каквога срца, и какви дѣла. Да не мислимо другога преварити; ма да се чувамо, да насъ тко други не превари. Ко другога вара, онай є зао и лукавъ; ко се пушта да га други превари, онай є будала.

(ИДО: 26)

У овом случају савет није дат у форми императива у другом лицу, што је модел у већини осталих примера, већ се користи *ми* форма, која, иако је у комбинацији са изразом *бити дужан да се нешто чини*, који се односи на јаку облигаторност, ипак то сугерисање чини много блажим и индиректнијим у односу на *ти* форму, која је у већини осталих директива.

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у директивима у дескриптивно-прагматичким текстовима важно синтаксостилистичко средство, чије су најважније улоге:

- директно сугерисање и подстицање на неко чињење,
- нарочито истицање и чињење уочљивијим кључних делова текста,
- интензификација садржаја,
- рашчлањавање и прегледност,
- уверавање у истинитост и исправност,
- ритмизација.

Све ово је повезано са намером писца да читалац успешније препозна оно што му је написано, лакше усвоји, трајно упамти и има увек на уму када треба нешто да чини или не чини.

4.2. Употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера за неко тврђење

Ово је честа употреба синтаксичког паралелизма у дескриптивно-дидактичким текстовима, а илустроваћемо је примерима из више текстова.

Први текст који посматрамо је *Сербскій секретаръ или Руководство како сочинявати различнѣйша писма, Квѣте, Облѣгаціе, Контракте, Тестаменте, Реверсе, Конте и пр* Атанасија Стојковића из 1802. године и ексцерпирани пример:

Чрезъ изображенія могутъ само оне вещи представить, кое се очима виде, као что в древо, камень, трава, человекъ, солнце. Но ово нѣ могло служити за оне предмете, кои се чую (а) кои се омурисати или мурисомъ познати (б) и кои се само помыслити могутъ (в). Ови нису могли изображени быти. За овакова невидима понятія морали су други знацы избрѣшени были. Овде се по вѣщщей части на сходство вещей гледало. Кои є хотѣо силу и крѣпность изобразити, онай а изобразіо вола, аки вещь, у коей се велика сила и крѣпость находи. Тако є могла превара и лажъ чрезъ змію или лисицу изображена быти, а слава и величество чрезъ солнце, рождество человека чрезъ восходящее солнце и пр. (ССЕ: 4)

У првој реченици примера из *Сербског секретара* дата је општа констатација да се *чрезъ изображенія могутъ само оне вещи представить, кое се очима виде*, а затим су оне и набројане. Оно што је нама занимљиво је следећа реченица где се говори о ентитетима који не припадају истом скупу са онима који су набројани. У тој реченици они нису именовани, али су описани. Опис је дат у виду односне реченице са обележјем у виду заменице *који*, које се понавља на почетку сваке од њих, укупно три пута. Свака од односних реченица је обележена словом *а*, *б* или *в*:

- *кои се чую (а)*
- *кои се омурисати или мурисомъ познати (б) и*
- *кои се само помыслити могутъ (в).*

Синтаксички паралелизам је овде у функцији прецизности и прегледности у набрајању описа који се односе на одређене група елемената.

У даљем наставку примера Стојковић нам даје подробније информације за *овакова невидима понятія*. Конкретно, да су за њих морали су *други знацы избрѣшени быти*, а онда нам аутор даје *примере*²⁴ за та *изображенія*. Сваки од примера наведен је и објашњен у реченици где се синтаксичке функције понављају, а њихове вредности су променљиве и у функцији су приказивања примера:

Кои є хотѣо силу и крѣпность изобразити, онай а изобразіо вола, аки вещь, у коей се велика сила и крѣпость находи. Тако є могла превара и лажъ чрезъ змію или лисицу изображена быти, а слава и величество чрезъ солнце, рождество человека чрезъ восходящее солнце и пр.

Ни у овом, као ни у већини примера из ове групе текстова када је реч о више пута поновљеном моделу синтаксичког паралелизма, не видимо појаву (или је она, уколико се јавља мало заступљена), а коју смо описали као честу у текстовима из домена прозне књижевности и некролога – не видимо да са понављањем броја репетиција опада квалитет и доследност у грађењу синтаксичког паралелизма. Ово важи и за расправљачке текстове. Штавише, баш у овом примеру уочавамо и супротну тенденцију: да се са напредовањем текста тежња да се он укалупи и паралелизује већа је при крају него при почетку. (Упоредимо прву и

²⁴ “У примјеру се најприје наводи какав општи појам или став, а затим његова потврда конкретним примером” (Ковачевић, 2000: 312).

другу реченицу из претходног пасуса). Разлог за доследност у грађењу паралелизма и неопadaње те доследности је потреба да се у текстовима које у овом делу анализирамо буде прецизан, прегледан и јасан. Ово, понављамо, важи и за дескриптивно-прагматичке и за расправљачке текстове.

Употреба синтаксичког паралелизма овде је у служби јасне конкретизације опште констатације и прегледне аргументације примерима.

Курзив у примеру је доследно пренет по угледу на оригинално издање из 1802. године. Обратимо пажњу на то колико је Атанасију Стојковићу важна паралелна структура реченице и оно што кроз њу саопштава: елементи паралелизма су маркирани курзивом. То је случај и са осталим примерима из *Српског секретара*. Дакле, сам Стојковић је хтео да паралелно постојање чињеница о којима пише и паралелне мисли које има о њима верно пренесе на папир – имао је свест о важности употребе синтаксичког паралелизма и делао у складу са тим.

Прецизност Стојковићеве паралелизоване синтаксе репрезент је јасних и разложних мисли о неком проблему.

Слична ситуација је и у следећем исечку. Синтаксички паралелизам овде је ошложњава фигуру **пример**, а кључне тачке паралелизма су у оригиналном издању књиге истакнути курзивом. С обзиром на то да је ток мисли од општем тврђењу ка посебним примерима који га илуструју, можемо говорити и о **ентимему** и његовој конкретизацији примерима.

Священнической чинъ има особите свое титуле. Архипіскопи и Епископи имаю высокопреосвященнѣйшій. Архимандрити и Протопресвитери Пречестнѣйшій. Священницы мірскіи и Діакони Честнѣйшій. Игумени Высокопреподобный, Іеромонаси и Монаси Прелодобный. (ССЕ: 73)

Исто неодступање од доследности важи и за следећи пример. Јован Дошеновић у својој *Численици или Науци рачуна* из 1809. године прво наводи опште правило (*ве черше от числа кое собрати имамо треба поставити управно одну под другом*), а затим и примере који илуструју примену правила у пракси (*единица под единицом, десятица под десятицом, Сотина под стотином*).

ПРАВИЛО.

Све черше от числа кое собрати имамо треба поставити управно одну под другом, тако; да единица под единицом, десятица под десятицом, Сотина под стотином и пр. доходе, сирѣч, треба сваку чершу своего Числа поставити под... (ЧЈД: 14)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера за неко тврђење:

- у функцији јасне конкретизације опште констатације и прегледне илустрације примерима,
- у функцији илустрације примене неког правила у пракси у *различитим* ситуацијама,
- да више примера учини прегледно приказаним,

- да део текста где су примери нарочито истакне, а тиме истакне и утисак о исправности тврђења на које се пријери односе,
- да примере учини живописнијим и сликовитијим,
- да примере учини занимљивијим.

4.3. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању општих тврђења

Као и претходне две категорије, и ова је честа у дескриптивно-директивним текстовима. Понекад је потребно одређено тврђење прецизно аргументовати како би било оно добило на јасности и прецизности, и у томе се такође може користити синтаксички паралелизам.

Пример из Текелијиног *Еднога Арађанина начертаніе основанія за обученіе сербске дѣце у Араду урѣдити имѣюща* из 1798. године гласи:

Већ нема Кнѣза Лазара, дага Вукъ изневери, нема у Србѣля добродѣтелногъ Велизаря, дага Цару облажу, време дошло, дасу Србѣли Кнѣзе, Войводе, и владѣніе изгубили, и сами себе у туђе срамно робство, и презрѣнно подданство увели. (ЈАНСТ: 15)

Тврђење *време дошло, дасу Србѣли Кнѣзе, Войводе, и владѣніе изгубили, и сами себе у туђе срамно робство, и презрѣнно подданство увели*, аргументовано је случајевима одласка кнеза Лазара и добродѣтелногъ Велизаря са српске политичке сцене.

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању општих тврђења:

- да аргументе учини прецизним, прегледним и јасним,
- да аргументе учини међусобно поредивим,
- да аргументе учини разложенијим и спремним да буду логички разматрани,
- да допринесе утиску да су аргументи логични, исправни и истинити.

4.4. Употреба синтаксичког паралелизма код поређења два или више ентитета

Атанасије Стојковић је 1802. године објавио *Сербскій секретаръ или Руководство како сочинѣвати различнѣйша писма, Квѣте, Облѣгаціе, Контракте, Тестаменте, Реверсе, Конте и пр.* Одатле је наш следећи пример о египатским писмима.

На његовом почетку је питање, на које је одговор дат прво коришћењем других синтаксостилских средстава која не укључују паралелизам. ~~те их нећемо анализирати.~~

Паралелизам уочавамо на крају у реченицама:

- *Перво писаніе естъ было просто, обще, и всякому благоображеному Егуптянину познато.*
- *Второ обаче было в тайно и свято, кое су само священницы ихъ знали.*

За оба египатска писма су дати паралелино подаци о њиховој сложености, и о томе ко је знао да их користи. Синтаксички паралелизам је ослободен семантичким контрастом:

„всякому благоображеному Егуптянину познато“ : „само священници ихъ знали“.

Структура употребљеног паралелизма овде је детаљно поређење два ентитета по разним параметрима, или за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета.

Коя є полза убо отъ овакова писанія была, коего нїе всякій на первый взорѣ прочитати знао? Начинѣ овай писанія быю наипаче кодѣ Егуптянов. Естли онѣ отъ нихѣ избобрѣшенѣ, нїе тако извѣстно. Може быти, да су га они отъ другихѣ народовѣ научили. Толико мы изъ исторіе со извѣстностію знамо, да су га они до великаго совершенства довели, и двогубо писаніе чрезѣ изображенія (иконе) имали. Перво писаніе естѣ было просто, обще, и всякому благоображеному Егуптянину познато. Второ обаче было в тайно и свято, кое су само священници ихъ знали. Ово послѣдне называлосе естѣ Иероглифическое лисаніе. (ССЕ: 4)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у поређењу:

- за прегледно поређење два ентитета по разним параметрима,
- за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета,
- да податке који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим за поређење,
- да истакне који су то параметри који су поредиви.

4.5. Употреба синтаксичког паралелизма у прављењу паралела између података из два или више извора

Славеносрпски аутори су настојаи да, што је могуће више, податке које су добили током боравака у другим државама, или из страних књига, инкорпорирају у сопствени текст. Неретко су вршили њихово међусобно поређење и дискутовали о поредивим параметрима и њиховим вредностима.

Ова категорија употребе синтаксичког паралелизма је слична поретходно описаној за поређење, али се од ње разликује по томе што се тиче интертекстуалних веза. Она би могла да се сврста у поткатегорију претходне, али је изузетно фреквентна у нашем корпусу, па смо је зато, ради прегледности, и због поменутих фреквентности, издвојили као посебну.

У примеру из *Искусногъ подрмара* Захарија Орфелина из 1808. године, које је пред нама, у четири сложене сукцесивне реченице говори се о томе шта су познати филозофи Платон, Плутарх, Плиније и Аристотел мислили о вину. У свакој се понавља реченична структура: глагол у трећем лицу једине индикативног квалификативног презента + објекат, како би се означиле добре општепознате радње које вино чини за човека (*оумнумножава силу, придаетѣ крѣпость, возвеселява сердце, прогонитѣ печаль, производитѣ свареніе, отвара запове, раздѣлява паре, оукрѣпляетѣ мозак, прогонитѣ страшилисть, придаетѣ смѣлость плашивымѣ, очищаетѣ четыре влажності, поправляетѣ тяжелое дыханѣ, производитѣ оурина...*)

Овај тип паралелизма постоји у свакој реченици и има горе описане функције. Издвојили бисмо још један пример паралелизма (*между свима питијами полезнѣйшее, между лѣкарствами пріятнѣйшее, между ѣлами любезнейшее*) и он овде служи за детаљно поређење вина са водом, лѣкарствима и јелом, као и за исказивање доминације појма који се пореди над појмовима са којима се пореди.

Платонъ Философъ оу макробіа говоритъ, что съ водомъ растворенное вино оживлява и поправля оумъ оу человека, оумнумножава силу, придаетъ крѣпость, возвеселява сердце, прогонитъ печаль ѣ невеселе мысли. Не иначе ѣ Плиніѣ говоритъ, что съ водомъ растворенное и оумрѣреннѣ піеное вино оумножава наипаче кровь и снагу, оукрѣплява желудкакъ, подаѣтъ живыѣ цвѣтъ лицу, ползуетъ очима, даѣт охоту къ ѣлу, производитъ сонѣ, прогонитъ печаль, развеселява сердце, и другу подобну ползу творитъ. Плутархъ, коега такожде Макробіѣ приводитъ, имаѣ ѣ мнѣніѣ, что смѣшенное съ водомъ вино ѣсть между свима питијами полезнѣйшее, между лѣкарствами пріятнѣйшее, между ѣлами любезнейшее, коега найманѣ пресытитисѣ можно, служитъ къ полученію къ ѣлу охотѣ, коѣ при тежкой работѣ изгублена будѣ, оукрѣплява составе, возбуждава силѣ животнѣ, производитъ свареніѣ, отвара запорѣ, раздѣлява парѣ, оукрѣплява мозак, желудкакъ, и все части тѣла человѣческаго. Арістотѣль оу своихъ проблематахъ научава, что вино тако оупотребляѣмое прогонитъ страшливость, придаетъ смѣлость плашливымъ, очищава чѣтырѣ влажності, поправля тежкоѣ дыханѣ, производитъ оурину, то ѣсть воду пуштати принууждава. (ИПЗО: 7,8)

Израженія, разговори, рѣчникъ, пословице и приповѣдчице из 1845. годинѣ садржи још један пример употребе синтаксичког паралелизма како би се прегледно, јасно и прецизно приказаѣ садржај у прављењу паралела између података из два или више извора, у овом случају података из различитих граматика и речника о томе како се одређени глас изговара у више језика.

Даклѣ, рѣч је о описивању начина на који се изговара одређени глас, тако што се пореди са својим еквивалентом у различитим језицима, а доследност је иста као и код Дошеновића у претходним примерима (*руско ѣ у рѣчи всѣ; немецко ѳ, у König; француско eu, у heureux*).

ѣ као руско ѣ у рѣчи всѣ; немецко ѳ, у König; француско eu, у heureux; то ѣсть између е и о, или произноси е, крозъ грло и са затворенымъ устама, н. пр. еумр (ömr) животъ. (ИРР: 15)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у прављењу паралела између података из два или више извора.

- за прегледно поређење два ентитета из различитих тѣкстуалних извора по разним параметрима,
- за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета који је описан у различитим књишким изворима,
- да податке из различитих извора који се пореде учини прегледним, а тимѣ и лакшим за поређење,
- да истакне који су то параметри који су поредиви,
- да учврсти интертекстуалнѣ вѣзе.

4.6. Употреба синтаксичког паралелизма у раздјеливању садржаја неког општег појма

Ова категорија употребе је слична претходним двома по томе што се једна за другом износе информације о ентитетима који су блиски. И позиционо у тексту, али и по положају у објективној стварности, међутим није потпуно иста као оне. Наиме, паралелизам је у овом случају део фигуре **дистрибуције**²⁵, јер учествује у систематичном раздјеливању *целине књиге* на њене саставне делове – *три части*.

И ову појаву смо, због фреквентности употребе издвојили као посебну категорију употребе синтаксичког паралелизма.

Дакле, након иницијалне информације да се садржај књиге *раздјелије* на части и податка о томе колико *части* ће бити, о свакој од њих се затим одвојено говори у наставку, делимично *синтаксички паралелним* реченицама. На почетку сваке од њих се **анафорски** понавља предлог *у*, који је део поновљене одредбе места у инструменталу једнине. Радња у свакој од реченица је у будућности, али овде није реч о паралелним, већ сукцесивним будућим радњама.

Функција синтаксичког паралелизма јесте да текст учини јаснијим, а изнете информације прегледним, уз очувану детаљност за сваку од репетиција и ентитете на које се репетиције односе.

Мы раздѣлюемо цѣлу ову книгу на три части.

У первой части имати тјемо мы общая правила всѣхъ частныхъ писменныхъ сочинений во обще.

У второй тје слово быти о посланияхъ (писмахъ, посланицахъ) различнѣйшаго рода.

У третей быти тје вся проча сочинения совокуплена, коя су намъ у животу кромѣ посланий потребна. (CCE: 11)

Закључујемо да су карактеристике употребе синтаксичког паралелизма у раздјеливању садржаја неког општег појма:

- да јасно и *прегледно* прикаже елементе на које се тај садржај раздјелије,
- да детаљно прикаже исте категорије података о сваком од тих елемената,
- да тај део текста учини витуелно издвојеним,
- да има обично онолико репетиција колико има и делова на које је неки садржај раздјелен,
- да се често-е паралелизам интерпункцијски најављује двома тачкама,
- често је испред сваке репетиције редни број,
- да је нешто ређе је-испред сваје репетиције слово,
- да се најчешће е-остварује између различитих реченица, ређе је у саставу једне реченице,
- да се изузетно често осложњава анафором.

²⁵ „Дистрибуција је раздјеливање општег појма на његове саставне дијелове, чијим навођењем се тај општи појам и конкретизује (идентификује) (Ковачевић 2000: 312).

4.7. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању, односно формулисању правила по којима се нешто одвија и у бележењу уочених законитости

Када смо говорили о синтаксичком паралелизму у навођењу примера за неко тврђење, навели смо примере који илуструју неодступање од доследности иницијалном моделу синтаксичког паралелизма, то јест појави да се невезано за број редупликација, иницијални модел у целости понавља до краја. Исту појаву имамо и уколико се паралелизам користи у формулисању правила или бележењу уочених законитости.

У овој категорији, паралелизам се понавља колико год је пута то потребно, зато што је важније постићи прецизност, него избећи понављање истих делова реченица.

Дошеновић у *Численици* не одступа од иницијалног модела грађења паралелизма, тако да му је доследан до краја (нпр.: *единица имаде своју десятицу и Стотину; единица тисаце има своју десятицу и стотину; единица од тма имаде своју десятицу и стотину*)

Рекли смо у §. 11. да на четвртом месту тисаце стое к` левой страни; На петом, убо, стое десятице од тисацъ; на шестом Стотине од тисацъ; на седмом Тма, и т. д. Зато, единица проста имаде своју десятицу и Стотину; единица тисаце има своју десятицу и стотину; единица од тма имаде своју десятицу и стотину, и тако дальше. (ЧЈД: 9)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у описивању, односно формулисању правила по којима се нешто одвија и бележењу уочених законитости:

- да та правила и законитости прикаже прегледно, прецизно и јасно,
- да омогући да се сваки део правила или законитости издвоји од осталих и посвети му се посебна пажња,
- да правила учини ритмичним, звучним и лако памтљивим,
- да је изузетно честа, нарочито када се правило или заноситост састоји из више мањих етапа, које се могу дешавати паралелно, али не морају; чак и када се не дешавају напоре, синтаксички паралелизам се користи за њихово приказивање,
- да се паралелизам понавља колико год пута је то потребно јер је постизање прецизности апсолутни приоритет.

4.8. Употреба синтаксичког паралелизма у наглашавању условних и узрочно-последичних веза између појава

Претходну категорију смо окарактерисали као употребу синтаксичког паралелизма у описивању, односно формулисању правила по којима се нешто одвија и у бележењу уочених законитости, а које читалац треба да усвоји и да их по сопственом избору примени.

Неретко том формулисању општих правила и законитости претходи или следи иза њих дужи текст у којима се излажу конкретне ситуације где та правила и законитости важе, или се наводе примери важења, или се наводе узроци одређених појава и њихове последице. У том случају су, у односу на њих, формулације из претходне категорије **ентимеми** и **епифонеми**.

Међутим, постоје и делови текста који не воде нужно формулисању правила, већ представљају једноставно навођење узрока нечега, који се потом детаљно описују и

аналитички разлажу, као и њихових последица, које се такође детаљно описују и аналитички разлажу. Кључно је, дакле да се читаоцу прикаже који узрок води којој последици, или, у другим случајевима, који услови морају бити испуњени да би се нешто (из)вршило или остварило.

Исказивање јасних веза између узрока и њихових последица илустроваћемо примером који је из *Собрания разных нравоучительных вещей* Доситеја Обрадовића из 1793. године. Паралелизам се овде користи како би се створио јасан и прегледан контекст, те како би се назначиле узрочно-последичне везе и појача контраст између одређених чињења и стања које долази после њих.

Уочавамо више појнова који означавају или паралелне радње или њихове последице које се паралелно испољавају:

- *худити и понизити*;
- *или у имѣнію, или у гражданской Чести*;
- *претећи и надвисити*;
- *и злобу и завистъ*;
- *похвалнимъ и превозходнимъ*;
- *(заушницу) клевете и пакости*.

Сви ови парови лексема имају за читаоца међусобно блиско значење. Оваква редупликација семантике у служби је повећања прецизности у излагању и истицања смисла поруке која се предаје читаоцу.

худити и понизити. Косе годъ усилое и тащи, или у имѣнію, или у гражданской Чести друге претећи и надвисити, мора противъ себе, у онима кои заедно снимъ трче, и злобу и завистъ возбудити. желя у списанію себе похвалнимъ и превозходнимъ показати, то э щогодъ лепо и редко; слѣдователно мора и она кою заушницу клевете и пакости ожидавати. (ДОСР: 8)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у у наглашавању узрочно-последичних веза између појава и веза између услова за неку појаву и те појаве:

- да јасно издвоји шта су услови, шта су узроци, а шта су последице,
- да прецизно прикаже у каквом су међусобном односу,
- да предледно прикаже почетне и крајње моменте у одвијању појава или радњи,
- да остави простор за контраст између различитих узрока, услова и последица,
- да оформи *модел мишљења* који ће читалац да усвоји и да примени у свакодневним контекстима.

Пример како се више синтаксичких паралелизама из различитих описаних категорија употребе комбинује у истом тексту

Видели смо да синтаксички паралелизам у дескриптивно-прагматичким текстовима има више различитих категорија употребе. У текстовима се често више различитих синтаксичких паралелизама, који припадају тим различитим категоријама користи да са истим циљем: да се порука коа се жели пренети што боље стилизује и

учини пријемчивијом за читаоца, ритмизује и учини памтљивијом, аргументује, и поткрепи подацима из више извора и учини логичнијом.

Сада ћемо видети на примеру из Доситејевих *Совѣта здраваго разума* из 1784. године како се у истом тематском делу текста ове категорије употребе паралелизама међусобно комбинују:

Плодъ овога посѣщеніа показуе намъ **Закхей Митарь** говорећи: Господи ево половицу Имѣнія моего даемъ убогимъ, и акосамъ кога учемъ обидію, и туђе присвоио четирекратно оддатићу. Но **Фарисей** кои себе за свеца почитуе и држи, неће никадъ кь овакомъ Покаянію доћи. Некде чуємо шча и онъ говори. Боже благодаримъ те шчо нисамъ као и остали люди! я постимъ два путъ у Недели.

Гледай Памети! гледай говоренія! пости човекъ двапутъ у недели! Пости ти акоћешъ сву неделю коте зато пита? пости ако тисе мили, докси годъ живъ, и доксе одъ тежке Сувоедице у Скавца не претворишъ, съ тимъ нећешъ, небойсе, ни едне заповеди божіе испунити; ни найманѣгъ коме добра учинити.

Ако ти родителѣ твое не почитуешъ и у старости не приранюешъ. Ако ти Правду не любишъ, и у обществу дужности твое не исполнявашъ; ако ти светъ истине ненавидишъ и сакривашъ, и просвѣщеніе Разума гасишъ и помрачавашъ, тиси неваляо човекъ. Аколи иощъ савише слаба и немоћна удручавашъ, Име и пощенѣ ближнѣга твоя съ клеветнимъ Езикомъ очриявашъ, Сироту и удовицу цвелишъ и озлоблявашъ, туђъ трудъ и муку подъ коимлибѣ несправеднимъ извѣтомъ желишъ и присвоивашъ, тиси са свимъ твоимъ постомъ и бледнѣомъ рѣа и обещенякъ.

Идите и научитесе, вели намъ премудри нашъ Законодавацъ, Милости хоћу а не Жертве, то вамъ заповедамъ. (СЗР: 11)

Овај текст има следећу структуру:

- општи подаци о Закхеју и Фарисеју, приказани кроз прављење међусобне паралеле између њихових речи и поступака, затим следи
- део текста где се успоставља интеракција са читаоцем и, када је његова пажња добијена и осигурана, следи
- део где се износе аргументи у корист ауторовог става, а на крају је
- мудри савет у императиву који произилази из тог става и аргументације.

Доситеј иницијално прави паралелу између Закхейеве и Фарисејеве духовности и односа према Богу, те приказује два приступа религиозном животу:

– Закхей Митарь: "Господи ево половицу Имѣнія моего даемъ убогимъ, и акосамъ кога учемъ обидію, и туђе присвоио четирекратно оддатићу."

– Фарисей: "Боже благодаримъ те што нисамъ као и остали люди! я постимъ два путъ у Недели."

Док Закхей показује одлучност да учини исправно, давањем половине свог имѣнія и враћањем у четвороструком износу ако је шта туђе присвоио. Насупрот томе, Фарисей је задовољан собом, сматра се бољим од већине људе – јер пости.

Функција овог паралелизма је да нагласи разлику између два модалитета постојања и живљења, али и да успостави темељ за даље грађење текста који ће садржати аргументацију и лични став самог аутора текста.

Тај став видимо већ из дела који следи:

– *Гледай Памети! гледай говореня!* Синтаксички паралелизам ослободен анафором *гледай* има две димензије функције. Прва се тиче приказивања Доситејевог личног става поводом реченог, његовог неодобравања оваквог делања и чуђења поводом тога, те је паралелизам у овом случају звук гласног монолога аутора са самим собом. Друга димензија функције наступа у тренутку када читалац прочита и *чује* ове опетоване императиве, а тада је њихова улога да привуку пажњу тог читаоца и да га активно укључе у процес примопредаје поруке.

У следећем делу такође уочавамо низање реченица које се граде по истом моделу, са анафорски опетованим императивом *пости* на почетку. Опетован је и услов за тај пост: *акоћешь сву неделю*, односно *ако тисе мили*, као и дужина трајања поста: *сву неделю, докси годъ живъ, и доксе одъ тежкѣ Сувоедице у Скакавца не претворишь*:

– *Пости ти акоћешь сву неделю*

– *Пости ако тисе мили, докси годъ живъ, и доксе одъ тежкѣ Сувоедице у Скакавца не претворишь.*

Функција оваквог понављања је приказивање узалудности оваквог поступка, без обзира на то колико он траје, а понављање негације, поступак који следи, има функцију истицања већ приказане узалудности Фаресејевих поступака:

– *нећешь, небойсе, ни едне заповеди божіе испунити; ни најманѣгъ коме добра учинити*

Следи нови део текста конструисан по моделу синтаксичког паралелизма где се аргументује горе исказани ауторов став, а то се чини тако што се наводе конкретне ситуације у којима тај став важи. И не само то, ситуације су наведене тако што су приказане у виду услова, чије неиспуњење води у изузетно лош исход, који је такође наведен:

– *Ако ти родителѣ твое не почитуешь и у старости не приранюешь. Ако ти Правду не любишь, и у обществу дужности твое не исполнявашь; ако ти светѣ истине ненавидишь и сакривашь, и просвѣщеніе Разума гасишь и помрачавашь, тиси невалѣо човекъ.*

– *Аколи иоцѣ савише слаба и немоћна удручавашь, Име и пощенѣ ближнѣга твоего съ клеветнимъ Езикомъ очриявашь, Сироту и удовицу цвелишь и озлоблявашь, туѣ трудѣ и муку подѣ коимлибѣ неправеднимъ извѣтомъ желишь и присвоивашь, тиси са свимъ твоимъ постомъ и бледномъ рѣи и обещенѣкѣ.*

Последња реченица је мудри општи савет у коме се понављају *заповедне* императивне конструкције, а који је произашао из садржаја реченица које претходе – епифонем:

– *Идите и научитесе, вели намъ премудри нашъ Законодавацъ, Милости хоћу а не Жертве, то вам заповедамъ.*

Ово је честа структура текстова где се жели деловати на читаоца, а паралелизам има функцију да *подвуче* дубоке моралне поруке и поуке, чак и када није део самих тих порука, већ оних делова текста на које се те поруке односе.

Синтаксички паралелизам у овом одломку има, видели смо, бројне функције, али је ова која се тиче деловања на читаоца и директног подстицања на неко чињење или мишљење наткриљујућа над осталим.

4.9. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у дескриптивно-прагматичким текстовима

И у дескриптивно-прагматичким текстовима синтаксички паралелизам се комбинује са другим стилским средствима, а све како би крајњи циљеви које ови текстови имају били што боље испуњени.

Као и у другим текстовима, међу тим средствима доминирају фигуре понављања. За разлику од употребе тих средстава уз синтаксички паралелизам у некролозима, и књижевно-уметничким текстовима, где је анафора доминантна, а друге фигуре су доста ређе, у дескриптивно-дидактичким текстовима, уз анафору су доста заступљене дистрибуције, примери, ентимемска и епифонемска тврђења и незаобилазни контрасти.

Хипербатони и анастрофе су релативно ретки, што и не чуди, јер је намера аутора да реченица у овим текстовима буде прецизна и јасна, а премештање реченичних чланова и убацивање нових речи између њих би умањило јасноћу.

Другим речима, јасност, прегледност и прецизност су у дескриптивно-прагматичким текстовима далеко приоритетнији од експресивности.

Прегледно, ево најчешћих поступака којима се ослажњава синтаксички паралелизам, или се они ослажњавају њиме:

- анафора,
- дистрибуција,
- пример,
- набрајање,
- ентимем,
- епифонем,
- контраст.

4.10. *Summa summarum* употребе и функција синтаксичког паралелизма у дескриптивно-прагматичким текстовима на славеносрпском језику

Крајњи циљ дескриптивно-директивних текстова јесте да помогну да читалац постане – *добарљ, благљ, любезанљ, милостивљ и мударљ*, те да се лако може снаћи у свакодневним практичним ситуацијама.

Дескриптивно-прагматичке текстове на основу доминантне **намене и смисла** можемо поделити у три групе.

1. У првој групи су текстови у којима је доминантна **дескриптивна** компонента где из описа конкретних ситуација из којих читалац треба да научи како да реагује у стварном животу, али се не подстиче директно да их примени. Дају му се на увид информације са великим потенцијалом за практичну и сврсисходну примену, а оставља му се да их примени или не примени по сопственом нахођењу, без икаквих сугерисања. Као пример смо издвојили Дошеновићеву *Численица или наука рачуна*.

2. У другој групи у текстовима доминира **прагматичка** компонента, са директивима где се читалац отворено и директно саветује. Као пример смо издвојили Доситејеву *Ижицу*.

3. У трећу, најбројнију, групу спада највећи број текстова из нашег корпуса, а у којима су обе компоненте, и дескриптивна и прагматичка приближно подједнако заступљене и то обично тако што прагматичка прати дескриптивну. Закључили смо да ни у погледу прве две описане групе не можемо говорити о апсолутној и хомогеној заступљености само једне компоненте, већ о *доминантној* компоненти.

Издвојили смо **осам** различитих категорија употребе синтаксичког паралелизма у дескриптивно-дидактичким текстовима на славеносрпском језику:

1. Употреба синтаксичког паралелизма у директивима је важно синтаксостилистичко средство, чије су најважније улоге:

- директно сугерисање и подстицање на неко чињење,
- нарочито истицање и чињење уочљивијим кључних делова текста,
- интензификација садржаја,
- рашчлањавање и прегледност,
- уверавање у истинитост и исправност,
- ритмизација.

Све ово је повезано са намером писца да читалац успешније препозна оно што му је написано, лакше усвоји, трајно упамти и има увек на уму када треба нешто да чини или не чини.

2. Употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера за неко тврђење:

- у функцији јасне конкретизације опште констатације и прегледне илустрације примерима,
- у функцији илустрације примене неког правила у пракси у *различитим* ситуацијама,
 - да више примера учини прегледно приказаним,
 - да део текста где су примери нарочито истакне, а тиме истакне и *утисак о исправности* тврђења на које се приеми односе,
 - да примере учини *живописнијим* и сликовитијим,
 - да примере учини занимљивијим.

3. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању општих тврђења:

- да аргументе учини прецизним, прегледним и јасним,
- да аргументе учини међусобно поредивим,
- да аргументе учини разложенијим и спремним да буду логички разматрани,
- да допринесе утиску да су аргументи логични, исправни и истинити.

4. Употреба синтаксичког паралелизма код поређења два или више ентитета:

- за прегледно поређење два ентитета по разним параметрима,
- за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета,
- да податке који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим за поређење,

- да истакне који су то параметри који су поредиви.

5. Употреба синтаксичког паралелизма у прављењу паралела између података из два или више извора:

- за прегледно поређење два ентитета из различитих тјекстуалних извора по разним параметрима,
- за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета који је описан у различитим књишким изворима,
- да податке из различитих извора који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим за поређење,
- да истакне који су то параметри који су поредиви,
- да учврсти интертекстуалне везе .

6. Употреба синтаксичког паралелизма у раздељивању садржаја неког општег појма има следеће карактеристике:

- да јасно и *прегледно* прикаже елементе на које се тај садржај раздељује,
- да детаљно прикаже исте категорије података о сваком од тих елемената,
- да тај део текста учини витуелно издвојеним,
- има обично онолико репетиција колико има и делова на које је неки садржај раздељен,
- често се паралелизам интерпункцијски најављује двема тачкама,
- често је испред сваке репетиције редни број,
- нешто ређе је испред сваје репетиције слово,
- најчешће се остварује између различитих реченица, ређе је у саставу једне реченице,
- изузетно често сложен је анафором.

7. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању, односно формулисању правила по којима се нешто одвија и у бележењу уочених законитости:

- да та правила и законитости прикаже прегледно, прецизно и јасно,
- да омогући да се сваки део правила или законитости издвоји од осталих и посвети му се посебна пажња,
- да правила учини ритмичним, звучним и лако памтљивим,
- изузетно честа, нарочито када се правило или заноситост састоји из више мањих етапа, које се могу дешавати паралелно, али не морају; чак и када се не дешавају напоре, синтаксички паралелизам се користи за њихово приказивање,
- паралелизам се понавља колико год пута је то потребно јер је постизање прецизности апсолутни приоритет.

8. Употреба синтаксичког паралелизма у наглашавању условних и узрочно-последичних веза између појава:

- да јасно издвоји шта су услови, шта су узроци, а шта су последице,
- да прецизно прикаже у каквом су међусобном односу,
- да предледно прикаже почетне и крајње моменте у одвијању појава или радњи,
- да остави простор за контраст између различитих узрока, услова и последица,

- да оформи модел мишљења који ће читалац да усвоји и да примени у свакодневним контекстима.

Како би крајњи циљеви које ови текстови имају били што боље испуњени, и у дескриптивно-прагматичким текстовима синтаксички паралелизам се комбинује са другим стилским средствима.

Међу тим средствима доминирају фигуре понављања. Али за разлику од њихове употребе уз синтаксички паралелизам у некролозима и књижевно-уметничким текстовима, где је анафора доминантна, а друге фигуре су доста ређе, у дескриптивно-дидактичким текстовима, уз анафору су доста заступљенији случајеви употребе дистрибуције, примера, ентимемских и епифонемских тврђења и контраста. Хипербатона и анастрофе има мање, јер је намера аутора да реченица у овим текстовима буде *прецизна и јасна*, а премештање реченичних чланова и убацивање нових речи између њих у једним од репетиција истог модела паралелизма, док их у другом нема, што је често у књижевно-уметничким текстовима и некролозима, само би умањило јасноћу; *јасност, прегледност и прецизност су у дескриптивно-прагматичким текстовима далеко приоритетнији од експресивности*.

За разлику од некролога и књижевно-уметничких текстова, у дескриптивно-директивним текстовима – није често да са понављањем броја репетиција опада квалитет и доследност у грађењу синтаксичког паралелизма. Ово важи и за расправљачке текстове. Разлог за доследност у грађењу паралелизма и неопadaње те доследности је потреба да се у текстовима које у овом делу анализирамо буде *прецизан, прегледан и јасан*.

Синтаксички паралелизам је, као и у књижевно-уметничким, чест и у дескриптивно-прагматичким текстовима. Разлога за то је више, а покушаћемо да их овде сумирамо. Рекли смо да је намена славеносрпских дескриптивно-прагматичких текстова је била да читаоца поучи и подучи – да га стимулише да мисли или да се понаша у одређеном правцу и да он из њих усвоји описана практична начела која ће моћи да примени у конкретним ситуацијама. Овим текстовима се директно или индиректно деловало на читаочево мишљење и понашање или су му се повећавале *предиспозиције и могућности* да дела у свакодневним ситуацијама тако што су му се пружале *практично примењиве информације*.

Како би то деловање било што учинковитије, одређене делове текста је требало издвојити од осталих, визуелно и још важније – ритмички. Оно што је ритмично, то се лакше усваја и дуже памти. Такође, читаоцу је порука требало да буде обликована тако да буде прецизна, прегледна и јасна. Тиме је порука деловала логично, па се и у том случају лакше усвајала. Сем тога, а ово је нарочито заступљено у првој, доминантно дескриптивној, групи текстова. Онда када је требало описати више различитих ситуација, које се одвијају на устаљене начине (на пример сабирање бројева, одузимање, множење и дељење, или пак, писање писама, рачуна, *облигација*) требало је то урадити на исти начин за сваку од појавности и ситуација, а све како би читалац могао да их међусобно прегледно упоређи и лакше у памћењу повеже.

V. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ РАСПРАВЉАЧКИМ ТЕКСТОВИМА

Особине језика и стила у текстовима које смо сврстали у **дескриптивно-директивне** сматрамо претечом онога што данас одликује **научно-популарне** текстове, док су особине језика и стила у текстовима које смо сврстали у **расправљачке** претеча онога што данас одликује **научне** текстове.

Типичне одлике данашњих научних текстова су јасност, прегледност и прецизност. Језик је лишен емоционалности, субјективности и експресивности, а излагање одликује систематичност и конзистентност. Већина ових одлика, уз неке друге, присутна је и у славеносрпским расправљачким текстовима. Те друге одлике, које помињемо, последица су *непречешћености* и недовољне диференцираности стилова и жанрова који су тек успостављани у славеносрпско време.

Славеносрпски текстови које смо сврстали у расправљачке и дескриптивно-директивне били су, дакле, *весници* наше модерне научне, дидактичке и мисли о прагматичком деловању речима.

Иако је са увођењем Вуковог народног језика у књижевност **и науку** велики део научних текстова на славеносрпском језику пао у заборав и није био разумљив научницима који су стасавали касније, ипак морамо на овом месту да истакнемо **напоре** славеносрпских аутора да оно што су сазнавали из страних књига, као и оно знање које су прикупили по свету, као и они резултати до којих су сами долазили – текстуално уобличи и представе домаћим славеносрпским читаоцима. Ови знаменити и изузетно умни људи су успоставили темеље (славено)српске науке и начина на који се у тексту о томе пише.

Рећи су били они научници који су своје резултате презентовали на славеносрпском а који су у зрелом добу свог стварања прихватили народни језик, много је више оних који су целог живота остали доследни писању на славеносрпском. Овде не мислимо само на филологе, већ на научнике из свих области. Због свега овога поставља се питање имамо ли право да тврдимо оно што смо изнели у првој реченици овог текста. Другим речима, ако кажемо да су славеносрпски расправљачки и дескриптивно-прагматички текстови *пали у запећак*, имамо ли право да тврдимо да су они део континуитета српске науке до данас?

Верујемо да имамо. Аналогија је иста она по којој се славеносрпски роман, који смо описивали у делу о књижевно-уметничким текстовима сматра зачетком модерног српског романа, рецимо.

Уколико погледамо данашње научно писање, јасно је да се велики део тих особина поклапа са особинама славеносрпских расправљачких текстова. Употреба синтаксичког паралелизма, то јест **његова улога у остваривању прецизности, прегледности и јасности**, свакако је изузетно важна и у славеносрпским расправљачким и у данашњим научним текстовима.

У расправљачке текстове сврстали смо текстове истакнутих славеносрпских аутора из различитих области науке: филологије, историје, географије, природних наука и слично. Обухваћени су текстови следећих аутора: Атанасија Стојковића, Јована Суботића, Павла Соларића, Саве Мркаља, Јована Хаџића, Викентија Љуштинe, Теодора Јанковића Миријевског.

Уочили смо **четрнаест** категорија употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским расправљачким текстовима:

1. у аргументовању,
2. за поређење појмова и појава и приказивање аналогича,
3. у позивању на податке из другог извора или у прављењу паралела између података из два или више извора,
4. у раздељивању садржаја неког општег појма,
5. у описивању и формулисању правила и бележењу уочених законитости,
6. у наглашавању узрочно-последичних веза између појава,
7. у навођењу примера,
8. у формулисању закључака,
9. у означавању линија припадања и гранања у класификацији,
10. у формулисању критеријума за неку класификацију,
11. за приказивање чињеница које се односе на ентитете из истог семантичког поља и за приказивање ширине обухвата тог поља,
12. у изношењу података о појмовима који су претходно наведени поименично – као део регресије,
13. за дефинисање,
14. за приказивање динамике неког процеса.

5.1. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању

Пред нама је један од примера синтаксичког паралелизма у расправљачким текстовима, са највећим бројем, изузетно прецизно грађених репетиција, које су доследне иницијалном моделу за паралелизацију,

Реч је о одломку из Хаџићевог *Утука или Одговора на Одговор на Ситнице езикословне, кои е печатанъ У Бечу у Штампарији Ерменскога Манастира У Фебруарию 1839.*

Цео одломак чини једна једина, вишеструко сложена и различитим одредбама и допунама обogaћена реченица.

Закључак који Хаџић износи гласи:

– Г. Вукъ зна србски говорити, и слушао е доста, како Србљи говоре србски; али као Грамматикъ мыслити и судити о езыку и нѣговима основима нити зна нити ће икада знати.

У оригиналном издању из 1839. године, овај закључак је од остатка текста издвојен и истакнут курзивом, који смо верно пренели. Синтаксички паралелизам „нити зна, нити ће икада знати“ употребљен је са функцијом фокализације нечега што

је позиционо (на самом крају дуге реченице и пасуса) и визуелно (курзивом) већ истакнуто.

Оно због чега нам је овај пример много занимљивији је један други модел за синтаксичке репетиције. Он је употребљен за изношење аргумената у корист исправности и поткрепљивања Хаџићевог закључка. Синтаксички паралелизам, који је поновљен десет пута, има модел:

временска реченица са обележјем *кадъ* и изреченим субјектом (Вукъ, онъ) + односна реченица са обележјем *коме* у функцији атрибута уз субјекат:

– кадъ Г. Вукъ, коме е прву Писменицу год. 1814. Лука Миловановъ, писаръ владике Будимскога скрпіо;

– кадъ онъ, коме е Г. Сима Милутиновић припѣвъ „Србска Мома ил е дома" за прву часть Пѣснарице начиніо, а онъ подъ своимъ именомъ издао, и срдіо се, кадъ в Г. Милутиновић исто као своє печатати дао, почемъ е показао, да Г. Вукъ ни оно нѣколико врстица самъ начинити кадар ние быо;

– кадъ онъ, кои е, осим Србскога языка и нѣшто мало нѣмачкога, кога в доцніе одъ своє жене постизавати научіо, ништа друго незнаюћи, Рѣчникъ Србскій нѣмачкій и латинскій главомъ Г. Копытара издао;

– кадъ онъ, кои е ишао одъ мѣста до мѣста, те молякао люде, да му по кою пѣсму народну на нѣмачкій языкъ преведу, као што се и Светић опоминѣ између осталого да му е „Бой на Лозници и Косовку дѣвойку" превео, и кои е Грамматику Србску на нѣмачкій языкъ преведену одъ Г. Тирола измаміо, те то све у Германію носіо, па Гримму, Талвіи и другима подъ свой еспагъ продавао;

– кадъ онъ, кои сву снагу и силу свою у љ, њ, ѣ и ј, полаже, и премда е ѣ Мушицкій скроіо, опетъ онъ себи приписує, и премда се 4 у старим книгама, (као и у Посиловића наслаћенію духовномъ одъ год. 1682.) налази, а онъ га в у "Пословицама" своима употребіо, опетъ по обычаю своє ние казао, да га е гди нашао, него да га засадъ ние другчіе умео начинити;

– кадъ онъ, кои мысли и тврдо држи, да она важность и цѣна, кою учени люди народним пѣемама приписую, нѣму припада, а невиди да онъ у томе ништа друго ние, него скупитель и обычный переписиватель, и іошть нѣшто манѣ, почемъ е многе пѣсме одъ други переписане добыяо, и само у типографію односіо, а одъ кога ій в добѣо, прећутао;

– кадъ онъ, кои е многе лажи историческе о Србскомъ народу по свѣту разпрострео, кое су по несрећи покрай незнаня иностранца о нашим стварма за истину прошле, тако да ће правоме Историку велика мука быти, докъ се оне лажи изъ исторіе Србске очисте, и изтисну;

– кадъ онъ, кои неимаюћи никакова понятія о наукама и странныма языцима, све то презире, и за ништа држи, шта выше, са незнанѣмъ истымъ поноси се, и оне ружи, кои то знаду;

– кадъ онъ, кои ни едне врсте, коя бы къ поезіи, или прози у строгомъ смыслу принадлежала, написао ние, и опетъ о савршенству Музе Светићеве хоће да суди, којой се односи баш као нека сатваръ на лиру, па іошть себе за некака Апостола и свѣтило првога реда држи ;

- кадъ онъ но доста, нека што остане за другій путъ, ако га опетъ кадъ засврби крчака, те насрне, а ненаучи дѣлити киѣигу одъ личности списателѣве;
- кадъ е онъ шарлатанствомъ своимъ и фушерскимъ занатомъ полакъ свѣта лажима напунио, и опетъ Светића ружећи међу најгоре списателѣ поставља, и фушеромъ и шарлатаномъ назива.

Функција синтаксичког паралелизма у овом примеру је да прецизно, прегледно и јасно прикаже аргументе и поткрепи закључно тврђење.

Број поновака је овако велики да аргументовање учини убедљивијим и да створи утисак да је засновано на огромном броју доказа, а самим тим и да закључивање учини релевантнијим.

Функција тога што је модел доследан до краја²⁶ јесте да читалац створи утисак да је аутор текста био исто тако доследан и педантан и у избору аргумената који му иду у прилог, и у извођењу закључка.

Све ове функције уливају се у једну: да се читалац убеди у то да је оно што му аутор саопштава тачно, исправно и истинито.

Израз „и тако“ употребљен је са истим важним улогама које има *велим* у појединим примерима, пре свега из некролога и књижевно-уметничких текстова: да нагласи последњу репетицију и да осигура кохезију са основним смислом и поентом.

И тако: Кадъ Г. Вукъ, коме е прву Писменицу год. 1814. Лука Миловановъ, писаръ владике Будимскога скрпио; кадъ онъ, коме е Г. Сима Милутиновић припѣвъ „Србска Мома ил е дома“ за прву частъ Пѣснарище начинио, а онъ подъ своимъ именомъ издао, и срдио се, кадъ в Г. Милутиновић исто као свое печатати дао, почемъ е показао, да Г. Вукъ ни оно нѣколико врстица самъ начинити кадар ние быо; кадъ онъ, кои е, осим Србскога езыка и нѣшто мало нѣмачкога, кога в доцнѣ одъ свое жене постизавати научио, ништа друго незнаюћи, Рѣчникъ Србскій нѣмачкій и латинскій главомъ Г. Копытара издао; кадъ онъ, кои е ишао одъ мѣста до мѣста, те молякао люде, да му по кою пѣсму народну на нѣмачкій езыкъ преведу, као што се и Светић опоминѣ између осталого да му е „Бой на Лозници и Косовку дѣвойку“ превео, и кои е Грамматику Србску на нѣмачкій езыкъ преведену одъ Г. Тирола измамѣ, те то све у Германію носио, па Гримму, Талви и другима подъ свой еспагъ продавао; кадъ онъ, кои сву снагу и силу свою у љ, њ, ѣ и ј, полагае, и премда е ѣ Мушицкій скроио, опетъ онъ себи приписуе, и премда се 4 у старим книгама, (као и у Посиловића наслабению духовномъ одъ год. 1682.) налази, а онъ га в у "Пословицама" своима употребѣ, опетъ по обычаю свое ние казао, да га е гди нашао, него да га засадъ ние другчіе умео начинити; кадъ онъ, кои мысли и тврдо држи, да она важность и цѣна, кою учени люди народним пѣемама приписую, нѣму припада, а невиди да онъ у томе ништа друго ние, него скупитель и обычный преписиватель, и іошть нѣшто манѣ, почемъ е многе пѣсме одъ други преписане добыяо, и само у типографію односио, а одъ кога ій в добъо, пређутао; кадъ онъ, кои е многе лажи историческе о Србскомъ народу по свѣту разпрострео, кое су по несрећи покрай незнания иностраннаца о нашим стварма за истину прошле, тако да ће правоме Историку велика мука быти, докъ се оне лажи изъ исторіе Србске очисте, и изтисну; кадъ онъ, кои неимаюћи никакова понятія о наукама и странныма езыцима, све то

²⁶ Последња репетиција коју смо цитирали би била 11 и она је намерно нарушена пред *велики закључак* да би га истакла, и коментар се не односи на њу.

презире, и за ништа држи, шта више, са незнанѣмъ истымъ поноси се, и оне ружи, кои то знаду; кадѣ онѣ, кои ни едне врсте, која бы къ поезіи, или прози у строгомъ смислу принадлежала, написао ние, и опетѣ о савршенству Музе Светиѣве хоѣе да суди, којој се односи баш као нека сатварѣ на лиру, па јошѣ себе за некака Апостола и свѣтило првога реда држи ; кадѣ онѣ, но доста, нека што остане за другіј путѣ, ако га опетѣ кадѣ засврби крѣча, те насрне, а ненаучи дѣлити књигу одѣ личности списателѣве; – и тако кадѣ є онѣ шарлатанствомъ своимъ и фушерскимъ занатомъ полакъ свѣта лажима напунио, и опетѣ Светиѣа ружеѣи меѣу најгоре списателѣ поставља, и фушеромъ и шарлатаномъ назива; шта се онда друго за нѣга по правди и совѣсти реѣи може, него ово: *Г. Вукѣ зна србски говорити, и слушао є доста, како Србљи говоре србски; али као Грамматикѣ мыслити и судити о езыку и нѣговима основима нити зна нити ѣе икада знати; онѣ в и Србске народне пѣсме [...]*

(УТУК1: 22, 23)

У следећем примеру, код Павла Солариѣа, број репетиција није толики као у претходном код Хаѣиѣа, али је употреба синтаксичког паралелизма такоѣе ефектна.

На самом почетку је дато опште тврѣење:

– Јошѣ ни еданѣ Народѣ на свѣту ние изѣ варварства исторгнутѣ чрезѣ Матиматику.

У наставку се износе конкретни подаци који му иду у прилог, а тичу се развоја друштва код више народа, који су се развијали кроз уместност и књижевност, пре него кроз математику:

– Чрезѣ красна художества и вѣжества, чрезѣ красне Писателѣ и Пѣснотворце, есу Греци и Римљани, Италиани и Французи, Англи и Нѣмци образовалисе!

Синтаксчки паарлелизам остварен је кроз репетицију одредбе начина и субјекта.

У истој реченици присутно и **набрајање** „Греци, и Римљани, италиани и Французи, Англи и немци“. Набројене комопоненте имају функцију мултипликованог субјекта у номинативу, тако да и њих можемо посматрати као синтаксички паралелизам.

Јошѣ ни еданѣ Народѣ на свѣту ние изѣ варварства исторгнутѣ чрезѣ Матиматику: природа не премѣнява теченія своего, а чрезѣ красна художества и вѣжества, чрезѣ красне Писателѣ и Пѣснотворце, есу Греци и Римљани, Италиани и Французи, Англи и Нѣмци образовалисе!" ПКОСС: 66)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању општих тврѣења слична као и у дескриптивно-директивним текстовима:

- да аргументе учини прецизним, прегледним и јасним,
- да аргументе учини међусобно поредивим,
- да аргументе учини разложенијим и спремним да буду логички разматрани,
- да допринесе утиску да су аргументи логични, исправни и истинити
- да истакне кључне елементе у закључку, који је самом финалном позицијом у тексту или делу текста већ истакнут,
- да створи утисак да је аргументовање засновано на огромном броју доказа, а самим тим и да закључивање учини релевантнијим,
- да створи утисак да је аутор текста био исто тако доследан и педантан и у избору аргумената који му иду у прилог и у извођењу закључка,

– да се читалац *убеди* у то да је оно што му аутор саопштава *тачно, исправно и истинито*.

5.2. Употреба синтаксичког паралелизма за поређење појмова и појава и приказивање аналогиија

У расправљачким текстовима су чести делови где је потребно упоредити два или више ентитета по различитим параметрима и/или направити аналогиију између ентитета или појава.

У другој *частии* *Фисике* из 1802. године Атанасије Стојковић користи синтаксички паралелизам да прикаже аналогиију између протока и преливања материје са друштвеним догађајима и односима међу људима.

прелива изъ оногъ у ово тѣло. Преливаніе матеріе бѣва мгновенно, и что годъ она на путу найде, все *потресе*, као что съ людма бѣва, кои се держе, или *пробіе*, као что се при папуру случава, или *убіе*, као что смо о малима животнима напомянули. (ФИС2: 324)

Слично имамо и у следећем примеру, где се паралелизам „что е овде у малом чаша: то е у великомъ оно звоно“ користи за прављење аналогиије између односа ваздуха и воде у чаши и ваздуха и воде у звону „подъ коимъ Гнѣурцы подъ воду иду“.

друго, развѣ воздухъ, кой се у чаши находи и кой е садъ у горнѣмъ чаше краю стиснуть. Что е овде у маломъ чаша; то е у великомъ оно звоно, подъ коимъ Гнѣурцы подъ воду иду. (ФИС2: 170–171)

У следећем примеру се пореди лето и зима, прецизније, описује изглед природе у лето и јесен.

И овде је синтаксички паралелизам, ослужен **деиктичким паралелизмом** (гдѣ : тамо) са функцијом прецизног рапчлањавања свих аспеката природе, посматраних према томе да ли се односе на лето или зиму.

Онде, гдѣ у лѣто трава бойомъ очи наше развеселява: гдѣ различновиднии цвѣти воздухъ насъ окружающій - благоуханіемъ своимъ – изчищаваю и за животъ человѣческій способнѣйшимъ творе; гдѣ тысящу птици раскошнымъ своимъ полѣтаніемъ радость кою у персима носе всему свѣту очевидно показую; гдѣ лѣси прохладителни вѣчномъ (рекаобы) зеленостію облечени есу: - **тамо у зиму** листіе древесъ права и благоухающіи цвѣти стужы противитисе немогутъ, вену; тамо птице молчаніемъ своимъ тужесе на ярость естества; тамо величайше снѣга громаде очеса наша страше; тамо все чинисе смерти ветъ предано быти. (ФИС1: 247)

Аналогиија између изгледа морског дна и површине земље У следећем примеру је најављена првом реченицом: „Дно морское есть подобно поверхности земной“.

Синтаксички паралелизам, прецизније понављање субјеката, јесте део **набрајања**.

Дно морское есть подобно поверхности земной. Тамо се находѣ горе, каменіе, доли, холми, равнине. Како годъ что суха земля, тако и оно има свое слоеве изъ различныхъ земель и каменій. На дну моря извыру источницы хладній, теплін, сладкіи, горкіи равно, као и на поверхности земной. И тамо царствуе... (ФИС2: 7)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за поређење појмова и појава и приказивање аналогија:

- за прегледно поређење два ентитета по разним параметрима,
- за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета,
- да податке који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим за поређење,
- да истакне који су то параметри који су поредиви,
- да допринесе утиску да је аналогична између два ентитета или појаве *логична*.

5.3. Употреба синтаксичког паралелизма у позивању на податке из другог извора или у прављењу паралела између података из два или више извора

Као и у дескриптивно-директивним текстовима, и за расправљачке важи да је ова категорија употребе синтаксичког паралелизма слична поретходно описаној за поређење, али се од ње разликује по томе је реч о *интертекстуалним везама*. Она би могла да се сврста у поткатегорију претходне, али је изузетно фреквентна у нашем корпусу, и расправљачких и дескриптивно-директивних текстова, па смо је зато, ради прегледности, и због поменуте фреквентности, издвојили као посебну.

У првом примеру Хаџић у *Утику* прави паралелу између свог мишљења, и онога што кажу *други*. Синтаксички паралелизам служи да истакне које је мишљење чије, а **анафора**, у овом случају да истакне да све што Хаџић каже „може бити“, али не мора бити.

То се зове: лупати као путо о лотру. Може бити, вели, да е Шлецеру то само дошло на умъ. И я велимъ, може бити, да му е текъ дошло на умъ; а другиј ће рећи: Може бити, да му нис то само дошло на умъ. (УТУК1: 6)

Ево како изгледа Хаџићево поређење сопствених мисли и аргумената са Вуковим. Синтаксички паралелизам служи да покаже прецизност у поређењу и да јасно направи паралелие између примера који се пореде:

- Я самъ казао, да е Николић одъ Никола, као Павлић одъ Павао; а онъ одговара, да е Николица одъ Никола, као Павлић одъ Павао, а Николић е одъ Никола као Павловић одъ Павао.

Само немогу пропустити, да Г. Вуку овде ненапоменемъ, како онъ неуме о ствари судити, о којој говори: Я самъ казао, да е Николић одъ Никола, као Павлић одъ Павао; а онъ одговара, да е Николица одъ Никола, као Павлић одъ Павао, а Николић е одъ Никола као Павловић одъ Павао. И опетъ му кажемъ, да онъ говори, а неразумје, о чему говори. Онде е рѣчь у смотренію ображаваня и слога ображательногоъ, а онъ говори у прирѣнію значеня. (УТУК1: 12)

Употреба синтаксичког паралелизма у позивању на податке из другог извора у прављењу паралела између података из два или више извора служи:

- за прегледно поређење два ентитета из различитих текстуалних извора по разним параметрима,
- за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета који је описан у различитим књишким изворима,

- да податке из различитих извора који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим за поређење,
- да истакне који су то параметри који су поредиви у различитим изворима,
- да учврсти интертекстуалне везе у ситуацијама када се у текст уводе подаци из других извора.

5.4. Употреба синтаксичког паралелизма у разделивању садржаја неког општег појма

И у овој категорији се употреба синтаксичког паралелизма у овој групи текстова поклапа са његовом употребом у дескриптивно-директивним текстовима.

Уобичајени структурни модел јесте: на почетку се појам помене по имену и најави се да ће се о њему говорити. Затим се његов садржај *раздељује* по разним критеријумима.

Теодор Јанковић Миријевски у свом тексту *Краткаа свашценнаа історіа церкви Ветхагѡ и Новагѡ завѣта* из 1793. године описује како је, према библијском веровању, настао свет.

На самом почетку је дато временско трајање периода у коме се стварање света десило: „вѣ шесть дней“.

У наставку текста се овај период *раздељује* на шест временских целина и излаже се шта је од догађаја обележило сваку целину.

Синтаксички паралелизам, недоследан по свом грађењу, користи се у том *разделивању* са функцијом омеђења, текстуалног и семантичком. Друга функција је да радње приказане по данима учини прегледним. Трећа важна функција је да се одржи кохезија у тексту, повезаност са централном нити.

Истицање појединих речи (којима синтаксички паралелизни почињу, а регресија се наставља) **курзивом** пренето је доследно према оригиналном тексту, што као и у осталим примерима где се курзив комбинује са синтаксичким паралелизмом, указује на ауторову намеру да одређене, *омеђујуће* и *кључне* делове у тексту истакне.

Богъ, сотвори небо и землю тако прекрасно и великолепно, якоже мы Оная нынѣ видимъ, вѣ шесть дней, из ничесого. Вѣ семъ твореніи своемъ показуетъ БОГЪ, при всей всемогущей воли своей, начало и храненіе вечнаго чиноположенія: ибо создавъ ВѢ ПЕРВЫЙ ДЕНЬ самое вещество, даде ему свѣтъ; ВО ВТОРЫЙ, опредѣли пространство веществу сему; ВѢ ТРЕТИЙ, одѣли воду о земли, оню дуже произыдоша мора, езера, реки и источники; а земля покрься древесы и травами, и таковыми образомъ устроишася животными жилища и уготовися препитание; ВѢ ЧЕТВЕРТЫЙ, явишася телеса небесна, яко солнце, мѣсяцъ звѣзды и планеты вѣ таковомъ чинѣ яковаго взаимный ихъ союзъ троебоваше, ВѢ ПЯТЫЙ, наполнишася воды рыбами, а воздухъ птицами; ВѢ ШЕСТЫЙ, созда Бога животныхъ, на суши живущихъ и первыхъ двоихъ чловѣкъ, АДАМА И ЄВУ (КСИ: 5,6)

И код Стојковића налазмо примере где је синтаксички паралелизам део дистрибуције, употребљен са циљем да навођење чињеница буде прецизно, прегледно и исто за сваки продукт *разделивања*.

Као и у претходном примеру, **курзив** је верно пренет, а функција овог поступка у оригиналном тексту је иста као у примеру из текста Теодора Јанковића Миријевског.

Воздухъ има по мудрому естества уреждению два движенія, едно трепещущее, друго идущее. Ако воздуха части тако (ФИС2: 250)

Овакав однос између употребе курзива и синтаксичког паралелизма имамо и код Атанасија Стојковића. Пример из прве части *Фисике*:

Европейске рѣке нису тако велике, као прочиѣхъ частей свѣта. Величайше есу слѣдующе. У Полској *Вістула*. Рона у Франци. У Португалии *Тего*. Темза у Англии. По у Итали; Дунай у Германи и Мажарској (ФИС1: 304)

И у следећем примеру је синтаксички паралелизам део дистрибуције, чак је присутно и графичко истицање **интерсловним размаком**, и аналогно је оном са **курзивом**. Све јединице које су истакнуте на овакав начин имају исту синтаксичку функцију.

На две дакле части дѣли се Наука Стихотворенія: Часть прва учи познати стихія, елементе стихова; Часть друга учи изъ тѣй стихія стихове правити. Она се зове П р о с о д і я, ова С т и х о т в о р е н і є у ужемъ смыслу: обадве М е т р и к а или С т и х о т в о р е н і є у ширемъ смыслу. (НОСС: 14)

Ево још једног примера овакве употребе паралелизма из *Науке о србскомъ стихотворенію* Јована Суботића из 1845. године. Уочавамо понављање синтаксичке функције правог објекта у акузативу у **набрајању** како би се прецизно обухватио и приказао садржај неког појма.

У овом примеру је свака репетиција синтаксичког паралелизма истакнута и најављена **бројевима**. Овај поступак смо описали и у делу о расправљачким текстовима. Такође, у делу о расправљачким текстовима смо говорили и о **двема тачкама** којима се најављује реализација дистрибуције и развијање паралелизма, а што видимо и овде.

Наука стихотворенія има дакле за предметъ: 1. Стихотворне слоге; 2. Стихотворне стопе; 3. Стихове; 4. Размѣре; 5. Строфе; 6. Слики. (НОСС: 14)

Примере синтаксичког паралелизма у *дистрибуцији*, са већ описаним функцијама, налазимо и у другом Хаџићевом *Утку*:

Закључујући грднѣ свое, или коє свое коє наручене, наипосле узвикує: Ето Светићъ незна ни найманѣ ситнице, незна кадѣ є узетѣ Београдѣ, незна кадѣ є у Београду велика школа заведена. (УТУК2: 30)

Овај пример из прве части Стојковићеве *Фисике* мало се разликује од претходних. И у њему је синтаксички паралелизам део дистрибуције, али је *општи* појам „велике рѣке“ наведен иза свог *конкретног* садржаја. **Дистрибуција је реверзна**, а то не утиче на синтаксички паралелизам, који је део **набрајања**.

Иако је, дакле, реч о набрајањ, с обзиром на то да су ова набрајања део реченице, и да свака од репетитивних компоненти има своју синтаксичку функцију, а да се та функција са сваким чланом набрајања понавља, можемо рећи да је и у овом случају реч о синтаксичком паралелизму, па га тако и посматрамо.

Да бацимо очи само на Европу! Райна, Рона, Дунай, Майнџ, Одра, Елбе, происходе из различных высокихъ горѣ. Ово исто бива съ великими рѣками у Асиі, Африки, Америки. Между рѣками есть на цѣлой поверхности... (ФИС1: 302)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у раздѣљивању садржаја неког општег појма у расправљачким текстовима слична оној у дескриптивно-дидактичким текстовима, с том разликом што се у расправљачким чешће користи. Синтаксички паралелизам има следеће карактеристике:

- да јасно и *прегледно* прикаже елементе на које се тај садржај раздѣљује,
- да детаљно прикаже исте категорије података о сваком од тих елемената,
- да тај део текста учини визуелно издвојеним,
- има обично онолико репетиција колико има и делова на које је неки садржај раздѣљен,
- често се паралелизам интерпункцијски најављује двома тачкама,
- кључне реченичне функције, и појмови обухваћени лексемама који их врше често су у оригиналним текстовима истакнути курзивом и интерсловним размаком,
- често је испред сваке репетиције редни број,
- нешто ређе је испред сваје репетиције слово,
- најчешће се остварује између различитих реченица, а може и у саставу једне реченице,
- често је ослажњена анафором,
- често је део набрајања.

5.5. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању и формулисању правила и бележењу уочених законитости

Један од важних *коначних производа* које расправљачки текстови нуде, поред класификација и дефиниција, свакако су и јасно формулисана *правила*.

Употреба синтаксичког паралелизма за правила иста је као она у већ описаним дескриптивно-директивним текстовима, тако да ћемо овде само илустровати примерима:

Грамматика италіанская : ради употребленія иллурическія юности / собранна Викентиѣмъ Лустина Викентија Љуштина у из 1794. садржи и примере попут овог. Синтаксички паралелизам помаже да се за именице различитих граматичких врста прикажу исте категорије података, а све како би се остварила прегледност и лакше усвајање код читалаца.

4. Имена трећега склоненія латинскога на *as* и *us*, кончащася; у италіанскомъ езѣку, ославляютъ. На пр. *Sanctitas*, свѣтъна

5. Имена второго склоненія латинскога, на *us* и *um*. У италіанскомъ езѣку премѣняваю оконченіе свое на *o*. На пр. *Bonus*, добрый

6. Имена третіяго склоненія удаляваю се мало отъ овихъ правила. На пр. *il petto*, перси, отъ *pectore*; *il tempo*, время (ГИЛВ: 24)

Јован Суботић у Науци о србскомъ стихотворењу из 1845. представља правила поделе речи на слоге. Основне функције паралелизма, прецизност, прегледност и јасност испуњене су и овде. Истицање **међусловним размаком** је верно пренето из оригинала и о томе смо већ говорили.

Основъ рациональный дужине и краткости слога есть и з г о в о р њ: што є у изговору еднако, то у еданъ редъ спада; што є по нѣму различно, то у различне редове раздѣлити треба. (НОСС: VII)

Сава Мркаљ у *Салу дебелогa ера либу азбукопротрес* из 1810. године приказује правила за изговор и писање, која су произашла након детаљне претходеће аргументације. Синтаксички паралелизам је део и ове формулације.

Друго: да от сада не будемо сч на место шт, ије на место је, и на место ы, оу на место у и подобна проча наопако извернута говорити. Не будемо сиріеч весчи на місто вешти, читание на место читаніе, боли на место больи, изо уста на место из уста (СДЈСМ: 17)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у описивању и формулисању правила и бележењу уочених законитости у овим текстовима функционално иста као и у дескриптивно-директивним:

- да та правила и законитости прикаже прегледно, прецизно и јасно,
- да омогући да се сваки део правила или законитости издвоји од осталих и посвети му се посебна пажња,
- да правила учини ритмичним, звучним и лако памтљивим,
- да је изузетно честа, нарочито када се правило или закоситост састоји из више мањих етапа, које се могу дешавати паралелно, али не морају; чак и када се не дешавају напоредо, синтаксички паралелизам се користи за њихово приказивање,
- да се паралелизам понавља колико год пута је то потребно јер је постизање прецизности апсолутни приоритет.

5.6. Употреба синтаксичког паралелизма у наглашавању узрочно-последичних веза између појава

Важна особина расправљачких славеносрпских текстова, претече данашњих високо стручних научних, јесте и да се у тексту јасно покажу узроци и услови за неку радњу или појаву, и последице које њено (не)извршење има. Ову категорију смо већ разматрали код дескриптивно-директивних текстова. Употреба синтаксичког паралелизма и његове функције у овој категорији у расправљачким текстовима не разликују се од те у дескриптивно-директивним.

Пример из *Новог грађанског землеписанија* Павла Соларића из 1804. године садржи паралелу²⁷ између *трудољубија* и *беспослености*. Прецизније, ове две појаве су приказане као узроци последица, које су такође приказане.

Семантичка паралела *трудољубије* : *беспосленост*, развијена је на исти начин за оба члана (као метафора експанзије и развоја до крајњих последица), а заокружена је синтаксичком паралелом у **епифонему** у финалној позицији:

– Овако добива благостояние люди, овако добива вѣра, овако Природа, овако сами, ако що одъ насъ требуе, добива Вседержитель Богъ.

Узрочно-последични однос је подвучен изразом „изъ овога производи“.

Трудољубије, овај лѣкъ сладкога живота, мало подѣ коимѣ небомѣ не раѣа, преко утѣшенія нужда, ѿше какову удобность, имутакѣ; изъ овога производи вкусъ в опятливостѣ; расти дружественность и обхождение люди; развиясе умѣ и жели на вопросе, кои му се наданѣ возбуждаваю, отвѣте себи дати моћи; разгорѣвасе жеѣа кѣ науци. Беспосленность се не сноси, тушеядство мора заслужити свое повседневно блюдо, оскудѣва прелестѣ; зашо уводесе и удомляваю училища; изъ низки произрацаваю висока; одъ мало Учителя бива ѣ веѣе число; овсеобщаваюсе вежества, ражаюсе Ученна Содружества, речѣ се Человеколюбія чуе на земли. – Перво содружество, кое се гди установи, najlepше име носи, ако се и словомѣ и дѣломѣ зове: Содружество ради опровержения Злоупотребления. После се може напредовати. - Овако добива благостояние люди, овако добива вѣра, овако Природа, овако сами, ако що одъ насъ требуе, добива Вседержитель Богъ. (НГЗПС: XIV, XV)

Употреба синтаксичког паралелизма у наглашавању узрочно-последичних веза између појава је функционално иста у расправљачким и дескриптивно-директивним текстовима:

- да јасно издвоји шта су услови, шта су узроци, а шта су последице,
- да прецизно прикаже у каквом су међусобном односу,
- да предледно прикаже почетне и крајње моменте у одвијању појава или радњи,
- да остави простор за контраст између различитих узрока, услова и последица,
- да оформи модел мишљења који ће читалац да усвоји и да примени у свакодневним контекстима.

5.7. Употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера

И у дескриптивно-директивним и у расправљачким текстовима је честа употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера. Чак је заједнички и фреквентни образац где је синтаксички паралелизам део набрајања, прецизније набрајају се примери за нешто, али су они структурирани тако да су у сваком поновљене исте синтаксичке функције.

²⁷ О употреби синтаксичког паралелизма у представљању паралела и аналогија смо писали у претходном делу овог текста. У овом конкретном примеру се прешлићу та и категорија употреба за приказивање узрочно-последичних односа.

Овај образац видимо у *Одговору на Велькову критику у додаток к нумери 14тој овогодишњи Новина Србски метнуту (Посланъ уредничеству)* непотписаног аутора из 1821. године.

Србин мора славенским, ал по свом діалекту обрнутым, речма писати. Тако ће и говорити и писати, краева, а не краев, пастира, а не пастырей, люди, а не людей, славны а не славних, поє, а не поєт. и т. д. (ОНВК: 26)

Ево и примера из трећег Хаџићевог *Утука* из 1846. године. Он је мало другачији од одсталих, јер садржи примере Вукових реакција на околности – обстоятелства:

- часъ друге укорава и ружи,
- часъ се самъ на нѣга позива,
- часъ другима пребацуе,
- часъ самъ то значенѣ рѣчій изврѣ и крои по мыслима и своима и туђима,
- часъ на едну часъ на другу страну посрѣ.

Но Вукъ се и овде, као што смо већ довољно горе видели, по обстоятелствама влада: часъ друге укорава и ружи, што се позиваю на Славенскій єзыкъ, часъ се самъ на нѣга позива ; часъ другима пребацуе, што за любовъ нѣке етимологіе даю рѣчма друго значенѣ него што имъ народъ дає, часъ самъ то значенѣ рѣчій изврѣ и крои по мыслима и своима и туђима, и стала га є вика, да други незнаду шта раде, и онъ се у томе влада, башъ као піянъ човекъ, кои посрѣ часъ на едну часъ на другу страну²⁸, а све друге псує, што и они неиду управо као онъ.

(УТУК 3: 75)

Употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера за неко тврђење и у расправљачким текстовима је функционално иста као и у дескриптивно-директивним:

- у функцији је јасне конкретизације опште констатације и прегледне илустрације,
- у функцији илустрације примене неког правила у пракси у *различитим* ситуацијама,
- да више примера учини прегледно приказаним,
- да део текста где су примери нарочито истакне, а тиме истакне и *утисак о исправности* тврђења на које се пријери односе,
- да примере учини *живописнијим* и *сликовитијим*,
- да примере учини занимљивијим.

У претходном тексту бавили смо се категоријама употребе синтаксичког паралелизма које су заступљене и у дескриптивно-директивним и у расправљачким текстовима. Приближно подједнако су заступљене.

²⁸ Паралелизам „час на едну час на другу страну“ Хаџић користи како би подвукао смисао који му претходи, а који је структуриран тако да представљање сваког слоја тог смисла почиње четвороструким анафорским понављањем речи „часъ“. У ширем смислу можемо да говоримо и о томе да је та анафора и сама део паралелизма јер оно што јој непосредно следи је два пута опетована функција правог објекта (друге, другима) наизменично са два пута опетованом функцијом одредбе друштва.

У делу текста који следи бавићемо се употребом синтаксичког паралелизма у оним функцијама које су чешће у расправљачким него у дескриптивно-прагматичким текстовима. То не значи да их у овим другим нема, већ да су у првим заступљенији.

5. 8. Употреба синтаксичког паралелизма у формулисању закључака

У дескриптивно-директивним текстовима издвојили смо употребу синтаксичког паралелизма када треба формулисати **ефектан директивни савет** који ће читалац да лако запамтити и дуго памтити. Та, у тим текстовима изузетно фреквентна, категорија употребе синтаксичког паралелизма, потпуно је у складу са наменом тих текстова, па је зато и најкарактеристичнија за њих.

По аналогiji са тим, у расправљачким текстовима имамо три категорије употребе синтаксичког паралелизма најкарактеристичније баш за ове текстове. Једна је у аргументовању, друга је употреба синтаксичког паралелизма у формулисању закључака, а трећа у приказивању класификација.

Реч је о најкарактеристичнијим употребама, не и о јединим карактеристичним за ове текстове.

У Поминаку книжескомъ о Славено-Сербскомъ Павла Соларића из 1810. закључак је **епифонемски**. Синтаксички паралелизам се заснована на **контрастима** *человѣкъ : Богъ и предлага : располаже*.

Функција паралелизма „Человѣкъ предлага, а Богъ располаже.“ јесте да прегледно, јасно, језгровито и *сажето* структурира **општи** закључак (**уопшти** податке), који произлази из конкретних тврдњи које претходе.

Г. Обрадовичъ вознамѣрио є быо, што смо сказали, дѣлати; но обстоятелства, всегда Серблемъ опака, прекрашила су велики намѣренія исполненіе! Человѣкъ предлага, а Богъ располаже. (ПКОСС: 62)

Следећи пример из истог Соларићевог дела је закључак, али не ни ентимемски ни епифонемски. Наиме, он произлази из дела текста који му претходи, а у коме је реч о утицају *незнања* на цркву, језик и народ. У претходном примеру, по свом значењу и обухвату информације је уопштенији од текста који му претходи, а ток мисли у њему је од конкретног ка општем. У овом случају, и претходећи текст, и закључак су подједнако конкретни, а ток мисли је од конкретног ка конкретном, само *сажетијем*.

Убачени додаток „и – убитак“ јесте облик *изневереног очекивања*, који, као и у претходном примеру, наглашава смисао. Намеру да се посебно истакне појам означен лексемом „убитак“ видимо и из тога што Соларић користи црту испред те лексеме.

Паралелизам је ослужен **анафором** *невоља*, чија је функција да текст ритмизује и додатно паралелизује, а поруку учини звучнијом и памтљивијом.

Функција употребљеног синтаксичког паралелизма јесте да прегледно прикаже кључне конкретне елементе из ширег текста који му претходи и да *сумира односе* межу њима.

Безъ книга неволя Церкви, неволя Ђзыку, неволя и – убытакъ Народу ! (ПКОСС: 67)

Погледајмо и крај првог пасуса у уводу из другог по реду *Хаџићевог Утука или Одговора на Вуковъ Одговоръ на лажи и опаданѣ у Србскоме Улаку* из 1844. Он садржи три синтаксичка паралелизма, који су распоређени тако да чине цикличну структуру:

Синтаксички паралелизам је у ентимему, а аргументација у виду реторичких питања.

У првом **ентимемском** паралелизму се понављају одредбе места и времена „и споља и изнутра, за садъ и за унапредак“. Семантика је појачана не само паралелизмом, који је изузетно правилан и **доследан** у обе репетиције, већ и **контрастом** у значењу елемената који тај паралелизам чине.

Други паралелизам налази се у (реторичком) питању:

– Ко ме е дакле рукопомоћ законности трнъ у оку, може ли онеме сама законность у Срби, може ли Правительство по ђуди быти?“

Речима неисказана, али свакако присутна семантика одговора на реторичко питање је у овом случају чак и делотворнија стратегија да се *амплификује читаочева пажња* него да је аргументација дата изјавним реченицама.

Трећи паралелизам видимо у ефектном **епифонемском** закључку:

– Ово е духъ, коимъ Вукъ дыше, ово е намѣра, коимъ Одговоръ свой у Србию шилѣ, овакови су умышляи, коима се овај Одговоръ у Срби и изванъ Србиѣ распространява.

На овај начин је завршен увод за *Утук*, читаочева пажња је вештом употребаом синтаксичког паралелизма привучена, а Хаџић започиње своје давање *одговора*. Уколико узмемо у обзир то да је увод једно од фокусно најјачих места у делу, а видимо да га Хаџић завршава паралелизмом, онда можемо да кажемо да га сматра значајним језичко-стилским средством за постизање ефекта иницијалног привлачења читаочева пажње.

Уколико посматрамо функције синтаксичког паралелизма у овом одломку на нивоу ентимема, аргументације и епифонема, а не целог текста *Утука* можемо да закључимо да је и овде његова доминантна функција прегледност и језгровитост, као и стављање кључних чињница у исте синтаксичке позиције, у изразима који следе један за другим у свакој од три реченице са паралелизмом, а све како би се смисао поруке нагласио.

А законность наравно служи за подпору Правительства, народа, и нѣговогъ државногъ живота, и по самой природи својой одбѣя сваку силу и самовольство и споля и изнутра, за садъ и за унапредакъ. Ко ме е дакле рукопомоћ законности трнъ у оку, может ли онеме сама законность у Срби, может ли Правительство по ђуди быти? Никако! Ево дакле у кратко ключа за тайну, коя свакомъ, кой само право хоѣ, может быти явна. Ово е духъ, коимъ Вукъ дыше, ово е намѣра, коимъ Одговоръ свой у Србию шилѣ, овакови су умышляи, коима се овај Одговоръ у Срби и изванъ Србиѣ распространява. (УТУК2: 1)

Соларићев синтаксички паарлелизам у следећем примеру, који такође илуструје употребу паралелизма у формулацији закључка, „надежда е – време е, и дужност е – да буде другояче“ садржи у себи компоненту **изневереног очекивања** да ће и други део друге компоненте бити у облику именица у номинативу + глагол е, међутим, уместо тога, Соларић користи изричну реченицу са везником *да*. И баш та изневерица, и у форми, и у ритму, оно је што помаже да се истакне смисао закључивања који се њоме саопштава.

Синтаксички паралелизам прати и **семантички контраст** „досадашњег“ : „отсадашњег“, прецизније он произлази из тог контраста.

У овом примеру уочавамо, осим употребе паарлелизма за формулисање ефектног закључка, и употребу паралелизама, *семантичког*, за аналогију и поређење двеју појава.

По сему можес судити из слеђуюћег Каталога о квалитету нашега у овим краевим књижевим: разумѣсе, досадашњег; ибо отсадашњег, надежда э – време э, и дужность э – да буде другояче. (ПКОСС: 66)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у формулисању закључака:

- да закључке учини прегледним, прецизним и јасним,
- да нагласи кључне чињенице из текста који претходи, а на које се закључивање односи,
- да прегледно сумира односе међу елементима којих се закључивање тиче,
- да закључке учини ефектним,
- да закључке учини ритмичним и лако памтљивим,
- да сажме и конкретизује смисао претходно изнетих мисли,
- да врати читаочеву пажњу на поенту у тренутку када је она можда опала током једноличног изношења аргумената,
- да допринесе утиску да закључак *логично* и *исправно* произлази из текста ког се закључивање тиче,
- да издвоји део текста где је закључак од остатка текста.

5.9. Употреба синтаксичког паралелизма у означавању линија припадања и гранања у класификацији

Честа је употреба синтаксичког паралелизма у расправљачким текстовим у оним случајевим када се жели приказати нека класификација. Овакав паралелизам је изузетно погодно средство јер прегледно приказује сваку од класификацијских грана, као и њене делове. Такође, пружа могућност да се ослужи другим фигурама, пре свега дистрибуцијом, набрајањем и, чешће, примером, како би класификација била и *конкретно* поткрепљена.

Сваки ниво класификације најчешће има идентичне синтаксичке моделе за описивање свих чланова који су на том нивоу гранања, а синтаксички паралелизам

помаже да и то биде истакнуто. И не само истакнуто, паралелизам помаже да уопште класификација буде прегледно приказана у тексту.

Употреба синтаксичког паралелизма у овој категорији сродна је оној где се садржај неког појма раздељује на компоненте (са дистрибуцијом), што важи и за расправљачке и за дескриптивно-прагматичке текстове, али смо је сада, када се бавимо расправљачким текстовима, издвојили као посебну категорију, због изузетно честе употребе паралелизма у њој.

Понављамо, готово да нема класификације и њене презентације а да се у томе не користи синтаксички паралелизам.

Ево како то изгледа на примерима:

Павле Соларић у свом делу *Букварь славенскій триазбучный, или первое руководство къ познанію книгъ и писаній, во употребленіе славено-сербовъ* из 1822. године приказује како изгледа класификација *писмена*. Синтаксички паралелизам је део **дистрибуције**. У Соларићевој класификацији *писмена* један синтаксички паралелизам је у оквиру другог.

Функција ова два поступка је прегледност и јасност. Такође, постоји још једна изузетно важна функција синтаксичког паралелизма у класификацијама: **визуелна и графичка прегледност**, што води лакшем памћењу.

Б. На согласна, сирѣчь такова, кояма о сѣби безъ самогласнога писмена не могу гласъ отъ себе дати. Ова есу:

Б В Г Д Ж З К Л М Н П Р С Т Ф Х Ц Ч Ш;

И радеѣляюсе:

1) На проста. На примѣръ: б, в, г, д, и прочая.

2) На сложенна. На пр: бл, гм, нн, ст, и проч: Ова есу:

(1) Раздѣлима, коя въ началѣ реченій нигда совокупно не стоє, и тада раздѣляюсе или раземлюсе када между двома самогласныма находе. На пр: ла, нн, рс, км, и прочая.

(2) Нераздѣлима, коя въ началѣ некихъ реченій совокупно стоє, иа тада не раздѣлюсе, када между двома самогласныма находитесе. На прим: бл, вр, ма, ст, и тако далше (БСТПС: 31)

Јован Суботић у својој *Науци о србскомъ стихотворенію* из 1845. године говори о подели *риме* у стиховима.

Синтаксички паралелизам је ослужен **примером**, а заједно ова два поступка служе, поред приказане поделе и за прецизно разјашњавање – сигурно је да ће баш идентични модалитети одређених особина два појма бити описани и да ништа неће бити изостављено. Такође, синтаксички паралелизам употребљен у овом примеру могао би да се сврста и у категорију употреба везану за излагање о ентитетима из истог семантичког поља (*гласнице*, и *негласнице*).

Нечисти могу бити сликови слогова : а) по гласница, кадъ су ове истина едногъ рода,

али не едногъ степена, н. пр. *бѣла* – *цела*; б) по негласница, кадъ су ове сродне истина,

али не еднаке, н. пр. *навезем* – *донесем*; в) (НОСС: 130)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у означавању линија припадања и гранања у класификацији:

- једна од типичних категорија употребе за расправљачке текстове,
- има је и у дескриптивно-директивним текстовима, али је доста ређа,
- скоро увек у склопу фигуре дистрибуције,
- изузетно често је паралелизам ослужен фигурама пример и набрајање,
- прегледно приказује сваку од класификацијских грана, као и њене делове,
- помаже успостављању визуелне и графичке прегледности, што води лакшем памћењу,
- омогућава да баш идентични модалитети одређених особина два појма или више њих буду описани и да ништа не буде изостављено.

5.10. Употреба синтаксичког паралелизма у формулисању критеријума за неку класификацију

Ова категорија употребе синтаксичког паралелизма често *претходи у тексту различитим класификацијама*. Синтаксички паралелизам служи да критеријуми за предстојећу класификацију буду изнети прегледно и да буду логички организовани – да већ на основу саме структуре и организације реченице где се критеријуми образлажу читалац стекне утисак о **педантности** са којом је сама класификација извршена.

Сава Мркаљ у свом *Салу дебелог ера либо азбукопротрес* из 1810. године износи податке о критеријумима по којима све може да се изврши класификација и ређање *букава*:

- по сродству или своме,
- или по тврдоћи,
- или по меккости,
- или другач како.

Паралелизам је ослужен **регресијом**²⁹ (тврдоћи...).

Празвучна се могу иначе или по сродству или своме, или по тврдоћи, или по меккости, или другач како поређати. Ако и по тврдоћи расположимо, то мора і најпоследњ бити, ер из међу сви празвучни либо согласни букава најмекче ест. (СДЈСМ: 15)

Употреба синтаксичког паралелизма у формулисању критеријума за неку класификацију:

- служи да подаци буду изнети прецизно, прегледно и јасно,
- помаже да се сви прикажу кроз призму истог језичко-стилског средства, а тиме да буду прегледни и међусобно поређиви,
- да критеријуми за предстојећу класификацију буду изнети прегледно и да буду логички организовани,

²⁹ „У регресији (епаноди) се најприје изводе два или више појмова изражених лексемама у координатној вези, а затим се о сваком од тих појмова посебно говори“ (Ковачевић 2000: 311)

– да већ на основу саме структуре и организације реченице где се критеријуми образлажу читалац стекне утисак о педантности са којом је сама класификација извршена,

– да самим тим што су критеријуми најављени остави простора за даљу организацију текста по принципу фигуре *рег्रेसије*, тако што ће се са сваком новом класификацијом, она најављивати експлицитним помињањем једног од критеријума, који су иницијално *набројани*,

– уколико класификација има више критеријума, онда се они најчешће, један за другим, наведе и објашњавају употребом синтаксичког паралелизма који је у склопу *набрајања*.

5.11. Употреба синтаксичког паралелизма за чињенице које се односе на ентитете из истог семантичког поља и за приказивање ширине обухвата тог поља

Један од важнијих задатака славеносрпских расправљачких текстова, као *весника* модерног научног текста у Срба била је да постојеће знање организује, а да оно које настаје на основу нових открића о којима се пише буде такође прегледно организовано. Неретко је та организација обухватала груписање појмова о којима се ради на основу неке сличности и припадности неком скупу. Ту спада и груписање према припадању семантичким пољима – уколико лексеме, којима се неки од појмова означавају, имају исту архисему и кључне диференцијалне семе високог ранга, говоримо о припадности истом семантичком пољу.

Семантички паралелизам је изузетно погодно средство за излагање о ентитетима из истог семантичког поља јер пружа могућност да се о свакоме од њих прикажу исте категорије информација, са индивидуалним вредностима, прегледно пре свега.

Погледајмо како изгледа излагање Атанасија Стојковића у првој *части Фисике : простимъ языкомъ списана за родъ Славенно-Сербскій* из 1801. године о истој категорији (тачно време) за ентитете из истог семантичког поља (планете).

Синтаксички паралелизам је у функцији прецизног и прегледног навођења чињеница које се односе на планете.

Астрономи су изъ явленія овыхъ пятнъ – коясе на тѣлу планетовъ находе – нашли, да

- 1) Венера у 23 часовъ и 20 минутовъ.
- 2) Земля у 24 часовъ.
- 3) Марс у 24 часовъ и 40 минутовъ.
- 4) Юпитер у 9 часовъ и 56 минутовъ.
- 5) Сатурнъ у 10 часовъ и 16 минутовъ (ФИС1: 126–127)

Са истом функцијом је синтаксички паралелизам употребљен у Стојковићевој трећој *части Фисике* из 1803. године.

Захваљујући употреби паралелизма Стојковић је, за ентитете из истог семантичког поља (органи чула) прегледно приказао исту категорију (њихову функцију) са индивидуалним вредностима за сваки ентитет (за видѣніе, за слышание, за обоняние):

Человѣку су очеса дана за видѣніе, уши за слышание, нос за обоняние (ФИС3: 174)

Павле Соларић у *Поминакѣ книжескомѣ о Славено-Сербскомѣ* из 1810.

Соларић понавља функцију правог објекта, који је означен синтагмом која садржи податак о властитом имену и податак о месту живљења, у овом примеру је више пута поновљена. Синтаксички паралелизам има функцију да се прикаже **ширина обухвата неког семантичког поља**, то јест који, какви и са којим особинама ту сврстани ентитети припадају истом пољу.

Својка моего, Г. Максима Поповича у Карлштадту; моего Пріяна, Г. Теодора Захарича, и братію му, у Новомѣ Саду Г. Евема, и у Карловцу Сремскомѣ Г. Стефана Гавріловича; како и у Земуну Г. Михаила Павковича, и Г. Луку Кисича у Бечею **я самъ дужанъ овде пригласити**; (ПКОСС: 61, 62)

Слично као и Соларић, и Атанасије Стојковић у следећем примеру понавља исте синтаксичке функције у склопу **набрајања**, а све како би приказао *ширину обухвата семантичког поља* животиња које зиму проведу у хибернацији.

проводе у глубоком сну чрезъ цѣлу зиму. Овамо принадеже многа насѣкома, гусенице, бумбари, мухе, пауцы, жабе, рацы, змие и часть нѣка, птицѣ. Медвѣдь, кертина, слѣпый мышъ и нѣкіи отъ мышевъ полскихъ проводе время зимное у спаванію. (ФИС3: 170)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за чињенице које се односе на ентитете из истог семантичког поља, и за приказивање ширине обухвата тог поља:

- да пружи могућност да се о свакоме од појмова из истог семантичког поља прикажу исте категорије информација, са индивидуалним вредностима,
- да то приказивање учини прегледним,
- да се прикаже који су, какви су и због којих особина су неки појмови сврстани у исто семантичко поље
- да за различите ентитет из истог семантичког поља олакша међусобно поређење,
- да обезбеди поредивост два или више семантичких поља међусобно.

5.12. Употреба синтаксичког паралелизма у изношењу података појмовима који су претходно наведени поименично – као део регресије

У ову категорију спада употреба семантичког паралелизма као део фигуре регресије.

Појмови се прво **најброје**, а онда се о њима, **сваком поименице и опет именованом**, излаже неки садржај.

Да видимо као то изгледа на примеру из текста Павла Соларића *Ново грађанско землеописаніе : прво На Езику Сербскомъ : у две части : СЪ Землеписникомъ одъ XXXVII Листова* из 1804. године.

На почетку су набројане државе („у времена Сакса особита государства“) из којих се састојала *Англија*. Затим се о сваком од набројаних *особитих государстава* излажу географске информације.

Синтаксички аралелизам се користи за прецизно и прегледно навођење података, како би било сигурно да ниједна кључна особина, која треба да буде наведена, није изостављена; да сви кључни елементи који су описани код једне државе, буду описани и код друге.

Англија у шћсниемъ разуму занима осамъ држава (у времена Сакса особита государства): Ессекс, Остѣанглию, Кентъ, Суссексъ, Вестсексъ, Коривалтъ, Мерцию и Нартоммберлеендъ. 2) Остѣанглија (Англија восточна), северно од Ессексіе, содржава државе Суфолкъ и Норфолкъ,

4) Сусексъ (Саксонія јужна), западно одъ Кента, и јужно одъ Ессексіе, при Каналу, содржава државе Сорри (Surrey) и Сусексію,

5) Вестѣсексъ (Саксонія западна), западно одъ Сусексіе, дужъ Канала, состои изъ графства Беркшира. Хеемшира. Вилшшейра, Дорсетшейра, (НГЗПС: 346-348)

Слично претходном, и Атанасије Стојковић у трећој части *Фисике* користи **дистактни** синтаксички паралелизам као део фигуре **регресије**, за прецизно и прегледно навођење, како би било сигурно да ниједна кључна особина, која треба да буде наведена, није изостављена.

Прво су појмови који ће се разјаснити дати у виду синтагме чији су чланови у координираној вези (*корен, стебло, пупа, листвије, цвѣтъ и сѣмя*), а онда се сви понаособ наводе и о њима се детаљише.

Курзив је и доследно пренет према оригиналном издању *Фисике* из 1803. године. Његова употреба је изузетно важна јер се њиме и **визуелно истиче** паралелизам као део регресије, а такође нам и посредно казује о томе колико је сам Стојковић ценио ова два поступка у **прегледном и јасно омеђеном излагању**.

При всякомъ произрастѣнію естъ 6. частей примѣтити, корень, стебло, пупа, лисије, цвѣтъ и сѣмя. Корень естъ долняя часть растѣнія, коя у земли стоить. [...] Стебло естъ продолженный корень, на коему гране основаніе свое имаю. На гранахъ находесе Пуле, изъ животная. [...]

Сѣмя естъ послѣднее, что мы на растѣнію внѣшно видимо. (ФИСЗ 178, 179)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у изношењу података о неким појмовима, који су претходно само наведени поименично – као део регресије:

– увек по истом моделу: појмови се прво најброје, а онда се о њима, сваком поименице и опет именованом, излаже неки садржај,

– важна за прецизно и прегледно навођење података, како би било сигурно да ниједна кључна особина, која треба да буде наведена за сваки ентитет, није изостављена код свих ентитета о којима је реч,

– да осигура да су сви чланови иницијалног набрајања у регресији објашњени у даљем тексту, и да ниједан није прескочен, прецизније, да се лакше уочи ако неки јесте прескочен.

5.13. Употреба синтаксичког паралелизма за дефинисање

Формулисање дефиниција, које су проистекле на основу неког научног открића, личног искуства и запажања, прикупљених информација из других писаних извора, прегледно аргументоване расправе о нечему, представља један о кључних циљева славеносрпских расправљачких текстова.

Синтаксички паралелизам у дефинисању помаже да дефиниција буде прецизна, прегледна и јасна.

Иако понављање истих елемената (лексичких, синтаксичких и слично) руши начела сажетости и језгровитости, која су важна у формулисању дефиниције, то ни у ком случају не омета употребу синтаксичког паралелизма, зато што се тиме директно испуњава треће – јасност и, оно најбитније – четврто начело дефинисања, које смо уочили и издвојили – прецизност, а ова потоња увек имају предност у дефинисању у односу на прва два.

Штавише, не да употреба синтаксичког паралелизма у дефинисању није „ометена“ због веће дужине реченице и понављања истих елемената, које она често носи, него је изузетно честа. Нарочито је честа када треба дефинисати више појмова један за другим. У том случају, поред прецизности и јасности више дефиниција, синтаксички паралелизам доприноси да оне буду међусобно поредиве, а подаци изнети у свакој од њих изузетно прегледни.

Павле Соларић у следећем примеру из *Кључића у мое Землеописаніе* из 1804. године дефинише кључне термине из геометрије који се тичу одређења кола: *пречину, лучу, жицу, секућу, осязаюћу*).

Четири пута је реализован синтаксички паралелизам, а функција му је, у складу са претходно реченим, да се прецизно дефинишу појмови и да се буде сигуран да су сви кључни елементи за дефинисање заступљени у све четири дефиниције. **Анафора** *черта правна* оштро оштро паралелизам и учествује у његовој функцији да текст буде прегледан.

Черта правна, одъ едне точке кола крозъ средоточіе проведена до друге кола точке, естъ **Пречина** (Л. 14.) ВДГ, и дели коло на две равне части, **Полуколеса**. – Черта правна, изъ средоточія до кола, естъ **Луча** или полупречина (Л. 13.) АБ. Ина свака черта внутръ кола, од едне до друге кола точке правно, него изван средоточія, повучена зовесе **Жица** (Л. 14) ЛЕ. – Черта правна, коя с'вана у коло улази, и, преко или изван средоточія идући, окончава се у другој кола страни, зовесе **Секућа**, као що є (А. 16.) черта ЕОДТ. А черта правна, коя мимо коло тако пролази, да га се само едномъ својомъ точкомъ каса, естъ **Осязаюћа** (Л. 16.) РОС. – Све пречине, колико и се годъ у едномъ колу изпрерщати може, есу равне; дакле и луче источа кола. Черта правна, коя на коло [...] (КУМЗ: 20)

Употреба синтаксичког паралелизма за дефинисање има следеће карактеристике:

- честа је у оквиру појединачних дефиниција,
- изузетно је честа када у истом делу текста треба дефинисати више појмова, чије кључне особине синтаксичким паралелизмом постају *истакнуте, прегледне и лако поредиве*,

- да се осигура да су сви кључни елементи за дефинисање заступљени у свакој од дефиниција, ако се оне односе на сродне појмове, и дају се ради поредивости њихове,
- одраз је педантности аутора у екстраховању података из сваког од конкретних извора, што је дефинисању претходило.

5.14. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање динамике неког процеса

Како би се одређени процес што боље представио, поред његовог узрока, услова за његову појаву и последица које има, а о чему смо већ писали, понекад је потребно и тачно приказати његову динамику и фазе по којима се одвија.

Ево како Атанасије Стојковић користи синтаксички паралелизам да прикаже да се ток флуида „чрезъ наше тѣло“ одвија непрекидно, а да се две фазе које тај процес чине, такође непрекидно смењују, без присуства треће међуфазе. У конкретном случају, ова употреба синтаксичког паралелизма комбинована је са оном из категорије за регресију, јер се о овим, поименце приказаним процесима, у наставку текста излажу информације, при чему се враћа на сваки од њих („когда истиче...“)

чрезъ наше тѣло. Она садъ утиче, садъ истиче. Когда истиче, она соль
(ФИС1: 299)

Употреба синтаксичког паралелизма за динамику неког процеса има циљ:

- да прикаже како се неки процес *прецизно* одвија,
- да истакне све фазе које то одвијање има,
- да истакне границе између фаза,
- да *прегледно* прикаже односе између различитих фаза процеса.

5.15. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у расправљачким текстовима

У расправљачким текстовима синтаксички паралелизам се осложњава следећим поступцима, или он осложњава њих, и са њима чини целину са обједињеним кумулативним функцијама:

- анафора,
- дистрибуција,
- пример,
- набрајање,
- ентимем,
- епифонем,
- регресија,
- контраст.

Ово нису једине стилске фигуре са којима се у расправљачким текстовима комбинује синтаксички паралелизам, али је употреба других уз паралелизам занемарљиво ретка.

У свим осталим анализираним групама текстова, сем дескриптивно-директивних, обично је присутно обиље поступака, и мимо ових наведених. У тим другим текстовима, фреквенцијска дистрибуција је у корист анафоре, док су други нешто рећи по учесталости употребе. У расправљачким текстовима, као и у дескриптивно-директивним, уз анафору су доста заступљене дистрибуције, примери, набрајања, ентимемска и епифонемска тврђења и незаобилазни контрасти.

Анастрофа и хипербатона у расправљачким текстовима готово да нема, што је такође одлика и дескриптивно-директивних текстова.

Закључак о употреби стилских поступака уз синтаксички паарлелизам у расправљачким текстовима поклапа се са закључком о употреби у дескриптивно-директивним текстовима: *јасност, прегледност и прецизност су далеко значајнији од експресивности. Штавише, експресивност и назнака субјективизације, и у славеносрпско време, у расправљачким текстовима, нису биле најпожељније особине, а стилски поступци су се томе прилагодили.*

5.16. О сличностима и разликама између дескриптивно-директивних и расправљачких текстова

Некада је тешко повући границу између дескриптивно-дидактичких текстова и оних које смо сврстали у расправљачке. Разлог за то је пре свега *период* у коме су настајали. Наука је тек почињала да се убрзано развија, дешавало се да *исти аутор пише текстове из области више жанрова*³⁰ и меша њихове особине (Атанасије Стојковић, Доситеј Обрадовић, Сава Текелија, Захарија Орфелин). Такође, учени људи су из књига на страним језицима, највише грчког, латинског и руског, *доносили већ готове информације* које су имале велику могућност за практичну примену и писали су о њима у сопственој интерпретацији. Такође, и најважније, у недостатку текстова доступних заинтересованом читаоцу из области *науке и праксе*, аутори су настојали да у једној монографији од неколико стотина страница сместе што је могуће више информација, које су покупили током сопственог образовања у страним земљама, из књига на страним језицима, на основу сопственог животног искуства, и на основу сопствених запажања и наичних открића. То мноштво информација, у време када су правила за жанрове тек успостављана, статистички је морало да припадне и расправљачком и дескриптивно-прагматичком жанру.

И у дескриптивно-прагматичким и у расправљачким текстовима уочили смо синтаксички паралелизам:

- у *поређењу* појмова о којима је у тексту реч;
- у *навођењу примера* за неко тврђење;
- у *раздељивању* садржаја неког општег појма;
- у *прављењу паралела* између података из два или више извора;
- у *описивању, односно формулисању правила* по којима се нешто одвија;
- у *наглашавању узрочно-последичних веза* између појава;
- у *конкретном аргументовању* општих тврђења.

³⁰ Поделу на тадашње жанрове у данашњој призми треба схватити јако условно.

И у једној и у другој групи текстова постоје примери употребе синтаксичког паралелизма у ентимемским и епифонемским тврђењима и наводима, или у делу текста који се тиче аргументације везане за истинитост и исправност ентимема и епифонема. Разлика је у томе што се у расправљачким текстовима ентимемска и епифонемска тврђења користе за јаче *подвлачење неке поруке или смисла*, док она **у дескриптивно-прагматичким текстовима**, поред ове, имају још једну важну функцију: да експлицитно *делују на читаоца да дела или мисли на одређени начин* (у директивима). У том случају их обично прати императивна конструкција, као и *ми, ти* или *ви* форма, неретко уз директно апострофирање *љубезног читатеља*, ког писац наглашено *савѣтује (са) свимъ срцемъ*.

У **расправљачким** текстовима, уочили смо и посебне видове употребе паралелизма:

- у означавању линија припадања и нивоа гранања у некој *класификацији*;
- у прецизном и прегледном навођењу чињеница које се односе на ентитете из *истог семантичког поља*
- за прецизност у *дискусији*;
- у изношењу података о неким појмовима, који су *претходно набројани* сваки поименично;
- за прецизно и прегледно *дефинисање*;
- за приказивање *динамике* целог процеса или неке његове фазе;

5.17. *Summa summarum* употребе и функција синтаксичког паралелизма у расправљачким текстовима на славеносрпском језику

На почетку овог текста констатовали смо да собине језика и стила у текстовима које смо сврстали у дескриптивно-директивне сматрамо претечом онога што данас одликује научно-популарне текстове, док су особине језика и стила у текстовима које смо сврстали у расправљачке претеча онога што данас одликује научне текстове.

У расправљачке текстове сврстали смо текстове истакнутих славеносрпских аутора из различитих области науке: филологије, историје, географије, природних наука и слично. Обухваћени су текстови следећих аутора: Атанасија Стојковића, Јована Суботића, Павла Соларића, Саве Мркаља, Јована Хаџића, Викентија Љуштине, Теодора Јанковића Миријевског.

Употреба синтаксичког паралелизма, важна је у **остваривању прецизности, прегледности и јасности**.

Уочили смо **четрнаест** категорија употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским расправљачким текстовима:

1. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању

- да аргументе учини прецизним, прегледним и јасним,
- да аргументе учини међусобно поредивим,

- да аргументе учини разложенијим и спремним да буду логички разматрани,
- да допринесе утиску да су аргументи логични, исправни и истинити
- да истакне кључне елементе у закључку, који је самом финалном позицијом у тексту или делу текста већ истакнут,
- да створи утисак да је аргументовање засновано на огромном броју доказа, а самим тим и да закључивање учини релевантнијим,
- да створи утисак да је аутор текста био исто тако доследан и педантан и у избору аргумената који му иду у прилог и у извођењу закључка,
- да се читалац *убеди* у то да је оно што му аутор саопштава *тачно, исправно и истинито*.

2. Употреба синтаксичког паралелизма за поређење појмова и појава и приказивање аналогичности

- за прегледно поређење два ентитета по разним параметрима,
- за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета,
- да податке који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим за поређење,
- да истакне који су то параметри који су поредиви,
- да допринесе утиску да је аналогичност између два ентитета или појаве *логична*.

3. Употреба синтаксичког паралелизма у позивању на податке из другог извора или у прављењу паралела између података из два или више извора

- за прегледно поређење два ентитета из различитих текстуалних извора по разним параметрима,
- за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета који је описан у различитим књишким изворима,
- да податке из различитих извора који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим за поређење,
- да истакне који су то параметри који су поредиви у различитим изворима,
- да учврсти интертекстуалне везе у ситуацијама када се у текст уводе подаци из других извора.

4. Употреба синтаксичког паралелизма у раздвајању садржаја неког општег појма

- да јасно и *прегледно* прикаже елементе на које се тај садржај раздваја,
- да детаљно прикаже исте категорије података о сваком од тих елемената,
- да тај део текста учини визуелно издвојеним,
- има обично онолико репетиција колико има и делова на које је неки садржај раздвојен,
- често се паралелизам интерпункцијски најављује двема тачкама,
- кључне реченичне функције, и појмови обухваћени лексемама који их врше често су у оригиналним текстовима истакнути курзивом и интерсловним размаком,
- често је испред сваке репетиције редни број,
- нешто ређе је испред сваје репетиције слово,
- најчешће се остварује између различитих реченица, а може и у саставу једне реченице,

- често осложњена анафором,
- често је део набрајања.

5. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању и формулисању правила и бележењу уочених законитости има следеће карактеристике

- да та правила и законитости прикаже прегледно, прецизно и јасно,
- да омогући да се сваки део правила или законитости издвоји од осталих и посвети му се посебна пажња,
- да правила учини ритмичним, звучним и лако памтљивим,
- изузетно честа, нарочито када се правило или законитост састоји из више мањих етапа, које се могу дешавати паралелно, али не морају; чак и када се не дешавају напоредо, синтаксички паралелизам се користи за њихово приказивање,
- паралелизам се понавља колико год пута је то потребно јер је постизање прецизности апсолутни приоритет.

6. Употреба синтаксичког паралелизма у наглашавању узрочно-последичних веза између појава

- да јасно издвоји шта су услови, шта су узроци, а шта су последице,
- да прецизно прикаже у каквом су међусобном односу,
- да предледно прикаже почетне и крајње моменте у одвијању појава или радњи,
- да остави простор за контраст између различитих узрока, услова и последица,
- да оформи *модел мишљења* који ће читалац да усвоји и да примени у свакодневним контекстима.

7. Употреба синтаксичког паралелизма у навођењу примера

- у функцији је јасне конкретизације опште констатације и прегледне илустрације,
- у функцији илустрације примене неког правила у пракси у *различитим* ситуацијама,
- да више примера учини прегледно приказаним,
- да део текста где су примери нарочито истакне, а тиме истакне и *утисак о исправности* тврђња на које се пријери односе,
- да примере учини *живописнијим* и сликовитијим,
- да примере учини занимљивијим.

8. Употреба синтаксичког паралелизма у формулисању закључака

- да закључке учини прегледним, прецизним и јасним,
- да нагласи кључне чињенице из текста који претходи, а на које се закључивање односи,
- да прегледно сумира односе међу елементима којих се закључивање тиче,
- да закључке учини ефектним,
- да закључке учини ритмичним и лако памтљивим,
- да сажме и конкретизује смисао претходно изнетих мисли,
- да врати читаочеву пажњу на поенту у тренутку када је она можда опала током једноличног изношења аргумената,

- да допринесе утиску да закључак *логично и исправно* произлази из текста ког се закључивање тиче,
- да издвоји део текста где је закључак од остатка текста.

9. Употреба синтаксичког паралелизма у означавању линија припадања и гранања у класификацији

- једна је од типичних категорија употребе за расправљачке текстове,
- има је и у дескриптивно-директивним текстовима, али је доста ређа,
- скоро увек је у склопу фигуре дистрибуције,
- изузетно често је паралелизам ослужен фигурама пример и набрајање,
- прегледно приказује сваку од класификацијских грана, као и њене делове,
- помаже успостављању визуелне и графичке прегледности, што води лакшем памћењу,
- омогућава да баш идентични модалитети одређених особина два појма или више њих буду описани и да ништа не буде изостављено.

10. Употреба синтаксичког паралелизма у формулисању критеријума за неку класификацију

- служи да подаци буду изнети прецизно, прегледно и јасно,
- помаже да се сви прикажу кроз призму истог језичко-стилског средства, а тиме да буду прегледни и међусобно поредиви,
- да критеријуми за предстојећу класификацију буду изнети прегледно и да буду логички организовани,
- да већ на основу саме структуре и организације реченице где се критеријуми образлажу читалац стекне утисак о педантности са којом је сама класификација извршена,
- да самим тим што су критеријуми најављени остави простора за даљу организацију текста по принципу фигуре *регресије*, тако што ће се са сваком новом класификацијом, она најављивати експлицитним помињањем једног од критеријума, који су иницијално *набројани*,
- уколико класификација има више критеријума, онда се они најчешће, један за другим, наведе и објашњавају употребом синтаксичког паралелизма који је у склопу **набрајања**.

11. Употреба синтаксичког паралелизма за чињенице које се односе на ентитете из истог семантичког поља и за приказивање ширине обухвата тог поља

- да пружи могућност да се о свакоме од појмова из истог семантичког поља прикажу исте категорије информација, са индивидуалним вредностима,
- да то приказивање учини прегледним,
- да се прикаже који су, какви су и због којих особина су неки појмови сврстани у исто семантичко поље
- да за различите ентитет из истог семантичког поља олакша међусобно поређење,
- да обезбеди поредивост два или више семантичких поља међусобно.

12. Употреба синтаксичког паралелизма у изношењу података појмовима који су претходно наведени поименично – као део регресије

- увек је остварен исти модел: појмови се прво најброје, а онда се о њима, сваком поименице и опет именованом, излаже неки садржај,
- важна је за прецизно и прегледно навођење података, како би било сигурно да ниједна кључна особина, која треба да буде наведена за сваки ентитет, није изостављена код свих ентитета о којима је реч,
- осигурава да су сви чланови иницијалног набрајања у регресији објашњени у даљем тексту, и да ниједан није прескочен, прецизније, да се лакше уочи ако неки јесте прескочен.

13. Употреба синтаксичког паралелизма за дефинисање

- честа у оквиру појединачних дефиниција,
- изузетно честа када у истом делу текста треба дефинисати више појмова, чије кључне особине синтаксичким паралелизмом постају *истакнуте, прегледне и лако поредиве*,
- да се осигура да су сви кључни елементи за дефинисање заступљени у свакој од дефиниција, ако се оне односе на сродне појмове, и дају се ради поредивости њихове,
- одраз је педантности аутора у екстраховању података из сваког од конкретних извора, што је дефинисању претходило.

14. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање динамике неког процеса

- да прикаже како се неки процес *прецизно* одвија,
- да истакне све фазе које то одвијање има,
- да истакне границе између фаза,
- да *прегледно* прикаже односе између различитих фаза процеса.

У расправљачким текстовима синтаксички паралелизам се осложњава следећим поступцима, или он осложњава њих, и са њима чини целину са обједињеним кумулативним функцијама: анафора, дистрибуција, пример, набрајање, ентимем, епифонем, регресија, контраст. Употреба других фигура уз паралелизам занемарљиво је ретка. Фигура које утичу на промену реда речи годво да нема.

Закључак о употреби стилских поступака уз синтаксички паралелизам у расправљачким текстовима поклапа се са закључком о употреби у дескриптивно-директивним текстовима, јер је њихова карактеристика да су јасност, прегледност и прецизност далеко приоритетнији од експресивности.

VI. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ НЕКРОЛОЗИМА

Некролог је текст који се пише у част преминуле особе. Његова сврха је да обавести јавност о смрти особе, као и да се истакну њен живот и достигнућа. Некролог обично садржи информације као што су име преминуле особе, датум рођења и смрти, околности смрти, подаци о породици, важни догађаји из живота, као и датум и место сахране или опела.

Славеносрпски некролози су најчешће пусани у прози, док они у стиху нису толико чести као ови први, али, с обзиром на свеукупну заступљеност овог жанра у том периоду, можемо да кажемо да ни број оних у стиху ипак није мали. Најпознатији писац некролога у стиху био је Лукијан Мушицки. Постојали су и они некролози којима је већи део текста у прози, али имају убачене стиховне сегменте, на почетку, у средили, или на крају.

Од свих текстовних жанрова у које смо имали увид, и које смо анализирали, некролози су убедљиво најзасићенији синтаксичким паралелизмом. Готово да нема некролога који не обилује овим средством.

Како бисмо употребу паралелизма у некролозима прегледније приказали, екцерпирани примери смо категоријално груписали према главним функцијама које паралелизам обавља у њима, а онда смо у оквиру сваке категорије разматрали на који начин је паралелизам кобинован са другим средствима, и које додатне функције заједно врше.

Тако смо издвојили **двадесет** категорија употребе синтаксичког паралелизма у некролозима, а у оквиру сваке од њих он има посебне функције, које се некада могу преклапати међу категоријама:

1. Употреба синтаксичког паралелизма у постизању патетичног тона,
2. Употреба синтаксичког паралелизма за величање покојника и прецизирање његових достигнућа и постигнућа током живота,
3. Употреба синтаксичког паралелизма за испраћање покојника на пут,
4. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одласка преминулог,
5. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одустава преминулог,
6. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање величине и размере губитка који трпи породица, пријатељи и заједница због смрти покојника,
7. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање и верно представљање размере патње и туговања,
8. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање могућности да се пронађе утеха и представљање жаљења као оправданог и очекиваног процеса,
9. Употреба синтаксичког паралелизма за прихватање смрти и констатовање да је све смртно,
10. Употреба синтаксичког паралелизма за негирање смрти,
11. Употреба синтаксичког паралелизма за дочаравање и верно приказивање снаге смрти,

12. Употреба синтаксичког паралелизма за структурализацију и стилизацију моралних поука и практичних порука за читаоце,
13. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању Богу,
14. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању *печалном собранију* – слушаоцима и читаоцима,
15. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању покојнику,
16. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање смрти,
17. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање гробу,
18. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање судбини,
19. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање родитељима покојника,
20. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање духовним оцима и лекарима.

6.1. Употреба синтаксичког паралелизма у постизању патетичног тона

Патетични тон је одлика и других славеносрпских текстова које смо анализирали (књижевно-уметничких, на пример), а у којима је синтаксички паралелизам важно средство за његово постизање. Но у тим текстовима, овакав тон се јавља спорадично, док у некролозима он има статус лајтмотива који се констатно провлачи и боји све теме о којима је реч – и када је реч о обраћању тужном *собранију*, о обраћању покојнику, смрти, величању покојниковог живота и дела, патетичност је редовно присутна. Као што смо раније поменули, главна одлика патетичног тона су реченице са узвичном интонацијом, реторичка питања, узвици (*ахъ!* и *о!* и честа понављања.

У *Стисима на смрт Неранжи Мазима Атанацковић*, из 1821. године синтаксички паралелизам чини четвороструко опетовање са обележјем *где*. Ова опетовања, пак, уланчана су двоструким **деиктичким паралелизмом** – *тамо*, на која се и односе. Узвик *ахъ!* подвлачи узвишеност тона који је понављањем успостављен и доприноси утиску о патетичности.

Тамо глаголю, гдѣ смертни не плавають на кораблех волнами носимыхъ во вся злоключенія земная. – Тамо, гдѣ нескончаваемая вѣчность царствуетъ – гдѣ нѣсть смерти – гдѣ жало небываетъ. – Ахъ! (СНСМ: 10)

У *Слову надгробном благонадеждномъ юноши Васілію Стоячко* из 1818. године, Урош Максимовић, користи узвик *О!* као маркер патетичности, а онда исти тон наставља да одржава петоструким опетовањем услова, који није испуњен („Да Ћ у место немогъ гроба овогъ садъ предъ нама Сынъ света ового у порфѣру и вуссонъ обучень“; „да Ћ Човекъ, когъ умилно лице, природно образа руменило о тврдомъ и сладкомъ здравлю сведочи“; „да Ћ Мужъ, изъ когъ бы уста висока ясногъ ума нѣговогъ заключенія извирала“; „да Ћ Сынъ света, кой бы сильный прстъ свой на ѣстество пружіо, сунцу и звездама путове напредъ казывао“; „да Ћ, у место немогъ гроба овогъ такав сретъе временне Любимаць и Напрсникъ“) и двоструким опетовањем околности које би настале испуњавањем услова, а које сада не постоје („онда бы се суетна гордость наша пробудила“; онда бы и умъ и воображения сила и мечтанія способность у ѣдно се сложила за составить роскошну проповедь“). Ауторова *способность за составить*

раскошну проповедъ није на очекиваном нивоу, другим речима, аутор је *патетично* немъ пред величином покојника, и то овим средствима настоји да нам саопшти. Реченица „алъ кам' сретѣа, да обадве свагда, непрестано и заѣдно видѣамо, гледамо и сматрамо!“ није синтаксички, али јесте **семантички паралелизам** за садржај који је изречен петоструким, односно двоструким понављањима у другим реченицама у одломку и има функцију наглашавања поруке саопштене синтаксичким паралелизмом.

Утиску о *величини и важности* покојника доприноси и **семантички тематски паралелизам** Син – Човекъ – Мужъ, којим се указује на свезаступљеност и животну оствареност покојникову.

Паралелизми су у овом примеру ослужбени епанафором („видѣамо, гледамо и сматрамо“³¹). Глаголи имају синонимно значење са „примањем информација путем чула вида“ као заједничком архисемом, а *ми* форма доприноси да се читалац премешта у позицију активног вршиоца радње из цитиране епанафоре заједно са аутором некролога, те му се на тај начин *тенацитет* пажње повећава. Тиме аутор *олакшава* себи деловање на емоције тог читаоца, а читалац постаје сензибилисан за патетични тон којим ће цео некролог обилovati.

Слабе и кратке очи наше две на Човеку виде стране. О! алъ кам' сретѣа, да обадве свагда, непрестано и заѣдно видѣамо, гледамо и сматрамо! Да Ђ у место немогъ гроба овогъ садъ предъ нама Сынъ света овогъ у порфѣру и вуссонъ обучень; да Ђ Човекъ, когъ умилно лице, природно образа руменило о тврдомъ и сладкомъ здравлю сведочи; да Ђ Мужъ, изъ когъ бы уста висока ясногъ ума нѣговогъ заключенія извирала; да Ђ Сынъ света, кой бы сильный прстъ свой на ѣстество пружіо, сунцу и звездама путове напредъ казывао; да Ђ, велимъ, у место немогъ гроба овогъ такав сретѣе временне Любимацъ и Напрсникъ: онда бы се суетна гордостъ наша пробудила; онда бы и умъ и воображения сила и мечтанія способность у ѣдно се сложила, за составити раскошну проповедъ. (УМВС: 3, 4)

Да паралелизам обично не иде сам у постизању патетичног тона, видимо и из следећег примера некролога Јована Павловића³² посвећеног Лазару Теодоровићу 1846. године. Ово *посмртно слово* почиње на следећи начин:

Жалостна вѣсть, срце наше немилостиво параюћа, порази насъ! Еданъ између стубова отечества нашега, вама, прелюбезни слушатели, врло познатый по добрымъ дѣлима, безсмертнымъ заслугама увѣнчанный, пуны, пуны четрдесетъ година премило отечество вѣрно, ревностно и неуморимо служившій, далеко прославлѣнный, избранный Членъ Совѣта земальскога, Полковникъ, Кавалѣръ, Капуѣхая, Господинъ Лазаръ Теодоровићъ, немиле смрти жертва паде! Ахъ паде! (ЈПТГ: 3)

Функција овог дела текста је да обавести читаоце о смрти покојника Лазара Теодоровића³³, што је учињено првом реченицом, и да их детаљније упуту у то ко је

³¹ На руском глагол „смотреѣ“ значи управо *видети, гледати*.

³² Јован Павловић (Бањица, 1804 – Шабац, 1861), који је написао некролог, био је свештеник, писац, преводилац и члан Друштва српске словесности. Био је и јако цењени беседник свог доба

³³ Лазар Теодоровић, рођен 1771. био је српски политичар, попечитељ просвештенија за време владавине кнеза Милоша Обреновића, члан Савета за време власти Александра Карађорђевића, као и капуѣхaja (званичник у Османском царству, задужен за дипломатске и административне послове, нарочито у односу на вазалне државе и покрајине унутар царства) српске Агенције у Цариграду до 1846. године, када је и преминуо. Сахрањен је у цркви Свете Параскеве у тадашњем Цариграду.

био Лазар Теодоровић, што је учињено другом реченицом. Уколико погледамо ту другу реченицу (почиње са *еданъ* а завршава се са *паде*) примећујемо да се једна до друге амплификацијски³⁴ ниже подоста квалификација Теодоровићевих (*изабрани член совјета земаљског. полковник, кавалер, капућехаја*, и тако даље). Овде је потреба да се буде прецизан и информативан примарна и испред је потребе да се буде експресиван.

Но видећемо да експресивности у овом примеру уопште не мањка. Штавише, погледајмо крај пасуса. Ова дуга реченица, обилује амплификацијском кумулацијом завршава се глаголом *паде*, који је епаналептички редуплициран и на крају следеће реченице. Овакво понављање исте речи на крају двеју узастопних реченица зове се *епифора* са паралелним распоредом хомолексичког предиката на самом крају. Овај поступак има више функција. Једна је да, иако је дуга реченица на чијем је крају, амплификацијом известила аудиторијум о томе ко је све био преминули господин, ипак информативни фокус задржи на том редуплицираном крају: главнина информације је да је господин *пао, преминуо*. Друга битна функција је у домену патоса, и формирању патетичног тона, чему у прилог иде и узвих *ахъ*.

У некрологу писаном у два *плача* поводом смрти Јована Рајића 1802. године, немамо понављање истог синтаксичког модела, као у претходним примерима, нити ошљужавање другим поменутиим фигурама, већ је реч о семантичком паралелизму у служби патетичности. Наиме, Атанасије Стојковић скуп паралелних догађаја и приказа који одликују лепо јутро вештом употребом паралелизма приказује тако да осликавају апсолутни склад у светлини. Све ово ради како би контрастирао ту лепоту природе и светлину лепог дана *темном срдцу* и духу његовом, а самим тим и изградио атмосферу обојеном јаким, жалосним – патетичним емоцијама.

День ужъ востаеъ. Око его восходитъ на восток. Утрени пѣсни слышу во лѣсѣхъ. Красно естъ ютро. Чистъ естъ величественный дивный созданія соводъ. Тихо дыхаетъ Зефиръ. Но темно естъ сердце и духъ мой. (АСЈР: 3)

Закључујемо. У постизању патетичног тона у славеносрпским некролозима синтаксички паралелизам:

– у комбинацији са другим средствима, а најчешће су то узвици *ахъ, охъ* и *о*, друга понављања, апострофирање и узвична интонација, помаже у успостављању оваког тона,

– подвлачи и наглашава овакав тон када је он другим средствима већ успостављен и појачава патетичност у некрологу,

– помаже да дејство садржаја поруке на емоције аудиторијума буде јаче,

– помаже и да дејство на разум примаоца поруке буде учинковитије, а самим тим да се они подстакну на мишљење или делање по жељеном моделу.

³⁴ Овакво „апозитивно нагомилавање хомофункционалних јединица“ (Ковачевић 2000: 361) назива се амплификација“. Она представља врсту кумулације, (Ковачевић 2000: 154), која је „употребљена с циљем да се изнесе што више различитих података о референту, да се он представи кроз различите улоге“, тако да представља „референцијалну синонимију“.

6.2. Употреба синтаксичког паралелизма за величање покојника и прецизирање његових достигнућа и постигнућа током живота

Једна од главних сврха некролога је величање покојника и у складу је са мудрошћу Спартанца Хилона, која гласи: *De mortuis nil nisi bonum dicendum est* (О мртвима треба говорити само добро). И збиља нам се чини да је тако. Наиме, сви некролози из нашег корпуса, али и они у које смо имали увид, а нисмо их уврстили у корпус, садрже, поред патетичног тона, као заједничког обележја, и ово обележје. О свим покојницима се говори најпозитивније могуће, а њихов живот се велича докле год крајњи домети језичких и стилских средстава могу да допру. Синтаксички паралелизам је и овде једна од кључних фигура и редовно се користи са овом функцијом.

Некролог поводом смрти Лазара Теодоровића, који је написао Јован Павловић 1846. године показује нам да ни са том функцијом паралелизам не мора бити усамљен, већ се може комбиновати са другим средствима, у овом случају са граматичком анафором и катафором, граматичком и реторичком. Но, кренимо редом.

Синтаксички паралелитам (П + С) *Ово знаде Цариград, познае Петроград, осведочава Беч*. Има функцију поентирања и истицања докле је информација томе како је „покойникъ нашъ живіо“ и његовим позитивним особинама допрла – на два континента.

У овој реченици имали смо двоструко понављање истог модела. Понављање се, „не мора сводити само на облички подударну репризу чланова прве реченице у некој од позиција реченица које јој следе, већ се може прибећи употреби супститутивних речи –заменица и заменичких прилога (Ковачевић 2000: 308–309). Заменица *ово* је супститутивни елемент и упућује на садржај који јој претходи, на антецедент и има граматичку анафорску функцију.

Заменички прилог *тако* упућује на садржај који следи, на субсеквенс и има катафорску функцију. Ово је занимљиво и са становишта лингвистике текста, и посматрања његове улоге у успостављању кохезије везаног текста, али и са становишта реторике, и посматрању његове улоге у нарочитом истицању онога на шта се односи. Милош Ковачевић (2000: 309) истиче да, за разлику од анафоре, у лингвистици везаног текста катафора „има готово подударно значење које има и као стилска фигура“.

Тако є Покойникъ нашъ живіо. Онъ є одъ прве младости па до самогъ конца земногъ живота свога єдинственно за родъ свой дисао. Нѣговъ є многополезный животъ едной надницы бодрогъ и врстногъ Дѣлателя подобанъ быо: дѣствовао є, трудіо се, свима опасностима на поприщу Народного ослобоѣенія неустрашимо насупротъ идући, ништа друго предъ очима имао ніє, него срећу и слободу современика и будући потомака. Ово знаде Цариградъ, познав Петроградъ, осведочава Бечъ! (ЈПЛТ: 10)

Када је Сава Текелија „у вѣчностъ преселио се“ у 88- години живота 24. септембра 1842. некролог поводом смрти су му посветили „предсѣдатель и сви членови Матице српске“. Тадашњи председник Матице био је Јован Трифуновић.

У њему је функција употребљеног паралелизма да прецизира све што је у току „дѣлательногъ живота свогъ“ постигао и био Текелија:

- „возлюбленный и дубокопочитованный Председатель“ (Матице српске)
- „Меценатъ Србскогъ Рода“
- „Высочородный Господинъ Кралѣвскій Совѣтникъ“
- „златне Надпетнице Кавалѣръ“

Содружество Матице Србске съ уцвелѣнымъ срдцемъ обявлюе да є нѣнъ возлюбленный и дубокопочитованный Предсѣдатель и Меценатъ Србскогъ Рода Высочородный Господинъ Кралѣвскій Совѣтникъ и златне Надпетнице Кавалѣръ САВВА ТЮКЮЛИ отъ Візета и Кевермета текућегъ месеца "Септемвріа 24-гъ у Араду отъ слабости и старости у 88-ой години дѣлательногъ живота свогъ, безсмертными за Родъ свой заслугама увѣнчанъ, у вѣчность преселіо се. (СТСМС: 1)

Са функцијом прецизирања покојникових активности употребљен је и следећи пример, додуше у њему паралелизам није *сам*. Атанасије Стојковић у некрологу *Вечна паметъ Глигорию Терлаићу, родомъ Србљину, доктору философіе и у царскомъ свеучилишту Харковскомъ* из 1821. године паралелизам ослажњава фигуром дистрибуцијом, прецизније, инкорпорише паралелизам у дистрибуцију, чиме он постаје део ње. У духу величања приказани су и професори који су покојнику предавали на пештанском *свеучилишту*, тако да их видимо као „у ученомъ свету најславније“.

И баш тај појам „мужеви, у ученомъ свету најславниј“ у наставку се разлаже по областима науке којима се баве, тако да имамо: „у ученомъ свету најславније, у философији Крайлія, у матезису Дугонића, у дипломатици Швартнера, у филологи Шедія“

Тако съ преправлѣнимъ за выше науке духомъ пређе у цветуће свеучилиште Пештанско, и чує ту у првој философіе години мужеве, у ученомъ свету најславније, у философији Крайлія, у матезису Дугонића, у дипломатици Швартнера, у филологи Шедія, и буде у своју превосходный. (ВПГТ: 5)

Стојковић у истом некрологу велича не само покојникове професоре, него и особу која је покојнику помагала за живота. Поновљена апозиција чини паралелизам ослажњен анастрофом како би се нагласило то да је извесни Пантазић из Будима и да је најчовечнији.

У овом и у претходном примеру, величање покојника је посредно, преко истицања авжних људи из његове околине, са којима је имао контакта, и оно важније – чије деловање је инкорпорисано у саму покојникову личност и његово постојање.

Много неволѣ претрпіо, док га ніе случайно познао Василиє Пантазић, грађанинъ Будимскій, мужъ најчовечни (ВПГТ: 5)

Репрезентативни подаци о покојниковом животу, или о потенцијалу његових особина не морају бити саопштени *in medias res*, већ се могу постепено уводити и *градирати*. Синтаксички паралелизам ослажњен анафором и узлазном градицијом такође служи да истакне величину постојања покојнице у некрологу у стиху *Плачъ Петра Іоанновича сс. нн. и філософіе доктора на смерть благочтенородне госпоже Екатаріне, славнаго живописца Арсенія Теодоровича Супруге, коя се у 35 лѣту живота свога, у Новомъ Саду 19 Іуніа 1823.*

Анафора „она коя“ уводи свако од три опетовања. Постигнућа покојнице су градирана од тога да је „тек почела живити, и као у Маю ружа цвѣтати“, преко тога да

је „(као што сви кажу) била дыка и поносъ женскога пола“, па све до – ни мање ни више – климакса: „достойна била као Ева, съ другомъ да живи лѣта Адамова“.

Она, која є тек почела живити,
И као у Маю ружа цвѣтати,
Она, која є (као што сви кажу) била
Дыка и поносъ женскога пола.
Она, која б` достойна била као Ева,
Съ другомъ да живи лѣта Адамова.
(ПЈГЕ: 4, 5)

У стиховној форми је, као и *Плачъ Петра Иоанновича*, који смо управо анализирали, и *Лелекъ Иоанна Пачића при смерти прераной неѣака своѣго Георгіа Ивановича, умершеѣ дне 4. февруарія 1842*. За разлику од претходног примера, где се покојникови квалитети постепено уводи и приказују према значају и према утицају на друштво, у овом примеру је већ првом реченицом дата ударна информација – понавља се *узвична лепа импресија* (Благо њима, благо свемъ и роду!), а затим троструко опетовање („Гди братинска любовь царствує; Гди питомцы тако сложни ходу, Гди до семерти с тако друге“). У примеру је паралелизам двоструки, и у обе групе понављања осложњен је анафором (*благо, гди*). Оба ова поступка служе да уведу податак о *родитељској радости* због тога што су имали сина који је толико добар био да се, опет ни мање ни више, њиме може – *радовати цѣлы родъ*, и само са овим увођењем финалних података паралелизам и анафора имају смисао и остварују свој пуни потенцијал у величању покојника.

Благо њима, благо свемъ и роду!
Гди братинска любовь царствує;
Гди питомцы тако сложни ходу,
Гди до семерти с тако друге:
Сыновомъ се таквымъ радовати
Съ родителъма цѣлій може родъ.
(ЈПГИ: 2)

Пошто смо овај део анализе започели латинском сентенцијом о мртвима, сада ћемо у истом духу и да наставимо, овај пут о живима: *de vivis nil nisi verum* (о живима ништа осим истине).

Сава Грујић у некрологу *Слово надгробное приликою погребенія Іакова Груичъ, Арадскаго Гумназіума 6-ыя Школы Слышателя* из 1813. године контрастира посмртно стање покојника и оних који су остали живи, а све како би глорификовао позицију у којој се преминули сада налази. **Паралелне опозиције** су, дакле: жива смртност (наша) – смртна бесмртност (покојникова) и я/мы – ты (покојник). Паралелизам је осложњен хијазмом „Тыси умрео да живишъ; а мы остали живити да умремо“. Хијазам наглашава и семантичку и синтаксичку паралелу.

Ты данас у Гробу лежишъ, а я ти таки слѣдовати могу; зане: смерть мѣ извѣстна, а часъ неизвѣстенъ. Тыси умрео да живишъ; а мы остали живити да умремо. (СГЈГ: 15)

Сава Грујић је доследан у *дивљењу покојнику* Јакову Грујићу у целом некрологу, не само у претходном одломку. Поред описаног контрастирања Јакова, који је преминуо,

наспрам *нас*, који смо живи, а од којих је он бољи, и веште употребе паарлелизма како би тај утисак остварио, он и експлицитно наводи како се *диви! како је великій овај муж*. Наравно, паралелизам није изостао ни овај пут, и то у већ описаној функцији увођења крајње поруке. Наиме, троструко понављање ослободило анафором *када* я претходи финланској кулминацији „дивимсе! како великій овај муж“. Паралелизам је послужио да дочара *околности* у којима се то дивљење одвија, али и нечему много важнијем и учинковитијем – да одложи тренутак када ће се саопштити кључна информација. Тиме је читалац све време у њеном ишчекивању, припремљен је за њу, нестрпљив да је сазна, а онда када се то деси, ефекат те информације је много пробитачнији неголи да је саопштена *in medias res*.

Када я по могуцеству малолѣтногъ, и недостаточногъ Искуства моего; када по слабости душевныхъ моихъ силахъ съ дублшимъ вниманіемъ разсуждавамъ Златне ове, и аки сакривенне нѣке Божіе Тайне откривающе Славногъ Сенеке речи. Када (велимъ) по високомъ воздуху орліи ма крылами летящу, и тонкость ума, глубинуже мечтанія требующу нѣгову смыслъ (Сентенциу) разсматраваюћи примѣчавамъ; дивимсе! како великій овај мужъ... (СНЈГ: 1, 2)

Величање покојника не мора увек да буде остварено дугим реченицама са гомилањем позитивно конотираних порука. Понекад је сам начин остваривања покојника довољан да се такав циљ оствари.

Слово надгробное младолѣтному ученику, Ђанну Вуковичъ које је 1828. написао Милован Видаковић почиње речима: „Красный цвете ! Любезна невиносте“. Иако нема хомолексичких понављања, паралелизам је остварен у виду две апострофе у вокативу од којих се свака састоји од двочлане синтагме са уобичајеним редом речи.

Функција: иницијално метафоричко апострофирање покојника и наглашавање његове безгрешности и исправности.

Красный цвете! Любезна невиносте! (СНЈВ: 1)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за величање покојника и прецизирање његових достигнућа и постигнућа током живота је:

- да извести аудиторијум о томе ко је био покојник;
- да скицира како је „покойникъ нашъ живіо“;
- да детаљно прецизира све репрезентативне покојникове активности у току „дѣлательногъ живота свогъ“;
- да те активности представи као изузетно важне, чак и круцијане за породицу и заједницу, неретко и за благостање „целогъ сербскогъ рода“;
- да покојника представи оствареног паралелно на свим животним пољима, пре свега породичном, друштвеном и пословном;
- да прикаже са ким је све покојник за живота био у контакту и од кога је учио, са ким је заједно радио, а све у циљу како би и његово знање и активности добили на значају и опсежности;
- у представљању породице из које потиче покојник, као маркер друштвеног стајежа;

- да, уколико је покојник умро веома млад, или није учинио много репрезентативних дела, прикаже потенцијале које је поседовао и шта би све остварио да није умро;
- да нагласи да је покојник био безгрешан и исправан у свим аспектима постојања;
- да контрастира покојников живот некој другој појави или метафори како би он изгледао испуњеније и значајније.

6.3. Употреба синтаксичког паралелизма за испраћање покојника на пут.

Смрт је у некролозима из нашег корпуса, што је у складу са хришћанском традицијом, сматрана преласком из *овог*, временски ограниченог трајања, у *оно* вечно трајање. Једна од функција некролога је и испраћај појника. Пред нама је последњи пасус некролога Григорија Јовчића, *Слово надгробное високоученому и благонадеждному юноши Николаю Петръ-Лукичу, совершившему во Виеннѣ нѣмецкая права и получившему Диплому за Авдѣтора, но 18. Августа 1822.*

Делимично нарушени паралелизам *къ праотцем твоимъ : съ праотцы твои* означава сигурност Јовчићеву да ће процес транзиције душе и пут према оностраном, према вечности, к праоцу и праоцима, успешно да се заврши и да ће покојник у коначници стићи на одредиште, те отуда и промена позиције *ка њим(а) у са њима*.

Функција паралелизма, који је сачињен од четвороструког понављања модела (*иди* + императивне конструкције) јесте да у патетичном тону фокусира испраћање покојника *на онај свет* и веровање да је стигао у вечност. Узвик *ахъ!* подвлачи остварену патетичност којом одломак обилује.

Иди убо душе блаженный, иди, и вселесе къ праотцемъ, твоимъ у ону вѣчность, у новыи живошъ! Иди, и прими достойное теби, отъ всемилостива Отца, и Господина, у коего си винограду вѣрно, и трудолюбно дѣлао, награждение; но *ахъ!* благость нѣгова, едва ми и до деветога, часа дѣлати дозволи ! Иди велимъ, и наслаждавайсе вѣчна покоя, вѣчие радости съ праотцы твои! (ГЈНП: 6)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за испраћање покојника на *пут* је:

- да се у патетичном тону фокусира испраћање покојника *на онај свет*;
- да се искаже веровање да је успешно стигао у вечност.

6.4. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одласка преминулог

Важна сврха некролога, поред обавештавања присутних слушалаца, али и каснијих читалаца, да је неко преминуо, свакако је и интензификација тог догађаја, а паралелизам је и ту кључан. Погледајмо некролог Атанасија Влаховића из 1807. године *Речь на смерть Осмомѣсячнаго младенца Георгіа*. На његовом почетку нема паралелизма, али већ у другом пасусу их има два. Први паралелизам који уочавамо је поновљено четвороструко поређење начина на који је преминули *отишао* („аки цвѣтъ утренній,

аки роса, аки дымъ исчезава“, „аки дивна ружа), а други је опетовање модела са субјектом у финалној позицији („Клонуо е онъ, увенуо е онъ“). У овом другом случају је паралелизам осложњен епанафором, јер глаголи *клонути* и *увенути*, па и *ишчезнути* из претходне реченице, имају заједнички већи број сема вишег ранга, као и архисему са семантиком *нестајања*.

Функција ових поступака је подвлачење процеса да је покојник *престао да постоји* и да одлази са овог света и постизање патетичног тона.

Онѣй, кой немощную обоихъ Васъ Старость, сыновно иногда защитиши и заступити мыслію естъ, и изъ коего благодарнаго нѣдра, обое вы духъ испустити, и къ безсмертному Творцу отдати намѣравали сте, со всѣмъ днесъ, аки цвѣтъ утренній, аки роса, аки дымъ исчезава..... Клонуо е онъ, увануо е онъ вѣчно! аки дивна ружа (АВМГ: 1, 2)

Потпуно исти начин комбиновања паралелизма и епанафоре налазимо и некрологу Уроша Максимовића, *Слово надгробно благонадеждномъ юноши Васілію Стоячко, Любомудрія Слышателю, 14-го Августа 1817. у 18-той години живота своѣхъ младу душу свою Богу отдавшему*. Паралелизам *увела њ, опала њ, погинула Ђ!* осложњен је епанафором. Облици *увела, опала, погинула*, то јест ови глаголи имају исте семе високог ранга са семантиком *нестајања*. И не само то. И други паралелизам „Сынъ Ђ Вашъ умро! Ђдинацъ – Ђдинацъ Ђ Вашъ издануо!“ такоже је осложњен епанафором (*умро, издануо*). Епизеукса „Ђдинацъ – Ђдинацъ Ђ“ наглашава размере губитка родитеља, којима се Максимовић и обраћа.

Спунштамъ завесу, и къ Вама окретьемъ плачну беседу мою, уцвелѣни немогъ гроба овогъ Родители! Истина; Сынъ Ђ Вашъ умро! Ђдинацъ – Ђдинацъ Ђ Вашъ издануо! Сва радость, задовольство, надежда живота Вашегъ увела Ђ, опала Ђ, погинула Ђ! (УМВС: 10)

У истом духу наглашавања процеса одласка са овог света је и крај Влаховићевог некролога, који је написан у стиху:

Чиста естъ жертва Агнецъ непорочный,
Мила естъ жертва младенецъ невинный,
Ты его въ лоно свято твое возми,
слези отими...
(АВМГ: 5)

Влаховић се обраћа *земљи* и *њеној утроби* („Ты его въ лоно свято твое возми, слези отими“) и понавља императивне директиве којима се реферише на паралелне радње. Паралелизам који претходи овом обраћању („Чиста естъ жертва Агнецъ непорочный, Мила естъ жертва младенецъ невинный“) осложњен је метафором невиног и безгрешног јагњета има функцију успостављања контраста ових елемената, који се односе на преминулог, и мрачне (али ипак свете) утробе (*лоно*) у коју неминовно *одлази*, а тиме да процес одласка посебно истакне.

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одласка преминулог је:

– да се *објективно* подвуче чињеница да је покојник *престао да постоји* и да одлази са овог света;

- да се детаљно прикажу размере губитка родитеља, пријатеља, познаника и заједнице;
- да се прикажу последице тог великог губитка.

6.5. Употреба синтаксичког паралелизма наглашавање одсуства преминулог

У претходном делу смо анализирали примере који се тичу употребе паралелизма у наглашавању процеса *одласка* преминулог са овог земаљског света у *онај, вечни* свет. Постоје и примери из корпуса који се тичу сличног поступка наглашавања, али је овде у фокусу – *одсуство* покојника са овог света. Акценат је, дакле, на ономе што остане породици, пријатељима и друштву након *одласка* преминулог, а не на самом процесу одласка.

Овако почиње некролог Теодора Шушића *Слово надгробно блажене памяти Императору и Краљу Францу I, говорено 27. фебр. п. л. У Катедралной Шибеничкој Цркви из 1836:*

Тако и нѣга више нема, више нема нашегъ благогъ Государя Франца I.; нашегъ обожаемого отца отечества, нашегъ смиренного, пречестного и праведного владѣтеля, нашегъ по свемъ свѣту препрославленого Монарха. Тлѣнно нѣгово тѣло почива у спокойнымъ обятіямъ смрти, – и смертоносный ударъ мораде пресвѣтлый домъ Австрійскій и све жителѣ пространого и найсретнѣего царства у найвеѣшу жалость погрузити! (ТШКФ: 50)

Након смрти монарха Франца I завладала је велика жалост међу његовим присталицама. Из некролога сазнајемо чега све „више нема“, а нема:

- „нашегъ благогъ Государя Франца I.“
- „нашегъ обожаемого отца отечества“
- „нашегъ смиренного, пречестного и праведного владѣтеля“
- „нашегъ по свемъ свѣту препрославленого Монарха“

Паралелизам је осложњен анафором „нашегъ“, а ово *одсуство* преминулог је подвучено двоструком епизеуком „више нема“ и контрастом *найсретнѣего царства* – *найвеѣшу жалость*.

Одсуство покојника Јована Белановића у *церкви, роду, дружбини* и код сироте удовице, дочарао је и Михаило Витковић у некрологу *На смерть Иоанна Белановича, сентандрейскогъ сенатора, Благородногъ Серблина, 31-го Маіа 1819. почившегъ.* Овај некролог је, за разлику од Шушићевог, у стиховима, али је функција употребљеног паралелизма иста. Овде није, као што је то код Шушића случај, паралелизам осложњен епизеуком и контрастом, али јесте анафором (*ко ће; гди ће*), а имамо и бројна реторичка питања, што у претходном примеру немамо. Прецизније, цео одломак се састоји из низа реторичких питања, која почињу анафорским понављањима, а структура им је у форми синтаксичког (и семантичког) паралелизма. Једна група питања се односи на само одсуство, *немање* покојника на овом свету (почиуеу анафором *ко ће*, а друга група питања односи се на одсуство места где би удовица могла да нађе помоћ и правду (почиуу

анафором *гди ће*). У оба случаја одговор је имплициран и негативан је – *нико и нигде*, а њиме је *одсуство* покојниково означено као свепрожимајуће.

Ко ће Церкву, Цара вѣрно,
Тако вѣрно служити?
Ко ће Родъ свой такъ примѣрно
Защитити, као Ты?

Ко ће врата усердіемъ
Отворати Дружбини ?
Ко ће с топлымъ мужествіемъ
Предстать общой судьбини?

Гди ће наћи помоћъ скору
Оставлѣна Сирота?
Гди судъ, правду у одбору,
Као кодъ Тебе, простога?
(МВЈБ: 1)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одуства преминулог је:

- да се стави у фокус одсуство покојника са овог света, *немање* покојника на овом свету. нагласак је на *субјективном* и *емоционалном*, на ономе што остане породици, пријатељима и друштву након одласка преминулог, а не на самом процесу одласка, као што је то у претходном случају.
- да *одсуство* покојниково буде означено као свепрожимајуће.

6.6. употреба синтаксичког паралелизма за приказивање величине и размере губитка који трпи породица, пријатељи и заједница због смрти покојника

Синтаксички паралелизам нашао је своју примену и у приказивању величине губитка који доживљава породица и заједница кад неко умре. Погледајмо одломак који представља сам крај *Некролога г. Паулу Хаџићу, архимандриту манастира Гргетега* из 1819. године. Синтаксички паралелизам је употребљен како би прецизно и прегледно приказао ко губи и шта губи након покојникове смрти:

- отечество топлогъ и ревносногъ народолюбца,
- црква најчеснигъ и најспособнигъ свештенника, и ученногъ, вкусногъ и силногъ проповѣдника;
- обитељ мудрогъ, бодрогъ, и доброгъ настоятеля;
- науке великогъ почитателя и постоянногъ любителя;
- ученицы трудолюбивогъ, вештогъ и благогъ учителя;
- мати нѣжногъ и покорногъ сына;
- браћа и сестра искренногъ, и умиљатогъ брата;
- пријатељи верногъ и нелицемерногъ пријатеља

Исти реченични модел (субјекат + конгруентни атрибути + прави објекат) опетован је чак осам пута и доследан је у ненарушеном понављању до самог краја, а

утисак који слушацац или читалац због тога стиче јесте да су подаци пренети тачно, исправно и истинито. Због тога рационално и објективно приказивање чињеница изгледа као да је лишено јаке емоционалне, субјективне, компоненте.

Положенъ є у костурницу истогъ Манастира. У нѣму губи отечество топлогъ и ревностногъ народолобца, црква најчеснѣгъ и најспособнѣгъ свештенника, и ученногъ, вкусногъ и силногъ проповѣдника; обитель мудрогъ, бодрогъ, и доброгъ настоятеля; науке великогъ почитателя и постоянногъ любителя; ученицы трудолюбивогъ, вѣштогъ и благогъ учителя; мати нѣжногъ и покорногъ сына; браћа и сестра искренногъ, и умилятогъ брата; пріятельи верногъ и нелицемерногъ пріятеля. Вечна му паметь! (НПХГ: 3)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање величине и размере губитка који трпи породица, пријатељи и заједница због смрти покојника је:

- да се прикаже величина губитка, конкретно и у којим све аспектима, који доживљавају ближњи и заједница кад неко умре;
- да се паралелизује ко губи и шта губи након покојникове смрти;
- да се *печално и почитаемо сабрање* увери и убеди да су подаци о величини губитка подаци пренети тачно, исправно и истинито.
- да се ти подаци о величини губитка заиста пренесу тачно, исправно, истинито и изузетно прецизно и прегледно.

6.7. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање и верно представљање размере патње и туговања

Рекли смо да у претходном примеру синтаксички паралелизам доприноси утиску објективности, на рачун смањеног изражавања субјективног. И то не чуди, јер је реч о реалном приказивању *размера губитка*. Постоји, међутим, низ примера који се односе на то шта тај губитак због нечије смрти значи за људе у његовој околини и *како се на њих одражава, какве су размење њихове патње и туговања*.

У Стојковићевом некрологу посвећеном покојном Јовану Рајићу таквих наглашено јаких емоција не мањка. Тако он синтаксички паралелизам користи да нам покаже, и нарочито нагласи, како за Рајићем *унываетъ (тужи) безлистная фрушкая гора, и воздыхаютъ (уздишу) равная Бачкая поля*.

Унываетъ за Нымъ безлистная фрушкая гора. Воздыхаютъ за Нымъ и равная Бачкая поля. (АСЈР: 5)

У истом некрологу у стиху Стојковић иницијалном **ускличном епизеуксом** указује на одбијање да се тужна стварност прихвати. Синтаксички паралелизам је у склопу контрастирања живота и смрти и пермутације где је покојник жив, а они који су живи – мртви су. Паралелизам је посебно је истакнут и графички, почиње од половине три стиха (здѣ...) Функција је појачавање приказане туге.

Не, не! живеть РАИЧѢ во сердцахъ добрыхъ всѣхъ Сербовъ;
Живеть безконечно и въ мудрыхъ писаніяхъ своихъ:
Но онъ живеть и душею во иномъ естествѣ.
Мы здѣ мертвы. Здѣ есть печальная и погребателна
гробовъ юдолю. Мы еще на кораблѣ міра

носимомъ и обуреваемомъ страшными моря
колеблющимся волны. Здѣ сѣнь, война и гладь,
язвы, подлунныя буры, горы огнемъ рыкая,
и угнѣшеніе въ осадѣ держать родъ человѣческъ.
Жизнь есть брань и вѣчная брань: здѣ страсти и бѣды.
Здѣ недугуетъ тѣло, недугуетъ духъ величайшій:
и зрѣть сонія въ бодрости сый. Но сильная смерти
(АСЈР)

И ови Стојковићеви стихови обилију јаким тужним емоцијама поводом губитка:
Ху! кій звукъ несчастный! Слышу л' стenanіe гроба?
Слышу л' Звяцаніe мѣди? ил погребателный вопль?
(АСЈП: 1)

Синтаксички паралелизам налази се у поновљеним реторичким питањима, којима се ове емоције директно, укључивањем у тражење реторичког одговора, преносе на читаоца.

Јако, *плачне* емоције приказује и Михаило Витковић 1819. године у некрологу у стиху *На смрт Јоанна Белановича, сентандрејскогъ сенатора, Благородног Серблина, 31-го Маја 1819. почишегъ*:

Белановичъ! Сербскогъ Рода
Ревный сыне, и Брате!
С плачемъ деца, с плачемъ вдова
У мрачный гробъ Те прате.
(МВЈБ: 1)

Синтаксички паралелизам „с плачемъ деца, с плачемъ вдова“ и хомолексичко понављање овог начина изражавања емоције туге и жалости код Витковића имају улогу да пренесу и оживе тужну атмосферу због породичног губитка.

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање и верно представљање размере патње и туговања је:

- да прегледно прикаже начин на који покојникова смрт утиче (на које све особе и на које домене њихових емоција);
- да прикаже ко, како и колико жали покојника;
- да наизглед објективно пренесе субјективну компоненту патње и туговања;
- да по потреби појача утисак о нечијој патњи и жаљењу за покојником, да појача приказану тугу. у овом случају употреба паралелизма је у постизању патетичности са жељом да се туговање представи интензивнијим, толико да и сам читалац некролога који не познаје покојника жали за њим.
- да помогне да се пренесе и оживе тужна атмосфера због губитка.

6.8. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање могућности да се пронађе утеха и представљање жаљења као оправданог и очекиваног процеса

Жалост и туга су уобичајене, и очекиване, емоције кад неко премине, а из тога произлази да су и жаљење и туговање неминовни процеси који прате смрт. Неретко су аутори некролога настојали да охрабре аудиторијум на жаљење и туговање, или, ако не охрабре, онда бар да оправдају ове процесе, и приказу их као логичан след догађаја, о чему сведоче примери које анализирамо у овом делу.

Тако, Јаков Живановић у некрологу *Слово надгробно високоблагородному господину Теодору Стратимировичу* из 1834. године синтаксичким паралелизмом који се састоји из два двострука опетовања истог модела реторичког питања („Како да намъ не потеку грозне сузе жалости“, и „како, велимъ, да намъ не потеку праведно вреле сузе туге и печали надъ црнымъ сандукомъ овымъ?“), са хомолексичким понављањима (хомолексички је баш део о плакању) заокружује целину и *оправдава плакање*.

Што се целине која је паралелизмом заокружена тиче, она се односи, очекивано, на величање покојника. У њој уочавамо и две деиктике равни, обликоване деиктичким паралелизмима *овдѣ* – *ондѣ* и *овдѣ* – *тамо*:

– **овдѣ** као вѣрный супругъ, **ондѣ** као нѣжнолюбящій родитель,

– **овдѣ** као праведный державникъ, **тамо** као радо послушный Сынъ и подчинѣнный

Деиктичким паралелизмом се показује ширина покојниковог заживотног деловања и присутности.

Како да намъ не потеку грозне сузе жалости надъ драгоцѣнномъ тѣнію предлежетьегъ выпренногъ Покойника нашегъ, Мужа, заслугами различнѣйшими дивно просіявша, Мужа, кой намъ **овдѣ** као вѣрный супругъ, **ондѣ** као нѣжнолюбящій родитель, **овдѣ** као праведный державникъ, **тамо** као радо послушный Сынъ и подчинѣнный, у свакой струки као строгій исполнитель добродѣтели, као богатый дарами и вѣжествами почитатель Муза, неутрудимый дѣлатель, праведный Судія, проникательный Заповѣдникъ, обще искушенный челоуѣколюбацъ примѣрно представляшеся ; како, велимъ, да намъ не потеку праведно вреле сузе туге и печали надъ црнымъ сандукомъ овымъ? (ЖТС: 1)

Правдање жалости понекад је и јасно експлицирано, без других средстава, сем паралелизма наравно. Симеон Јосифовић у некрологу *Слово надгробное блаженнопочившему юноши благородному Іоанну отъ Фелдваріи жителю Сентъ-Андрейскому* 1824. године каже:

Праведна е наша жалость, праведне су наше сузе. (ЈСЈФ: 4)

Функција паралелизма овде је да поруку ритмизује и стилизује тако да језгровито каже много.

Милован Видаковић, у Слову надгробномъ младолѣтному ученику, Іоанну Вуковичъ из 1828. године користи паралелизам за величање сестре покојника која је остала жива и која је сада утеха родитељима који жале и тугују. Паралелизам је ослужен анафором и хипербатоном (*бо*), а служи да истакне овај вид *утехе* и да родитеље подсети на то.

На той красной цвѣтъ, любезну единицу, дщерь, и сердце ваше: она бо вамъ сельѣк солнце Ваше остетать, она Вамъ мрачныя мысли Ваша со сердца Вашего

разведеть; она Вамъ мѣсто оно празно в сердцѣ за сыномъ исполнить, и рану залѣчить.
(СНЈВ: 6)

О томе да је жаљење и плакање у природи човечијој и да му се ни „естество човечіе не противи“ говори и Симеон Јосифовић у некрологу *Слово надгробное благородномъ и високоученомъ господину Іоанну отъ Темешваріи славныя кралѣвскія табулы судейскія заклетому нотаріусу* из 1829. године. Већ прва реченица „Можемо дакле плакати, чему се и естество човечіе не противи“ указује нам на став о оправданости жаљења преминулог. Синтаксички паарлелизам (субјекат + прави објекат) је овде у служби навођења **примера** за ову тврдњу и илустровање подацима о томе *ко је све плакао и жалио* кроз историју. Тако имамо да је *оплакивао*:

- Авраамъ свою супругу Сарру;
- Іосифъ свога Отца Іакова,
- Давідъ свога сина Авесалома;
- Ноеміа Мужа и децу свою,
- удовица у Наіну Граду свогъ единородногъ сына;
- Іаиръ единородну свою кћерь;

И то није једина употреба паралелизма. Јосифовић правдање жаљења и оплакивања подвлачи у другом пасусу одломка. Паралелизам ослужује анафором (*благо*), чија је функција ритмизација и ујезгравање поруке:

- благо онымъ супружникомъ,
- благо сыновомъ и кћерма,
- благо пріятельма и содрузима,

Функција паралелизма у овом троструком финалном опетовању јесте да створи услове за увођење наставка поруке („за којима на гробу сузе проливајусе, кое сузе више почитујусе, него да најкрасніе цвеће на гробу њиновомъ садимо, ербо со тымъ осведочавамо њнину доброту“). Већ смо поменули, када смо анализирали пример из некролога Саве Грујића посвећеног Јакову Грујићу, да се оваквим поступком ствара одлагање саопштавања неке чињенице, а читалац се у ишчекивању припрема и сензибилише за њен смисао. Овај пример се од тог разликује по томе што је паралелизам овде део саме поруке. Другим речима, оно што се овде саопштава након одлагања (због чега је благо тој особи) је директан наставак поруке која је почела да се пружа паралелизмом (да је благо тој особи), а није нека потпуно нова информација невезана за семантички садржај синтаксичког паралелизма.

Можемо дакле плакати, чему се и естество човечіе не противи о смрти наши сродника, и пріятеля, обаче съ нѣкимъ умѣреніемъ; И таковы примѣра много доводи намъ Священное писаніе, да су највећи угодници Божій оплакивали свое мертве. - Оплакивао е Авраамъ свою супругу Сарру; Іосифъ свога Отца Іакова, Давідъ свога сина Авесалома; Ноеміа Мужа и децу свою, удовица у Наіну Граду свогъ единородногъ сына; Іаиръ единородну свою кћерь; А что више сладчайшій Спаситель на гробу Лазаревомъ на плачь Марѣе, и Маріе сестара нѣгови и самъ заплакао се. [...]

Благо онымъ супружникомъ, благо сыновомъ и кћерма, благо пріятельма и содрузима, за којима на гробу сузе проливајусе, кое сузе више почитујусе, него да најкрасніе цвеће на гробу њиновомъ садимо, ербо со тымъ осведочавамо њнину доброту.
(СЈЈТ: 4, 5)

Да је процес када се „душа у тугу и жалостъ погрузи“ уобичајен, наводи и Платон Атанацковић у *Слову надгробном Урошу Максимовићу, заклетомъ Канцеллисти при Племенитомъ Магистрату сл. и Кр. града Сомбора, 15. дана Новембра 1821 умришемъ*. Атанацковић овде пореди две врсте жаљења и туге и градира их, а у ту сврху користи синтаксички паралелизам где *срдцу човечиємъ*:

– не пада тако тежко, кадъ му милый рукосадъ неће по жельи да напредуе, него таки у постанку, покрай све неге, болуе, и после мало дана са свимъ увене и осущисе

– не пада, [...] тако тежко, [...], кадъ беданъ дочекати и сузныма очима гледати мора, како предрагомъ рукосаду свомъ, даноноћнымъ старанѣмъ до совршеногъ узраста и дотле доведеномъ, [...], и заедно съ руменымъ плодомъ умре, пропадне, не давшій свету обећане сласти.

Такође, користи и **деиктички паралелизам** и упућивање *то* како би нарочито истакао стање кад се „душа у тугу и жалостъ погрузи“, а на које упућивачко *то* и реферише, тако да је семантика опетована како би се смисао истакао.

Срдцу човечиємъ не пада тако тежко, кадъ му милый рукосадъ неће по жельи да напредуе, него таки у постанку, покрай све неге, болуе, и после мало дана са свимъ увене и осущисе – не пада, велимъ, срдцу човека то тако тежко, као што му се онда душа у тугу и жалостъ погрузи, кадъ беданъ дочекати и сузныма очима гледати мора, како предрагомъ рукосаду свомъ, даноноћнымъ старанѣмъ до совршеногъ узраста и дотле доведеномъ, да є већ и плодъ понео, и овај му рудити започео, пакостный црвъ управ у тай ма коренъ и жиле подгрызе, рукосадъ клоне, увене, и заедно съ руменымъ плодомъ умре, пропадне, не давшій свету обећане сласти. (ПАУМ: 1)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање (не)могућности да се пронађе утеха и представљање жаљења као оправданог и очекиваног процеса је:

– да се нагласи непостојање места где би ближњи могли да нађу помоћ и правду поводом губитка;

– да се укаже да не постоји начин да се губитак умањи, а самим тим да је једино што преостаје – жаљење;

– да се даље охрабри аудиторијум на жаљење и туговање;

– да се прикажу модели жаљења важних културно-историјских личности из прошлости (да се прикажу подаци о томе *ко је све плакао и жалио* кроз историју) и да се тиме оправдају ови процеси у случају покојника коме је дати некролог посвећен, околине по моделу „ако су могли они да жале, можемо и ми“;

– да се величањем неке друге особе из покојникове околине, на пример сестре, она представи као извор утехе за ближње;

– да се паралелно пореда два случаја жаљења (неког другог покојника и *овог*) и туге и градирају се, а све са циљем да актуелно жаљење буде приказано као оправдано и очекивано, али веће и опсежније.

6.9. Употреба синтаксичког паралелизма за прихватање смрти и констатовање да је све смртно

Процес суочавања са нечијом смрти је тежак и неретко има више фаза. Једна од њих је схватање да је све смртно, а не само покојник. У некролозима се неретко експлицирају овакве тврдње.

Тако, на пример, Сава Грујић, у некрологу *Слово надгробное приликою погребенія Іакова Груичъ, Арадскаго Гумназіума 6-ыя Школы Слышателя* из 1813. године наводи: „Све е смерти подложено“, а затим низањем реторичких питања творених по истом синтаксичком моделу и са анафорским почечима (*где е*) приказује садржај појма *све*:

- Царство Вавілонско
- Мудро Персіјско
- Ассірійско
- Греческо
- Церква Соломона Іерусалимска
- капище Діанне Еффесійске
- столпи Семіраміде
- Александръ Свѣта Государъ
- Ханібалъ Страшило Римско

На овај начин синтаксички паралелизам је део фигуре **дистрибуције**, јер се појам *све* раздељује на саставне компоненте.

Како би уверио слушаоце и читаоце у истинитост овога што тврди, Грујић заокружује целину констатацијом „умрлису, и гробомъ животъ премѣнули“. На овај начин је **семантичким паралелизмом заокружена** порука која је илустрована синтаксичким апарлелизмом, а све у циљу уверавања примаоца поруке да је она важећа.

Све е смерти подложено; ибо: Гдѣ е Данасѣ Царство Вавілонско; Мудро Персіјско, Ассірійско; Греческо ? Гди е Церква Соломона Іерусалимска? Гдіе е капище Діанне Еффесійске ? Гдису столпи Семіраміде ? нестали, и уничтожилисе. Гди е Александръ Свѣта Государъ. Гди е Ханібалъ Страшило Римско ? умрлису, и гробомъ животъ премѣнули. (СГЈГ: 14, 15)

На скоро па потпуно исти начин и истим језичким и стилским средствима и Симеон Јосифовић у *Слову надгробном блаженнопочившему юноши благородному Іоанну отъ Фелдваріи* из 1824. године уверава нас да „Све е смерть уничтожила“ и „какове е лѣпоте смерть уничтожила“. И Јосифовић нам нуди низ реторичких питања, који почињу анафорским понављање (*где е*), а сбве како би илустровао садржај појма *све*:

- сила Вовѵлонска,
- слава Даріа Царя,
- гордость Карѣагенска;
- Мида богатство,
- драгоцѣнно каманье Креза Царя,
- сребренны сосуди Сарданапала,
- Кура Царя неоцѣненне утвари

И овде је синтаксички паралелизам, као део дистрибуције, **уоквирен** семантичким, а функција је иста: да увери примаоца поруке да је она тачна и истинита, да му помогне да прихвати да је све смртно, па и покојник, и да му тиме олакша жаљење.

Када бацимо очи наше любезній слышателіе на све четири части свѣта, и Історическе повѣсти разсмотримо, видитьемо, какве славе, какова богатства, какове державе, **какове е лѣпоте смерть уништила** – Гдѣ е сила Вовллонска, гдѣ е слава Дарія Царя, гдѣ е гордостъ Карѣагенска; гдѣ Мида богатство, гдѣ е драгоцѣнно каманье Креза Царя, гдѣ ли сребренны сосуди Сарданапала, гдѣ су Кура Царя неоцѣненне утвари ? **Све е смерть уништила.** (ЈСЈФ: 4)

Слично је и у следећем примеру, једине две разлике у односу на претходна два су што семантички паарлелизам не уоквирује централну поруку, већ је **само подвлачи**, и што обраћање није усмерено директно слушаоцима, то јест, аудиторијуму који је присуствовао првом јавном читању некролога, или читаоцима, већ Богу.

Боже вѣчный! Гдѣ су силни Александри, гдѣ славни Греческій мудрецы, гдѣ су премудрій Соломони; гдѣ су Римскій краснорѣчиви Ціцерони; Гдѣ храбре Іудіое, гдѣ су Соломонъ Аѣинейскій, и Лікурѣ Спартановъ законодавцы, коихъ се имена вѣчно славити буду, а гдѣ су Пророцы и Патріарси; гдѣ златоустіи церкви святе Ритори? Душе ихъ безконечно ублажаваюсе, а нина су тѣлеса давно съ земнымъ прахомъ соединаласе: Наши предцы, Праотцы, Ошцы, Брашья, и Сестре гдѣ су? То и насъ чека, раніе или поздніе све на едно изилази, поживе, и умре. (ЈСЈФ: 4, 5)

У некрологу Лазару Теодоровићу из 1846 године прота Јован Павловић користи сличну комбинацију стилских поступака као и претходно поменути аутори, само што овде семантички паралелизам **најављује** део са синтаксичким. Нема ни реторичких питања, већ уместо њих имамо **деиктички паралелизам**, уведен упућивачким заменичким прилогом *ту*, који се анафорски понавља у утастопним реченицама. Функција употребљених поступака је иста као и у претходним примерима.

Подъ земљомъ сви почиваю! Ту најзадъ долази лакомый са свима своимъ трудовима и усилѣніама, и шака земтѣ довольна е, да га покрые! – Ту меканый непосредичарѣ, комъ су некадѣ перяни ястуцы тврди были, склони се лепо намѣштень у нѣдра земтѣ! – Ту незадовольный, кои никадѣ са своимъ станѣмъ посве задовольанѣ не быо; а сада се већ нетужи, ако и нема много! (ЈПЛТ: 5)

У претходним примерима имали смо случајеве када је синтаксички паралелизам део дистрибуције. Сада ћемо видети како изгледа када је, са истом функцијом подвлачења смисла поруке и уверавање читаоца да је порука и тачна и истинита, употребљен као део фигуре **пример**³⁵. Наиме, Јован Павловић помиње да су постојали *велики и светы мужевы „кои су буди коимъ славнымъ дѣйствиємъ благодѣтели своѣ времена, па јошъ даже и потомства свога были“*. Такви мушкарци су обележили српску историју и културу, али их више физички нема, већ живе кроз своја дела. Следи навођење примера мушкараца који одговарају опису: *Силни Душан, Кнез Лазар, Милан Топлица, Иван Косанчић, Девет југовића, косовски витезови.*

И дистрибуција и пример су фигуре са ампликативним десцендентним конекторима. Наиме „у десцендентном ампликативном тексту је прва реченица носилац опште теме (*под земљом сви почивају*, у првом примеру, односно *постојали су у српском роду неколико хиљада година уназад велики и свети мушкарци*, они су чинили добра

³⁵ “У примеру се најпре наводи какав општи појам или став, а затим његова потврда конкретним примером” (Ковачевић, 2000: 312). Спада у фигуре понављања.

дела и вредни су помена и дивљења у другом примеру), која се следећим реченицама, на овај или онај начин, развија „(Ковачевић 310–311).

У овом примеру уочавамо комбиновање више фигура понављања. Уз пример, овде имамо и троструку анафору *још*.

Ерѣ ето, после неколико хиљада година јошѣ чествуе са благодарношћу човеческiй родѣ споменѣ велики и светы мужева, кои су буди коимѣ славнымѣ дѣйствиѣмѣ благодѣтели своѣг времена, па јошѣ даже и потомства свога были. Јошѣ се живо споминѣ Србскiй родѣ свога првогѣ законодавца, Силногѣ Душана; јошѣ се дичи са храбромѣ мишицомѣ единственогѣ Обилића; јошѣ дивный Кнез Лазарѣ у капляма свете крви своѣ, на гробномѣ Косову полю за родѣ свой отважно источене, слави се! Милана Топлицу, Ивана Косанчића, деветѣ млади Юговића, храбростѣ безчислены Србски мученика, одѣ Косова до данашнѣгѣ дана, не забораваля род Србскiй! (ЈПЛТ: 8)

Како би се нечија смрт лакше прихватила, аутор некролога се може послужити и илустрацијом живота – и смрти неког од светих и поштованих личности, које су умрле, али које – живе у вечности.

У некрологу поводом смрти Неранѣ Атанацковић из 1821. године дати су подаци о животу Свете Јулијане која је „въ невинныхъ лѣтѣхъ смерть“ искусила, али је ипак постала 2 наслѣдница райскихъ селенiй причастница неполозновенныхъ вѣковъ и жителница вѣчнаго похоя“. За све фазе Јулијаниног живота овоземаљског, као и априказивање преласка у *вечност* коришћен је синтаксички паралелизам. Курзив је пренет према оригиналном документу, тако да видимо да се и аутор позтрудио да се исти сегметни паралелизма и витуелно истакну. Тако видимо да је Света Јулијана:

- наслѣдница райскихъ селенiй
- причастница неполозновенныхъ вѣковъ
- жителница вѣчнаго похоя

Функција паралелизма је да илустрацијом туђег живота – и смрти, помогне да се смрт покојника, коме је некролог посвећен, лакше прихвати.

И *Јуліана сія въ невинныхъ лѣтѣхъ смерть вкусившая, дѣйствително есть наслѣдница райскихъ селенiй причастница неполозновенныхъ вѣковъ и жителница вѣчнаго похоя.* (СНСМ: 12-13)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за прихватање смрти и констатовање да је све смртно је:

– да констатује експлицитно да је све смртно („све е смрти подложено“, „све е смерть уништила“, „то и насѣ чека, раніе или поздние све на едно изилази, поживе, и умре.“, „подѣ земљомѣ сви почиваю!“);

– да илустрацијом туђег живота – и смрти, помогне да се смрт покојника, коме је некролог посвећен, лакше прихвати („умрлису, и гробомѣ животѣ премѣнули“). за ову намену се бирају виђени и значајни људи („велики и светы мужеви“) из културе, историје, друштва, књижевности и религије (да се види „какове е лѣпоте смерть уништила“).

6.10. Употреба синтаксичког паралелизма за негирање смрти

Говорили смо о примерима где се истиче како се смрт прихвата или се мора прихватити како би се покојник ожалио. Много ређе се, као механизам одбране, користи негирање смрти. Прецизније, прихвата се телесна смрт, али се одмах истиче да духовне нема и да је покојник *духовно жив*.

Такав је случај у некрологу који је Теодор Шушић посветио преминулом Францу I 1817. године. Шушић контрастира међусобно смртно стање тела и бесмртно стање духа, а то остварује кроз паралелизам, и семантички и синтаксички сложен анафором (*само*).

Но что я говоримъ! Само тѣло нѣгово почива, само трошно зданіе, у комъ нѣгова красна душа обитаваше, срушило се; само кости нѣгове гнѣю и у пепель претвараю се. Нѣговъ вѣчный духъ обаче, по све великъ за овай многотрудный земальскій животъ, живи и у будуще, живи тамо горе у онымъ спокойнымъ и свѣтлымъ обиталишамъ Превѣчногъ! (ТШКФ: 50)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за негирање смрти је:

- да се паралелно прикаже и међусобно контрастира телесна смрт и будући вечни живот у који покојник управо прелази.
- да се подвуче чињеница да је покојник *духовно жив*.

6.11. Употреба синтаксичког паралелизма за дочаравање и верно приказивање снаге смрти

Приказивање снаге смрти једно је од типичних општих места у славеносрпским некролозима, а синтаксички паралелизам је често коришћено средство са том функцијом.

Атанасије Влаховић у некрологу *Речь на смерть Осмомѣсячнаго младенца Георгіа* из 1807. године користи синтаксички паралелизам у више равни. Прва је да прикаже *опсег смртности* („Осмыслѣтнѣй старцы, ниже невиннѣй отроцы, ниже незлобивѣи младенцы“), друга начин на који се *приспева* ка старости, а самим тим и смрти („безъ неугодностей, безъ угнѣтенѣй, безъ страшныхъ ударовъ, безъ горкаго до облакъ вопля“), док трећа раван служи да прикаже силовиту снагу смрти која на крају „все то у пепель, все у прахъ, все у ничто обращата“.

Функција паралелизма је сликовито приказивање и наглашавање снаге коју смрт има над свима.

Паралелизам је сложен другим фигурама понављања. Сам пасус почиње епаналепсом „Свѣте! лестный свѣте!“ чија је сврха интензификација приказаних осећања, као и оних која ће тек бити приказана. Епанафора (*пепель, прахъ, ничто*) у последњој реченици показује конкретно (у)ништитељско деловање *снажне* смрти.

Свѣте! лестный Свѣте! какова есть здѣ на теби Правда! гдѣ ни великомежнѣйшій Крали и Цари, во великолепнымъ Престоломъ, ни великодушнѣй Ирои, ни храбрѣй Воини въ побѣдъ кровію заслуженнымъ вѣнцемъ: гдѣ ниже къ старости Пристанищу приспѣвшіи Осмыслѣтнѣй старцы, ниже невиннѣй отроцы, ниже незлобивѣи младенцы, быте свое даже до вѣчности, безъ неугодностей, безъ угнѣтенѣй, безъ

страшныхъ ударовъ, безъ горкаго до облакъ вопля продолжавати не могутъ..... грозная смерти судба! все то у пепель, все у прахъ, все у ничто обращата (АВМГ: 2)

Употреба паралелизма у више равни, са функцијом дочаравања колико је велика снага и грозота смрти видљива је и у следећем примеру. Нижу се реченице са апострофирањем и епифорским понављањима („Во истинну убо, смерте! О грозная и страховитая смерте!“), а затим се понавља реченични модел *ты + без + именице у генитиву једнине*, који је убачен како би подвукао податак да смрт нема ниједну позитивну особину. Још је занимљивије вишеструко понављање функције правог објекта како би показао изузетно широк обухват ентитета које смрт *коси својом косом*: сыны чловѣческія, всякія старости, всякія власти, всякія чести, преимущества разума, свойство духа, станія, и превосходства во словѣ. Уочавамо и паралелизам у оквиру паралелизма (три пута поновљено: всякія старости, всякія власти, всякія чести), чија је функција да истакне надмоћ смрти над – свим.

Во истинну убо, смерте! О грозная и страховитая смерте! ты еси всеубивающая, ты еси немимоходна, ты безъ призрѣнія, ты безъ лицепріятности; ибо, ты безъ соболѣзнованія нещадною косою швоею косити сыны чловѣческія, всякія старости, всякія власти, всякія чести, преимущества разума, свойство духа, станія, и превосходства во словѣ, якоже сій, косяй во время коситбы травы разнбойныхъ цвѣтовъ, разнаго времени, величины и прозябенія, единѣмъ махом ударяючи, ничего разсуждая! (НСМ: 8)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за дочаравање и верно приказивање снаге смрти је:

- за сликовито, неретко и метафорично, приказивање и наглашавање снаге коју смрт има;
- да се нагласи да је та снага апсолутна и доминантна над свима и да побеђује свакога и све;
- да се нагласи да је смрт једнака према свима и да не прави уступке и изузетке у свом деловању;
- за интензификацију осећања која њена појава изазива код живих;
- да се нагласи да смрт нема ниједну позитивну особину, само негативне;
- за прецизан и прегледан обухват ентитета које смрт носи.

6.12. Употреба синтаксичког паралелизма за структурализацију и стилизацију моралних поука и практичних порука за читаоце

У славеносрпским текстовима често наилазимо на делове где се настоји да се делује на читаоца да *дела или мисли на одређени начин*. Моралне поуке, којима аутори настоје да поуче етичким начелима, и практичне поруке, које су ту да подуче практичним вештинама читаоца, честа су појава, па томе ни некролози нису изузетак. Употреба синтаксичког паралелизма у њима је најчешће у функцији ритмизације поуке или поруке, а тиме и у омогућавању лакшег усвајања, у наглашавању неке идеје или смисла и у одржавању кохезије са основном смисаоном нити.

Теодор Шушић, у *Слову надгробном блажене памяти Императору и Краљу Францу I* своје читаоце саветује: „будите вѣрнии граждани царства; извершивайте честно что вамъ закони налажу; почитаніе носите прама властима; чесшвуйте законъ божій; еднымъ словомъ; у сыну почитуйте родителя“. Сваки од савета је директив који садржи глагол у императиву и у *ви* форми је. Синтаксички паралелизам овде има функцију да саветовање учини јасним, прегледним и лакше памтљивим. Уочавамо и семантички паралелизам, то јест понављање истог значења, али без исте реченичне структуре: „Јошъ ми остае да вамъ отговоримъ на питањъ“ „У кратко да вамъ кажемъ“. На овај начин је извршено двоструко најављивање сегмента са саветима, а тиме је он јако фокусиран и центриран.

Јошъ ми остае да вамъ отговоримъ на питањъ: како поданикъ може најбољимъ начиномъ память усопшегъ Монарха похвално чествовати.

У кратко да вамъ кажемъ; будите вѣрнии граждани царства; извершивайте честно что вамъ закони налажу; почитаніе носите прама властима; чесшвуйте законъ божій; еднымъ словомъ; у сыну почитуйте родителя; и память нѣгова остатиће похвална. (ТШКФ: 54)

Деловање на читаоца не мора увек да буде остварено императивним директивом. Понекад је могуће и асертивима, који су добро аргументовани и где је узрочно-последична веза јасно означена. Пред нама је пример из *Оде на смрт благороднаго господина Сави Вуковића*, коју је написао Лукијан Мушицки 1810. Ода се састоји из 12 катрена, а само у једном је присутан синтаксички паралелизам. Прецизније, катрен са паралелизмом је цео структуриран на тај начин. СП је у форми питања и одговора. Оба сегмента имају три поновака, који сви међусобно чине паралелизам у питању, односно у одговору. СП је комбинован са анафоричким и мезофоричким понављањем прилога *где* и *там*.

Мушицки је водио рачуна чак и о симетрији, тако да у првом и четвртном стиху, спољашњем пару стихова имамо само по један члан паралелног триплета и само анафору, а у унутрашњем пару у оба стиха је су по два члана паралелног триплета и уз њих анафора и мезофора.

Функцију СП у овој строфи морамо посматрати у укупном контексту остатка песме. Ако погледамо строфе које јој претходе, односно које је следе. Мушицки помиње Стратимировића и Димитрија, те поштовање светих закона прадедова, који се морају поштовати.

Лоше околности приказане у другом делу строфе представљају *наук* за читаоца шта ће се десити уколико се буде владао по моделима приказаним у првом делу песме. Функција синтаксичког паралелизма је иста као у претходно анализираном примеру из Шушићевог некролога: да поруку учини ритмичним, јасним, прегледним и лако памтљивим.

Гдѣ гордостъ, завистъ, сонъ, раздоръ, страхъ дѣла, бури;

Гдѣ собственна корысть, гдѣ лестъ:

Там` домъ нещастію; там` студъ растітъ, не лаури;

Там` правда слетъ погибель въ мѣстъ.

(ЛМСВ: 3)

Примери из до сада анализираних некролога показали су нам да деловање на читаоца може бити остварено директивним обраћањем, али и асертивним тврђењима, где је веза *ако – онда* јасно назначена. У следећем примеру видећемо да је то могуће и посредством питања упућених директно читаоцу, и то са директним упућивањем на њега (заменица *ты*). Мануило Малешевих, у *Слову надгробномъ при погребеніу благопочтеннороднаго юноши Петра Перишича* из 1807. године на самом почетку читаоца ставља у хипотетичку ситуацију да ће ускоро умрети („ове године, овога мѣсяца или све седмице“) и наводи га на запитаност шта би урадио и да ли би наставио са досадашњим начином живота и понашања или би нешто променио набоље („како бисте провели ове заоставше мале дне“). Нижу се питања грађена по истом синтаксичком моделу (*ты... + бы ли остао...*). Има их довољно да се препознају појединци из разних друштвених ниша и начина живота. Таргетирају се „среблолюбивый и скупый“, они који су „въ блудѣ и въ нечистотѣ тѣлесной, они који су „во враждѣ сущій и памятозлюбивый“, и они „во грѣсѣ живущій“ и подстичу на самоевалуацију како би променили код себе оно што не ваља.

Функција паралелизма је да подстакне читаоца на размишљање о сопственим поступцима и да постане *боли*.

Какобыся видѣло вамъ смертній человекъ? когда бисте извѣстно знали, что ове године, овога мѣсяца или све седмице, безъ всякогъ изытія моралибисте умрети, пытамъ васъ, како бисте провели ове заоставше мале дне? Ты среблолюбивый и скупый, бы ли остао у твоему сребролюблю и скупости и твердости неправеднаго прибытка и лукава собранія? Ты въ блудѣ и въ нечистотѣ тѣлесной валяющийся, бы ли остао у томе смраду и скарелности? Ты во враждѣ сущій и памятозлюбивый, бы ли остао у непомирению и у неотпущению ближняго твоего согрѣшения? еднымъ словомъ, ты во грѣсѣ живущій человекъ, аще и въ каковымъ нибудь именемъ именующемся грѣху животъ проводишь! бы ли остао у свему тому? или на болше бы себе обратю, и все те грѣхе и беззаконія проклею, отъ себе отбацию и оставю; во страсѣ же и трепетѣ свое спасение дѣйствовао, исповѣданіемъ и сожаленіемъ, съ приобщеніемъ же честнаго тѣла и крове Христа, Бога нашего грѣхи своя загладію. (ММПП: 14)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за структурализацију и стилизацију моралних поука и практичних порука за читаоце је:

- у ритмизацији поуке или поруке, а тиме у омогућавању њеног лакшег усвајања;
- у наглашавању неке идеје или смисла;
- у одржавању кохезије поруке или поуке са основном смисаоном нити текста чији је интегрални део;
- да саветовање учини јасним и прегледним;
- да јако фокусира поруку или поуку у односу на остатак текста;
- да подстакне читаоца на размишљање о сопственим поступцима и да постане *боли*.

6.13. употреба синтаксичког паралелизма у обраћању богу

У некролозима је апострофовање честа појава, а обраћања Богу, покојнику и аудиторијуму су најчешћа. Богу се најчешће обраћа са жељом да помогне, заштити и опрости.

Теодор Шушић, након што је владар Франц I преминуо обраћа се Богу са жељом да помогне народу и заштити царство и под новим владаром. Нижу се директиви са императивом у другом лицу једине у иницијалној позицији:

– Простри крѣпку твою руку на всепресвѣшлѣйшій Домъ Австрійскій и ему подчинѣно царство.

– Подржи новогъ владѣтеля на дику и срећу своій поданика.

– Услыши молишву Тебе просящихъ

Ово је сам крај некролога, дакле фокусно једно од најјачих места у њему. Функција паралелизма је да истакне садржај молитве и да га учини видљивијим слушаоцима, читаоцима и – Богу.

Ты пакъ, вѣчный руководителю свега что дыше на земли; кой си нѣга отца отечества къ себи позвао, даруй намъ у ФЕРДИНАНДУ I. неумерлогъ блажени памяти Франца I. Простри крѣпку твою руку на всепресвѣшлѣйшій Домъ Австрійскій и ему подчинѣно царство. Подржи новогъ владѣтеля на дику и срећу своій поданика. Можеши отче святыи! а и хотеши. Услыши молишву Тебе просящихъ. Аминъ. (ТШКФ: 54)

За разлику од овог примера, где се од Бога нешто тражи, обраћање Богу може бити и само како би се он *обавестио* да су аутор и читаоци свесни његове свемоћи. Таква је ситуација у некрологу Симеона Јосифовића, *Слово надгробное блаженнопочившему юноши благородному Иоанну отъ Фелдварии*.

Паралелизам се састоји од две синтагме од по два члана који су у раставном напоредном односу „раніе или поздніе“ и „у младости или старости“, у функцији одредбе времена. Паралелна структура овог дела исказа служи да појача ефекат једнакости у оба члана два поновљена пара, те да тај ефекат инкорпорира у значење наставка реченице и нову одредбу времена „онда кад є твоя свята воля“, те да *светој Божијој воли* дода на свемоћности и да су у односу на њу закони о људској перцепцији редоследа за умирање, неважни.

Функција овог паралелизма је да покаже да је Божја воља свемогућа и да не прати нужно природни след и редослед умирања по старости, већ се умире онда кад је Божја *свята воля*.

Раніе или поздніе, у младости, или старости, онда када є твоя свята воля ты насъ позывашъ, а мы отходимо у вѣчность. (ЈСЈФ: 1)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању Богу је:

- у структурирању молитви да помогне, заштити и опрости,
- да истакне садржај молитве и да га учини видљивијим слушаоцима, читаоцима и Богу,
- да се бог *обавести* да су аутор и читаоци свесни његове свемоћи,
- да се обликује порука да је Божја воља свемогућа и да не прати нужно природни след и редослед умирања по старости, већ се живи и умире онда у складу са оним што налаже Божја *свята воля*.

6.14. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању *печалном собранију* – слушаоцима и читаоцима

Поред обраћања Богу, изузетно фреквентно је и обраћање аудиторијуму. Некролози су обично јавно читани или приликом сахране, или након ње у црквама или на другим местима, а такође су неки од њих објављени и као такви доступни су и нама данас. Управо због тога у раду често наглашавамо да се аутор обраћа слушаоцима и читаоцима. Слушаоци, који су имали прилику да чују прво читање приликом сахране или непосредно након, апострофирани су неретко синтагмом у вокативу – *Печалное Собрание!*, *Почитаемо Собрание!*, или *Слышатели возлюбленнии!* и ови модели су изузетно фреквентни. У овом делу ћемо видети функције синтаксичког паралелизма у таквом обраћању.

Симеон Јосифовић *печалном собранију* говори о неумитности смрти и њеној апсолутној и апсолутистичкој снази. *Бацьте очи ваше, погледайте!* Понављање директива на крају поруке има функцију да скрене пажњу на ту информацију.

Печалное Собрание! очима видите, да овај предъ нама лежащій юноша, а не я свимъ намъ проповѣда, свимъ свѣдочи, да смерть ни младости цвѣта, ни зрѣлаго возраста, ни блѣдыя старости не щадит, но све у гробѣ пребира – Бацьте очи ваше, погледайте! (ЈСЈФ: 6)

Аудиторијуму се могу приказивати и хипотетичке ситуације, рецимо о томе како би било да их у будућности проматрају њихови потомци и суде о њима. Паралелизам се ту може користити за разматрање последица живота и дела појединаца након што прође време, и садашње генерације буду биле процењиване од стране будућних.

У ту сврху употребљене у некрологу Лазару Теодоровићу имамо два занимљива паралелизма: *име ваше оцрњено, памет вашу поругану, даљиновидност вашу обмануту*, као први и *вашим друговима, вашим ласкатeljима, а највише вашим наследницима и породом*. Нема лексичких редупликација, али има понављања функције.

У првом паралелизму прави објекат у широј реченици састоји се из три синтагме: 1. *име ваше оцрњено*, 2. *памет вашу поругану*, 3. *даљиновидност вашу обмануту*. Главни члан је у сва три случаја на првом месту, у инверзији; конгруентни атрибути су *иза*, при чему је на првој позицији у сва три случаја рридевска заменица *ваш*, а на другој конгруентни облик трпног глаголског придева.

Придевска присвојна заменица *ваш* поновљена три пута у средини синтагми, које следе у узастопном низу, представља мезофору којом је ослужен паралелизам.

Ахъ, када бы вы после неколико родов, шта реко? после неколико година, када бы вы у свѣтъ овај возвратили се, вы, люди у нѣму забравлѣни, опять бы брже болѣ поитали у гробове ваше сакрити се, да не гледате име ваше оцрњено, память вашу поругану, даљиновидность вашу обмануту – А киме? Вашимъ друговима, вашимъ ласкатeljима, а найвише вашимъ наслѣдницима и породомъ! (ЈПТТ: 18)

У обраћању аудиторијуму паралелизам се може користити и за исказивање мотивације за писање некролога, те наглашавање чињенице да би аутор радије „о

милиємъ и радостніємъ предмету говорити могао³⁶. Атанасије Влаховић³⁶, у *Слову надгробномъ при случаю погребенія благопочтенороднаго господина Алексія Пекаревича* из 1810. године, на самом почетку, користи синтаксички паралелизам како би начинио контраст између жељене ситуације и тренутне ситуације у којој мора да састави некролог. Функција паралелизма је да појача тај контраст.

Дражіе бы мени было Слышательіе возлюбленніи! когда бы я садѣ, када первый кратъ восходимъ на мѣсто ово, о милиємъ и радостніємъ предмету говорити могао. Но когда е тако всемилостивый Промыслъ Божій изволю, когда е тако лѣво съ собою донело жребіе, я узимамъ на разсужденіе при смутномъ случаи овомъ прямое и послѣднее Богомъ опредѣленіе наше, и съ вашимъ Честнѣйшая Лица! благословеніємъ рѣчь починѣмъ. (АВАП: 3)

Да је старост непрекидни извор инспирације за ламентирање у некролозима, видимо у многим примерима, па и у некрологу Симеона Јосифовића из 1830. посвећеном „*благородномъ и многозаслуженомъ* господину Еуѳѳімію Нешку“. Јосифовић се обраћа *почитаему собранију* са жељом да га обаести о томе како треба да изгледа здрава старост, и моли *собраније* да га „да бы га внимателно послушало“. Прави паралелизам између душе и тела и паралелно разрађује два модела старења: телесно и духовно. Функција паралелизма у овом примеру је прегледност у изражавању два аспекта старења.

Последња реченица сумира ова два концепта у један: здраву старост. Функција паралелизма у њој је да подвуче ауторову визију о здравој старости и ослика је конкретним ситуацијама: „онъ види себе съ своима домаћина радо обкружена, види свою верну и любезну супругу, види добро воспитане сынове, кћеры, и унучадъ“.

Поминајући я често у овой моей беседи, добру и благу старость, судимъ да неће безместно быти, вко я овде изяснимъ шта значи, и у чему се состои добра и блага старость. **Молимъ дакле Почитаемо Собрание, да бы ме внимателно послушало.**

У старости прво предпочишуесе здравлѣ, како тѣлесно, тако и душевно, кое е найдрагоцѣнне отъ свію другіи блага на овомъ свѣту. О човеку онда кажемо да е **тѣлесно здравъ**, кадъ све жиле и членовы отъ кои се тѣло нѣгово состои, способни су къ дѣланію; кадъ стомакъ ело и пиће сладко приима, и добро разтвара, и кадъ ноћный санъ тѣлу одморъ дае: А **душа** у човеку онда е здрава, кадъ е чистога разума, живогъ памятованія, и зрелогъ разсужденія, кадъ страстима ни е прилеплѣна, и совесть ни учему ни е обличена. Онда и старость оваковога човека, може се нарећи добра и блага.

Поредъ свега овога добра, ако тко у старости животъ свой съ тимъ іошть увеселявати може, то онъ види себе съ своима домаћина радо обкружена, види свою верну и любезну супругу, види добро воспитане сынове, кћеры, и унучадъ. (СЈЕН: 4)

Понекад није могуће издвојити обраћање само једном адресату, већ их је више, као на пример у некрологу Атанасија Влаховића, *Слово надгробное при случаи погребенія благопочтенороднаго господина Алексія Пекаревича* из 1810. године. Аутор се обраћа судбини, слушаоцима и Богу, а издвојени одломак је размишљање о овоземаљској смрти и вечном животу кроз добра и велика дела. Уколико она постоје, вечни живот је загарантован.

³⁶ Атанасије Влаховић је у то време био православни свештеник у Вашкуту (данашња јужна Мађарска).

Функције паралелизма су вишеструке. На почетку, у делу „Мы смо на подобіе плавателей морскихъ у широкой Океанъ свѣта упустилисе и удалили, и мыслимо, да никада до предѣла живота dospѣти нетъемо; а не пытамо еданъ другог, гди су родители, братья и сестре наше? Мы рѣдко и као мимоходъ пытамо еданъ другогъ, кое бы обаче често и со вниманіемъ пытати требовало; Гди су толикии предки и любезни праотцы наши ? а они су давно ветъ житейское временного свѣта преплывали море, и на пристанище вѣчности извелисе и изступили“, Влаховић прави паралелу између родитеља, браће и сестара, који су живи, још увек су ту са нама, а на које не обраћамо пажњу у оној мери колико би то требало, и са нашим прецима, којих више нема. Сврха употребљеног паралелизма је да подстакне читаоца за разматрање сопствених поступака и односа према ближњима и да га подстакне да буде бољи.

Следи већи низ синтаксичких паралелизама са функцијом да прегледно прикажу, кроз реторичка питања, судбину многих виђених културно-историјских личности – њих више нема, физички су мртви. Функција овог низа паралелизама није само у томе да прикаже да их више нема, већ да одложи финалну информацију и тим продуженим одлагањем припреми и сензибилише читаоца (о овом поступку смо већ писали, па нећемо детаљно овде) за њен пријем. Та важна информација је на самом крају, а и сама је структурирана понављањем синтаксичких модела: „Вы сте свѣтила церковная – звезды востока – свѣта учители! Нисте вы померли, нисте исчезли. Вы сте у вѣчность само преселилисе.“ Функција употребљених паралелизама у овој финалној поруци је да нагласи сваки њен део и да је ритмизује.

Поменимо и паралелизам *васъ пытам – васъ вопрошавамъ*. Овде је реч о понављању истог значења на српском и руском. Функција је да у обраћању адресату стимулише његову сарадњу да одговори, или макар да се самозапита.

Благій Боже! Мы смо на подобіе плавателей морскихъ у широкой Океанъ свѣта упустилисе и удалили, и мыслимо, да никада до предѣла живота dospѣти нетъемо; а не пытамо еданъ другог, гди су родители, братья и сестре наше? Мы рѣдко и као мимоходъ пытамо еданъ другогъ, кое бы обаче често и со вниманіемъ пытати требовало; Гди су толикии предки и любезни праотцы наши ? а они су давно ветъ житейское временного свѣта преплывали море, и на пристанище вѣчности извелисе и изступили.

Гди е садъ онай, отъ кога е свѣтъ трепетао Слышательіе возлюбленній! Гди е онай свѣта витезъ, кои е цѣлу Асію покоріо и завладао, Александръ великій, дика Грековъ? Гди е? нема, нема га выше. Ахъ! развѣяосе до данасъ и прахъ костію нѣговы! ни гроба му се негли не зна.

А гди намъ е Солонъ Аѣинскій, и Лвкуръ Спартановъ законодавецъ? ове две премудре главе, кое су цѣлымъ народомъ премудре и спасителн законе прописивале и давале, а и данасъ даю, гди су? Подклонилесе Слышательіе! **неминуемой смертной судьби;** Померли су давно, и отъ много тысящъ годинъ у чревамъ земнымъ леже.

А гди намъ е Васілій Великій Кесаріе у Каппадокіи Архіепіскопъ? и Григорій Нусскій достойный братъ нѣговъ? И гди е садъ онай, што злато изъ уста сыпа? – Гди е Златоустый Іоаннъ Патріархъ царя града? – Вы стѣны Патріарши Константинопольскія! Вы! кое сте Божественнымъ ученіемъ велики учителя ваши дичилесе и поносили, кажите ми – **васъ пытам – васъ вопрошавамъ** Гди су гробови велики душа овы? Гди су высокіи умови нивы! Гди су благородни дуси новы? Но что я пытамъ возлюбленній! поваплене стѣне? – Што трудимъ – Што моримъ боздушна, и далеко отстоящая существа? Оне су нѣме и глухе, нишъ ми отговорити знаду; срушилесусе оне давно надъ гробовы зиждителя свои! – **А мы знамо за безсмертне муже.** Знамо мы, и весма добро знамо за

васъ, о вы преблаженіи отцы! Вы сте свѣтила церковная – звезде востока – свѣта учителя!
Нисте вы померли, нисте исчезли. Вы сте у вѣчность само преселилисе. (АВАП: 11-13)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању *печалном собранију* – слушаоцима и читаоцима је:

- да у обраћању адресату стимулише његову сарадњу да прими информацију и себи одговори;
- да подстакне *печално собраније* на самоевалуацију и промене сопственог стила живота и понашања према ближој околини и широкој заједници;
- да подсети о неумитности смрти и њеној апсолутној и апсолутистичкој снази;
- да подсети *собраније* да иде се приближава старост, а до тада треба делати примерно јер ће, након што прође време, садашње генерације бити процењиване од стране будућих;
- да подвуче ауторову визију о здравој старости и ослика је конкретним ситуацијама, а све како би се *собраније* на то угледало;
- да подстакне на размишљање о овоземаљској смрти и вечном животу кроз добра и велика дела;
- да кроз честа реторичка питања прикаже ваљане примере понашања и чињења, са идејом да они постану *идеал* за *собраније*.

6.15. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању покојнику

Један део некролода често је посвећен и обраћању покојнику, било да му се поручује да нађе вечни мир, било да се и кроз обраћање алудира на његова добра дела и значајна животна постигнућа, те се тиме и слушаоци подсећају на њих. Тон је неретко патетичан и у овом случају, а синтаксички паралелизам редовна појава у оваквом обраћању.

Тако се покојнику Лазару Теодоровићу поручује да *вечно живи и наслађује се небеском славом*. Ту је и узвик *о*, као маркер патетичности, и троструко апострофирање покојника (придев са позитивно конотираном семантиком + именица): „*блаженна душо, рѣдкій Србине, дичный Лазаре!*“! Улога паралелизма у апострофирању је да истакне позитивне особине почившег.

Вѣчно живи и наслађуй се небесномъ славомъ међу светымъ ликовима славны предшественика твои, о блаженна душо, рѣдкій Србине, дичный Лазаре! (ЈПЛТ: 19)

По имену се назива и покојник у некрологу Григорија Јовчића, *Слово надгробное високоученому и благонадеждному юноши Николаю Петръ-Лукичу* из 1822. године. Ту је и узвик *о*, а и паралелизам. Функције употребљеног синтаксичког паралелизма су да прегледно прикаже позитивне квалификације покојника (красный и рѣдкій еданъ примѣре, огледало многимъ младићемъ, похвало юности), али и да нагласи да је покојник преминуо *рано* (рано премину, рано насъ остави, рано ти сунце живота заиде!). Ове три активности, прецизније глаголи који те активности означавају, имају синонимну семантику, сваким новим понављањем не казује се ништа ново што првом реализацијом (рано премину) није већ речено. Зато можемо да кажемо да је функција

оваквог поступка да нагласи то да покојника више нема и да је посебно истакне животну доба у коме је преминуо: био је млад, *рано*.

Трећа група паарлелизама, где се нижу питања (Куда се они твои труди обратише; сокровище оно душевно кудъ ти се деде, кому остави?) има функцију да нагласи њихове реторичке одговоре. Заједничка архисема је оно што одликује сваки од три реторичка одговора на ова питања: *непостојање* (места и особе који су остали иза покојника). Дакле, наглашава се да је иза покојника остала празнина.

О любезный намъ Николае, красный и рѣдкій еданъ примѣре, огледало многимъ младићемъ, похвало юности! за што нам рано премину, рано насъ остави, рано ти сунце живота заиде! Куда се они твои труди обратише; сокровище оно душевно кудъ ти се деде, кому остави? (ГНЈП: 4)

У некрологу посвећеном Алексију Пекаревићу Атанасије Влаховић обраћање покојнику почиње декларативом, говориним чином којим се најављује обраћање, а његовим изрицањем оно је већ започето: „Но обратимосе къ мертвецу нашему“. Обраћање је структурирано по типу синтаксичког паралелизма. Понављају се три реченична модела. У првом је функција паралелизма да се кроз *критику* покојника што је умро указује на дејство које његова смрт има на породицу и ближе:

– Како си брате! толь напрасно презрѣти могао све любимце твое?

– Како си толь жестокъ, толь немилостивъ вѣрной супруги твоей, како любезнымъ чадомъ штоимъ быо?

У другом случају се покојнику сугесише да *погледа* унесрећене ближе док тугују. Трећи пример из ове групе садржи упућивање на прва два, а све како би се поновила и нагласила порука.

– Посмотри несчастный родителю!

– Погледай чада твоя!

– Погледай ихъ!

Трећа група паралелизама садржи тражење благослова од покојника за чланове његове породице.

– Благослови ихъ!

– Благослови первенца твога!

– Благослови мезимицу твою!

– Опрости вѣрной супруги твоей!

Док прва група паралелизама кроз реторичка питања настоје да изазову самозапитаност покојника над исправношћу *одласка*, и тиме представљају посредну критику, друга и трећа група су директна подстицања на неко чињење, директиви који обилују понављањем императивне конструкције у *ти* форми.

Но обратимосе къ мертвецу нашему. [...] Како си брате! толь напрасно презрѣти могао све любимце твое? Како си толь жестокъ, толь немилостивъ вѣрной супруги твоей, како любезнымъ чадомъ штоимъ быо? Посмотри несчастный родителю! Погледай чада твоя! Погледай ихъ! благослови ихъ! благослови первенца твога! благослови мезимицу твою! опрости вѣрной супруги твоей! Но ты молчишь, ты си жестокосердъ! (АВАП: 13)

Видели смо да се у обраћању покојнику синтаксички паралелизам користи за апострофирање покојника и истицање његових вазда позитивних особина. И кад нису

покојникови поступци нису истакнути као најпозитивнији, кад се он због њих критикује, то је онда када се жели нагласити да је покојников највећи грех тај што је *отишао* и породицу, пријатеље и заједницу оставио саме. Тако да је и у том случају употреба паралелизма у сврху похвале, а не покуде. Паралелизмом се покојнику сугерише да погледа унесрећене ближње док тугују за њим, али и тражи од њега благослов за живе.

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању покојнику је:

- да се истакну позитивне особине почившег;
- да се нагласи то да покојника више нема;
- да се да информација везана за животно доба у коме је преминуо: и да које год то доба било, нагласи да је *отишао рано*;
- да се нагласи се да је иза покојника остала празнина;
- да се кроз *критику* покојника што је умро укаже на дејство које његова смрт има на породицу и ближње;
- да се покојнику сугерише да *погледа* унесрећене ближње док тугују;
- за тражење благослова од покојника за чланове његове породице и остатак *собранија*.

6.16. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање смрти

У некролозима је неизбежно опште место и обраћање смрти. Готово да нема некролога који га не садржи. Поред тога што се о апсолутној снази смрти може говорити и наративно, али и у обраћању другим адресатима, може се и једносмерно *разговарати* са смрти у директном монолошком обраћању. Комуникација са смрти у некролозима је посве необична и не прати очекивани след питање – одговор. Штавише, потпуно је реверзно: одговор (у виду нечије физичке смрти) увек иде хронолошки пре него што се питања (о) њој уопште поставе, и пре него што јој се ико обрати. То следи после одговора, који у овој комуникацији постаје повод за обраћање. Паралелизам, очекивано, има своје место и у овом виду обраћања.

Симеон Јосифовић своје обраћање почиње у патетичном тону, узвиком *о* и директним апострофирањем смрти која се квалификује као *немила и печална*. Синтаксички паралелизми употребљени су са функцијом истицања моћи и силовите снаге коју смрт поседује.

Прва група паралелизама истиче изглед представа како је смрт физички приказивана:

- безъ очію,
- безъ ушію,
- безъ сердца и утробе

Друга група је употзребљена са цињем да истакне широк обухват ентитета над којима смрт има моћ. Тако смрт:

- ни младенце не щади,
- ни юношество жали,
- ни въздыханія, ни плача съ молбомъ слуша,

- нити се Царска скиптра бои,
- ни Патріаршеске мутре,
- ни Владѣтелске круне.

Трећа група паралелизама служида истакне да је смрт једнака према свим људима, били они богати, сиромашни, млади или стари, „е ли се на нѣзинѣ путь приуготовіо, е ли у својей совѣсти миранѣ, е ли све послове докончао; е ли зачата дѣла совершіо“ и слично.

Тврдња „једнако она све коси“ смисаоно обухвата све претходно речено и уопштава конкретне примере деловања смрти, тако да можемо рећи да је она **епифонем**, а употребљена је са функцијом да подвуче и уопшти смисао порука које су претходно кроз синтаксички паралелизам конкретно приказане.

О немила, и печална смерте! Праведно су тебе древни подѣ видомѣ нечувственныхѣ костію челоуѣческихѣ, безѣ очію, безѣ ушію, безѣ сердца и утробе, держетѣ у руци косу изображавали; за то, што ни младенце не щадишь, ни юношество жалишь, ни въздыханія, ни плача съ молбомѣ слушаешь, нити се Царска скиптра боишь, ни Патріаршеске мутре, и Владѣтелске круне. Возлюбленіи! она не гледи, е ли кто богатѣ, или сиромашѣ, е ли младѣ или старѣ; е ли се на нѣзинѣ путь приуготовіо, е ли у својей совѣсти миранѣ, е ли све послове докончао; е ли зачата дѣла совершіо, **једнако она све коси**, что годѣ подѣ нѣзину косу дойде безѣ сожалѣнія. (ЈСЈФ: 4)

Као и Јосифовић у првом и Павловић у претходном примеру, смрти се, у патетичном тону, уз узвик *о*, на самом почетку, обраћа и Сава Грујић у некрологу посвећеном Јакову Грујићу 1813. године. И Грујић у свом обраћању користи низове састављене од више синтаксичких паралелизама.

Има, додуше и неких разлика. Док је код Јосифовића апострофирање директно, у вокативу, код Грујића је на самом почетку ламентирање индиректно, у генитиву. Четири пута се понавља модел узвик *о* + конгруентни атрибут + именица у генитиву:

- о Злоковарне смерти!
- о пакостногѣ створеня!
- о гордогѣ созданія!
- о неумилне звѣри!

Функција оваквог понављања је да се истакну сви облици појавности које смрт може да има. А функција генитивног ламентирања, уместо очекиваног вокативног апострофирања је да се, издалека, покаже страх и немоћ пред њеном силом.

Чини се да иницијални страх јењава, те је остатак паралелизама изграђен по моделу где се на самом почетку на смрт реферише директним упитивањем – *ты*. Функција тих паралелизама је, да у директном упитном обраћању и сучељавању са смрти, аутор прикаже списак свих њених лоших дела. Одговор се не очекује, он се зна, а питања су – реторичка. Паралелизмима се, дакле, подвлачи идеја о великој и апсолутној моћи коју смрт има, да истакне да тој моћи ништа није равно и да је она свему крај.

О Злоковарне смерти ! о пакостногѣ створеня! о гордогѣ созданія! о неумилне звѣри! Тысилисе усудила Іакова отети соученикомѣ? Тыси ли смѣла Гѣмназіумѣ нашѣ нарушити; Тысе ниси згрозила нѣга отѣ мене, друговѣ, любимичевѣ, и сродниковѣ отторгнути. Ты нѣга отѣ любезнѣйшихѣ Родителехѣ на смертну ихѣ жалость раставити ниси жалила? и устрашила? Ты Царемѣ Порфирѣ, и Скиптрѣ; Краѣмѣ Корону; княземѣ

вѣнецъ владѣнія; Мітрополітомъ, и Епископомъ мітре преиспращение съ главе снимати неплещишъ се. Ты Господара, и слугу еднако у гробъ терашъ; (СГЈГ: 16)

На смрт директно реферише, на сличан начин као и Сава Грујић, и Григорије Јовчић, у *Слову надгробноме високоученому и благонадеждному юноши Николаю Петръ-Лукичу, совершившему во Виеннѣ нѣмецкая права и получившему Діплому за Авдітора, но 18. Августа 1822.*

Ово обраћање садржи два модела паралелизма. Први представља понављање односне реченице у атрибутској функцији са обележјем *кой*, а функција употребљеног поступка је да се покојник прикаже као добар и да се његове позитивне особине јасно и прегледно структурирају и прикажу:

– „Кой є намъ, не само за себе, но и за многе друге рождень быо, и текъ живити почео!“

– „Кой є, као трудолюбива пчелица рачително по полю книжества прелетао, и сладкій онай сокъ мудрости, пищу словесне душе до юче собирао!“

– „Кой є се текъ съ добродѣтелию – као съ единымъ душе наше украшеніемъ – познао, и душевне силе свое развіо быо“

Почетак и крај обраћања садрже паралелно истицање истог податка да је смрт узела младог Николаја:

– ты намъ онога [...] похити

– ты намъ его похити

Функција овог поступка је да циклично затвори обраћање и уоквири га и скраја и испочетка. На тај начин се наглашава да покојника нема, а порука је визуелно и аудитивно уобличена и тиме пријемчивија за примаоца.

Ты намъ онога данасъ, изсредъ насъ и избояшій любезныхъ родителей похити, кой є намъ, не само за себе, но и за многе друге рождень быо, и текъ живити почео! Кой є, као трудолюбива пчелица рачително по полю книжества прелетао, и сладкій онай сокъ мудрости, пищу словесне душе до юче собирао! Кой є се текъ съ добродѣтелию – као съ единымъ душе наше украшеніемъ – познао, и душевне силе свое развіо быо, ты намъ его похити, све презре, его на землю поверже, и данасъ у мрачный гробъ шилѣшь! (ГНЈП: 2)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање смрти је:

- за истицања моћи и силовите снаге коју смрт поседује;
- за конципирање представа како би смрт била физичи приказана;
- да се истакне широк обухват ентитета над којима смрт има моћ;
- да се истакне да је смрт једнака према свим људима;
- да се прегледно прикажу сви облици појавности које смрт може да има;
- да се сликовито прикаже страх и немоћ људи пред њеном силом;
- да се покојник прикаже као добар и да се његове позитивне особине јасно и прегледно структурирају и прикажу, како би се нагласило да је и такав – смртан;
- за паралелно приказивање још нечије смрти како би се упоредиле из одређеног угла;
- да се нагласи да покојника нема.

6.17. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање гробу

Иако не тако често, у некролозима које смо анализирали, остварује се још један вид обраћања – обраћање гробу.

У некрологу Лазару Теодоровићу, Јован Павловић се обраћа *паралелно* и смрти и гробу-. На сличан начин као што је горе описано за случајеве када се неко у некролозима обраћа само смрти, и овде имамо директну апострофу у вокативу, узвик *ах* и наравно патетични тон.

Епаналепса *смрти, горка смрти* на почетку наглашава *горчину* смрти и утиче на постизање патетичности, а сличну улогу има и апаналепса *гробови, усамљени гробови*, само што се њоме наглашава и тишина и усамљеност гробља. Синтагме *горка смрти* и *усамљени гробови*, уз помоћ модификатора *горка* и *усамљени* спецификују значење јединица које им претходе, а које делимично понављају: *смрти*, односно *гробова*.

Епаналепса је још „у античкој реторици издвојена као стилско средство које доприноси да опетована реч (смрт и гроб), или реч коју она детерминише преузме на себе логички акценат, и тиме та реч постаје смисаоно најистакнутија и комуникативно најзначајнија (Ковачевић 2000: 325). Ако узмемо у обзир семантику опетованих речи из ових примера, не чуди зашто је аутор желео да реченични акценат буде на њима“

Након апострофирања поименично, гробљу се обраћа и поновљеним заменичким упућивањем: „вы, тиха, низка слагалишта покрывала разрушены душа, вы, таинства пуне гомилице!“

Ахъ смрти, горка смрти, немила царице живота тѣлеснога, ты не штедишь ни старо ни младо! (ЈПЛТ: 4)

Гробови, усамљени гробови! Вы, тиха, низка слагалишта покрывала разрушены душа, вы, таинства пуне гомилице! (ЈПЛТ: 4-5)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање гробу је:

- да се истакне празнина и тишина на гробу;
- да се укаже на тајанственост тог места;
- да се покаже да ту прбивају душе.

6.18. употреба синтаксичког паралелизма за обраћање судбини

Доста ређе од обраћања гробу је обраћање судбини. Аутор понекад има потребу да се, како би истако да покојника више нема, обрати баш судбини, јер верује да је она (делимично) заслужна за то.

Пример обраћања покојнику из некролога Григорија Јовчића смо већ анализирали у делу текста посвећеном томе. Оно што непосредно следни након обраћања покојнику је обраћање судбини. Оно има сличну форму као и оно које му претходи: узвик *о*, директна апострофа у вокативу, узвична интонација. Појам *судбо* у поновљеном призивању је семантички разложен и обојен: „печално жребје нашег живота“. Функција паралелизма, који има модел узвик *о* + вокатив има функцију да прикаже шта садржај појма *судбина* представља за аутора и претпостављени аудиторијум, и да тај садржај емоционално и доживљајно обоји (*печално*).

Но, то није једини паралелизам, а зато смо у истом примеру навели и део текста који представља обраћање покојнику. Видимо да су ова два обраћања међусобно слична, паралелна, а функција овог поступка је да ритмизује текст, учини га прегледним и да осигура међусобну кохезију између два обраћања.

О любезный намъ Николае, красный и рѣдкій еданъ примѣре, огледало многимъ младићемъ, похвало юности! за што нам рано премину, рано насъ остави, рано ти сунце живота заиде! Куда се они твои труди обратише; сокровище оно душевно кудъ ти се деде, кому остави? О судбо! о печално жребіе нашего живота! у каковомъ на овомъ свѣту неизвѣстію живимо! (ГНП: 4)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање судбини је:

- да сликовито прикаже шта садржај појма судбина представља за аутора собраније;

- да тај садржај емоционално и доживљајно обоји.

6.19. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање родитељима покојника

Доста ретко, али је ипак присутно и обраћање родитељима покојника. Овакав поступак, рекосмо, није чест, а разлог за то је тај што је за његово остваривање било потребно да се склопи неколико вантекстовних услова: да покојник има живе родитеље, и да, уколико је неко преминуо млад, његова породица буде одговарајућег социоекономског статуса и позиционираности у друштву да неко за њихово дете напише некролог.

Један од таквих некролога је и овај посвећен Неранжи Мазима Атанацковићу. У њему се у првој реченици одломка аутор (у име целог аудиторијума, а да није само у лично име видимо из наставка некролога и заменице *ми*) директно обраћа поименично Неранжином *злочастном* родитељу *Воину*, а затим се три пута на њега упућује заменицом *ты*. Функција употребљеног паралелизма (троструко опетовање, где свака реченица почиње са *ты*) је да се исказе величина родитељске патње за покојником.

Други паралелизам (на истлѣніе, на прах, на пепель) има функцију да истакне празнину која је родитељу остала након смрти младе покојнице.

Тако – тако *Воине, злощастный Родителю ея!* Тако естъ! ... **Ты** днесъ едино любезнѣйшее и дражайшее чадо твое отъ перваго брака свящаеши утробѣ матере всѣхъ, на истлѣніе, на прах, на пепель. – **Ты**, днесъ драгоцѣннѣйшій жизни твоея плодъ, во обяши бывый твоима *Родителяма* предаеши темному гробу на снѣденіе червовъ. – **Ты, ахъ!** днесъ сладчайшую дщерь твою губити, *мы же братія твоя*, добрыя наша сыновицы конечно лишаемся! (СНСМ: 8)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање родитељима покојника је:

- да исказе величина родитељске патње за покојником;

- да се истакне празнина која је родитељу остала након смрти детета.

6.20. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање духовним оцима и лекарима

Рекли смо да се за смрт покојника најчешће сматрају одговорним Бог и судбина. Понекад се, међутим, део кривице пребацује и на лекаре који су пацијента лечили, или на духовне оце који су се молили за њега. Такав је и следећи пример из некролога Уроша Максимовића, *Слово надгробно благонадеждномъ юноши Василю Стоячко*, из 1818. године.

Апострофирање прати модел као и у обраћањима другим адресатима: *узвик ах*, *вокативна форма*, *атрибут који квалификује адресата* и *узвична интонација*. Оба обраћања су међусобно паралелина, уколико посматрамо синтаксичка средства која су употребљена. Модел је:

узвик *ахъ* + атрибут + именица у вокативу + питање са негацијом које почиње са *зашт` га*:

– Ах! Духовни Отцы!

– Зашт` Га молитвама Вашима отъ Бога не измолисте, и ядной Матери не повратисте?

– Ахъ! Вы неверни Лекари!

– Зашт` га изъ кравы уста смрти не истргнусте, не отбранисте, не сачувасше?

Функција употребљеног паралелизма је да се постигне патетични тон, али и да се кривица *подједнако распореди* и на свештенике и на лекаре.

Но, у наставку обраћања аутор мења став, те кривце ослобађа. Са том функцијом је употребљен и следећи паралелизам који изгледа овако:

именски део предиката + помоћни глагол *јесам* субјекат + [део који није део паралелизма] + обраћање у вокативу:

– Срдечне су Ваше за нѣга молитве были, Отцы Духовни!

– Верна ѣ готовость Ваша, помотѣи му, совестни и вешти Лекари!

Паралелизам је осложњен хипербатоном, а његова улога је да се, кроз промењен ред речи у реченици, са убацивањем оних речи, којима ту по логичком следу место није, постигне семантичка фокализација најважнијих параметара: да су се свештеници молили *срдачно*, а да су му лекари помагали *верно, совестно и вешто*.

Ах! Духовни Отцы! Зашт` Га молитвама Вашима отъ Бога не измолисте, и ядной Матери не повратисте? **Ахъ! Вы неверни Лекари!** Зашт` га изъ кравы уста смрти не истргнусте, не отбранисте, не сачувасше? –

О алъ кудѣ ме жестина болѣ хотѣе да отведе?

Срдечне су Ваше за нѣга молитве были, Отцы Духовни! Верна ѣ готовость Ваша, помотѣи му, совестни и вешти Лекари! (УМВС: 7, 8)

Закључујемо. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање духовним оцима и лекарима није честа, али служи да се *собраније* упути у то како су изгледали последњи дани покојника, али и да се, под утицајем јаких емоција, део кривице свали и на њих, уз већ поменуто и широко заступљено *кривљење* судбине и Бога.

О УПОТРЕБИ ОБЛИКА *ВЕЛИМЪ* УЗ СИНТАКСИЧКИ ПАРАЛЕЛИЗАМ

Анализирајући употребу паралелизама у славеносрпским текстовима, уочили смо једну занимљиву појаву. Наиме, када смо говорили о употреби синтаксичког паралелизма у књижевно-уметничким текстовима, констатовали смо да је са удаљавањем од прве реченице која одређује модел за синтаксички паралелизам репетитивна доследност том моделу све мања, но тежња да се он оствари ипак је евидентна све док се обриси паралелизма називају. Број истих синтаксичких функција и структура које се понављају опада са бројем понављања, то јест, квалитет синтаксичке паралелности опада са порастом репетиција. Оваква ситуација је доста ређа у расправљачким текстовима, где је доследност у репетицијама највећа, али је ипак и у њима понекад евидентна и присутна.

Чини се да су овога свесни и аутори самих текстова. Зато онда, када им је баш стало да синтаксички паралелизам остваре до краја преношења неке поруке, они пре последњег поновка, убаце глагол *велимъ*, увек баш у том облику. На овај начин појачавају читаочеву, али и своју пажњу. Читаочеву – да испрати постојање паралелизма до краја, а своју – да успешно и доследно спроведу обликовање текста у складу са иницијалним моделом који су задали, а који одређује паралелизам у поруци. Овај поступак је најзаступљенији у некролозима, и у расправљачким текстовима. Подсетимо се само примера из Хацићевог *Утука*, у коме он десет пута понавља исти модел односне реченице у којима квалификује Вука Караџића на одређени начин, тако да дискредитује његове ставове, а да то изгледа максимално јасно, прегледно и прецизно. Након девет понављања, он десето најављује управо са *велимъ*.

Слична је ситуација и са употребом овог глагола у некролозима. Функција оваквог поступка има више, а ми ћемо их прегледно изложити:

- поред већ поменуте да се осигура доследност у паралелизацији,
- да се аутор врати доследности у оном моменту када примети да је она почела да се нарушава, а паралелизам почео да постаје непотпун и непрецизан,
- да се повећа дотад већ помало опала ауторова пажња,
- да се повећа дотад већ помало опала читаочева пажња,
- да се учврсти кохезија са централном смисаоном нити,
- да се се повеже са првом реализацијом паралелизма, односно делом текста који представља модел ра паралелне репетиције
- да се наглашено најави финална репетиција у којој се понекад сумира садржај свих претходних, а уколико се не сумира, онда се она сматра важном или важнијом од пертходних. У том случају би *велимъ* имало исто значење као *дакле*, али нисмо приметили употребу других синонима, нити других речи осим *велимъ* у оваквој позицији.

Ево примера из различитих некролога више аутора, који илуструју ову појаву:

Слабе и кратке очи наше две на Човеку виде стране. О! алъ кам' сретъа, да обадве свагда, непрестано и заѣдно видѣамо, гледамо и сматрамо! Да Ћ у место немогъ гроба овогъ садъ предъ нама Сынъ света ового у порфѣру и вуссонъ обучень; да Ћ Човекъ, когъ умилно лице, природно образа руменило о тврдомъ и сладкомъ здравлю сведочи; да Ћ Мужъ, изъ когъ бы уста высока ясногъ ума нѣговогъ заключенія извирала; да Ћ Сынъ света, кой бы сильный прстъ свой на ѣстество пружіо, сунцу и звездама путове напредъ

казывао; да Ћ, **велимъ**, у место немогъ гроба овогъ такав сретѣе временне Любимацъ и Напрсникъ: онда бы се суетна гордость наша пробудила; онда бы и умъ и воображения сила и мечтанія способность у Ћдно се сложила, за составити роскошну проповедь (УМВС: 3, 4)

Иди убо душе блаженный, иди, и вселисе къ праотцемъ, твоимъ у ону вѣчность, у новый живошъ! Иди, и прими достойное теби, отъ всемилостива Отца, и Господина, у коего си винограду вѣрно, и трудолюбно дѣлао, награждение; но ахъ! благодать нѣгова, едва ми и до деветога, часа дѣлати дозволи ! Иди **велимъ**, и наслаждавайсе вѣчна покоя, вѣчие радости съ праотцы твои! (ГНП: 6)

Када я по могуществу малолѣтнѣго, и недостаточнѣго Искуства моего; када по слабости душевныхъ моихъ силахъ съ дубльшимъ вниманіемъ разсуждавамъ Златне ове, и аки сакривенне нѣке Божіе Тайне откривающе Славнѣго Сенеке речи. Када (**велимъ**) по високомъ воздуху орліи ма крилами летящу, и тонкость ума, глубинуже мечтанія потребующе нѣгову смыслъ (Сентенцію) разсматраваюћи примѣчавамъ; (СНП: 1, 2)

Срдцу човечіемъ не пада тако тежко, кадъ му милый рукосадъ неће по желыи да напредуе, него таки у постанку, покрай све неге, болуе, и после мало дана са свимъ увене и осушисе – не пада, **велимъ**, срдцу човека **то** тако тежко, као што му се онда душа у тугу и жалость погрузи, кадъ беданъ дочекати и сузныма очима гледати мора, како предрагомъ рукосаду свомъ, даноноћнымъ старанѣмъ до совершенѣго узраста и дотле доведеномъ, да є већ и плодъ понео, и овай му рудити започео, пакостный црвь управ у тай ма корень и жиле подгрызе, рукосадъ клоне, увене, и заедно съ руменымъ плодомъ умре, пропадне, не давшій свету обећане сласти. (ПАУМ: 1)

Како да намъ не потеку грозне сузе жалости надъ драгоцѣннымъ тѣнію предлежетьегъ выпреннѣго Покойника нашегъ, Мужа, заслугами различнѣйшими дивно просіявша, Мужа, кой намъ овдѣ као вѣрный супругъ, ондѣ као нѣжнолюбящій родитель, овдѣ као праведный державникъ, тамо као радо послушный Сынъ и подчинѣнный, у свакой струки као строгій исполнитель добродѣтели, као богатый дарами и вѣжествами почитатель Муза, неутрудимый дѣлатель, праведный Судія, проницательный Заповѣдникъ, обще искушенный челоуколюбацъ примѣрно представляшесє ; како, **велимъ**, да намъ не потеку праведно вреле сузе туге и печали надъ црнымъ сандукомъ овымъ? (ЖТС: 1)

6.21. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у некролозима

Из претходног текста, где смо анализирали употребу синтаксичког паралелизма у некролозима, приметили смо да је он често ослоужен другим стилским поступцима, а све како би функцију са којом је употребљен у конкретним примерима обављао што сврсисходније. Уз сваки од примера смо нагласили који су то поступци и на који начин саделују са паралелизмом, тако да у овом делу нећемо то понављати, већ ћемо их прегледно најбројати:

- анафора;
- епифора;
- епанафора;

- мезофора;
- катафора;
- дистрибуција;
- регресија;
- пример;
- епизеукса;
- епаналепса;
- амплификација;
- ентимем;
- епифонем;
- анастрофа;
- хипербатон;
- хијазам;
- реторичко питање;
- апострофа;
- градација;
- контраст;
- метафора;
- поређење.

Најчешће су фигуре понављања, међу њима по фреквенцији употребе предњачи анафора која уводи сукцесивни низ реченица које ће имати паралелну синтаксичку структуру. Паралелизам је често део и фигура дистрибуције и регресије, а неретко се користи и у навођењу примера за неку појаву. За разлику од књижевно-уметничких, расправљачких и дескриптивно-прагматичких текстова где су они најзаступљенији, чини се да у некролозима употреба ентимема и епифонема, било да је паралелизам део њих, било да је део текста који представља аргументацију за ентимеме и епифонеме, није честа.

Оно што је од набројаних поступака често, а што не спада у фигуре понављања су свакако реторичка питања. Паралелизам је редовно њихов део, то јест низ од неколико узастопних реторичких питања има исту синтаксичку структуру, а функција реторичких питања је најчешће да подстакне читаоца да се самоевалуира и промени. Поред реторичких питања, од фигура које су честе, а које не спадају у фигуре понављања, издвојили бисмо апострофу. Она је честа у свим видовима обраћања, а скоро редовно је прате и узвици, *ах* и *ох* најчешће, као и патетични тон поруке која следи.

6.22. *Summa summarum* употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским некролозима

Синтаксички паралелизам у некролозима може се понекад преплитати са семантичким, али не мора увек; другим речима, ова два паралелизма могу постојати независно један од другог. Насупрот томе, деиктички паралелизам редовно је део или семантичког или синтаксичког.

Анализа је показала да постоји двадесет категорија употребе синтаксичког паралелизма у некролозима, а у оквиру сваке од њих он има посебне функције, које се некада могу преклапати међу категоријама.

1. Употреба синтаксичког паралелизма у постизању патетичног тона

Синтаксички паралелизам у комбинацији са другим средствима, а најчешће су то узвици *ах* и *о*, друга понављања, апострофирање и узвична интонација, помаже у успостављању патетичног тона.

Такође, подвлачи и наглашава овакав тон када је он другим средствима већ успостављен и појачава патетичност у некрологу, помаже да дејство садржаја поруке на емоције аудиторијума буде јаче, помаже и да дејство на разум примаоца поруке буде учинковитије, а самим тим да се они подстакну на мишљење или делање по жељеном моделу.

2. Употреба синтаксичког паралелизма за величање покојника и прецизирање његових достигнућа и постигнућа током живота

- да извести аудиторијум о томе ко је био покојник;
- да скицира како је „покојникъ нашъ живио“;
- да детаљно прецизира све репрезентативне покојникове активности у току „дјелатногъ живота свогъ“;
- да те активности представи као изузетно важне, чак и круцијане за породицу и заједницу, неретко и за благостање „целогъ сербскогъ рода“;
- да покојника представи оствареног паралелно на свим животним пољима, пре свега породичном, друштвеном и пословном;
- да прикаже са ким је све покојник за живота био у контакту и од кога је учио, са ким је заједно радио, а све у циљу како би и његово знање и активности добили на значају и опсежности;
- у представљању породице из које потиче покојник, као маркер друштвеног стајежа;
- да, уколико је покојник умро веома млад, или није учинио много репрезентативних дела, прикаже потенцијале које је поседовао и шта би све остварио да није умро;
- да нагласи да је покојник био безгрешан и исправан у свим аспектима постојања;
- да контрастира покојников живот некој другој појави или метафори како би он изгледао испуњеније и значајније.

3. Употреба синтаксичког паралелизма за испраћање покојника на *пут*

- да се у патетичном тону фокусира испраћање покојника *на онај свет*;
- да се искаже веровање да је успешно стигао у вечност.

4. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одласка преминулог

- да се објективно подвуче чињеница да је покојник *престао да постоји* и да одлази са овог света;

- да се детаљно прикажу размере губитка родитеља, пријатеља, познаника и заједнице;
- да се прикажу последице тог опсежног губитка.

5. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање одсуства преминулог

- да се стави у фокус одсуство покојника са овог света, *немање* покојника на овом свету. нагласак је на *субјективном* и *емоционалном*, на ономе што остане породици, пријатељима и друштву након одласка преминулог, а не на самом процесу одласка, као што је то у претходном случају;
- да *одсуство* покојниково буде означено као свепрожимајуће;

6. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање величине и размере губитка који трпи породица, пријатељи и заједница због смрти покојника

- да се прикаже величина губитка, конкретно и у којим све аспектима, који доживљавају ближњи и заједница кад неко умре;
- да се паралелизује ко губи и шта губи након покојникове смрти;
- да се *печално* и *почитаемо* *собраније* увери и убеди да су подаци о величини губитка подаци пренети тачно, исправно и истинито;
- да се ти подаци о величини губитка заиста пренесу тачно, исправно, истинито и изузетно прецизно и прегледно.

7. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање и верно представљање размере патње и туговања

- да прегледно прикаже начин на који покојникова смрт утиче (на које све особе и на које домене њихових емоција);
- да прикаже ко, како и колико жали покојника;
- да наизглед објективно пренесе субјективну компоненту патње и туговања;
- да по потреби појача утисак о нечијој патњи и жаљењу за покојником, да појача приказану тугу. у овом случају употреба паралелизма је у постизању патетичности са жељом да се туговање представи интензивнијим, толико да и сам читалац некролога који не познаје покојника жали за њим;
- да помогне да се пренесе и оживе тужна атмосфера због губитка.

8. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање (не)могућности да се пронађе утеха и представљање жаљења као оправданог и очекиваног процеса

- да се нагласи непостојање места где би ближњи могли да нађу помоћ и правду поводом губитка;
- да се укаже да не постоји начин да се губитак умањи, а самим тим да је једино што преостаје – жаљење;
- да се даље охрабри аудиторијум на жаљење и туговање;
- да се прикажу модели жаљења важних културно-историјских личности из прошлости (да се прикажу подаци о томе *ко је све плакао и жалио* кроз историју) и да се тиме оправдају ови процеси у случају покојника коме је дати некролог посвећен, околине по моделу „ако су могли они да жале, можемо и ми“;

- да се величањем неке друге особе из покојникове околине, на пример сестре, она представи као извор утехе за ближње;
- да се паралелно пореда два случаја жаљења (неког другог покојника и *овог*) и туге и градирају се, а све са циљем да актуелно жаљење буде приказано као оправдано и очекивано, али веће и опсежније.

9. Употреба синтаксичког паралелизма за прихватање смрти и констатовање да је све смртно

- да констатује експлицитно да је све смртно („све е смрти подложено“, „све е смрт уничтожила“, „то и насъ чека, раніе или поздніе све на едно изилази, поживе, и умре.“, „подъ земљомъ сви почиваю!“);
- да илустрацијом туђег живота – и смрти, помогне да се смрт покојника, коме је некролог посвећен, лакше прихвати („умрлису, и гробомъ животъ премѣнули“). За ову намену се бирају виђени и значајни људи („велики и светы мужевы“) из културе, историје, друштва, књижевности и религије (да се види „какове е лѣпоте смртъ уничтожила“).

10. Употреба синтаксичког паралелизма за негирање смрти

- да се паралелно прикаже и међусобно контрастира телесна смрт и будући вечни живот у који покојник управо прелази;
- да се подвуче чињеница да је покојник *духовно жив*.

11. Употреба синтаксичког паралелизма за дочаравање и верно приказивање снаге смрти

- за сликовито, неретко и метафорично, приказивање и наглашавање снаге коју смрт има;
- да се нагласи да је та снага апсолутна и доминантна над свима и да побеђује свакога и све;
- да се нагласи да је смрт једнака према свима и да не прави уступке и изузетке у свом деловању;
- за интензификацију осећања која њена појава изазива код живих;
- да се нагласи да смрт нема ниједну позитивну особину, само негативне;
- за прецизан и прегледан обухват ентитета које смрт носи.

12. Употреба синтаксичког паралелизма за структурализацију и стилизацију моралних поука и практичних порука за читаоце

- у ритмизацији поуке или поруке, а тиме у омогућавању њеног лакшег усвајања;
- у наглашавању неке идеје или смисла;
- у одржавању кохезије поруке или поуке са основном смисаоном нити текста чији је интегрални део;
- да саветовање учини јасним и прегледним;
- да јако фокусира поруку или поуку у односу на остатак текста;
- да подстакне читаоца на размишљање о сопственим поступцима и да постане бољи.

13. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању Богу

- у структурирању молитви да помогне, заштити и опрости;
- да истакне садржај молитве и да га учини видљивијим слушаоцима, читаоцима и Богу;
- да се бог *обавести* да су аутор и читаоци свесни његове свемоћи;
- да се обликује порука да је Божја воља свемогућа и да не прати нужно природни след и редослед умирања по старости, већ се живи и умире онда у складу са оним што налаже Божја *свјата воља*.

14. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању печалном скупштини - слушаоцима и читаоцима

- да у обраћању адресату стимулише његову сарадњу да прими информацију и себи одговори;
- да подстакне *печално скупштини* на самоевалуацију и промене сопственог стила живота и понашања према ближој околини и широкој заједници;
- да подсети о неумитности смрти и њеној апсолутној и апсолутистичкој снази;
- да подсети *скупштини* да иде се приближава старост, а до тада треба делати примерно јер ће, након што прође време, садашње генерације бити процењиване од стране будућих;
- да подвуче ауторову визију о здравој старости и ослика је конкретним ситуацијама, а све како би се *скупштини* на то угледало;
- да подстакне на размишљање о овоземаљској смрти и вечном животу кроз добра и велика дела;
- да кроз честа реторичка питања прикаже ваљане примере понашања и чињења, са идејом да они постану *идеал* за *скупштини*.

15. Употреба синтаксичког паралелизма у обраћању покојнику

- да се истакну позитивне особине почившег,
- да се нагласи то да покојника више нема,
- да се да информација везана за животну добру у коме је преминуо: и да које год то добра било, нагласи да је отишао *рано*,
- да се нагласи се да је иза покојника остала празнина,
- да се кроз *критику* покојника што је умро укаже на дејство које његова смрт има на породицу и ближње,
- да се покојнику сугесише да *погледа* унесређене ближње док тугују,
- за тражење благослова од покојника за чланове његове породице и остатак *скупштине*.

16. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање смрти

- за истицања моћи и силовите снаге коју смрт поседује;
- за конципирање представа како би смрт била физички приказана;
- да се истакне широк обухват ентитета над којима смрт има моћ;
- да се истакне да је смрт једнака према свим људима;
- да се прегледно прикажу сви облици појавности које смрт може да има;
- да се сликовито прикаже страх и немоћ људи пред њеном силом;

- да се покојник прикаже као добар и да се његове позитивне особине јасно и прегледно структурирају и прикажу, како би се нагласило да је и такав – смртан;
- за паралелно приказивање још нечије смрти како би се упоредиле из одређеног угла;
- да се нагласи да покојника нема.

17. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање гробу

- да се истакне празнина и тишина на гробу;
- да се укаже на тајанственост тог места;
- да се покаже да ту прбивају душе.

18. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање судбини

- да сликовито прикаже шта садржај појма судбина представља за аутора собраније;
- да тај садржај емоционално и доживљајно обоји.

19. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање родитељима покојника

- да се искаже величина родитељске патње за покојником;
- да се истакне празнина која је родитељу остала након смрти детета.

20. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање духовним оцима и лекарима

Ова употреба паралелизма није честа, али служи да се *собраније* упути у то како су изгледали последњи дани покојника, али и да се, под утицајем јаких емоција, део кривице свали и на њих, уз већ поменуто и широко заступљено *кривљење* судбине и Бога.

Посебну пажњу посветили смо употреби *првог лица једнине презента глагола велимъ који је чест пратилац синтаксичког паралелизма*. Издвојили смо пет примера овакве употребе у некролозима различитих аутора. Приметили смо да се он често користи у позицији пред последњу репетицију. Овакав поступак има више улога, а ми смо издвојили као најважнију да се осигура осигура доследност у паралелизацији. Поред тога, овакав поступак помаже аутору да се врати доследности у оном моменту када примети да је она почела да се нарушава, а паралелизам почео да постаје непотпун и непрецизан; служи да се повећа дотад већ помало опала ауторова или читаочева пажња, као и да се учврсти кохезија са централном смисаоном нити. Издвојили смо и функцију *велимъ* у повезивању задње репетиције са првом реализацијом паралелизма, односно делом текста који представља модел за паралелна понављања. Такође, функција *велимъ* је и да се наглашено најави финална репетиција у којој се понекад сумира садржај свих претходних, а уколико се не сумира, онда се она сматра важном или важнијом од пертходних.

Оно што је заједничко за употребу синтаксичког паралелизма у свим издвојеним категоријама јесте његова функција у обезбеђивању текстуалне кохезије и одржавања везе са централном смисаоном нити. Такође, паралелизам служи ритмизацији поруке, и чињењу те поруке прегледном, јасном и лако усвојивом. Паралелизам помаже да

садржај буде представљен сликовито, а да порука која се жели послати изгледа истинито, толико да не оставља место за сумњу у ту истинитост. Незаобилазна је улога и у подстицању читалаца или слушаца да мисле или чине нешто на начин како аутор сматра да је потребно и пожељно, а такође и друштвено прихватљиво.

Такође, синтаксички паралелизам се користи да одложи тренутак када ће се саопштити кључна информација. Тиме је читалац све време у њеном ишчекивању, припремљен је за њу, максимално сензибилисан и нестрпљив да је сазна, а онда када се то деси, ефекат те информације је много пробитачнији неголи да је саопштена *in medias res* и без посезања за претходећом паралелизацијом и понављањем.

За разлику од дескриптивно-прагматичких текстова, где је ово *деловање на читаоца подстицањем* најзаступљеније, у некролозима је оно крајње посредно и одвија се ретко преко директних императивних директива, а много чешће посредством реторичких питања где се адресат подстиче да се самоевалуира, при чему му се асертивним тврђењима, која често прате реторичка питања, *само* представљају модели исправног понашања и мишљења са идејом да ће сам себе да подстакне на промену у делању и мњењу.

Ако смо за књижевно-уметничке текстове рекли да је употреба паралелизма доминантна у описивању природе, то за некрологе не можемо ни приближно рећи. Описи природе свакако постоје, додуше ретко, али су они готово искључиво у функцији прављења контраста са емоционалним стањем у коме се *почитаемо сбираније* налази (лепа и светла природа, најчешће опис зоре, супротстављен је тами и туробности у душама оних који *жале*).

Ово су заједничке црте употребе паралелизма које одликују и остале жанрове, а у некролозима се уочавају у мањој или већој мери. Оно што употребу паралелизма у некролозима издваја у односу на његову употребу у тим другим жанровима је *успостављање и/или појачавање емоционалног тона у поруци, који је најчешће пренаглашен, патетичан*.

Већ смо поменули, али морамо на овом месту да подвучемо – *од свих славеносрпских текстова у које смо имали увид, некролози су убедљиво најзасићенији синтаксичким паралелизмом*. У њима га има више него у расправљачким, дескриптивно-прагматичким и књижевноуметничким текстовима, који и сами имају доста репрезентативних примера употребе, а неупоредиво више него у осталим анализираним текстовима, те због тога овде не поредимо паралелизам у некролозима са паралелизмом у тим другим типовима текстова. Нема некролога са којим смо дошли у додир, а да не садржи бар неколико примера употребе паралелизма из описаних категорија. Најчешће се у свим некролозима користи за различите видове величања покојника и у оним деловима где се говори о снази смрти, било да се она директно апострофира, било да јој се јада, било да се издваја и приказује кога је све смрт *покосила*, па се на тај начин помаже ближњима да лакше преброде губитак најмилијег, било да се узмиче пред њеном апсолутном снагом. Не смемо заборавити ни делове где се паралелизам користи у обраћању Богу, јер се, судећи по колективном некролошком знању, за смрт покојника криве – Бог и судбина, а функција синтаксичког паралелизма је да на то нарочито укаже.

VII. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ НОВИНСКИМ ЖАНРОВИМА

Синтаксички паралелизам у новинским жанровима, због ограниченог простора који сваки текст може да заузме, као и због потребе да текстови буду сажети и језгровити, није превише честа појава у новинским жанровима из нашег корпуса.

Кад до његове употребе и дође, он је, у већини употребних категорија, структурно недоследан³⁷, а симетричност реченице нарушена и само у обрисима присутна. Анализирали смо доступне бројеве *Сербскія повседневнія новинны* и *Славно-сербскія вѣдомости*, прегледали и *Новине сербских* и *Новина србских*.

Управо због чињенице да је синтаксички паралелизам (не и тематски, али он није у фокусу нашег истраживања) у различитим врстама информативних новинских жанрова права реткост – синтаксички паралелизам је, понављамо, пре синтаксичко-стилски казационализам у новинама током целог славеносрпског периода (и касније), него средство које аутори користе са устаљеном сврхом и намером – сматрамо да нема потребе у презентацији резултата издвајати ове врсте као посебне (вести, извештаји и слично), јер није могуће извршити њихово релевантно поређење према критеријуму употребе синтаксичког паралелизма. Са друге стране, нисмо могли ни да изоставимо ове резултате из презентовања јер би анализа била непотпуна. Зато, дајемо обједињен приказ употребе паралелизама у информативним новинским текстовима.

Модели обликовања, структурног и стилског, у новинским текстовима у српским новинама успостављени су захваљујући браћи Публију и Георгију Маркидесу Пуљу, који су били иницијатори појаве *Сербскија (повседневнија) новини* (Беч, 14. марта 1791. прво издање), Стефану Новаковићу који је издавао *Славно-сербскија вједомости* (Беч, августа 1792. године прво издање) и Димитрију Давидовићу и Димитрију Фрушићу, касније и Петру Матићу, који су уз подршку Јернеја Копитара радили на *Новинама сербским из царствујушчега града Виене* (Беч, 1. августа 1813. прво издање). У почетку су текстови писани по узору на стране новине, са вестима из Европе и целог света, неретко и са дословним преношењем преведеног садржаја, уз појаву оригиналних текстова који су се тицали догађаја у Аустроугарској и Србији. Несумњиво је да је светска, пре свега европска публицистика, управо преко овог преношења садржаја, пре свега вести и извештаја, утицала сопственим моделима на настанак и касније обликовање модела у славеносрпској публицистици.

Ти модели обухватају и употребу синтаксичког паралелизма. Наиме, у текстовима где се преноси садржај страних новина, синтаксичког паралелизма – нема. Зато не чуди ни што га нема (или га има спорадично) ни у текстовима који се тичу информација о догађајима и појавама у Србији и Аустроугарској. Спорадична

³⁷ Само је једна шира категорија употребе у којој је синтаксички паралелизам у новинским жанровима потпуно доследан (за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија, из које се могу издвојити две поткатегорије, или чак и самосталне категорије: за приказивање расподеле неког бројног стања или бројног износа и за приказивање и за представљање садржаја скупа присутних на неком догађају) и о њима ћемо посебно говорити.

употреба је пре свега последица утицаја других славеносрпских жанрова којима су први аутори новинских текстова, као учени људи свакако били изложени.

У почетку је велики део текстова у новинама представљао препричан садржај дневних листова из целог света, по којима текстови и носе наслове (Полска, Африка, Енглеска, Островъ Хаити...), тако да је осуство паралелизма могуће и као, рекли смо већ, последица преношења модела писања из тих страних извора.

У дневним новинама (можемо рећи и недељним јер се динамика излажења неретко мењала због недостатка средстава, па су некад излазиле једном седмично) у почетку су доминантни жанрови били *фактографски*, а од текстова који њима припадају највише је било вести, проширених вести и извештаја. Тек касније уочавамо појаву *белетристичких* (са есејима и фељтонима, као најзначајнијим текстовима) и *аналитичких* жанрова (са чланцима, хроникама итд.). Ове термине примењујемо на текстове из области на славеносрпског новинарства само условно, јер тадашњи новински текстови, на самом почетку успостављања темеља и правила, нису били као данашњи и нису имали јасно издиференциране све карактеристике које би их сврстале у одређени жанр, ако жанрове посматрамо по данашњим параметрима. Те карактеристике се препознају у обрисима и значајно преклапају. То је још један од разлога што све текстове збирно анализирамо

У славеносрпским новинским жанровима, међу којима је највише оних из категорије информативних, уочили смо десет категорија употребе синтаксичког паралелизма:

1. у величању владара,
2. за приказивање расподеле неког бројног стања или бројног износа,
3. за представљање садржаја скупа присутних на неком догађају,
4. за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија,
5. у преношењу садржаја закона, прогласа, указа и других правних аката,
6. у празничним поздравима и лепим жељама уредништва читаоцима,
7. у описивању,
8. за приказивање неког следа догађаја,
9. у преношењу туђих речи,
10. за заокруживање текста.

7.1. Употреба синтаксичког паралелизма у величању владара

Овако почиње свака реченица у извештају у *Сербскія повседневнія новинны* из 14. марта 1792. године у коме се говори о значајном говору *Императорскаго Величества* Гдна *Леополда Второго* пред народом. Поред података о току догађаја и садржају говора, дају се и проширене информације о кључном учеснику догађаја, владару, а та прилика се користи да се он велича. Овако изгледају почеци четири сукцесивна пасуса:

Оучредишь Онъ идозволишь намъ дворною Іллирической [...]

Определишь Онъ Монаршескою своею Властію о нашего рода,

Оставиць онѣ еше иради будуцаго времени въ недрахъ Монаршескаго своего Милосердіа разніа своа о теческіа Милости ѿ Награжденія [...]

Дойзволилѣ онѣ **наконецъ** напредставленіе, и прошеніе нѣкоихъ трудолюбивыхъ общества Віеннскаго (СПН14392: 2, 3)

Иако је типична одлика славеносрпске реченице позиција предиката на самом крају, или евентуално у средини, аутор текста га овде премешта у иницијалну позицију, и то не само на почетак реченице, него и на почетак сваког пасуса. Тиме су ови предикати учињени двоструко видљивијим, а њихова семантика је стављена у апсолутни фокус. Оваквој **позиционој фокализацији** доприноси и **звучна**. Наиме, облици *оучредилѣ, дозволилѣ, определилѣ, оставилѣ, дойзволилѣ* представљају пример понављања речи са истим граматичким наставком и припадају истој морфосинтаксичкој категорији – **хомеоптотон**. Поменимо и **сематичку фокализацију**: заједничка, петорструко репродукована сема свих поновљених облика глагола односи се на прошлу обављену и завршену радњу.

На тај начин величање владара употребом синантичког паралелизма, који је у основе ове три фокализације, у истицању активности које је владар *већ успешно урадио и завршио* за свој народ.

Осим почетка реченица, њихов остатак није „паралелан“. Оно што се понавља је **мезофорска** употреба личне заменице *онѣ* у функцији субјекта, у постпозицији у односу на предикат. Ово је такође важно, јер ова мезофора, у комбинацији са синтаксичким паралелизмом, који јој претходи, помаже да се истакне да постоји *апсолутно један и јединствени* вршилац свих пет *успешно реализованих и у прошлости већ завршених и обављених* радњи, а тиме се моћ и могућност тог посредно такође стављају у фокус.

Иако остатци реченица након мезофорских понављања нису више синтаксички паралелни, ови иницијални синтаксички паралелизми, управо у садејству са мезофорама, чине и остатак реченице истакнутим јер се читалац, коме су саопштени садржаји радњи, односно предикати, и наглашено ко је вршилац радње, сада пита о резултатима тих радњи, и активно тражи одговоре у *непаралелним* деловима реченица.

Поменимо и то да све наведене реченице одликује и **тематски паралелизам** (тема је *владар*), а да га синтаксички ставља у први план.

Лексема **наконецъ** у четвртој реченици је кохезивни елеменат који подвлачи паралелизам и држи везу са централним смислом и намером аутора (да велича). Употребљен је и како би истакао последњу репетицију. Његова *позициона* употреба има сличности са употребом облика *велим* у другим жанровима (некролозима, на пример), али је сличност само са становишта позиције и жеље да се истакне оно што следи. Нема функцију у одржавању репетитивне доследности, јер синтаксичког паралелизма у позицији иза мезофоре нема ни у реченицама које претходе овој која садржи облик *наконецъ*, а нема ни у њој самој иза мезофоре и *наконецъ*. Такође, нема још једног битног елемента: *велимѣ* је лични гласоски облик, његовом употребом се убацује *лични глас аутора*, а *наконецъ* то није. Ово не чуди, јер је одлика оваквог текста, а сврстали смо га у претечу данашњих извештаја, управо – објективност, а ту места за лично оглашавање аутора нема.

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за величање владара

- да његове активности учини видљивим и прегледним,
- да истакне да је он један једини вршилац мноштва радњи које су у корист народа,
- да нагласи да су те радње извршене успешно и у прошлости, а да су сада народу доступни резултати,
- да учврсти тематски паралелизам (тема је наравно *владар*) у тексту и да га елонгира новим понављањима.

7.2. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање расподеле неког бројног стања или бројног износа

Више пута смо нагласили да је синтаксички паралелизам у прегледаним новинама редак. Једини садржај где је чест тиче се прецизног приказивања тачне бројчане расподеле паралелно егзистирајућих ентитета, или тачног новчаног износа који су различити људи дали за исту сврху.

То илуструје и следећи исечак из *Новина србских : съ дозволенѣмъ Правительства* од 19. децембра 1842. године. Синтаксички паралелизам је искоришћен за прецизно и пергледно навођење тачних износа (колико гроша и колико пара) које су дали становници наведених *школскій община Среза Сврљичкогъ Окружја Гургусовачкогъ у главный Фондъ школскій*.

Такође, на самом почетку исечка сазнајемо да је овакво навођење било и „у прошломъ числу Новина“, само што се тада односило на школске општине *Среза Тимочко Заглавскогъ, Окруж. Гургусовачкогъ*, што је потврђено увидом у претходни број. Употреба паралелизма је и тамо са потпуно истом функцијом као и овде: да приказивање различитих новчаних износа које су различити људи уплатили у исту сврху учини јасним, прецизним и прегледним.

Синтаксичких паралелизама у овом примеру има два и оба су у свакој репетицији, од прве до последње, изузетно прецизни и доследни у структури, а модели су:

1. назив школске општине + тачан износ у грошевима + тачан износ у парама
2. антропоним (име и презиме) + *изъ* + ојконим + назив занимања или функције коју обавља + тачан износ у грошевима + тачан износ у парама

Први модел је поновљен 34 пута, а други 28 пута.

У оба модела доследност у понављању је задржана до самог краја, и није је угрозила ни повећа дужина текста, а ни ограниченост простора у новинама, а синтаксички паралелизам је део **набрајања**, а набрајање је део **дистрибуције**. Наиме, подручје *Среза Сврљичкогъ Окружја Гургусовачкогъ* разлаже се на школске општине које овом срезу припадају и које се именују (дистрибуција), а онда се, један за другим, наводе подаци (набрајање) који су структурирани на исти начин (синтаксички паралелизам).

Сва три језичко-стилска средства заједно доприносе заједничкој функцији јасног, прегледног и прецизног приказивања великог броја *паралелних* података.

У прошломъ числу Новина наши изложили смо само приложнике **на главный Фондъ школскій Среза Тимочко Заглавскогъ, Окруж. Гургусовачкогъ**; а сада

сообщавамо такове и изъ **Среза Сврльичкогъ истогъ Окружїя** и то **приложила є на истый Фондъ** школскій община Белопоточка **80 гр. 20 пара**, Топличка 28 и 27 п., Галибабинска 49 и 27 п., Давидовачка 88 и 27 п., Радмировачка 20 и 27 п., Потичка 37, Копайкошарска 14, Грбавачка 40, Драинска 40 и 27 п. Плужинска 47, Изворска 55, Мерчеладска 17, Шльивовичка 38 и 27 п, Рибарска 38 и 20 п, Жельвска 14 и 20, Буринска 20, Преконожка 52, Белоинска 36 и 14 п, Црнолѣвачка 25 и 17 п, Гушевачка 28 и 27 п. Округличка 34 и 27 п. Околишка 25 и 27 п. Влаовска 22 и 14 п. Луковска 25, Манойличка 22, Гуліянска 47 и 27 п, Лозанска 27 и 27 п, Перишка 25, Бурдимска 37 и 14 п, Тіовачка 20 и 27 п. Бучумска 24, Варошка 20, Ланинска 25, Инишевачка 23 грош; даль Миша Јовановић изъ Белойна, Булюкбаша на састанку Пандиралскомъ 11, Цветко изъ Бурдима Булюкбаша са Карауле Блату 3 и 27 п, Никола Станковић изъ Преконоге Булюкбаша на Караули Младеновачкой 3 и 27 п. Велое Павловић изъ Рибара Булюкбаша на Караули Барю 3 и 27 п, Тричко Живковић изъ Извора Булюкбаша на Караули Плешю 7 и 14 п, Лиля Марковић изъ Копайкошаре Булюкбаша на Караули Колоришцы 7 и 14 п, Раденко Стефановић изъ Сливя Булюкбаша на Караули Помовничкой 7 и 14 п. Јованъ Марковъ изъ Округлице Булюк- баша на Караули Грамацко 7 и 14 п, Любенъ Стояновић изъ Нишевца Булюкбаша на Караули Дрвеной Глави 7 и 14 п, Вуча Павловић изъ Сливя Булюкбаша на Караули Куриловской 7 и 14 п, Радоня Стефановић изъ Слива Булюбаша на Караули Томолячкой 7 к 14 п. Ристо Здравковић изъ Попшице Булюкбаша на Караули Драгуевачкой 7 и 14 п Анђелко Маринковић изъ Топла Предсѣдатель Примирителногъ Суда общине Бело-Поточке 5, Видойко Станковић 7 и 14 п, Гой-ко Милойковић 7 и 14 п, Стоядинъ Стойковић изъ Бела-Потока 7 и 14 п, Никола Милошевић изъ Радмироваца Пред. Прим. Суд. Обшт. Давидовачке 5, Петаръ Стефановић изъ Попшице 4, Гойко Ранђеловић изъ Преконосте Пред, Прим. Суд. Обшт. Преконожске 5, Милойко Ђокић трговаць изъ Црнолѣвице 5, Никола Ђокић изъ Бучума Помоћникъ Прим. Суд. Обшт. Тіовачке 5, Радойко Сойтаръ изъ Преконоге меанця на Састанку Грамадскомъ 5, Стоянъ Ђокић 2 и 20 и, Ивко Саввић, бећари изъ Турске 2 и 20 п: Вуча Живић 7 и 14 п, Живко Миленковић 7 и 14 п. Никола Мирчић 7 и 14 п, и Никола Живадиновић, Пандури при Начал. Среза Сврльичкогъ 3 гр.и 27 пар. чаршійски. (НОВС191242: 4)

Са потпуно истом функцијом употребљен је и синтаксички паралелизам у следећем исечку из *Славенно-сербскія вѣдомости: съ Цесаро-Кралевскимъ благоутробнымъ дозволеніемъ* од 4. јануара 1793. године.

Синтаксички паралелизам у склопу је набрајања ко је дао колико форинти. Имамо и дистрибуцију, само што је она овде реверзна – податак који се паралелизмом и набрајањем разделио, у овом примеру дат је на крају.

Разлика у односу на претходни преимер је у томе што је у овом прва реченица „Его Ц. К. Величество есу нове знаке ревносты и подѣкрепленія у садашня ратна времена добили,“ **ентимем**, а у том контексту посматрано, део текста у коме су синтаксички паралелизам и набрајање употребљени у функцији јасног, прегледног и прецизног презентовања *дистрибуције* новца, представља конкретно аргументовање и поткрепљивање ентимемске тврдње.

Его Ц. К. Величество есу нове знаке ревносты и подѣкрепленія у садашня ратна времена добили. Незнаемын нѣкии дао є 2000 фор. Гражданскіи Коллегіумъ отъ Тухлаубенъ 3000 фор. паки нѣкии не именованный 1500 фор. Здѣшній Г. Кардиналь и

Архиепископ Мигаџи 6000 фор. нѣкии у знатной службѣ отъ Благородныхъ 3000 фор. а Фамила его, у коей и малолѣтна дѣца отъ свое стране порефениласе 800 фор. Иоакимъ отъ Попперъ Жиль у Прагу 1500 фор. Дворный иѣкии служишель 2250 фор. а Сочлени придворне Имперіалне Канцеларіе 2000 фор. свега дакле 22050- форинти. (ССВ4193: 17)

Следећи пример је из Давидовићевих и Фрушићевих *Новина сербских изъ царствующаго града Виенне : съ дозволеніемъ Эго Кес. Крал. Величества* од 1. јуна 1814 године. За разлику од претходних примера, синтаксички паралелизам није део поменутих фигура, нити је сложен њима. Употребљен је за истицање тога колико је слаба војна заштита Француске у Хамбургу:

- Цѣла є защита Французска у Хамбургу бывша 12300 Войника;
- цѣла є войска та само 2500 коня съ собом имала.

Како би се нагласило да је ово што је наведено *све* и да Француска тамо, осим 12300 војника и 2500 коња нема ништа више, употребљен је и **хипербатон**, при чему је субјекатска синтагма оба пута (*цѣла защита* и *цѣла войска*) разбијена помоћним глаголом *є*. Тиме се фокус пажње ставља на *цѣла*, а читалац чини заинтересованим да сазна колико је то *цѣло* велико, односно бројно. Хипербатон је у овом случају део синтаксичког паралелизма јер је остварен у обе реализације паралелизма и служи да у њему истакне тачно оно што аутор жели – да је ово што је паралелизмом саопштено *потпуно цѣло*, да је то мало, и да нема више.

Цѣла є защита Французска у Хамбургу бывша 12300 Войника, кромѣ 700 Чиновника кое мытарны кое пакѣ градѣански велика: цѣла є войска та само 2500 коня съ собом имала. (НОВС1614: 1)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за приказивање расподеле неког бројног стања или бројног износа:

- да тачна бројчана расподела паралелно егзистирајућих ентитета буде приказана јасно, прецизно, тачно и прегледно,
- да тачнан новчани износ који су различити људи дали за исту сврху буде приказан јасно, прецизно, тачно и прегледно,
- да истакне тачно одређене податке о таквој расподели бројног стања или бројног износа, при чему ти подаци не морају нужно бити најважнији, довољно је да постоји ауторова намера да се баш одређени аспект фокусира,
- да приказане податке учини поредивим међусобно или са неким из другог извора
- да на прегледан начин, уз навођење бројчане расподеле ентитета поткрепи неко опште тврђење.

Приказивање колике новчане износе су различити људи дали за исту сврху по свакој логици припада категорији „бројчана расподела паралелно егзистирајућих ентитета“. Међутим, уколико погледамо укупан број примера у новинама где је приказан распоред новца у односу на распоред било чега другог, јасно нам је да је ово прво (на пример у случајевима кад се наводи ко је дао колико за претплату) много чешће од укупног броја свих других, и зато смо га издвојили као посебну категорију, а не поткатеорију.

Ово су, уједно, и најдоследнији примери реализације синтаксичког паралелизма у славеносрпским новинама, репетиције имају потпуно исту синтаксичку структуру као и иницијално остваривање које је модел и мерило за паралелизам. Доследности није препрека ни дужина текста са паралелизмом. Такође, ове репетиције представљају најдуже репродуковане ланце синтаксичког паралелизма у односу на све остале славеносрпске текстове (највећи број остваривања синтаксичког паралелизма који смо забележили је 34).

7.3. Употреба синтаксичког паралелизма за представљање садржаја скупа присутних на неком догађају

Често је у информативним новинским жанровима, савременим и славеносрпским, потребно описати неки догађај и навести ко му је све присуствовао. Понекад се у том (п)описивању скупа присутних наиђе и на синтаксички паралелизам. Његова главна функција је да помогне да то приказивање буде, као и у претходно описаној категорији употребе: прецизно, прегледно и јасно, а паралелизам се неретко ослобђава другим фигурама, за ову категорију типично као и за претходну: дистрибуцијом и набрајањем, или је део њих.

То видимо у одломку из проширене вести „Сербия: долазакъ њѣины Сїятельства Господе Милана и Мїяїла, Іована, и Єфрема Обрадовића у Крагуєвацъ“, из *Новина српских* од 3. фебруара 1834. године. У њему су честа **набрајања**, а синтаксички паралелизам је део тих набрајања.

Функција је да се повећа прецизност изражавања тако што ће пратњу кнеза Милоша приказати хијерархијски, према томе колико ке ко близак, по сродству или по друштвеном устројству, са кнезом. Хијерархија од *Сїятельногъ Наслѣдника Милана до мложества манѣи Чиновника и служителя*.

У 7 часова пође Нѣгова Свѣтлость, **окожуена** Сїятельнымъ Наслѣдникомъ Миланомъ и млађимъ Своимъ Синомъ Мїяїломъ, и Сїятелномъ Свогомъ браћомъ Господарма Іованомъ и Ефремомъ, Пре- священнѣйшомъ Господомъ Архієреїма, Митрополитомъ Петромъ, и Епископима Никифоромъ и Герасимомъ заедно съ пречестнѣйшимъ Архимандритомъ Доситеемъ Новаковићемъ и нижимъ свештенствомъ, а при том **окожуенъ** канцеларіомъ и Дворянима своимъ; съ овима ишлису и у онај ма у дворцу нашавшисе Членови Суда Народнога Лазаръ Теодоровићъ и Стоянъ Симићъ, Секретаръ по особитымъ порученїяма Алекса Симићъ, и Чиновницы по истымъ порученїяма Вучићъ Перишићъ, Цветко Раіовићъ, Сима Милутиновићъ, и у дворцу пребываюћи Капетани Іосифъ Милосавлѣвићъ, Вуле Глигорієвићъ, и Петаръ Лазаревићъ: мложество манѣи Чиновника и служителя ишлису и око Кнѣза и за Кнѣзомъ. (НОВС3234: 2)

У вести из *Новина србских* од 3. марта 1834. синтаксички паралелизам је део фигуре **набрајања**, а набрајање је у склопу **дистрибуције** где се податак о томе ко су њи одакле су *єѣ ерцеговачке поглавице, Алай-Бези и Ални*.

Модел је антропоним у номинативу + предлог *изъ* + ојконим у инструменталу и поновљен је шест пута, доследно.

Функција сва три поступка заједно је прецизно и прегледно приказивање информација о особама које присуствују, слично као и у претходном примеру, само што не постоји критеријум хијерархије.

Предџ Турџыма стоџ ерџеговачке поглавице, Алай-Беџи и Ални, по имену: Шећо Мулић и Арифџ изџ Вишеграда, Алай-Беџ Ченгић изџ Загора, Сџрчић изџ Гораџда, Сали- Беџ изџ Рудога, Алай-Беџ Тодоровић изџ Чай- ничкоџ кадилука, Мустай-Беџ и Даудџ-Беџ изџ Прибоџ. (НОВС3334: 1)

Синтаксички паралелизам се у следећа два исечка из везаног текста из чланка под насловом „Вџ Виеннџ“ (*Сербскіџ повседневніџ новинны*), у коме се говори о томе ко су људи коџи су *џарскоџо Комісара дочекали*, гради по моделу *господинџ + властито име + односна речениџа (заменеџа коџи + одредба места + глагол бити)*. Функција је прецизност у означавању прошлих активности коџе су господа вршили, а коџе могу бити од значака у садашњем тренутку.

Господинџ ристелџ, коџи у австрійскоџе Апелацин совџтникџ билџ [...] , господинџ шраибџрџ, коџи у Крџгсџ Канџеларіџ Канџелісто билџ (СПН14392: 4)

Закључујемо да је џиљ употребе синтаксичкоџ паралелизма за представљање садржаја скупа присутних на неком догађају:

- да повећа прецизност изражавања и помогне да приказивање присутних буде прецизно, прегледно и јасно, тако што се за свакоџ присутном наведу исте вредност категорија,
- да омогући да се, уколико је то потребно, присутни прикажу хијерархијски по неком критеријуму,
- да паралелно прикаже прошле активности за више особа, а коџе могу бити од значаја у садашњем тренутку,
- да се издвоје исте категорије особина код више особа.

Главна функција коју синтаксички паралелизам има у приказивању скупа људи коџи присуствују неком догађају јесте да за све особе прикажу исти параметри, са индивидуалним вредностима (име, презиме, место одакле је, функција или занимање коџе обавља, и слично). Тако ти подаци постају прегледни и поредиви.

Функција паралелизма у овој категорији преклапа се са његовом употребом у представљању тачне бројчане расподеле паралелно егзистирајућих ентитета, или тачног новчаног износа коџи су различити људи дали за исту сврху онда када треба приказати исте параметре (износ новџа, име и презиме, ојконим коџи се односи на то одакле је неко и слично) са индивидуалним вредностима (на пример: два гроша, Атанасије Јовановић, изџ Виеннџ) за више особа.

7.4. Употреба синтаксичкоџ паралелизма за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија

У овој категорији употребе функције синтаксичкоџ паралелизма су потпуно исте као и у претходне две (2. и 3). Зато је моџда могло све три категорије компримирати у једну, али смо узели у обзир њихову заступљеност у текстовима, те чињеницу да претходне две категорије представљају (одвојена) *опишта места* у новинским текстовима

(текстова или њихових делова где се приказује ко је све присуствовао неком догађају и текстова где се наводи ко је дао колико новца, има доста, додуше паралелизам није увек њихова структурно-стилска компонента, али то не мења чињеницу да су они чести и препознатљиви те заслужују да буду засебно издвојени), а да се примери које ћемо приказати овде јаљају спорадично, тако да смо одлучили да их ипак засебно категоризујемо и прикажемо.

У *Новинама српским* од 27. јануара 1834, наишли смо на есеј који садржи податке о државама света, њиховој површини, броју становника, војсци, именима владара, и слично, а који је писан по узору на дескриптивне текстове из области историје и географије тог времена. У њему се дају *различите квалитативне и квантитативне вредности истих категорија* информација за више европских држава.

Уколико погледамо податке о свакој држави, видимо да су они саопштени реченицама са приближно истом синтаксичком структуром, коју прати и **анафорски** понављан исти почетак сваке реченице за сваки од појмова који се њоме дефинише и појашњава. Оно што ове наизглед одвојене текстове целине које се тичу сваке државе понаособ чини ипак везаним текстом јесте реченица која им претходи: „После Русіе има у Европи највише простора:“. Самим тим, могуће је говорити о синтаксичком паралелизму, а његова функција је да се осигура да се сваки појам, који је статистички важан, квантификује за сваку државу и да се ниједан не изостави.

Синтаксички паралелизам је у склопу **набрајања**, а набрајање је у склопу **дистрибуције**, где се податак о *највише простора у Европи* раздељује и саопштава према државама и областима.

Исти овакав модел употребе паралелизма, и исти овакав тип текстова где се говори о историји, географији и саставу становништва држава света, имамо у дескриптивним текстовима, који су, рекли смо већ, били узор за овај.

После Русіе има у Европи највише простора:

9.) Кралџвство Прајско. – Има 5,055 четвероуголны миля. Раздѣлено е на 10 областій. – Душа има 13 миліона. – Приходи државни износе 40 миліона талира. – Войске има 170.000 глава. – Правлѣніе е самодржавно, ограничено посредствомъ областны чиновъ, кои се саставляю изъ благородства, градова, и просты землѣдѣлаца, и кои даю миѣнія своя. – Кралю е име Фридрихъ Вилхелмъ Трећій, роѣнь 3. Августа 1770. – Вѣроисповѣданіе Христіанско-евангелическо. – Престолный градъ е Берлинъ.

12.) Кралџвство Сардинско. – Има до 1500 четвероуголны миля на округ. – Раздѣлѣно е на 8 окружія, и на острове Сардинію и Капражу. – Душа има до 5 миліона; прихода државны пакъ до 15 миліона талира; войске сувоземие 28 иляда, а галія 8. – Правлѣніе неограничено самодржавно, кромѣ Генуе и острова Сардиніе. – Кралю е име Кароль Албертъ, роѣнь 1798. – Престолный градъ Туринъ. – Вѣроисповѣданіе римо-католическо.

13.) Кралџвство Холандско. – Има 900 четвероуголны миля у округ. – Раздѣлено е на 6 областій. – Има до 3 миліона душа; прихода државны 18 миліона талира; войске сувоземне 35 иляда, а галія 93. – Правлѣніе ограничено самодржавно; представничество, кое се стиче къ законодаванію, ставлѣно е изъ две камере, прву поставля краль, а другу бира народъ. – Кралю с име Вилхелмъ Пр- вый, роѣнь 24. Августа 1772. године. – Вѣроисповѣданіе римо-католическо. – Престолный градъ Хаагъ.

14.) Папина Држава. Има 812 четвороуголны миля. – Раздѣлена є на 18 делегација.
– Има 2 милиона и полъ душа; прихода 3 милиона и полъ талира; войске 900 глава, а галия
6. – Правлѣніе неограничено самодржавно; Папу бираю кардинали. – Папи є име
Глигоріє Шестнайстый. – Престолный градъ Римъ. – Вѣроисповѣданіе римокатолическо.
(НОВС134: 4)

Из *Новина сербских* од 6. марта 1814. године је и следећи текст који је, као и претходни писан по неком узору. У овом случају је, за разлику од претходних, тај узор именован: „Новине Франкфуртске отъ Брыссла отъ 22га Февр. (га Марта п. р.)“

Синтаксички паралелизам је и овде део **дистрибуције** и **набрајања**. Набрајање је део дистрибуције, а паралелизам део набрајања, што је потпуно иста комбинација поступака као и у претходном примеру, ослужена **анафором**.

Да је жеља аутора да буде што јаснији и прецизнији, видимо и из навођења синонима у загради „скровъ (магазинъ)“

Новине Франкфуртске пишу отъ Брыссла отъ 22га Февр. (га Марта п. р.), да є отдѣліе едно Праизско Генерала Тымена Февр. 16/28га твердыню ла Феръ, мало само изъ топова пропуцавши освоило, 400 войника заробило, притомъ и много съ разнымъ стварма напунѣнны скророва (магазина) освоило; и то.

3. Скровъ (магазинъ) еданъ съ више отъ 1000 кола, и новоокованны точковы топовны.

4. Скровъ еданъ съ д'рвы за кола, више отъ полъ миллиона талира скупъ.

10. Скровъ еданъ съ посудьемъ топовнымъ и преноснымъ.

11. Скровъ еданъ съ гвоздеміемъ велике цѣне.

13. Скровъ еданъ съ топовы, и утверма топовнымъ, са седлама и пр.

15. Скровъ еданъ съ рааномъ, и са више стотина новопеченнога хлѣба.

16. Скровъ еданъ са 50 до 60 вреѣа брашна.

17. Скровъ еданъ съ неурадѣннымъ платном, за упертляванъ барута и за покрыванъ кола поеносны.

(НОВС6314: 1)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија са истим функцијама, као и у претходне две категорије, али смо примере, због заступљености и препознатљивости текстова у којима су употребљени, ипак груписали одвојено.

Ако се паралелизам комбинује са другим фигурама, онда је ова комбинација најчешћа: синтаксички паралелизам је у склопу набрајања, а набрајање је у склопу дистрибуције. Ово важи и за претходне две категорије.

7.5. Употреба синтаксичког паралелизма у преношењу садржаја закона, прогласа, указа и других правних аката

Онда када се у информативним новинским жанровима преносе садржају неких закона, и државних аката, уопште, видљив је утицај тих текстова на финални текст у новинама, а паралелизам је и у тексту који је узор, и у финалном тексту у функцији већ

толико пута поновљеног, а за новинске жанрове тако карактеричног скупа особина: јасности, прегледности и прецизности.

У *Сербскія повседневнія новинны* употреба синтаксичког паралелизма је изузетно ретка. Један од тих ретких примера је у броју од 14. марта 1791.

У овом примеру преплићу се функције синтаксичког паралелизма у функцији величања владара, јер паралелизам помаже да се истакну добри одједи закона које је владар донео на живот народа.

Ово није најрепрезентативнији пример из ове категорије, али смо га уврстили и издвојили јер је најстарији пронађени са овом функцијом:

Колѣ Велими Монаршескими Багодѣтелствами славено сербскій Народѣ, нашѣ законій Императорѣ одарилѣ, въ умѣ всегда обносити, абѣ Сердца нашихѣ вечно чувствовати мы должны есмѣ. Ударилѣ онѣ насѣвсевысочайшею своею отеческою милостию, еже въ законе и благихѣ нашихѣ обичаевѣ свободно живѣти, и о общей ползѣ старатиса, собственую свою наблюдать, и ближнего своего такожде ползу умножати. (СПН14392: 2)

За разлику од претходног примера где о садржају закона сазнајемо посве посредно, и то на основу његових примена и ефеката, у тексту из *Новина србских* од 19. децембра 1842. године преношење садржаја је много дословније и доследније.

У овом примеру је синтаксички паралелизам употребљен за прецизно навођење и прецизно преношење садржаја указа које је донела *Нѣгова Свѣтлост Князь (и Господарѣ) Александерѣ Караѣорѣвићѣ*.

Синтаксички паралелизам је у склопу набрајања, ослужен повременом **анастрофом**, а модел који се понавља садржи следеће информација:

антропоним у акузативу + назив нове позиције на коју је именован у инструменталу једине + назив округа или среза где ће радити:

- Петра Чупића Писаромѣ при Началничеству Окр. Београдскогѣ,
- Марка Михайловића, и Милића Милошевића, Практикантима,
- Пантелију Груичаћа, Началникомѣ Среза Турійскогѣ,
- Якова Станоевића Началникомѣ и Радована Ивковића Писаромѣ у Срезу Колубарскомѣ,
- Ивана Јоксића Началникомѣ и Милоша Станковића Писаромѣ у Срезу Посавскомѣ,
- Младена Стояновића Началникомѣ и Инсаромѣ Стевана Ранковића у Срезу Грочанскомѣ,
- Миленка Катића Началникомѣ и Писаромѣ Якова Алексића у Срезу Космайскомѣ.

Видимо да синтаксички паралелизам није најпрецизнији у репетицијама.

Анастрофа (Инсаромѣ Стевана Ранковића, Писаромѣ Якова Алексића) се јавља у саставу другог по реду израза када су они у напоредном односу (Младена Стояновића Началникомѣ и Инсаромѣ Стевана Ранковића; Миленка Катића Началникомѣ и Писаромѣ Якова Алексића, тако да скупа са тим првим изразом, где је ред речи уобичајен, чини **хијазам**. Овај поступак се јавља након две доследне репетиције са истим редом речи у оба члана напоредног односа (Якова Станоевића Началникомѣ и

Радована Ивковића Писаромъ, Ивана Јоксића Началникомъ и Милоша Станковића Писаромъ), тако да сматрамо да је улога анастрофе да се избегне монотонија коју паралелизам носи.

Нѣгова Свѣтлостъ Князь и Господаръ нашъ Александеръ Караѳорѣвићъ у слѣдству представленія Попечительства Внутренњи дѣла одъ 10. т. м. В. No 1091. благовољо в Указомъ своимъ одъ 12. т. м. В. No 254. наименовати Петра Чупића Писаромъ при Началничеству Окр. Београдскогъ Марка Михайловића, и Милића Милошевића, Практикантима; Пантелију Груичаћа, Началникомъ Среза Турійскогъ, Писаромъ Живана Райковића; Якова Станоевића Началникомъ и Радована Ивковића Писаромъ у Срезу Колубарскомъ; Ивана Јоксића Началникомъ и Милоша Станковића Писаромъ у Срезу Посавскомъ; Младена Стояновића Началникомъ и Инсаромъ Стевана Ранковића у Срезу Грочанскомъ; Миленка Катића Началникомъ и Писаромъ Якова Алексића у Срезу Космайскомъ. (НОВС191242: 1,2)

Са истим функцијама је употребљен паралелизам и у следећем примеру из *Новина србских*, где је реч о постављању одређених људи на нове радне позиције, само што је он структурно мало другачији у односу на претходни.

Разлика се односи на редослед давања информација: прво је локација где је неко премештен или новопостављен. Цео текст је структуриран по истом моделу паралелизације, а доследност моделу одржава управо репетиција која се односи на поменуто одређење локације.

Бѣоградъ, 16. Декемвриа. Нѣгова Свѣтлостъ Милостивѣйшій Господаръ и Князь Нашъ Александер, благовољо у слѣдству представленія Попечительства Внутренњи Дѣла одъ 14: тек. м. В. No 1248. Высочайшимъ Указомъ своимъ одъ 15. истогъ месеца В. ЛУ 291. ради попуњенія упразднѣны места польска Чиновника при Окружнимъ Началничества, и овимъ подчинѣны Срезски Старешина милостивѣйше наименовати: као,

У Окружию Турійскомъ.

Капетана Богдана Ђорђевића, Окружнимъ Началникомъ, съ производствомъ у чинъ Ма- Пора именуюћи га у исто време Своимъ почест нымъ Адютантомъ, Штабсь Капетава До- брослава Здравковића Помоћникомъ; Благов Ездимировића Писаромъ, Танасія Радосавлѣвића и Милоша Маріановића Пактикантима;

У Срезу Ресавскомъ.

Поручика Димитріа Симића Началникомъ, и Димитріа Исайловића Писаромъ.

У Срезу Параћинскомъ.

Петра Маринковића Началникомъ, и Милију Јовановића Писаромъ.

У Окружию Ужимкомъ

Капетана Милѣцу Трифуновића Окружнимъ Началникомъ съ производствомъ у чинъ Майора, Тому Радовића Помоћникомъ, кои да и дужностъ Началника Среза Црногорскогъ у исто врем отправля; Димитріа Саввића Писаромъ, Алексу Поповића и Нешу Орловића Практикантима.

У Срезу Црногорскомъ.

Николу Новаковића Писаромъ,

У Срезу Руяискомъ.

Нешу Стояновића Началникомъ, и Хован Смилянића Писаромъ.

У Срезу Рачанскомъ,

Еремію Карамарковића Началникомъ, и Накозу Кандића Писаромъ.

У Срезу Моравичкомъ,

Штабсь- Капетана Ђоку Јованчевића Началникомъ, и Матию Николића Писаромъ,

У Окружию Чачанскомъ.

Капетана Милию Драгићевића Окр. Началникомъ съ производствомъ у чинъ Мајора; Милию Илијуна Помоћникомъ, кои да и дужностъ Началника Среза Трнавскогъ у исто време одправля; Јована Енглезовића Писаронъ, Божицара Милићевића и Ђорђа Димитријевића Практикантима.

У Срезу Трнавскомъ,

Петра Николића Писаромъ.

У Срезу Драгачевачкомъ.

Капетова Милована Недельковића Началникомъ и Сретена Протића Писаромъ,

У Срезу Карановачкомъ.

Стефана Новаковића Началникомъ и Вићентија Ерића Писаромъ;

У Срезу Студеничкомъ.

Подпоручика Јована Ђорђевића Началникомъ, и Павла Вельковића Писаромъ.

У Окружию Ягодинскомъ, Штабсь-Капетана Јовицу Николића Окружнимъ Началникомъ съ производствомъ у чинъ Капетана и Своимъ почестнымъ Адютантомъ, У исто време Ђвту Теодоровића Помоћникомъ, кои да у исто време и дужности Началника Среза Левачкогъ отправля; Милоша Недельковића Писаромъ; Стефана Милошевића и Милса Симоновића Практикантима;

У Срезу Левачкомъ.

Стойка Николића Писаромъ.

У Срезу Темнићскомъ.

Митра Миленковића. Началникомъ, и Милосава Минића Писаромъ.

У Окружию Смедеревскомъ.

Штабсь-Капетана Антонија Р. Майсторовића Окружнимъ Началникомъ съ производствомъ у чинъ Капетана; Тасу Кузмановића Помоћникомъ, кои да у исто време и дужности Началника Среза Подунавскогъ отправля, Аксентию Марковића Писаромъ, и Никодима Тирића Практикантомъ.

У Срезу Подунавскомъ.

Милана Јовановића Писаромъ.

У Срезу Јасеничкомъ.

Никодию Ђремића Началникомъ, и Милана С. Павловића Писаромъ.

(НОВС191242: 2, 3)

У преношењу садржаја разних правних аката, закона указа и слично, у новинским текстовима, утицај тих текстова је и више него присутан, тако да је тешко направити границу где је он резултат интервенције аутора чланка, а где је последица преношења оригиналног текста.

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у преношењу садржаја закона, прогласа, указа и других правних аката:

- под утицајем је самог садржаја тих докумената,
- служи да се јасно, прегледно и прецизно пренесе њихов садржај,
- омогућава да се пренесу ефекти које садржај таквих докумената има на животе људи.

7.6. Употреба синтаксичког паралелизма у празничним поздравима и лепим жељама уредништва читаоцима

Синтаксички паралелизам као део вербалног заокруживања успешне протекле године, захвалности читаоцима и изражавања лепих жеља поводом престојећих празника пронашли смо у коментару потписаном од стране *Уредништва Новина србских* на првој страни последњег броја новина за 1834. годину.

Функција употребљеног паралелизма јесте да допринесе ритмичности поруке и да захвалност за верно читање истури у први план. Томе доприноси и **анафора** *најтопља*.

Не смемо заборавити ни вешт **хипербатон**:

- *Најтопља буди благодарностъ*
- *Најтопља буди Имъ благодарностъ*

Уз анафору, хипербатон додатно помера у фокус квалификацију *благодарности*: „*најтопља*“.

Тематски паралелизам „Свѣтлому Князу тако и свимъ членовима рода Србскога“ из прве реченице и *имъ* из друге истиче широк обухват рецепијената којима је порука намењена.

Низ суперлатива где се прва два члана односе на одређење захвалности „*најтопља*“, „*најтопља*“, природно истичи трећи члан „*најсвесрдніе*“, а посредством њега у паралелу се укључује и појам на који се то „*најсвесрдніе*“ односи.

Најтопља буди благодарностъ како Свѣтлому Князу тако и свимъ членовима рода Србскога, кои су држали Новине Србске за 1834 годину! Најтопља буди Имъ благодарностъ на концу године, и приношеніе најсвесрдніе желѣ, да и у напредакъ сви колицы (НОВС291234: 1)

Закључујемо да је, у обраћању читаоцима, у изражавању лепих жеља и захвалности од стране уредништва, употреба синтаксичког паралелизма:

- да истакне позитивно конотиране суперлативне квалификације који уз жеље и захвалности иду,
- да обраћање учини ритмичним и звучним,
- да понављањем увери читаоце да им уредници *стварно* желе све најлеше,
- да обраћање учини *лепим*.

7.7. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању

Онда када за то постоји простор, и када тип новинског текста то изискује, у новинама се могу наћи описи, који се могу односити на објекте, предмете, људе и слично, који су важни за тематику о којој се излаже, а паралелизам помаже да опис буде сликовитији, видљивији, али и незаобилазно прецизан.

Опис људи најчешће је дат ~~крѡз-бан~~ кроз приказивање њихових спољашњих или унутрашњих особина. Ова прилично дуга реченица је из чланка „Изъ Внутренѣ-Аустрійски за промышлѣностну дѣлатностъ и руководѣліе Новина“, објављеног 4. јануара 1841. године у *Новинама србским*.

Синтаксички паралелизам чине четири односне реченице у атрибутској функцији које почињу на исти начин: *коі два пута и два пута коі чувствую да*. Синтаксички паралелизам, ослободжен **анафором** је недоследан у грађењу и понављању.

Постоје два структурна модела паралелизма, али са истом функцијом. Први се тиче особина везаних за способност да се нешто чини, а други да се нешто осећа.

У оба модела функција употребљеног паралелизма је иста: да прецизно (п)описује које тачно особине „людіџ“ и „руководџлаца“, који су „Отечеству изображени и патриотически умышлџны“ (треба да) поседују.

Рекли смо већ да, у прецизности израза и истицању да је реч о описивању (присутних) пожељних особина, паралелизму „помаже“ анафора. Сличну улогу има и црта која је употребљена испред обе реализације другог модела.

Отечеству изображени и патриотически умышлџны руководџлаца и са земальскомъ економіомъ занимаюџи се людіџ набавити, кои су са цџлымъ пространствомъ теоретическога знаня руководџлія упознати, и кои су способни у будуце содџлательима о красной цџли общага благостоянія быти – кои чувствую, да вџжества, докле су годџ само у глави или се по устима людіџ валяю, ништа друго ни су већ само суетна играчка, као што е лутка у рукама дџце – кои чувствую, да е найвеџа цџль свега полезнаго, обща свію полза; и да е одџ овога еднога кџ другомъ само еданџ коракляџ, кои добра воля лако може учинити; люде изобразити кругџ в дџятелности технически и о земальской економіа бавеџи се учебны заведенія. (НОВС4141: 5)

За разлику од претходног примера, где је акценат на паралелизмом истакнуте способности да се нешто чини или осећа у служби осписа, у чланку из *Новина србских* од 3. фебруара 1834. наишли смо на пример који показује употребу синтаксичког паралелизма за опис особе (конкретно Ламартина) тако што у први план ставља догађаје у којима је тај неко учествовао. Синтаксички паралелизам овде доприноси парцелисању описа и ритмизацији, и наглашавању тематског паралелизма који се провлачи кроз цео текст, и ван наведеног одломка. Томе у прилог иде и стално упућивање (*онаџ*).

Тако е говоріо Ламартинџ; онџ е лане лџти прошао и крозџ Сербію, идуџи у Француску; Срби кои су на друму Цариградскомъ, моралису га онда видити; то е онаџ Французџ, што су были рекли за нџга, да е посланикџ, пакџ после се видило, да ніе; то е онаџ истџй, коме е кџи путемъ умрла, пакџ не хтџо да ю сарани у Турской, већ носію ю онако мртву свимџ путемџ до куџе своџ. (НОВС234: 1)

Рекли смо да се опис не мора односити на људе, већ и неживе реалије, те на њихов спољањашњи изглед.

У овом чланку из *Новина србских* од 9. марта 1818. дат је опис подземног канала у Енглеској удаљеног седам миља од Манчестера. Паралелизам је искоришћен како би се описале љегове обале.

Функција паралелизма је да различите модалитете у изгледу канала објасни на потпуно исти начин тако што ће да покаже јасну везу узрок–последица за сваки од тих модалитета; да прецизно прикаже шта тачно одређена активност има као тачно издвојену последицу у изглед канала. Паралелизам, дакле, помаже да описивање различитих делова неке целине буде извршено на исти начин, наравно са различитим садржајем.

Гдие каменъ барутомъ разбіенъ, тамо нема зида, гдису пакъ мѣста развалѣна, тамое сводъ отъ едне и едне и полъ цигле дебео. (НОВС9318: 5,6)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у описивању:

- да опис учини сликовитијим,
- да опис учини видљивијим, а самим тим и да истакне да су одрежене особине људи или предмета из тог описа кључне за централни догађај о коме је у тексту реч,
- да синтаксички паралелизам у описивању подвлачи тематски паралелизам у тексту,
- да приказивање особина учини прецизнијим и да за више ентитета прикаже исте врсте особина, са различитим вредностима,
- да помогне да описивање различитих делова једне исте целине буде извршено на исти начин, са различитим садржајем, који се паралелизмом и наглашава.

7.8. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање неког следа догађаја

Издајамо пример из чланка из *Новина сербских* од 5. октобра 1815. године, у коме је реч о рату између Русије и Француске, те се реченицама са синтаксичким паралелизмом прогнозирају будући догађаји.

Синтаксички паралелизам има две равни, макро (две реченице које почињу **анафором** (война тје ова) и микро (понављање модела иманице у акузативу + инфинитив на самом крају):

- миръ дуговѣчный Еврони дати,
- благостояніе нѣно утемелити,
- науке и терговину, два цвѣта сваке державе поддигнути,
- войну двадесетогодишню доконати
- воины овой приписати морати.

Уз помоћ оба макро синтаксичка паралелизма се наглашава да је реч о предвиђању будућности у том рату, а томе доприносе **хипербатон** (война тје ова) и **анастрофа** (война ова према ова война), којима је паралелизам ослужен. Микро раван синтаксичког паралелизма, а тако га зовемо јер је део макро плана (две равни синтаксичког паралелизма у овом примеру нису паралелне, већ је једна део друге), има функцију истицања *ефеката* те ратне будућности.

Война тје ова, коју Французы са Россы отъ године 1812. воде, миръ дуговѣчный Еврони дати, кой тје ране нѣне отъ 20 година ѿштъ задане иой залѣчити, благостояніе нѣно утемелити, науке и терговину, два цвѣта сваке державе поддигнути, и войну двадесетогодишню доконати. Война тје ова толико у цѣлу Европу имати дѣйствія, да тѣсе све, што се годъ у нией отсадъ сбуде, воины овой приписати морати. (НОВС1015: 1)

За разлику од претходног примера, где се синтаксички паралелизам користи за будуће догађаје, што се њиме посебно и истиче, у овом чланку у *Новинама сербским* од 27. јануара 1834. године приказује се прошли догађај у Цариграду, долазак Осман-паше, са тачном навођењем кад се десио (од 20. децембра 1833. године).

Тај прошли догађај је повод да се синтаксичким паралелизмом издвоје кључни догађаји из живота Осман-паше, који сукцесивно прате једни друге. На овај начин се употреба паралелизма у презентовању догађаја преклапа са претходно приказаном.

Разлика између овог примера и претходно наведеног који се тиче приказивања догађаја из живота Ламартина, а све у сврху његовог детаљног описа, јесте у сталном упућивању *онај, онај исти* (то је онај Француз; то је онај истый, коме) који тај претходни пример садржи (а овај не), те се за свако презентовање догађаја из Ламартиновог живота наглашава да је у служби квалификације Ламартина и да су прошли догађаји утицали на то *какав* је сада *онај*.

Но, размотримо следећи пример. Синтаксички паралелизам, где се изрична реченица понавља четири пута, има функцију да читаоце *подсети* на прошле догађаје:

- да је истый младић о трошку Али-Пашиномъ у Европи воспитанъ,
- да га је овај после тога највећомъ почешу обасипао,
- да га је најпре началникомъ военога штаба у войсцы, а после адмираломъ надъ морскомъ силомъ поставіо,
- да га је свагда, а особито у време войне противъ Порте къ најважніимъ дѣлима употребљавао

Структура изричних реченица је само делимично синтаксички паралелна.

Део који претходи паралелизму „свима намъ је познано“ је доста важан. Он не само да наглашава да је читалац већ упознат са садржајем који следи, него *оставља простор* да се међу члановима низа, које чине догађаји који су се *заиста* десили, те *збили* јесу свима познати, убаце и они који то *нису*. Паралелна структура доприноси да читалац и те који се нису десили перципира као да јесу, јер је паралелизмом процес прихватања информација већ отворен, а информације се дојме као паралелне, јасне, и – све истините у целости. Другим речима, у представљању низа догађаја, који се синтаксичким паралелизмом приказују као сукцесивни, синтаксички паралелизам оставља место за „чињеничног тројанског коња“, и убацивање информације која можда није тачна, али, тиме што се синтаксички уклапа потпуно у модел, прихвата се са свим осталим и не побуђује сумњу, не истиче се.

Цариградъ, 20-гъ Декемврія 1833. Престолный градъ зачудио се много, кадъ је дознао, да је адмиралъ и первый любимацъ Мехмедъ-Али-Паше Египетскогъ, по имену Османъ-Папа са свимъ изненада дошао у Цариградъ. Свима намъ је познано, да је истый младић о трошку Али-Пашиномъ у Европи воспитанъ, да га је овај после тога највећомъ почешу обасипао, да га је најпре началникомъ военога штаба у войсцы, а после адмираломъ надъ морскомъ силомъ поставіо, и да га је свагда, а особито у време войне противъ Порте къ најважніимъ дѣлима употребљавао (НОВС134: 14)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за приказивање неког следа догађаја:

- да њихово приказивање учини прегледним и да истакне склад тог следа,
- да истакне време одвијања, прецизно или оквирно,
- да прикаже ефекте који сваки од чланова низа у догађајном следу има,
- да направи прилику да се у приказаном низу догађаја и они који се нису десили перципирају као да јесу, јер је паралелизмом процес прихватања информација

већ отворен, читалац му је препуштен, а информације се ~~дејме~~ доимају као паралелне, јасне, и истините у целости.

7.9. Употреба синтаксичког паралелизма у преношењу туђих речи

Ово је пример употребе синтаксичког паралелизма сачињеног од три жељне реченице у сукцесивном низу који се користи за потпуно преношење туђих речи у извештају из *Новина сербских* од 9. марта 1818.

Ово је цитат пренет из Варшавских новина од 28. фебруара 1818. године, дакле дат је и текст који је, на свом језику, био узор за овај у *Новинама сербским*. Паралелизам је део говора који је изрекао Александеръ Императоръ всея Россій, Кралъ Польске, а који је цитиран у чланку. Функција је да пренесе туђе речи, у којима је већ употребљен.

Да Васъ любовъ всеобщаго благополучія сама руководствуе; да одушевлѣе сва любовъ ваше договорѣ! Да изгнать отъ шуду сваку сваръ, коя за народѣ као и за Державе убиточна естъ! (НОВС9318: 2)

Преношење нечијих речи, као што је и данас случај, и у славеносрпским новинама одвијало се и у форми неуправног говора, а паралелизам се користи на исти начин као и у управном.

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у преношењу туђих речи – да покаже да је употребљен у нечијем говору, ако то јесте случај, – да подвуче објективност и тачност у тексту.

7.10. Употреба синтаксичког паралелизма за заокруживање текста

Употреба истог модела синтаксичког паралелизма на почетку и на крају неког текста има пре свега *визуелни* ефекат, а тек онда *информационално фокализацијски*. Још ако је паралелизам ослужен **анафором**, онда је овај ефекат нарочито појачан, а текст делује *уредно* и *уређено*, наглашава утисак да се водило рачуна о сваком детаљу.

Први пасус овог чланка из *Новина Сербских*, који се тиче догађања у Виенни 16/28. октобра 1918. године почиње двома зависним реченицама у напредном односу, чији је иницијални маркер *будући да*.

Будући да су нѣкада кодъ Евреа бывши Рабинскій закони свуда укынутыи, и будући да є Евреомѣ заповѣдено, истымѣ Судіямъ на судѣ да иду, коимѣ хрїспанскій Подданныцы иду, то є Є. В. по сили ючерь отъ К. К. Бемско-Аустрійске Канцелларіе отъ 10/22га Окт. ове год. дошавша указа заповѣдити благоизволило, да се и употребленіе Еврейского езыка и писма у сви публичны судейски и несудейски дѣлы укине, а мѣсто нѣга нѣмецкій езыкѣ уведе, и свако, после ове заповѣсти еврейскимѣ езыкомѣ или еврейски словы написано дѣяніе за ништа не держи. (НОВС21114: 4)

Истим типом зависне реченице почиње и последња реченица у истом чланку:

Но будући да є нужно, да се данцы истый што скоріе дигну, и да се Фассіе о станю Подданника што скоріе получе, то се свимъ Верховенствамъ нарочито препоручує, дѣло то попечително у дѣйствиє да приводе, и примлѣне фассіе отъ седмице до седмице заедно съ окружным примѣчаніямъ да шилу. (НОВС21114: 4)

У овом случају структуру реченица, од којих су две сукцесивне и чине **контактни** паралелизам, а трећа није, те је због тога паралелност **дистактна**, мапирану као *будући да [...], то [...]*“ посматрамо као паралелизам у најширем могућем смислу, зато што његова синтаксичка структура не прати исти модел репетивција. Но, ако узмемо у обзир да чланак и почиње и завршава се на исти начин, то јест да је аутор на два најјача места у тексту употребио реченице са истом структуром, сматрамо да јесте важно да их и ми нотирамо као посебан синтаксо-стилистички поступак.

Функција ових поступака је да уоквири, као што смо рекли, првенствено визуелно, а тек онда семантички и синтаксички, текст о коме је реч.

Друга функција је, и то смо поменули – да нагласи кључне информације, и то баш на местима најјачег читаочевог фокуса: на почетку и на крају текста. Још ако је реч о истом садржају, који се на сличан начин два пута репродукује (што у овом примеру није случај, али постоје они где јесте), онда је и истицање, јасно – веће.

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за заокруживање текста:

- да *визуиелно* допринесе ефекту о уредности и симетричности у тексту,
- да осигура да је тематски паралелизам остварен у целом тексту, од почетка до краја,
- да, с обзиром на то да су почетак и крај текста места најјачег фокуса читаочева пажње, истакне одређене информације,
- да, у складу са тим, текст заокружи и семантички и синтаксички.

7.11. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у новинским жанровима

Као и осталим врстама и типовима текстова које смо анализирали, синтаксички паралелизам може бити комбинован са другим стилским средствима, а њихова функција је збирна. Свако од њих смо већ поменули у анализи и издвојили на који начин *помаже* паралелизму, као и какву сумарну функцију са паралелизмом имају у свакој категорији његове употребе, а овде их наводимо:

- набрајање,
- дистрибуција,
- анафора,
- мезофора,
- хомеоптотон,
- ентимем,
- анастрофа,
- хипербатон,
- хијазам

Као и у другим жанровима, и овде је синтаксички паралелизам најчешће комбинован са фигурама понављања. Најчешћи модел је: синтаксички паралелизам као део набрајања, где је набрајање део дистрибуције. Ова комбинација поступака има улогу да се тријас функција: прецизност, прегледност и јасност у потпуности оствари у свим реченицама у којима су употребљени. Следећа по фреквентности употребе са паралелизмом је анафора која доприноси ритмичности текста и уочљивости поновљених јединица.

7.12. *Summa summarum* функција синтаксичког паралелизма у славеносрпским новинским жанровима

За потребе ове анализе прегледали смо доступне бројеве *Сербскія повседневнія новинны, Славенно-сербскія вѣдомости, Новина сербских и Новина србских*. Установили смо да синтаксички паралелизам није честа појава у новинским жанровима у славеносрпском периоду, а и кад за то постоји могућност, он се избегава. Кад до његове употребе и дође, он је, у већини категорија своје употребе, структурно недоследан³⁸, а симетричност реченице нарушена и само у обрисима присутна.

У славеносрпским новинским жанровима, међу којима је највише оних из категорије информативних, уочили смо десет категорија употребе синтаксичког паралелизма:

1. Употреба синтаксичког паралелизма у величању владара:

- да његове активности учини видљивим и прегледним,
- да истакне да је он један једини вршилац мноштва радњи које су у корист народа,
- да нагласи да су те радње извршене успешно и у прошлости, а да су сада народу доступни резултати,
- да учврсти тематски паралелизам (тема је наравно *владар*) у тексту и да га елонгира новим понављањима.

2. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање расподеле неког бројног стања или бројног износа:

- да тачна бројчана расподела паралелно егзистирајућих ентитета буде приказана јасно, прецизно, тачно и прегледно,
- да тачнан новчани износ који су различити људи дали за исту сврху буде приказан јасно, прецизно, тачно и прегледно,
- да истакне тачно одређене податке о таквој расподели бројног стања или бројног износа, при чему ти подаци не морају нужно бити најважнији, довољно је да постоји ауторова намера да се баш одређени аспект фокусира,

³⁸ Само је једна шира категорија употребе у којој је синтаксички паралелизам у новинским жанровима потпуно доследан (за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија, из које се могу издвојити две поткатегорије, или чак и самосталне категорије: за приказивање расподеле неког бројног стања или бројног износа и за приказивање и за представљање садржаја скупа присутних на неком догађају) и о њима ћемо посебно говорити.

- да приказане податке учини поредивим међусобно или са неким из другог извора
- да на прегледан начин, уз навођење бројчане расподеле ентитета поткрепи неко опште тврђење.

Приказивање колике новчане износе су различити људи дали за исту сврху по свакој логици припада категорији „бројчана расподела паралелно егзистирајућих ентитета“. Међутим, уколико погледамо укупан број примера у новинама где је приказан распоред новца у односу на распоред било чега другог, јасно нам је да је ово прво (на пример у случајевима кад се наводи ко је дао колико за претплату) много чешће од укупног броја свих других, и зато смо га издвојили као посебну категорију, а не поткатеорију.

Ово су, уједно, и најдоследнији примери реализације синтаксичког паралелизма у славеносрпским новинама, а такође ове репетиције представљају и најдуже репродуковане ланце синтаксичког паралелизма у односу на све остале славеносрпске текстове (највећи број остваривања синтаксичког паралелизма који смо забележили је 34).

3. Употреба синтаксичког паралелизма за представљање садржаја скупа присутних на неком догађају:

- да повећа прецизност изражавања и помогне да приказивање присутних буде прецизно, прегледно и јасно, тако што се за сваког присутном наведу исте вредност категорија
- да омогући да се, уколико је то потребно, присутни прикажу хијерархијски по неком критеријуму,
- да паралелно прикаже прошле активности за више особа, а које могу бити од значаја у садашњем тренутку,
- да се издвоје исте категорије особина код више особа.
- сумарно, да за све особе прикажу исти параметри, са индивидуалним вредностима (име, презиме, место одакле је, функција или занимање које обавља, и слично), те тако ти подаци постају прегледни и поредиви.

Улога паралелизма у овој категорији преклапа се са његовом употребом у представљању тачне бројчане расподеле паралелно егзистирајућих ентитета, или тачног новчаног износа који су различити људи дали за исту сврху онда када треба приказати исте параметре са индивидуалним вредностима.

4. Употреба синтаксичког паралелизма за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија:

- употреба синтаксичког паралелизма за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија са истим функцијама, као и у претходне две категорије, али смо примере, због заступљености и препознатљивости текстова у којима су употребљени ипак груписали одвојено.

Ако се паралелизам комбинује са другим фигурама, онда је ова комбинација најчешћа: синтаксички паралелизам је у склопу набрајања, а набрајање је у склопу дистрибуције. Ово важи и за претходне две категорије.

5. Употреба синтаксичког паралелизма у преношењу садржаја закона, прогласа, указа и других правних аката:

Употреба синтаксичког паралелизма у преношењу садржаја закона, прогласа, указа и других правних аката:

- под утицајем је самог садржаја тих докумената,
- служи да се јасно, прегледно и прецизно пренесе њихов садржај
- омогућава да се пренесу ефекти које садржај таквих докумената има на животе људи

– уз текстове где се врши прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија, текстови који се баве преношењем садржаја докумената представљају друго место које нуди могућност за стварање најдужих ланаца паралелизама, то јест за највећи број понављања истог модела у једном тексту у категорији новинских текстова.

6. Употреба синтаксичког паралелизма у празничним поздравима и лепим жељама уредништва читаоцима:

- да истакне позитивно конотиране суперлативне квалификације који уз жеље и захвалности иду,
- да обраћање учини ритмичним и звучним,
- да понављањем увери читаоце да им уредници *стварно* желе све најлеше,
- да обраћање учини *лепим*.

7. Употреба синтаксичког паралелизма у описивању:

- да опис учини сликовитијим,
- да опис учини видљивијим, а самим тим и да истакне да су одређене особине људи или предмета из тог описа кључне за централни догађај о коме је у тексту реч,
- у складу са тим, синтаксички паралелизам у описивању подвлачи тематски паралелизам у тексту,
- да приказивање особина учини прецизнијим и да за више ентитета прикаже исте врсте особина, са различитим вредностима,
- да помогне да описивање различитих делова једне исте целине буде извршено на исти начин, са различитим садржајем, који се паралелизмом и наглашава.

8. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање неког следа догађаја:

- да њихово приказивање учини прегледним и да истакне склад тог следа,
- да истакне време одвијања, прецизно или оквирно,
- да прикаже ефекте који сваки од чланова низа у догађајном следу има на нешто,
- да направи прилику да се у приказаном низу догађаја и они који се нису десили перципирају као да јесу, јер је паралелизмом процес прихватања информација већ отворен, читалац му је препуштен, а информације се дојме као паралелне, јасне, и истините у целисти.

9. Употреба синтаксичког паралелизма у преношењу туђих речи:

- да покаже да је употребљен у нечијем говору, ако то јесте случај,

- да подвуче објективност и тачност у тексту.

10. Употреба синтаксичког паралелизма за заокруживање текста:

- да *визуелно* допринесе ефекту о уредности и симетричности у тексту,
- да осигура да је тематски паралелизам остварен у целом тексту, од почетка до краја,
- да, с обзиром на то да су почетак и крај текста места најјачег фокуса читаоачеве пажње, истакне одређене информације,
- да, у складу са тим, текст заокружи и семантички и синтаксички.

Регистровали смо и једну употребу речи *наконец* у истој позицији где је у некролозима рецимо, честа употреба облика *велимъ*. Међутим, сличност је само са становишта позиције и тенденције да се тиме истакне садржај који следи. Нема функцију у одржавању репетитивне доследности, и није лични глас (и јављање) аутора.

Облик *велим*, који се, да поновимо, најчешће користи у некролозима, а спорадично у другим жанровима, попут предговора и расправљачких текстова, пред последњу репетицију како би паралелизму повећао репетитивну доследност и истакао последње понављање, у новинама нисмо пронашли. То и не чуди из два разлога. Први је чисто статистички: и сама појава паралелизма је реткост, па би баш ова интервенција била на нивоу статистичке грешке, а други је чисто стилски: још од времена *Сербскія повседневнія новинны* и *Славенно-сербскія вѣдомости*, дакле од краја 18 века, одлика новинских текстова, свих жанрова је (макар и привидна) објективност. *Велим* би, уколико би било употребљено, због првог лица једнине, маркирало субјективност аутора, а то се свакако желело избећи.

И у новинским жанровима је синтаксички паралелизам најчешће **комбинован** са другим фигурама понављања. Најчешћи модел је употреба синтаксичког паралелизма као део набрајања, где је набрајање део дистрибуције. Ова комбинација поступака има улогу да се прецизност, прегледност и јасност у потпуности оствари у свим реченицама у којима су употребљени. Следећа по фреквентности употребе са паралелизмом је анафора која доприноси ритмичности текста и уочљивости поновљених јединица.

Иако смо их издвојили као употребу паралелизма у информативним новинским текстовима, морамо нагласити да су неке од категорије употребе паралелизма репрезент других жанрова. Прецизније, регистровали смо њихово јављање у новинама, али су паралелизми ту доспели тако што је аутор новинског текста у сопственој интерпретацији пренео његов садржај, а тај иницијални текст ипак је и својим садржајем, и језиком, и стилем утицао на крајњи новински текст. Ту пре свега мислимо на текстове где се дословно преноси туђи управни говор, на текстове који су писани по узору на оне из дескриптивних публикација (историјско-географских на пример) и на текстове где се преноси садржај нових закона, указа, прогласа и слично.

Двоумили смо се да ли да ове примере уопште уврстимо у грађу или не, и на крају ипак јесмо. Разлог је тај што ниједан од тих текстова није апсолутно дословно и у

целости преузет из других извора, већ је сваки писан наменски за новине у којима је објављен (то видимо по почетку и крају њиховом где се аутор неретко онбраћа читаоцима и слично), уз постојање текста или извора који је нескривено био узор.

Већина бројева Давидовићевих и Фрушићевих *Новина Србских*, које су од 1813. до 1822. излазиле у Бечу, као и *Новина Српских*, које су од 1834. излазиле у Княжеској-Србској Књигопечатњи у Крагујевцу, а од 1835. у Београду, ретко садржи текстове са синтаксичким паралелизмом (сем делова где се наводи ко је колико дао за претплату). А слично је и у *Србскија (повседневнија) новини*, које су у Бечу излазиле од 14. марта 1791. до 30. децембра 1792. године, и *Славено-србскија вједомости*, штампане такође у Бечу од августа 1792. до децембра 1794. године.

Ово важи и за текстове који су преведени из страних извора и односе се на догађаје у Европи и свету, а није пуно другачије ни када погледамо чланке из корпуса који се тичу домаћих догађаја (сем оних који укључују владара, било да је реч о аустроугарским владарима, било да је реч о домаћим из обе династије, и Обреновића и Карађорђевића): тада су понављања и набрајања честа, а све у циљу што детаљнијег сликања догађаја и њихових учесника, и величања владара, било кроз истицање његових активности, било кроз истицање броја људи и звучности њихових имена који присуствују догађајима којима присуствује и владар, а све како би му показали наклоност – али су у тим чланцима, рекосмо, други видови понављања су честа (доминантно је набрајање) а синтаксички паралелизам редак.

Једина места у новинама где је синтаксички паралелизам релативно чест, и за ту сврху неизбежан, а увек у склопу друге фигуре понављања (чешће набрајања, нешто ређе дистрибуције), свакако су они делови текстова који се тичу приказивања неког бројног стања више различитих ентитета који паралелно егзистирају, као и делови текста који се тичу навођења ко је дао колико новца, најчешће за претплату.

Утисак је, да сумирамо, да је, у новинским чланцима чији је циљ да информишу читаоце о актуаленим догађајима, синтаксички паралелизам пре случајност него намерно употребљено синтаксо-стилистичко средство, а и када се намерно употреби, обично је део друге фигуре понављања, пре свега набрајања и то у деловима који се тичу приказивања неког бројног стања или бројног износа.

Разлог томе што синтаксички паралелизам у новинским жанровима није чест (сем када се наводи бројно стање паралелно егзистирајућих различитих ентитета и бројни износ суме које су различити људи дали за нешто па се жели прецизирати ко је колико дао) би могла бити чињеница да је простор за сваки текст у дневним и недељним новинама ограничен, па је сваки вид понављања сведен на минимум. Не можемо рећи да је због ограниченог простора реченица у тексту краћа, она то свакако није, већ да синтаксички паралелизам само није једна од њених типичних одлика. Тематски паралелизам јесте одлика новинских текстова (и текстова који припадају другим групама жанрова које у истраживању анализирамо), али он није у фокусу нашег истраживања, а помињемо га онда када је у садејству са синтаксичким и као такав има неку жељену функцију.

VIII. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ПРЕДГОВОРИМА

Употреба синтаксичког паралелизма у славеносрпским предговорима је спорадична. Није, дакле, честа као у некролозима, расправљачким, дескриптивно-директивним и књижевноуметничким текстовима.

Нисмо приметили да постоје разлике у употреби паралелизма у предговорима с обзиром на тип и жанр текста коме је предговор посвећен.

Издвојили смо следећих седам категорија употребе паралелизма у преговорима:

1. у подстицању читаоца да прочита књигу,
2. у величању текста коме је предговор посвећен,
3. у исказивању личних ставова аутора преговора,
4. у мудрим поукама и порукама посвећеним читаоцима,
5. у аргументовању,
6. у прецизирању,
7. у позивању на податке из других извора.

8.1. Употреба синтаксичког паралелизма у подстицању читаоца да прочита књигу

У предговору Геогија Михаљевића, за поетску збирку *Аждая седмоглава, сирѣчь: описаніе седми грѣхобѣ смертныхъ стихотворнымъ художествомъ устроеное* из 1803. године уочава се подстицање читаоца да књигу која је пред њим прочита. Ово подстицање није извршено директивно, нема ни императива, већ је посредно: „Азъ же тебе предварително и томъ твердо увѣрити могу, яко ни о трудѣ ниже о времени въ чтеніи книги се тобою употребившемъ раскаишиса“. Аутор уверава читаоца да се се неће покајати за труд и време које буде посветио читању ове књиге.

Тематски паралелизам уочавамо на релацији између ове реченице и оне која јој следи. У обе је реч о *књизи*. Међутим, за разлику од реченице коју смо цитирали, и у којој се жеља ауторова само наговештава, у следећој реченици **синтаксичким паралелизмом** се она разлаже, а разложи зашто је добро да књига буде прочитана прегледно излажу. Понавља се седам пута иста синтаксичка структура (конгруентни атрибут + именица) у функцији правог објекта. Тако сазнајемо да се у књизи изобличава:

- глупую гордость,
- беспокойственное лакомство,
- скверное блудодѣаніе,
- пагубную зависть,
- смертоносное обаденіе,
- звѣрскую ярость,
- гнилую леность.

Изобличавајући и руглу извргавајући наведене теме, аутор најављује да ће помоћи читаоцу да их препозна као непожељне, те ће му они послужити као пример за

исправљање постојећих образаца: „ко ображеніу благихъ нравовъ превосходно служатъ“, али и као средство да увесели свој дух на све могуће начине: „небинное духа увеселеніе всачески причиняють“

Не возможно есть, тако и книги сие мѣрило правды взыскуют. Азъ же тебе предварително и томъ твердо увѣрити могу, яко ни о трудѣ ниже о времени въ чтеніи книги се тобою употребившемъ раскаешиса: Ибо яже бѣ ней не токмо глупую гордость, беспокойственное лакомство, скверное блудодѣланіе, пагубную зависть, смертоносное обдаеніе, звѣрскую ярость и гнилую леность доблестнымъ опороченіемъ изобличають, и ко ображеніу благихъ нравовъ превосходно служатъ, но и небинное духа увеселеніе всачески причиняють. (ГМВД: III)

Закључујемо да се у овом случају синтаксички паралелизам за подстицање читалаца да прочитају књигу користи тако што помаже да се јасно, прегледно и прецизно прикажу нова знања која ће стећи након читања, као и други начини на које ће књига користити њиховом благостању.

8.2. Употреба синтаксичког паралелизма у величању текста коме је предговор посвећен

Није необично да се аутор предговора труди да на том месту прикаже оно најбоје из књиге која предстоји. Још уколико је реч о предговору за књигу неког другог аутора, а не за сопствену, онда места за скромност готово и да нема.

Такав је случај у овом одломку из „Предисловија“ које је Георгије Магарашевић написао за приређена писма Доситеја Обрадовића 1829. године. Он их сматра изузетно *важним и нуждним* и са биографског, и са стилског аспекта, те истиче да су толико квалитетна да су „изредный образецъ у самомъ епістоларномъ стилу“.

Оно што следи након овог иницијалног увода у похвалу и величање Доситејевих писама јесте сликовита употреба синтаксичких паралелизама у две равни, а све како би се глорификација што успешније и сликовитије извела. Први паралелизам односи се на широки спектар контаката наизглед неспојивих ентитета у тим писмима.

Функција овог паралелизма јесте да изрази Магарашевићево одушевљење и задивљеност над шароликошћу и свеобухватношћу тема у Доситејевим писмима. Опетовање је троструко, а модел је:

Упитна заменица *колики* + субјекат у номинативу + одредба за друштво у инструменталу:

- колика е у њима простота съ красотомъ,
- колико простодушіе съ любезностію,
- колико искуство са смиреномудріемъ

Синтаксички паралелизам је осложњен **анафором**, а њене улоге *овде* су да ритмизује део текста у коме је употребљена, и да га тиме учини пријемчивијим за читаоца, као и да истакне базичну семантику упитне речи (и питања које она носи, као и претпостављеног, али намећућег одговора) које чини анафору.

Други паралелизам је употребљен како би приказао лепоту и вештину Доситејеву у писању писама. Модел глагол у трећем лицу једнине предиката + одредба

за начин у инструменталу са предлогом *съ* понавља се пет пута. Тако сазнајемо да се Доситеј:

- шали *съ* пристойношћу,
- совѣтуе и учи *съ* отеческомъ милошћу,
- ободрава *съ* основанымъ доказателствомъ,
- хвали *съ* предосторожношћу,
- укорава *съ* умѣреностію.

Функција употребљеног паралелизма јесте да прегледно прикаже Доситејеве вербалне активности у писмима, као и да јасно укаже на који начин сваку од тих активности обогаћује *личним печатом* и чини је, по Магарашевићевом схватању, јединственом, узорном и *–изредном* на себи својствен начин.

Тематски паралелизам присутан је у свим реченицама одломка, и оним који претходе синтаксичком паралелизму, али се овде ограничавамо само на синтаксички.

Но поредъ тога, што су ова писма за совершен у биографију Сербскогъ Анахарса одвећ важна и нуждна; есу іоштѣ: као *изредный образецъ у самомъ епістолярномъ стилу. Колика е у њима простота съ красотомъ, колико простодушіе съ любезношћу, колико искуство са смиренумудріемъ! Онѣ се шали съ пристойношћу, совѣтуе и учи съ отеческомъ милошћу, ободрава съ основанымъ доказателствомъ, хвали съ предосторожношћу, а укорава съ умѣреностію.* (ППДОБ: VI)

Закључујемо да се синтаксички паралелизам у величању текста коме је предговор посвећен користи како би се њиме прегледно, прецизно и јасно представио спектар тема у тексту књиге којој је тај предговор посвећен, као и да се назначи на који се начин аутор бави сваком од појединачних тема, и на који начин је ауторова индивидуалност уткана у његов текст. Што више различитих тема из књиге се наведе, и што се сликовитије опише како је аутор стварао, већа је вероватноћа да ће читалац пронаћи нешто што ће му привући – и задржати пажњу. Томе доприноси и глорификација штива која прати текст са паралелизмом и која се постиже другим језичким и стилским средствима, који не морају нужно бити део паралелизма.

8.3. Употреба синтаксичког паралелизма у исказивању личних ставова аутора преговора

Готово да нема предговора у коме се у негативном контексту говори о тексту коме је посвећен. Међутим, предговори су понекад и место и прилика за оног ко их пише да изрази своје личне ставове, и то не нужно и не увек о књизи за коју се предговор пише.

То потврђује и пример који се налази на почетку „Предисловија“ Дошенивићевој *Численици*. Аутор *предисловија* четири пута употребљава глагол у првом лицу једине. Три пута *знам* и једном *велим* (о *велим* ћемо посебно). Занимљива је паралела између *ја знам* и *ми незнамо*, која је приказана већ у првој реченици, као и двоструко подвлачење *ја знам*, што указује на јаку намеру аутора да садржај који саопштава представи као *свој став*. Сам став није структуриран по принципима синтаксичког паралелизма. Његова језгровита главнина се налази на самом крају:

- „Бедна е вещь Предразсужденіе, и Пристрастіе ер оне людма никад право мислити недаду!“

У њему аутор изражава неслагање са предрасудама и страстима, јер ове две појаве онемогућавају рационално деловање и мишљење.

Синтаксички паралелизам је искоришћен како би се овај став аргументовао и приказао на конкретним примерима и ситуацијама. Четвороструко опетовани модел изгледа овако:

„еда ли свакій, + односна реченица у атрибутој функцији + инфинитив + глагол са семантиком из домена знања и умења у трећем лицу јединине презенте:

- Еда ли свакій, кој с тисащами премеће се, и Господар нариче се рачунати уме?

- Еда ли свакій, кој зове се Купец или Великокупец, едан, два, три, пак и свое име право записати знаде ?

- Еда ли свакій, кој прозивлѣ се Газда, Домостроител познае истинно состояніе насущни дѣла свои ?

- Еда ли свакій, кој што год Нѣмецки или другим Езиком [...] зна, познае, и разуме?

Функција употребљеног синтаксичког паралелизма огледа се у јасном, прецизном и прегледном аргументовању ауторовог става. Такође, доприноси утиску да је став исправан и заснован на ваљаним доказима.

Синтаксички паралелизам је сложен **епаналепсом** (*знам, ја знам*) и **епанафором** (*садржи, обузимље*). Функција оба поступка је наглашавање поруке која се паралелизмом шаље. Такође, ауторов јасан став изражен у последњој реченици представља уопштени закључак и сумирање настало на основу конкретних тврђења која му претходе, а у чијем грађењу је употребљен синтаксички паралелизам, тако да је ауторов став **епифонем** настао уопштавањем појединачних запажања.

О велим. Већ смо, када смо анализирали друге текстове, а нарочито у некролозима, и расправљачким текстовима, указивали на употребу облика *велим* у остваривању синтаксичког паралелизма у позицији пред последњу репетицију. Овај поступак је присутан и у предговорима, наравно сразмерно мање у односу на поменуте жанрове из простог разлога што је и паралелизма у предговорима неупоредиво мање. Функција употребљеног *велим* је увек иста: користи се у тренутку када аутор примети да му опада доследност у грађењу паралелизма и помаже да се та доследност поново успостави и истиче задњу репетицију.

У конкретном случају, у прва два понављања предикат је у финалној позицији. Међутим у трећем понављању, он је у средини реченице, па се симетричност синтаксичких структура ње тиме нарушава. Након што је *велим* употребљено, паралелизам се вратио успешном реализовању модела задатом у првој репетицији: предикат је опет на крају. Ово није једина улога употребе *велим*. Он наглашава оно што му следи, и фокусира читаочеву, али и ауторову пажњу на то, и помаже да се нагласи смисао, као и да се поново врати том смислу у моменту када је почело удаљавање од њега.

Знам, я знам; али нека ми се прости, незнамо баш ни ту самую реч што садежи, што обузимлѣ, и колико се хоће док едан може управ с` бодрим оком и лисим челом изразити себе: Я знам. Еда ли свакиѣ, кой с тисящами премеће се, и Господар нариче се рачунати уме?.... Еда ли свакиѣ, кой зове се Купец или Великокупец, едан, два, три, пак и свое име право записати знаде ?.... Еда ли свакиѣ, кой прозивлѣ се Газда, Домостройтел познае истинно состояніе насущни дѣла свои ?.... И еда ли свакиѣ, кой што год Нѣмецки или другим Езиком – нека тако рекнем чавркати знаде, зато одма и книге, не само, већ Науке разне у различним книгами содержаще се, еда – **велим** – зна, познае, и разуме?.... Бедна е вещь Предразсужденіе, и Пристрастіе ер оне людма никад право мислити недаду! (ЧЈДП: VII, VIII)

У „Предисловиу“ Захарија Орфелина за *Славено-сербскій магазинъ* 1768. године уочавамо да се аутор (након опширнијег излагања о томе како и какве су се књиге издавале још век раније код других народа, као и о питањима опширности тих књига и потребе за оптималном дужином текста како би он био шире доступан) фокусира на ситуацију са српским народом и његовим развојем, те истиче да он сматра да је наш народ способан за све науке, дуговне и грађанске, војне, економију, трговину и друге. У том излагању, сем темтског, нисмо уочили синтаксички паралелизам. Међутим, већ у делу који следи, Орфелин прави смисаони заокрет и са хваљења и истицања позитивних активности у Срба прелази на оно што сматра не баш пожељним, али и у томе покушава да нађе оправдање. Опетовани модел који чини синтаксички паралелизан је именица у номинативу једнине + *что*, у остатку је структура недоследна за паралелизам. У обе ове реченице заменицом *онѣ* и придевом *Сербской* реферише се на *српски народ*, тематским парализмом који је присутан у целом пасажу текста.

Функција паралелизма у овом делу Орфелиновог текста је да настоји да одржи кохезију у тексту. Орфелин након презентације онога што сматра да је објективно и опишљиво присутно у српском народу, користи синтаксички паралелизам да искаже и садржај своје *жалости* поводом догађаја са којима се не слаже, али и да ту жалост релативизује и умањи (*правда что*). Такође, чињеница да синтаксичког паралелизма нема у делу који се тиче остатака излагања на ову тему, а има га у делу где аутор жели да нагласи свој субјективни дојам, указује на његову употребу у функцији нарочитог истицања баш тог дела и текста и смисла.

[...] Экономіи, Купечества и протч. Жаль что онѣ промыслителей лишава се! Правда что въ Карловѣѣ сремскомѣ при Сербской Митрополіи, како и у свободномѣ Крелевскомѣ Граду Новосадскомѣ есу училища восстановлены (ССМ: 8)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у исказивању личних ставова аутора преговора у функцији јасног, прецизног и прегледног аргументовања ауторовог мишљења о нечему, а које је од остатка текста паралелизмом нарочито издвојено и тако истакнуто као – лично. Такође, паралелизам доприноси утиску да је став исправан и заснован на ваљаним доказима, другим речима, да се нешто субјективно „упакује“ и представи као објективно. Фигуре којима је паралелизам ослужен у заједничкој су служби са њим да нагласе и, рекосмо већ, од остатка текста, издвоје и учине видљивијим те ауторове ставове.

8.4. Употреба синтаксичког паралелизма у мудрим поукама и порукама посвећеним читаоцима

Поред исказивања личног става аутора који их пишу предговори су и погодна места да се у њима нешто поручи читаоцу – нешто што ће бити јасно уочљиво, чинити се јасним и логичним и бити лако усвојиво.

У предговору Евгенија Јовановића, „Благохотный Читателю!“, за *Опровержение Отговора Господина Захариадиса* из 1839. године синтаксички паралелизам је употребљен у финалној позицији на самом крају предговора.

У овом случају мудри закључак и порука која је структурирана као синтаксички паралелизам, смисаоно следи из текста који јој претходи и сумира тај текст, тако да је она **епифонемска**:

– „Честъ ономе, кои другоѣ чествуетъ; а безчести самъ себе, кои друге безчести.“

Понавља се односна реченица у функцији атрибута са обележјем *кои*, а све како би се паралелно истакле дијаметрално супротне људске особине. Сегменти „Честъ ономе“ и „безчести самъ себе“ нису синтаксички паралелни, али јесу тематски, и као и сегмент са синтаксичким паралелизмом, засновани су на **контрасту**, управо како би се истакле различитости.

Функција употребљеног епифонемског синтаксичког паралелизма ослуженост контрастном семантиком је да учини да мудра порука буде ритмична, јасна и лако памтљива и визуелно и звучно издвојена од остатка текста, а његова позиција на самом крају текста само појачава последњу наведену функцију.

ако Грамматике писати и не уме. На конецъ являюмъ, да, ако се прокте Г. Захариаду и далше что, обаче учтиво, избегаваюћи свако увреждение (н. пр. зоря, звекнуло у гла- у и пр.) лица, на ове сытнице, кое нису толикога писаня вредне, отговорити, то љу я свагда готовъ быти, мнѣніе мое бранити; иначе не само нељу му ништа отговарати, него љу га онде, гди валя, потражити, и саму Цевсуру запытати, имали право люде безъ кривице нѣіове отъ гнѣвливы и високоумны писателя срамотити дати. – Честъ ономе, кои другоѣ чествуетъ; а безчести самъ себе, кои друге безчести.

У Карловцы сремски дне 5. Декемвриа 1837 (трающу Собору народну) (ЕЈОП: IV)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у мудрим поукама и порукама посвећеним читаоцима у функцији чињења тог дела текста јасно визуелно и звучно уочљивим и фокусираним, ритмично структурираним, а тиме и лако усвојивим. Такође, важна улога паралелизма у овом случају је да учини да је порука истинита јер произилази из прецизно уочених, утврђених и исто тако синтаксичко-стилски презентованих правилности.

8.5. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању

Ово је једна од најчешћих употреба синтаксичког паралелизма у предговорима, где паралелизам треба да допринесе убедљивости изнетих чињеница, тако да ефекат на читаоца буде да се он увери да је оно што чита тачно и јасно *и једино логично*.

Ево како у ту сврху синтаксички, и тематски паралелизам користи Атанасије Стојковић, у свом „Предисловиу къ читателю“, за *Фвсіку* из 1801. године. Прва реченица „Народъ всякій тогда само цвѣтати почне, когда почне с музами обходити“ представља

неко опште тврђење. У реченицама које следе, Стојковић ово тврђење *детално аргументује и конкретизује* јасним примерима из светске историје. Зато можемо рећи да је прва реченица, која са осталима садржи само тематски, али не и синтаксички паралелизам, представља **ентимемска**.

Микротематски паралелизам остварен је у другој реченици „Когда су у Риму процвѣтали науке, процвѣтао є Римъ“, где различити облици *истог* глагола („процвѣтали“, „процвѣтао“) служе да покажу две идентичне сукцесивне радње. Оваква употреба **полиптотона**³⁹ у многоме помаже успостављање смисаоне паралелизације, тако да се и субјекти *који су процветали* аутоматски доводе у логичну везу, а њихова међусобна визуелна и логичка повезаност бива толика да се не оставља нимало места за сумњу у исправност нечега што је толико паралелно и прецизно.

Употреба полипторототна и тематског паралелизма у трећој реченици „Пале науке, пао Рим“ има идентичну функцију као и у другој реченици, само што је у овом случају употребљен и синтаксички паралелизам (предикат + субјекат је модел, двоструко репродукован).

Функција синтаксичког паралелизма у четвртој реченици „Терговина, а наипаче земледѣліе обогащава народе: Воинство защищава; науке обаче просвѣщаваю“ у функцији је додатне јасне конкретизације, и уверавања читаоца да је оно што је јасно језички *послагано* релевантан одраз смислене паралелне *послаганости* у ванјезичком постојању објективне стварности.

Народъ всякій тогда само цвѣтати почне, когда почне с музами обходить. Когда су у Риму процвѣтали науке, процвѣтао є Римъ. Пале науке, пао Рим. Терговина, а наипаче земледѣліе обогащава народе: Воинство защищава; науке обаче просвѣщаваю.

На сличан начин и Доситеј Обрадовић у свом „Предисловиу“, за *Собрание разныхъ правоучительныхъ вещей* из 1793. године користи паралелизам како би иницијалну тврдњу која се тиче начина да се „любопытство и природно любознанѣ задоволи“, након што је себи обезбедио егзистенцијално спокојство.

Синтаксички паралелизам (низање глагола у трећем лицу једнине презента) и тематски паралелизам (семантичка повезаност ових глагола и међусобно, али и са темом из претходне реченице) у другој реченици, где се представља скуп радњи које се паралелно дешавају, или у случају да су неке од њих учестале, свако од остваривања појединачне реализације паралелно је са оним радњама које су трајне, имају функцију да прикажу све могуће начине на који се назначено задовољавање „любопытства и природнога любознаня“ одвија. Синтаксички паралелизам је у функцији истицања и указивања на *мноштво* паралелних активности потпомогнут на два начина. Први је вербално – дословним наглашавањем да се радње одвијају „непрестанно“, а други је стилски – **епанафором**, јер су већина глагола синоними („мисли“, „размишљава“, „сматра“, „внима“, „разсуждава“, „придомишлявасе“). Да не заборавимо ни синтаксички паралелизам у изричном исказивању намеравање жеље док врши приказане радње:

– да разпространи разшири и у множи знанѣ свое,

³⁹ Полиптотон се одређује као позиционо неусловљено понављање једне ријечи у различитим облицима у више реченица или стихова“ (Ковачевић 2000: 299).

- да украси умъ свой,
- да обогати душу своју

Доситеј је изузетно прецизан и у првој реченици, где је егзистенцијални склад приказан напоредним синтагмама „спокойство, и безбрижностъ“ и „занатъ или трговину, или землѣдѣліе“, али и на самом крају „разумом и премудростію“, тако да је паралелност и склад у писању одраз истих ових елемената и у његовим мислима.

Видимо, дакле, да Доситеј Обрадовић своју тврдњу о постојању „размне човекове жеље да задовољи своје љубопитство и љубознање“ детаљно аргументује уз обилно коришћење паралелизма. Сврха употребљених паралелизама је да читаоцу верно и посве детаљно и прецизно представи сваки од могућих начина и стадијума у путу до знања. На овај начин се аутор *зближава* са читаоцем и поставља на исту страну пута према задовољавању љубознања и љубопитства.

Дакле, како се разумни Човекъ съ ове стране у безбѣдство спокойство, и безбрижностъ чрезъ занатъ или трговину, или землѣдѣліе постави, нама му дође разумна желя да и свое любопитство и природно любознанѣ задоволи. Мисли, размишлява, сматра, внима, разсуждава, пища, разговарасе, и непрестанно придомишлявасе и жели да разпространи разшири и у множи знанѣ свое; да украси умъ свой, и да обогати душу своју нѣизинимъ природним богатствомъ то естъ разумомъ и премудростію. (ДОСР: 3)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању у функцији да се приказане чињенице прикажу убедљиво, тачно, јасно и да читаоцу делују као једине логичне, без места за сумњу у исправност нечега што је представљено (као) паралелно и прецизно. Паралелизам у језику употребљава се са функцијом да репрезентује паралелност у ванјезичкој стварности. Такође, паралелизам у писању има и функцију репрезентовања паралелности и склада у мислима аутора. Паралелизмом у аргументовању аутор се и зближава са читаоцем јер га, вештом употребом овог средства, ставља на исту страну пута сазнајног процеса на којој је и сам.

8.6. Употреба синтаксичког паралелизма у прецизирању

Прецизирање у славеносрпским предговорима доста подсећа на оно у информативним новинским жанровима, као и у распраљачким и дескриптивно-директивним текстовима. Користе се и иста средства, уз незаобилазни синтаксички паралелизам.

Ево још једног примера из Орфелиновог, „Предисловија“, за *Славено-сербскій магазинъ*. Рекли смо да је у предговорима паралелизам слабије заступљен него у дескриптивно-директивним текстовима, рецимо. У овај образац се укапају и Орфелинови текстови. У *предговору* смо уочили само два синтаксичка паралелизма, овај и онај који смо малопре горе приказали и анализирали, док је *Искусни подрумар*, рецимо доста засићенији овим поступком, али то не чуди с обзиром на намену и сврху текста.

Како би читаоцу ненаметљиво сугерисао да изведе закључак о томе на ком језику наш народ треба да има књиге, Орфелин *прецизно* наводи државе и језике на којима се у њима пишу и штампају књиге, али без експлицитног навођења (славено)српског. ~~на еписку који ћемо видети~~. Тако, након констатовања да су се раније све књиге писале на

латинском језику, који сем научника, и оних који су их писали, нико није могао да разуме, те да сада сваки народ може на свом језику „да се наслађује својим жељама“, Орфелин прецизно и синтаксички паралелно износи податке о државама и језицима на којима се у њима пишу књиге:

- у Германи на Нѣмецком,
- у Франціи на Француском,
- у Англіи на Англіскомъ,
- у Холландіи на Холландскомъ,
- у Италији на Италијанскомъ,
- у Хитпаніи на Хитпанскомъ,
- у Россійскоѣ Имперіуму на Россійскомъ езыку.

Синтаксички паралелизам у наведеном примеру Орфелин користи да прикаже паралеле у постојању и испољавању различитих појава на више места. Функција овог поступка је да се подаци представе прецизно и прегледно, и да се за исте врсте различитих ентитета представе исти параметри са њиховим вредностима, које могу бити различите. Друга битна функција је да те различите вредности учини уочљивим и међусобно поредивим. Трећа функција је да ненаметљиво подстакне читаоца *да настави низ* за наш народ.

Книге, кое целомъ [...] во обще, и свакому во [...] быти могутъ, пишуть и [...] у Германи на Нѣмецком, у Франціи на Француском, у Англіи на Англіскомъ, у Холландіи на Холландскомъ, у Италији на Италијанскомъ, у Хитпаніи на Хитпанскомъ, како и у Россійскоѣ Имперіуму на Россійскомъ езыку еднымъ словомъ, свакога езыка [...] садъ кнѣге на собственномъ [т. е. съ коимъ говореть] езыку надеѣи само Венгерскій и Польскій, [...] держетсе латинскогъ езыка. (ССМ: 5)

Закључујемо да се употреба синтаксичког паралелизма у прецизирању врши са истим функцијама које има и у другим текстовима, а где овај тип употребе доминира, пре свега у информативним новинским жанровима, расправљачким и дескриптивно-директивним текстовима. Функција паралелизма је да приказане податке учини прегледним, као и да допринесе утиску о прецизности. Паралелизам помаже да се за исте врсте различитих ентитета представе исти параметри са њиховим вредностима, које могу бити различите, а које, опет захваљујући паралелизму, постају уочљиве и међусобно поредиве. Паралелизам служи и да подстакне читаоца да размишља у категоријама које су му тим паралелизмом задате, и да дође до сопствених закључака.

8.7. Употреба синтаксичког паралелизма у позивању на податке из других извора

Понекад је потребно успоставити интертекстуалну везу и упоредити текст о коме се пише са неким другим текстом. Синтаксички паралелизам је добро средство за то, чему је потврда и следећи пример.

Јован Дошениовић у „Предисловију о пѣснотворству“, *Лірическа пѣнія и Еше друга за увеселеніе* из 1809. године упућује читаоца на два места на предговор његовој *Численици*, и на његов садржај. Конкретно, препричава део о љубави, који у предговору на који се упућује није структурисан и стилизован уз синтаксички паралелизам.

У првом делу се прегледно износе особине ентитета од интереса, *љубави* у овом случају, а то је извршено опетовањем односне реченице са обележјем *која*. У другом делу паралелизам налазимо у **поређењу**.

Кой е прочитао мое Предисловіе у Численицы I. Част; тамо има и о любовы што год речено. О любовы, која е начало, теченіе, и вѣчност свою видими и невидими еше ствары; Коя нас обвезуе предати себе драгоvolно на смерт за вѣру и отечество; Коя возжиже нас на ополченіе против оних, што нас не любе; Коя меће нас драгоvolно друг за друга погинути; и која, оца, сына, матер, кѣр, брата, сестру содержава у непремѣном союзу взаимнога наклоненія. (ЛПЈДП: VIII)

Као: Любoв самoмe сeби, любoв к` Бoгу, к` рoдитeлѣм, к` чaдaм, к` срoднимa и к` близнимa другoвoм и приятeлмa. (ЛПЈДП: XII)

Закључујемо да је у позивању на неки део другог текста, функција употребе синтаксичког паралелизма да прецизно и јасно упути читаоца баш на одређене кључне сегменте из другог текста, те да их учини поредивим и лакшим за ново језичко руковање, што не би било остварено да је тај други текст само цитиран без оваквих интервенција. На овај начин се паралелизмом структуриране, а са другог места пренете информације, могу сврсисходно користити и уклапати у смисаоне компоненте актуелног текста предговора.

8.8. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у предговорима

Како би своје намерене функције у предговорима обавио на што бољи и учинковирији начин, синтаксички паралелизам је у ослажњен другим средствима, превасходно оним из категорије понављања. Уз сваки пример смо детаљно указали на њихово садејство, а овде их поименице прегледно наводимо:

- анафора,
- епанафора,
- епаналепса,
- ентимем,
- епифонем,
- полиптотон,
- набрајање,
- поређење,
- контраст.

8.9. *Summa summarum* употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским предговорима

Синтаксички паралелизам у предговорима за славеносрпска издања није честа појава. У анализи смо уочили седам категорија употребе паралелизма са различитим функцијама у њима:

1. Употреба синтаксичког паралелизма у подстицању читаоца да прочита књигу

- да се јасно, прегледно и прецизно прикажу нова знања која ће стећи након читања, као и други начини на које ће књига користити њиховом благостању,
- да се читалац упутује у практичне импликације нових знања.

2. Употреба синтаксичког паралелизма у величању текста коме је предговор посвећен

- за прегледно, прецизно и јасно представљање спектра тема у тексту коме је тај предговор посвећен,
- да се назначи на који се начин аутор бави сваком од појединачних тема, и на који начин је ауторова индивидуалност уткана у његов текст,
- да се што се сликовитије опише како је аутор стварао, а тиме повећа вероватноћа да ће читалац пронаћи нешто што ће му привући – и задржати пажњу.

3. Употреба синтаксичког паралелизма у исказивању личних ставова аутора преговора

- за јасноћу, прецизност и прегледног у аргументовања ауторовог мишљења о нечему,
- да се ауторов став од остатка текста паралелизмом нарочито издвоји и тако истакне као личан,
- да допринесе утиску да је став исправан и заснован на ваљаним доказима,
- да се нешто што је субјективно „упакује“ и представи као објективно.

4. Употреба синтаксичког паралелизма у мудрим поукама и порукама посвећеним читаоцима

- за чињења тог дела текста јасно визуелно и звучно уочљивим и фокусираним,
- за ритмично структурирање поруке, која тиме постаје лако усвојива,
- да допринесе утиску о истинитости поруке, јер паралелизам истиче да она произилази из прецизно уочених, утврђених и исто тако синтаксичко-стилски презентованих правилности.

5. Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању

- да се приказане чињенице прикажу убедљиво, тачно, јасно и да читаоцу делују као једине логичне, без места за сумњу у исправност нечега што је представљено (као) паралелно и прецизно,
- да репрезентује паралелност у ванјезичкој стварности,
- да репрезентује паралелност и склада у мислима аутора,
- да допринесе зближавању аутора са читаоцем јер га ауторвештом употребом овог средства, ставља на исту страну сазнајног процеса на којој је и сам.

6. Употреба синтаксичког паралелизма у прецизирању

- да приказане податке учини прегледним
- да код читаоца допринесе утиску о прецизности

– да помогне да се за исте врсте различитих ентитета представе исти параметри са њиховим вредностима, које могу бити различите, а које, опет захваљујући паралелизму, постају уочљиве и међусобно поредиве

– да подстакне читаоца да размишља у категоријама које су му тим паралелизмом задате, и да дође до сопствених закључака.

7. Употреба синтаксичког паралелизма у позивању на податке из других извора

– да прецизно и јасно упути читаоца баш на одређене кључне сегменте из другог текста,

– да те сегменте учини поредивим и лакшим за ново језичко руковање, што не би било остварено да је тај други текст само цитиран без оваквих интервенција,

– да помогне да се обрађене и паралелно репрезентоване, то јест са другог места пренете информације, могу сврсисходно користити и уклапати у смисаоне компоненте текста актуелног предговора.

Како би постигли што интензивнији ефекат у тексту, аутори синтаксички паралелизам ослажњавају другим средствима, најчешће фигурама које се категоришу као понављања: анафора, епанафора, епаналепса, ентимем, епифонем, полиптотон, набрајање, али и онима које нису поређење, а са којима је паралелизам ефектно испреплетан: поређење и контраст.

Употреба облика *велим* није заобишла ни синтаксички паралелизам у предговорима. И овде се користи са истом прагматичком функцијом у паралелизацији као и у другим врстама текстова, (у некролозима, расправљачким и дескриптивно-прагматичким текстовима, где је ова употреба најфреквентнија), те му се ни функција у предговорима не разликује значајно од функције у тим другим текстовима: користи се у тренутку када аутор примети да му опада доследност у грађењу паралелизма и помаже да се та доследност поново успостави и истиче задњу репетицију.

IX. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ПИСМИМА

Употреба синтаксичког паралелизма у славеносрпским писмима варира с обзиром на аутора и онога коме је писмо намењено, тако да је синтаксички паралелизам у писмима пре особина личног стила појединца који писмо пише, него поштовања строгих правила, стилских и синтаксичких. Ово се не односи на оне делове писама (почетак и крај пре свега, који се пишу по устаљеним правилима), где је, ако не интратекстуални, а оно увек присутан интертекстуални синтаксички паралелизам.

У писмима, нешто више него у другим жанровима, видљиве су особине ауторовог неспутаног *личног* стила. Овде мислимо на она писма која су писана тачно одређеној особи, без идеје да ће та писма једног дана бити објављена и јавно доступна. Слобода је већа и мање је обавезно праћење устаљених правила у структурисању и стилизацији текста ако је реч о блиској особи, где су и адресат и адресант у истом статусу, него у случају да су у различитом статусу, са изразитом дистанцом између њих. У првом случају, језик и стил писама су под утицајем разговорног језика, а у другом, под утицајем других писаних славеносрпских жанрова.

У описаним околностима, аутор има већу или мању слободу да, након што почетак и крај писма прилагоди устаљеном шаблону (који је и у славеносрпско време био исти као што је данас), остатак текста структурира и стилизује по сопственом нахођењу, а у складу са поруком коју жели да пошаље и у складу са односом који има са адресантом.

Што се индивидуалног стила у писању писама тиче, добро се осврнути се на став Георгија Магарашевића, који је о Доситејевој епистоларној вештини изнео у из „Предисловију“⁴⁰ за приређена писма Доситејева, објављена 1829. године.

Но поредь тога, што су ова писма за совершен у биографию Сербскогъ Анахарса одвећь важна и нужна; есу иошть: као *изредный образец у самомъ епистоларномъ стилу*. Колика е у њима простота съ красотомъ, колико простодушие съ любезностию, колико искусство са смиренномудриемъ! Онъ се шали съ пристойностию, совѣтуе и учи съ отеческомъ милошћу, ободрава съ основанымъ доказательствомъ, хвали съ предосторожностию, а укорава съ умѣреностию. (ППДОБ: VI)

Видимо да Магарашевић Доситејеву вештину писања изузетно велича. Додали бисмо и да је Доситеј веран не претерано честој, али ипак умерено честој и изузетно сврсисходној употреби синтаксичког паралелизма. Наиме, од свих писама у које смо имали увид, једино Доситејева садрже апсолутно свих седам категорија употребе ~~ова~~ паралелизама које смо овде издвојили. У осталим писмима је употреба синтаксичког паралелизма спорадична, до чак ретка. Тешко је начинити квантитативно поређење, али да покушамо са следећом проценом: у целокупној доступној Вуковој преписци која обухвата писма која је Вук писао, и она која су њему писана (за нашу анализу

⁴⁰ Више о овоме видети у делу о употреби и функцијама синтаксичког паралелизма у предговорима.

значајнија су ова друга, јер је међу њима и оних на славеносрпском) – има укупно мање примера употребе синтаксичког паралелизма него што их има у писмима које је само Доситеј лично написао. Исто важи и за индивидуална писма, која нису обухваћена Вуковом збирком, већ су доступна засебно, или обједињена са другим текстовима.

Оваква дистрибуција се односи на синтаксички паралелизам. Слично као и у новинским жанровима, и у свим епистоларним текстовима, тематског паралелизма не мањка, штавише изузетно је чест, али ипак није примарни предмет нашег интересовања, сем у случајевима када га синтаксички паралелизам подвлачи и истиче.

Рекли смо да синтаксички паралелизам није типично обележје писама на славеносрпском из Вукове преписке. Међутим, то се односи и на она писана народним, и на она писана чистим руским језиком. У писмима Мушицког, Атанасија Стојковића, писмима Димитрија Давидовића и Димитрија Фрушића, синтаксички паралелизам је није чест. Писма Атанасија Стојковића упућена кнезу Милошу, рецимо, немају синтаксичког паралелизма уопште. У писмима која су писали Сава Текелија и Стефан Стратимировић, паралелизма је више, али не у оној мери као код Доситеја.

У славеносрпским писмима уочили смо осам категорија употребе синтаксичког паралелизма:

1. за величање адресата,
2. за захваљивање адресату,
3. за приказивање инспирације за писање,
4. у подстицању адресата на неко чињење,
5. за аргументацију,
6. за прецизирање,
7. за обраћање адресату,
8. за поздрављање адресата.

9.1. Употреба синтаксичког паралелизма за величање адресата

Употреба синтаксичког паралелизма за величање неке особе није необична у славеносрпским текстовима (то се види у делу о некролозима, новинским текстовима, предговорима итд.). Паралелизам у величању помаже, пре свега, да се истакну, нагласе одређене особине неке особе, као и важни догађаји у којима је особа која се велича учествовала. Уз то, употреба синтаксичког паралелизма помаже и да оне не баш грандиозне особине или догађаји, чак иако су и они присутни у истом тексту, падну у други план ако нису у саставу синтаксичког паралелизма, а да у фокусу буде и остане баш оно што је паралелизмом обухваћено. На примеру некролога смо видели да је и *паралелизовано* навођење података о значајним особама са којима је *величани* био у контакту, који су чланови његове породице, или од којих је учио, такође у служби величања, а паралелизам овде помаже да ти подаци буду видљиви, неретко видљивији и од оних који се тичу самог објекта величања.

Све ове стратегије су присутне и у писмима, а неке ћемо и овде илустровати примером из Доситејевог писма Павлу Соларићу из 1804. године.

Синтаксички паралелизам у овом примеру **подвлачи тематски** и интертекстуално и интеркултурално повезивање Доситејевог писма са персијском историјом (Ксеркс), римском митологијом (Минерва) и грчком историјом (Темистокле). Израз „Мінервино любимо чадо“ није више део синтаксичког паралелизма, али наставља тематски паралелизам. Наравно, функција оба паралелизма је изразито величање Соларића и стављање у везу са *изузетним* митским и историјским ликовима.

Такође, ова тематским паралелизмом настављена веза Соларића са Минервом, уводи нови синтаксички паралелизам: понављање императива у сврху поздрава и изражавања лепих жеља.

Тематским паралелизмом се Соларић ставља у исту равн и са Ксерксом, и са Темистоклом, и са Минервом, а синтаксичким само са Темистоклом:

- има Греція Өемістокла,
- има Сербія Соларића.

Међутим, ова синтаксичким паралелизмом подвучена веза, својом ритмичком, али и визуелном издвојеношћу (две тачке) скреће пажњу на цео тематски низ. *Тематски паралелизам нема ту моћ као синтаксички да буде проминентан и истакнут већ на први поглед.*

И синтаксички и тематски паралелизам скупа помажу учвршћивању кохезије и изградњи компактне финалне поруке. Кохезиони ланац је, дакле: тематски (и са Ксерксемъ иза сна вопія ти могу) – синтаксички и тематски (има Греція Өемістокла, има Сербія Соларића, и чрезъ нѣга имати ће многе) – тематски (Мінервино любимо чадо) – синтаксички (Здравъ ми буди Мінервино любимо чадо, и люби твоего) паралелизам.

Битна је и позиција у писму где је паралелизам употребљен: на самом крају, одмах пре поздрава, из чега произилази још једна функција: за афирмативан и звучан завршетак.

Нашли смо!" и са Ксерксемъ иза сна вопія ти могу: има Греція Өемістокла, има Сербія Соларића, и чрезъ нѣга имати ће многе! Здравъ ми буди Мінервино любимо чадо, и люби твоего

У Триесту 18. Дек. 1804.
Доситеа Обрадовића
Г. Паулу Соларићу.
(ПДОГБ: 72)

Следећи пример је из *Писма захвалности Саве Текелије Јовану Чокрљану* написаног 1842. године у Араду. У њему Текелија не само што хвали и велича Чокрљана правећи ланац апозиција у којима се истиче шта је све Чокрљан постигао и био у животу, него то чини и за себе. Обавак поступак је и дело устаљеног *шаблона употребе синтаксичког паралелизма у славеносрпским посветама* и увек има исту функцију: да на јасан, прецизан и прегледан начин истакне постигнућа и достигнућа онога коме је неко дело посвећено, или писмо упућено. Тога су се углавном држали сви који су неки текст посвећивали некоме, коме год жанру да припада.

Тако, захваљујући овој посвети, Чокрљана сумарно видимо као:

- пароха Ново-Бечеискогъ,
- Ч. Консисториума Присѣдателя,
- ученогъ Содружества Прагскогъ Члена и Кореспондента,
- ц. к. емеритіраногъ Фелдкапелана,
- Богословіе Далматійске Професора.

Анастрофа у неким репетицијама помаже да се истакне оно што је важно.

Да је намера Текелијина да *хвали*, видимо и из његовог „признања“ намере с којом пише „за ревност похвалити, и Обществу благодарити“.

Иато као што је модел писања посвете захтевао да се прецизно одреди ко је адресат и истакну све његове функције и заслуге, то важи и за одређење онога који пише текст. Тога се и Текелија држи, те и за себе прави ланац апозиција и испред имена додаје атрибутив, који је опциони:

- златни надпетіца Кавалѣрь.
- Совѣтникъ Кралѣвскій.

И, као и у претходном примеру, паралелизам ослужује анастрофом.

Овај одломак је из самог заглавља писма и, као што смо видели, садржи информације о пошиљаоцу и примаоцу, и део је фонда епистоларних шаблона.

Нѣгово Высокородіе Господињ САВВА ТЕКЕЛИ, златни надпетіца Кавалѣрь и Совѣтникъ Кралѣвскій изволио є Г. Іоанна Чокерляня, Пароха Ново-Бечеискогъ, Ч. Консисториума Присѣдателя, ученогъ Содружества Прагскогъ Члена и Кореспондента, якоже и ц. к. емеритіраногъ Фелдкапелана, и Богословіе Далматійске Професора, собственноручнымъ Писмомъ, за ревност похвалити, и Обществу благодарити (ПЗЈЧ)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за величање адресата:

- да се истакну и нагласе тачно одређене позитивне особине неке особе,
- да се истакну важни догађаји у којима је особа која се велича учествовала,
- за навођење података о значајним особама са којима је *величани* био у контакту, који су чланови његове породице, или од којих је учио,
- за поређење са другим грандиозним личностима, историјским или митским,
- да у *ланцу апозиција* прецизно, прегледно и јасно истакне достигнућа и постигнућа адресата,
- део фонда епистоларних шаблона.

9.2. Употреба синтаксичког паралелизма за захваљивање адресату

Следећи пример је занимљив јер обухвата и захваљивање адресату, о коме ћемо овде говорити, али и похвалу и величање адресата, о чему смо већ говорили.

Да кренемо редом: у првом делу одломка имамо поменуто величање: истицањем да је „выше такови просвѣщенія Сербскаго ревнителнии любителя“, посредно се казује да је и адресат један од њих, те да је, ни мање ни више, вредан да се Матица њиме „дичи и роеве свое умноажва“. Синтаксички паралелизам није део овог величања, али је оно важно за наставак и други део одломка, чији је паралелизам део, а у коме се врши

захваљивање. Оно је четвороструко наглашено: 1. синтаксичким паралелизмом, 2. **епанафором** („хвала“ и „благодареніе“), 3. императивом, 4. **интонацијским паралелизмом**

- „буди вамъ хвала!“
- „буди вамъ благодареніе!“

да бы Богъ дао выше таковіи просвѣщенія Сербскаго ревнителнии любителя, како би се Матица са своима трудолюбивима пчелицама по цвѣћу света, медъ собирающыма, и у нѣдра Србске Матице приносящыма, дичила и роеве свое умноажвала – буди вамъ хвала! буди вамъ благодареніе! (ПЗЈЧ)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у захваљивању адресату:

- да допринесе јачем ефекту захваљивања,
- да издвоји тај део од остатка текста,
- да реципијент поруке види да се аутор потрудио око формулације и да му је важно да то буде видљиво.

9.3. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање инспирације за писање

Место за паралелизме који се односе на инспирацију за писање писма јесте на самом почетку писма, одмах након апострофирања и поздрављања адресата.

По узору на Хомерову **инвокацију** у Илијади („Гнев ми, богињо певај, Ахилеја, Пелеју сина...“), и Доситеј призива музе и опет прави интертекстуалне везе између свог писма и текстова из грчке књижевности и митологије, што сведочи о његовом изузетном образовању и познавању светске књижевности и културе.

Овако почиње Доситејево писмо јеромонаху Теодосију из 1769. године:

О Θεодосіе, мой сладкій друже! гдѣ ђу Ти писати, што ли писати, што ли оставити? О Музе и Харитесь, о пѣсне Орфеове! научите ме пѣти верху любви пѣсанъ. (ПДОГМ: 1)

Синтаксички паралелизам је истакнут са два интонацијска, као и у претходном примеру. Исто као и Хомерова инвокација, и Доситејева је ослужена **апострофама** (Θεодосіе, мой сладкій друже, Музе и Харитесь, пѣсне Орфеове) и императивним директивом (научите).

Иако у осталим писмима није чест, овде налазимо узвик *о*, који је три пута део синтаксичког паралелизма, и, исто као у некролозима, рецимо, и овде утиче на успостављање патетичног тона. **Анафора** чини казивање ритмичним, и заједно са апострофама и узвиком *о* формира патетични тон.

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за призивање инспирације за писање:

- да истакне везу са античким узором за такав поступак,
- да допринесе патетичном тону,
- да код адресата створи утисак да је ономе ко пише изузетно важно да писмо буде написано, као и то како ће изгледати,

– да укаже на то да аутор има неку потешкоћу да сам напише писмо, те му зато треба помоћ виших сила и додатна инспирација.

9.4. Употреба синтаксичког паралелизма у подстицању адресата на неко чињење

Од свих категорија употребе паралелизама у епистоларном дискурсу, ово је једна од чешћих. Синтаксички паралелизам се користи да примаоца поруке подстакне да учини нешто што аутор писма тражи од њега.

Углавном паралелизам чине понављани **императивни директиви** у другом лицу јединине. Најчешће се од адресата тражи да одговори на писмо, али има и других захтева и подстицања.

Пред нама је одломак из једног писма које је имало посве необичан пут. Наиме, аутор је Стефан Стратимировић и намењено је „Станисављевићу, генералу бродске регemente у Винковцима“, Сачувано је тако што га је Лукијан Мушицки пронашао у Стратимитовићевом кабинету и направио копију. У једном тренутку га је послао Вуку Караџићу на увид, уз јасну инструкцију Вуку: „Ову ћете ми копију опет вратити“. Писмо је касније заједно са осталим објављено међу Вуковом преписком.

Синтаксички паралелизам чини више директива који се састоје од седам глагола у императиву:

- мысли,
- пиши,
- говори,
- ради,
- питай,
- ободравай.

Снази директива доприноси **полисиндет** *и* у првој реченици и **контраст** у другој „питай въ чемъ незнашь; ободравай друге гди знашь“.

Мысли ово и пиши, и говори, и ради твоимъ езыкомъ гдигодъ можешъ. Питай въ чемъ незнашь; ободравай друге гди знашь. Буди ми с Богомъ.

Я есамъ и буду всегда твой искренній Кумъ

У Карловцы 27. Априла. Стеф. Стратимировичъ. с. р. (ССЛМ: 593)

Подстицање адресата на неко чињење у претходном примеру је исказано директно, употребом глагола у облику императива.

То у писмима није увек случај. Наиме, може бити и посредно. То потврђује и крај овог примера из Доситејевог писма извесном господину Кости:

– „Нека пронзе сва чувства твоя, и као нѣкій електрическій оганъ нека се дотакне сердца твоя, и нека те силомъ натера рећи: немогу се отрећи, да ми се јоштъ толико иште и зактева“.

Очигледно је да Доситеј од Косте тражи да одговори на његову молбу и услиши је. У цитираном делу видимо да он до Косте покушава да допре посредно, преко заповести учињене некој сили, која треба да делује на адресата. Заповест сили је извршена паралелним структурама са **анафором** *нека*.

Такође, подстицање Косте да услиши молитву Доситеј подвлачи крајње посредном, а истовремено врло сугестивном интервенцијом: „немогу се отрећи, да ми се јошт толико иште и зактева“.

Ова два нивоа подстицања нису једини модел паралелизма у овом примеру. То показује његов почетак. Паралелизам чине три понављања:

- нека буде и ова моя, како кадило благовонное услишана, внушенна и исполнѣна,
- нека Вамъ падне на сердце као роса на трескотъ и на цвеће, као инѣ на сѣно, и као прохладный зефѣръ, на утруѣеногъ жетеоца перси,
- нека Вамъ замирише у обе носдерве као печено яре младога Якова старому отцу Исааку.

Модел је троструко понављање проширених жељних реченица: *нека + презент + као*. Директив *нека + презент* за наредбу *молитви* да буде примљена, што Доситеј користи, уместо директног императивног директива адресату Кости по моделу „прими молитву“, што је могао да користи, а није, указује на то да он изузетно поштује примаоца своје поруке и молитве, и да жели да тај прималац то зна.

Улога синтаксичког паралелизма јесте да то поштовање и понизност према адресату нарочито истакне. Томе доприносе и поступци, такође у оквиру семантичког паралелизма, када се пријем молбе пореди са другим догађајима из природе и Библије, те се тако он чини логичнијим, смисленијим и вероватнијим.

Сумарно, улога употребљених синтаксичких паралелизама у овом примеру јесте да се учтиво појача молба адресату, али не преко границе коју би заузимало директно императивно обраћање примаоцу поруке у *ти* форми. Непрелажење те границе, што је паралелизмом нарочито стављено у први план, маркер је изузетне учтивости адресанта према адресату.

Ако е и кадъ чія му драго молитва кодъ Васъ примлѣна была, нека буде и ова моя, како кадило благовонное услишана, внушенна и исполнѣна; нека Вамъ падне на сердце као роса на трескотъ и на цвеће, као инѣ на сѣно, и као прохладный зефѣръ, на утруѣеногъ жетеоца перси, нека Вамъ замирише у обе носдерве као печено яре младога Якова старому отцу Исааку, да и Вы съ нѣимъ вопіете: се воня любимаго, якоже воня села исполнѣна, еже благослови Богъ. Нека пронзе сва чувства твоя, и као нѣкій электрической оганъ нека се дотакне сердца твоя, и нека те силомъ натера рећи: **немогу се отрећи, да ми се јошт толико иште и зактева.** (ПДОГБ: 96)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма у подстицању адресата на неко чињење:

- да подстицање учини интензивнијим, а самим тим и вероватноћу да ће бити учињено повећа,
- да подстицање учини звучнијим и памтљивијим, опет како би се повећала вероватноћа да ће бити извршено оно што се директивом тражи,
- да подвуче форму у којој је подстицање извршено, чиме се адресату шаље порука о односу адресанта према њему и том подстицању,
- да подвуче посредност у подстицању, чиме се истиче поштовање и понизност аутора према примаоцу.

9.5. Употреба синтаксичког паралелизма за аргументацију

Употреба синтаксичког паралелизма у аргументацији не разликује се од његове употребе у овој категорији у другим жанровима.

У писму Јакову Чокрљану из 1791. године Доситеј користи синтаксички паралелизам као део фигуре **регресије**, где је првобитно експлицирао да би Чокрљан, који је, како Доситеј *зна*, јако расрђен на њега јер му дуго није писао, морао „двоиномъ“ да жали и себе и њега – „на васъ и на мене“.

У наставку текста Доситеј раздваја ова два предмета жаљења и о сваком се изјашњава понаособ: „на Васъ; зашто без [...] на мене жалите“, „на мене; зашто [...] на мене жалите“. Функција је проширено појашњавање и аргументовање разлога.

Две тачке и тачка и зарез су верно пренети из оригиналног текста и слуша интерпункцијском обележавању паралелности у семантици и синтакси.

Али да я знамъ, да ће те се Вы само разсрдити, я за то не бы врло много маріо; него се я боимъ, да Вы не пожалите на мене, и ово е, за кое много маримъ и не бы ни пошшо радъ быо, зашто бы я онда двоиномъ толико жаліо и на Васъ и на мене: на Васъ; зашто безъ великогъ узрока на мене жалите; а на мене; зашто Вамъ я и маленъ узрокъ даемъ, да на мене жалире. (ПДОГМ: 18)

Пред собом имамо још један пример који представља сам почетак Доситејевог писма из 1805. године. У овом одломку уочавамо више линија паралелизације.

Погледајмо тврђење на самом почетку:

– „Нека изреченія, коя су у древнѣйша времена и пріе неколико хиљада година изречена, и до данасъ нова намъ се представляю и прекрасна показую“.

Ова реченица представља исказан Доситејев општи став о *изреченіама*, **ентимем**.

У наставку текста, ентимем се аргументује и прималац поруке се уверава на тај начин у исправност ентимема.

Први аргумент садржи синтаксички паралелизам са **хипербатоном** и **анастрофом**:

– „источник су неисточимый, изворъ су неусихаемый и студенац неизчерпаемый“.

Овај пример илуструје употребу синтаксичког паралелизма за давање примера. Садржај тих примера и начин на који су презентовани, показују да је реч о паралелизму, додуше семантичком (*мама, папа*), и морфолошком са **полиптотоном** (*драгий, драга; любимій, любимиа*). Међутим, следећа реченица је пример баш синтаксичког паралелизма:

– Ово є свимъ добрымъ сердцемъ и чистымъ душама свагда и вовѣки мило и слатко званѣ. – Ово є свакомъ свакој часъ ново и пріятно.“

У овом случају синтаксички и семантички паралелизам је комбинован са **анафорским** почетком „ово є“, а његова функција је да заокружи објашњење и да подвуче да је оно у складу са општим знањем, а тиме и исправно и истинито. Такође,

употреба различитих нивоа паралелизације у истом аргументовању, чини га занимљивијим и динамичнијим.

Ова појава више паралелизама, били они синтаксички или не, на једном месту, указује на сложен, и брижљиво посложен, ток мисли особе која пише.

Нека изреченія, која су у древнѣйша времена и пріе неколико хиљада година изречена, и до данасъ нова намъ се представљаю и прекрасна показую; источникъ су неисточимый, изворъ су неусихаемый и студенацъ неизчерпаемый? Узрокъ є, што изъ чистого и нерастлѣннаго происходе и извиру естества. Ево примѣръ. Ништа се више на свету у хиљади миліона людій неизговара и нечує, него мама и папа, а кадъ младежъ понараста, онда драгій, Драга; любимый, любима. Ово є свимъ добрымъ сердцамъ и чистымъ душамъ свагда и вовѣки мило и слатко званѣ. Ово є свакомъ свакій часъ ново и пріятно. (ПДОГБ: 82)

Други пример је одломак из обједињеног писма Лукијана Мушицког намењеног и Вуку Караџићу и Јернеју Копитару поводом 96. броја *Новина сербских*. Конкретно, тема одломка је Видаковићев *Љубомир у Јелисијуму*.

И овде имамо, исту употребу паралелизма као у једној од претходних категорија: за подстицање адресата на неко чињење (Вука да пише негативно о роману). То подстицање је извршено посредно и без синтаксичког паралелизма:

– Још бы я радъ быо да Вы а подъ туѣимъ именовъ узмете на миндрось ону речъ *Елісіумъ*

– То Вы веѣхъ умете; почело Вамъ е иѣи одъ руке.

– Свакій цимеръ мора быти своме дуѣану сходанъ.

Ако и нема синтаксичког, има **семантичког паралелизма:**

– то Вы веѣхъ умете,

– почело Вамъ е иѣи одъ руке.

Део „Свакій цимеръ мора быти своме дуѣану сходанъ“ је употребљен за још веће удаљавање од облигаторности захтева,

Следећи сегмент истог примера садржи аргументовање реализовано реченицама са синтаксичким паралелизмом:

– Све ме смета; све ми падне на умъ Рай Римляна etc etc.

– Ніе србска речъ, ніе србско оконченіе

У њему је синтаксички паралелизам употребљен за наглашено изношење аргумената у корист захтева који Мушицки упућује Вуку. Функција је да те ставке у аргументовању учини симетричним и логичним, и да их нагласи. Чинећи да директив изгледа као природно проистекао из аргумената, паралелизмом се оправдава подстицање Вука да пише о Видаковићу.

Новине ми се много црвене. Видиѣе другій, да 'самъ прилѣжно читао, и забележіо, о чѣмъ треба мыслити. Одпоръ Меркайлѣвъ весма ми се допада. Још бы я радъ быо да Вы а подъ туѣимъ именовъ узмете на миндрось ону речъ Елісіумъ. Све ме смета; све ми падне на умъ Рай Римляна etc etc. Ніе србска речъ, ніе србско оконченіе; оно (с) у среди Србљинъ тешко изговара. – Намайсторишите – нек` се учи тражити сходніе тітле кнѣигама. То Вы веѣхъ умете; почело Вамъ е иѣи одъ руке. Свакій цимеръ мора быти

своме дућану сходанъ. — Не учините другоячіе. Пакъ љу Вамъ много о Видаковићу писати. (ЛМВК: 545)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за аргументацију:

- да аргументе издвоји од остатка текста и нагласи,
- да аргументе учини симетричним, јаснијим за когнитивну обраду и логичним,
- да аргументе учини прегледним,
- да заокружи објашњење,
- да аргументовање учини занимљивијим и динамичнијим,
- да подвуче да је оно у складу са општим знањем, дакле исправно и истинито,
- да се сликовито и детаљно конкретизује садржај ентимема или епифонема,
- да, по потреби, аргументовањем у корист оправданости или неопходности извршења неког директива (или у вези са било којом другом радњом која није резултат директива) то извршење преикаже исправнијим и логичнијим.

9.6. Употреба синтаксичког паралелизма за прецизирање

Ова употреба синтаксичког паралелизма сродна је претходно описаној која се тиче аргументовања, али се од ње разликује по томе што су у овој категорији све тврдње (према степену јасности и познатости) на истом хијерархијском нивоу. Другим речима, у претходној категорији постоји једна наткриљујућа и сумарна тврдња, коју је потребно објаснити и додатно аргументовати другим тврњама, те друге тврдње значењски произлазе из ње или воде ка њој, а ове све, колико их има воде заједничком циљу – што прецизније одређењу појма на који се односе.

Први пример за прецизирање о коме ћемо писати, налазимо у одломку из Доситејевог писма епископу Јосифу од Шакабенте из 1784. године.

Свака од подвучених тврдњи носи исту семантику: шта је све округло, и налазе се на истом хијерархијском нивоу по критеријумима и општости и јасности. Свака следећа тврдња доноси информацију о томе који су то још појмовими из новог семантичког или асоцијативног поља – које Доситеј карактерише – као округле.

- небо, сунце, мјесецъ, звјзде и земля наша,
- глава, языкъ носъ, очи, чело, оберве, образи, уши, уста,
- гласи и пѣнія, музика, веселовидни танци, честни поклони, дружеска обяшія, словъ начертанія и рѣчій сложенія.

У целом одломку видимо да је део синтаксичког паралелизма друга фигура понављања – **набрајање**⁴¹, а ослужен је и **епанафором** (*округло, круговидно, кругоподобно, окружност*), која доприноси симетричности прилично структурно недоследног синтаксичког паралелизма, а подвлачи **семантичко-тематски паралелизам**.

⁴¹ Обратимо пажњу на то да је углавном у комбинацији синтаксички паралелизам + набрајање, много чешћа комбинација да је паралелизам део набрајања, него обрнуто, што смо нарочито илустровали примерима из новинских жанрова. У овом случају је обрнуто: набрајање је део паралелизма.

Небо, сунце, мјесец, звјезде и земља наша, све е то округло; сва не само красота, но и благопотребство чловчјескога тјла у окружности состоје; глава, езикъ носъ, очи, чело, оберве, образи, уши, уста и проч. до малога ножнога перста круговидно; гласи и пјњја, музика, веселовидни танци, честни поклони, дружеска објашја, словъ начертанја и рјчјј сложенја - све то мора бити волновидно и кругоподобно, за угодити, усладити, и ползовати. (ПДОГМ: 4, 5)

Сам почетак Доситејевог писма Стефану и Илији Гавриловићу на сличан начин доноси три изричне реченице које чине синтаксички паралелизам:

- шта е съ овимъ посломъ бивало,
- шта ли бива;
- шта ли ће наипосле бити!

Доситеј их употребљава како би Гавриловићима прецизирао око чега се све колеба у вези са садржајем писма о неком послу које треба да им напише. (smisao, stil?)

Паралелизам истиче временски обухват за прошлост, за садашњост и за будућност, а тиме додатно ауторов недостатак информација о којима би писао прецизира као – потпуни.

Любезній Господари,
Стефане и Илія Гавриловићи,
Здравствуйте!

Ево Вамъ неумемъ казати шта е съ овимъ посломъ бивало, шта ли бива; шта ли ће наипосле бити! (ПДОГБ: 98)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за прецизирање у славеносрпским писмима:

- у што детаљнијем одређењу неког појма,
- да прегледно донесе што више истих категорија информација (са индивидуалним вредностима) које се односе на исти појам, чиме се тај појам прецизније одређује,
- да прегледно донесе што више истих категорија информација (са индивидуалним вредностима) које се све односе на различите појмове, чиме се те категорије прецизније одређују,
- да истакне да је обухват информација о неком појму који је тим паралелизмом дат – потпун, а тиме прецизирање делује као да је извршено најсвеобухватније.

9.7. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање адресату

Из начина како се адресант обраћа адресату у писму можемо доста закључити о њиховом међусобном односу и статусу.

У писму Стефана Стратимировића уочавамо различите начине како се он обраћа свом куму Станисављевићу:

- Любезный мой Куме!
- Дражайший мой Куме!
- Серблине!

– Ахъ љубезный мой Куме!

Стратимировић четири пута апострофира свог кума на различите начине, са вокативном формом као паралелном у свим обраћањима. Овај паралелизам нам помаже да сазнамо да су њих двојица у кумовском односу, као и да Стратимировић гаји поштовање и осећај блискости према Станисављевићу. Такође, четвороструко понављање обраћања учествује у формирању патетичног интензивног тона, а да је то намера и самог аутора видимо по узвику *ахъ* у последњем од њих (Ахъ љубезный мой Куме!). Синтаксички паралелизам комбинован је са **интонацијским**, који подвлачи интензитет исказаних емоција.

Овај пример је занимљив јер у себи комбинује више категорија употребе синтаксичког паралелизма. Поред већ поменуте за ословљавање адресата, уочавамо и ону за подстицање адресата на неко чињење, као и за аргументацију, тако да ћемо направити дигресију, а на овом месту приказати како више категорија употреба паралелизма, заједно са другим средствима којима су ускожњени, имају кумулативни ефекат у корист једне од њих: у овом случају оне за подстицање Станисављевића *да пише на српском*.

Контраст „писахъ теби сербски“ – „отписа мени нѣмецки“ важан јер се на њему, на сукобу два сучељена поступка, базира потреба да се даље **аргументује директивни савет** који ће уследити у последњој реченици одломка: да треба писати на српском. Но кренимо редом:

„сербски, чисто сербски, природнымъ нашимъ, матернимъ, сладкимъ, искреннимъ, и сердечнымъ языкомъ“

Аргументација пред **епифонемом** остварена је реторичким питањима:

– Еда ли є сербскій языкъ тако оскуденъ да нейма рѣчи ко израженію любве, братства, усердія, милости, ласкательства, и всяко благороднаго челоуѣческаго движенія сердца?

– Еда ли є онъ тако презрень, ѣ ко забвенію готовъ, да другъ съ другомъ, кумъ съ кумомъ, стыдися имъ писати?

– Еда ли просто писаное нїе лѣпо?

Епифонем се састоји из два сегмента:

Асертива: „свой своме ни въ коемъ языкѣ не може тако усердно писати, како въ своемъ природномъ, междоусобномъ.“

И **императивних директива** у синтаксичком паралелизму:

– Пиши ты мени Сербски; просто, чисто; да будетъ разумительно.

– Пиши онако, како бы ми лицемъ къ лицу говорити, хотѣо.

Рекли смо да је више пута реализовано ословљавање адресата, где је, такође, употребљен синтаксички паралелизам. Међутим, само у својој првој реализацији оно (Љубезный мой Куме!) прати шаблон епистоларног дискурса, који важи и за славеносрпски и за данашњи стандардни српски језик (еквивалент данашњем „Драги мој куме“), те не можемо рећи да је, на основу тог иницијалног ословљавања аутор имао намеру да покаже било шта друго, сем учтивости и показивања да је упознат са

шаблоном, да га прати и да поштује адресата. Међутим, свака следеће реализација обраћања, коју прати синтаксички, а подвлачи **интонацијски** паралелизам (Дражайший мой Куме!, Серблине!, Ахъ љубезный мой Куме!) употребљена је како би адресата *одобровольила* и припремила за финални директив. Посебно се у томе истиче обраћање са „Серблине!“

Любезный мой Куме!

Я писахъ теби сербски, чисто сербски, природнымъ нашимъ, матернимъ, сладкимъ, искреннимъ, и сердечнымъ языкомъ; ѿ послахъ ти журналъ на прочитаніе. А ты, дражайший мой Куме! Серблине! отписа мени нѣмецки! Серблинъ Обрслайтнантъ [Испод текста под знаком НЗ:] Станисавлевичъ, бывшій у Шайкашкомъ Баталіону, у Тители, садъ Генераль Бродске Регемента у Винковцы, Сербскому Мітрополиту, въ посланіи усердномъ, частномъ аки тайномъ, пишеть нѣмецки! Еда ли є сербскій єзыкъ тако оскудень да нейма рѣчи ко израженію любви, братства, усердія, милости, ласкателства, и всяко благороднаго че- ловѣческаго движенія сердца? Еда ли є онъ тако презрень, ѿ ко забвенію готовъ, да другъ съ другомъ, кумъ съ кумомъ, стыдился имъ писати? Или, ако ты куме у теби чувствуєши, да, по ласкателному свѣта обычаю, угодія обычная, высокая ѿ лѣпая съ высокими лицами не приходе ти течно у память и перо, еда ли ти не приходе понятія простая, чистая, искренная ѿ милая? Еда ли просто писаное нїе лѣпо? Ахъ љубезный мой Куме! свой своме ни въ коемъ єзыцѣ не може тако усердно писати, како въ своемъ природномъ, междоусобномъ. Пиши ты мени Сербски; просто, чисто; да будетъ разумително; ѿ єстли хочєшь, да ми пріятно будетъ, пиши онако, како бы ми лицемъ къ лицу говорити, хотѣо, и бычье ми онако пріятно (ССЛМ: 593)

Закључујемо да је функција синтаксичког паарлелизма у обраћању адресату:

- да назначи у каквом су међусобном односу и статусу адресант и адресат,
- да маркира поштовање адресанта према адресату,
- да истакне тон којим се адресант обраћа.

9.8. Употреба синтаксичког паралелизма за поздрављање адресата

Иницијални поздрав које аутор упућује адресату најчешће има следећи модел:

атрибут *Любезній* + именица у вокативу, (најчешће Господару, Господине, или властито име) + *Здравствуйте!* (опционо, може а не мора)

Ово је уобичајени начин почетка писама и, уколико посматрамо више писма истовремено, овај модел представља **интертекстуални синтаксички паралелизам**.

То видимо у следећем примеру:

Любезній Господари,
Стефане и Илія Гавриловићи,
Здравствуйте!
(ПДОГБ: 98)

Слично овоме, интертекстуални паралелизам уочавамо и на крајевима писама. За разлику од иницијалног поздрава, који углавном представља апострофирање и квалификовање адресата као *драгог* или *љубазног*, поздрав на крају писма је често **директивни** и чини га императивна форма, једна или више њих. Тим поздравима на

крају се изражавају лепе жеље везане за здравље, добре односе са ближњима и Божју заштиту.

Синтаксички паралелизам може бити остварен у самом поздраву, као што је сто случај у следећем примеру, где се понавља императивна форма:

Здравъ ми буди [...], и люби твоего.

У Триесту 18. Дек. 1804.

Доситеа Обрадовића

Г. Паулу Соларићу.

(ПДОГБ: 72)

А постоје и случајеви где је присутан само један директив и где он у самом писму ни са једном другом компонентом не чини синтаксички паралелизам, али ако узмемо у обзир да постоји много писама која се завршавају на исти начин, онда он са њима чини интертекстуални синтаксички паралелизам. У претходном примеру је синтаксички паралелизам и **интертекстуални** (здравъ, люби), и **интертекстуални**.

Буди ми с Богомъ.

Я есамъ и буду всегда твой искренній Кумъ

У Карловцы 27. Априла. Стеф. Стратимировичъ. с. р.

(ССЛМ: 593)

Закључујемо да је употреба синтаксичког паралелизма за поздрављање адресата:

- да задовољи епистоларни шаблон, који је устаљен,
- да покаже да је онај ко пише писмо учтив (и упознат са тиме како се пишу писма),
- да покаже поштовање адресанта према адресату,
- да искаже неки други лични став адресанта према адресату у зависности од пратећих елемената у поздраву.

9.9. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у славеносрпским писмима

Као и у другим текстовима, и у писмима на славеносрпском језику, синтаксички паралелизам је комбинован са другим стилским поступцима. Најбројније и најфреквентније међу њима су различите фигуре понављања. Од фигура које не спадају у понављања, по фреквенцији употребе издваја се апострофа. А те фигуре су:

- анафора,
- епанафора,
- полиптотон,
- дистрибуција,
- регресија,
- ентимем,
- епифонем,
- пример,
- набрајање,
- апострофа,

- контраст,
- хипербатон,
- анастрофа.

Функције наведених поступака у писмима не разликују се значајно од оних у другим анализираним текстовима.

9.10. *Summa summarum* функција синтаксичког паралелизма у славеносрпским писмима

У писмима на славеносрпском језику издвојили смо осам категорија његове употребе синтаксичког паралелизма:

1. Употреба синтаксичког паралелизма за величање адресата

- да се истакну тачно одређене позитивне особине неке особе које аутор жели да нагласи
- да се истакну важни догађаји у којима је особа која се велича учествовала,
- за навођење података о значајним особама са којима је *величани* био у контакту, који су чланови његове породице, или од којих је учио,
- за поређење са другим грандиозним личностима, историјским или митским,
- да у *ланцу апозиција* прецизно, прегледно и јасно истакне достигнућа и постигнућа адресата,
- део фонда епистоларних шаблона.

2. Употреба синтаксичког паралелизма за захваљивање адресату

- да допринесе јачем ефекту захваљивања,
- да издвоји тај део од остатка текста,
- да реципијент поруке види да се аутор потрудио око формулације и да му је важно да то буде видљиво.

3. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање инспирације за писање

- да истакне везу са античким узором за такав поступак,
- да допринесе патетичном тону,
- да код адресата створи утисак да је ономе ко пише изузетно важно да писмо буде написано, као и то како ће изгледати,
- да укаже на то да аутор има неку потешкоћу да сам напише писмо, те му зато треба помоћ виших сила и додатна инспирације.

4. Употреба синтаксичког паралелизма у подстицању адресата на неко чињење

- да подстицање учини интензивнијим, а самим тим и вероватноћу да ће бити учињено повећа,
- да подстицање учини звучнијим и памтљивијим, опет како би се повећала вероватноћа да ће бити извршено оно што се директивом тражи,
- да подвуче форму у којој је подстицање извршено, чиме се адресату шаље порука о односу адресанта према њему и том подстицању,

– да подвуче посредност у подстицању, чиме се истиче поштовање и понизност аутора према примаоцу.

5. Употреба синтаксичког паралелизма за аргументацију

– да аргументе издвоји од остатка текста и нагласи,
– да аргументе учини симетричним, јаснијим за когнитивну обраду и логичним,
– да аргументе учини прегледним,
– да заокружи објашњење,
– да аргументовање учини занимљивијим и динамичнијим,
– да подвуче да је оно у складу са општим знањем, дакле исправно и истинито,
– да се сликовито и детаљно конкретизује садржај ентимема или епифонема,
– да, по потреби, аргументовањем у корист оправданости или неопходности извршења неког директива (или у вези са било којом другом радњом која није резултат директива) то извршење преицаже исправнијим и логичнијим.

6. Употреба синтаксичког паралелизма за прецизирање

– у што детаљнијем одређењу неког појма,
– да прегледно донесе што више истих категорија информација (са индивидуалним вредностима) које се односе на исти појам, чиме се тај појам прецизније одређује,
– да прегледно донесе што више истих категорија информација (са индивидуалним вредностима) које се све односе на различите појмове, чиме се те категорије прецизније одређују,
– да истакне да је обухват информација о неком појму који је тим паралелизмом дат – потпун, а тиме прецизирање делује као да је извршено најсвеобухватније.

7. Употреба синтаксичког паралелизма за обраћање адресату

Закључујемо да је функција синтаксичког паралелизма у обраћању адресату:

– да назначи у каквом су међусобном односу и статусу адресант и адресат,
– да маркира поштовање адресанта према адресату,
– да истакне тон којим се адресант обраћа.

8. Употреба синтаксичког паралелизма за поздрављање адресата

– да задовољи епистоларни шаблон, који је устаљен,
– да покаже да је онај ко пише писмо учтив (и упознат са тиме како се пишу писма),
– да покаже поштовање адресанта према адресату,
– да искаже неки други лични став адресанта према адресату у зависности од пратећих елемената у поздраву.

Уколико посматрамо почетак и крај већине анализираних писама, они су синтаксички, а у великој мери и семантички, структурирани на исти начин, и поређени међусобно, представљају пример **интертекстуалног синтаксичког паралелизма**.

Рекли смо у уводу да су у писмима, нешто више него у другим жанровима, видљиве особине ауторовог неспутаног личног стила и да је то израженије у писмима која су писана тачно одређеној особи, без идеје да ће та писма једног дана бити објављена и доступна јавно.

Ако је реч о писању блиској особи, где су и адресат и адресант у истом статусу, слобода да се изаберу, или уопште не изаберу, језички и стилски украси и додаци је већа, него у случају да су адресант и адресат у различитом статусу и са изразитом њиховом дистанцом. У првом случају језик и стил писама су под утицајем разговорног језика, а у другом случају под утицајем других писаних славеносрпских жанрова, где се тежи да текст одаје утисак о учености и умењу аутора, и много се пажљивије бира свака реч и свако средство.

Запазили смо и образац да уколико је аутор писма неко који има велико искуство у писању у областима осталих славеносрпских жанрова, онда ће утицај тих осталих писаних жанрова бити присутан у свим његовим писмима, било да их пише блиској особи, или некоме са ким је на изузетно великој дистанци. Ово је случај са Доситејевим језиком у писмима. Сходно реченом, најважнији разлог што у његовим писмима има доста синтаксичког паралелизма, без обзира на то коме су упућена, налази се у чињеници да он синтаксички паралелизам користи и у другим жанровима, те је његова употреба паралелизма лични, свуда присутни, манир.

Међутим, поменути образац није једини. У писмима Лукијана Мушицког, Атанасија Стојковића, писмима Димитрија Давидовића и Димитрија Фрушића, који су такође били учени и писали су и у областима осталих славеносрпских жанрова, синтаксички паралелизам је спорадична појава. Писма Атанасија Стојковића упућена кнезу Милошу, рецимо, немају синтаксичког паралелизма уопште, а циљ свакако јесте био да се нагласи велика дистанца према кнезу, те је и језик морао бити формалан. У писмима која су писали Сава Текелија и Стефан Стратимировић, паралелизма је више, али не у оној мери као код Доситеја.

Објашњења за овакав биланс може бити више, а најлогичније је да је сачувано највише писама које је Доситеј сам написао, више него што су написали остали поменути аутори заједно, тако да смо, из чисто статистичких разлога, морали највише паралелизма да ексцерпирамо код Доситеја.

Други могући разлог има везе са Магарашевићевим запажањем које се тиче тога да су Доситејева писма „изредный образец у самомъ епістоларномъ стилу“. Из тога следи да се он трудио, више него други, да вештину писања, и употребе синтаксичког паралелизма, избрушену у другим жанровима, чак и када је свестан да крајњи текст неће бити јавно објављен и доступан ширем кругу читалаца, пренесе у епистоларне текстове.

Као и у другим жанровима, и у писмима се синтаксички паралелизам комбинује са осталим средствима што учествују у творби паралелизама, а устаљено правило да је међу њима највише фигура понављања, важи и овде.

Х. ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У ТЕКСТОВИМА ЈАВНОГ ОБРАЋАЊА

Под *јавним обраћањима*, која смо уврстили у анализу, подразумевамо оне текстове који су изговарани или читани од стране појединаца у нарочитим приликама, пред ужим или ширим аудиторијумом. Те нарочите прилике су у нашем корпусу обихватале народне скупштине, важне црквене догађаје, као што су постављања епископа, крсне славе *лицеума* и *народних школа*, обраћање црквених великодостојника верницима, и слично.

Овакви текстови су у славеносрпском периоду објављивани: 1. појединачно, 2. у тадашњим новинама, 3. у склопу историјских дела⁴².

У корпус за анализу уврстили смо *јавна обраћања* Ђорђа Стратимировића, Константина Бранковића, Јосифа Рајачића, Евгенија Јовановића и Милоша Обреновића.

Беседе кнеза Милоша Обреновића су 2022. обједињене и приређене под насловом *Народе српски, љубезна браћо моја, беседе кнеза Милоша изговорене на народним скупштинама и адресе (одговори) народних скупштина*. Приредио их је, предговор написао и речник мање познатих речи саставио Радомир Ј. Поповић.

О ауторству беседа кнеза Милоша, уз приређено издање, Радомир Поповић наводи: „У приликама када се кнез Милош усмено обраћао, говори су му били кратки, сажети и наредбодавни. На народним скупштинама после Другог српског устанка, међутим, читани су унапред припремљени кнежеви говори.“ Сем тога, „будући да је кнез Милош био неписмен, важно је нешто рећи о **ауторству беседа**. Бартоломео Куниберт, лекар и повереник кнеза Милоша, тврди да је кнез Милош аутор беседе која је прочитана на Народној скупштини у Крагујевцу у јануару 1827. године, коју је "говорио своме тајнику откривши целу његову душу". За беседу коју је Димитрије Давидовић прочитао на Сретењској скупштини 1835. године, Куниберт, такође, тврди да ју је кнез Милош" казивао у перо свом тајнику (Димитрију Давидовићу-прим.Р.П.), и који је у њој дотерујући понешто изменио, а понешто и додао"... Кнез Милош је саставио беседу приликом распуштања Сретењске скупштине 1835. године. Милан Ђ.Милићевић пише да је кнез Милош "често својим писарима казивао како ће му писма писати,, (НСЈБМ 2022).

Што се **ауторства осталих слова** из корпуса тиче, мишљења смо да су им највероватније аутори управо они који су као такви и наведени, а не да их је неко други писао у њихово име. Нисмо наишли на податак да се ауторство било кога од њих доводи у питање, сем поменутог ауторства кнеза Милоша.

⁴² На пример: *Прилози за српску историју* уредника Љубомира Ненадовића.

Уколико посматрамо **језик** јавних обраћања аутора које смо набројили, уочавамо да се она која се приписују кнезу Милошу Обреновићу по својим језичким (не и стилским) особинама разликују од оних које су саставили остали аутори. Конкретно, у њима апсолутно доминира *народни језик са јако мало спорадичних славеносрпских црта*.

Поставља се онда питање да ли је оваква селекција грађе подводљива под нашу тему. **Четири** су главна разлога због којих смо у анализу укључили и *слова* кнеза Милоша:

1. Ова *слова* се постпуно уклапају у стилске *миљоказе* које уочавамо и у јавним обраћањима осталих уврштених аутора.

2. Не улазећи у то да ли је кнез Милош сам састављао своја излагања, или је имао помагача, или је то неко потпуно радио уместо њега, можемо да кажемо да се у њима налазе све оне стилске особине које *заједно* можемо пронаћи код свих осталих аутора чија смо излагања овде обухватили. Другим речима, онај ко је састављао Обреновићева *слова*, морао је *јако* добро да познаје *стил* јавних обраћања других аутора, да направи синтезу, и да их у сопственој интерпретацији све примени на кнежеве беседе.

Чињеница је да је кнежевих беседа, које су сачуване, много више него сачуваних беседа осталих аутора, па је и *статистички* вероватније да ћемо наћи све стилске особине, које налазимо код других аутора. Међутим, то не мења другу чињеницу, а то је да су оне *енциклопедија* практичне примене *већине* стилских средстава, која одликују овај жанр, на једном месту.

3. *Слова* кнеза Милоша представљају својеврсни *мост и прелазне текстове* између, са једне стране, јавних обраћања на славеносрпском, са стилским особинама које су се диференцирале и развијале на славеносрпском, и, са друге стране, оних јавних обраћања која су се развијала на чистом народном српском језику.

4. *Слова* кнеза Милоша су имала највећи одјек и најширу поблику од свих осталих. Самим тим су и њихове стилско-језичке особине утицале на даљи развој овог жанра у Срба и преносила оно што је славеносрпско беседништво започело. (Да не дође до забуне, овде не искључујемо ни развој јавних обраћања на народном језику, који је текао делимично паралелно са оним на славеносрпском, али овде фокус стављамо на *славеносрпску развојну грану*.)

Издвојили смо **тринаест** категорија употребе синтаксичког паралелизама у јавним обраћањима из славеносрпског периода:

1. за сугерисање и подстицање на неко чињење,
2. за аргументовање,
3. за раздељивање садржаја општег појма (као део дистрибуције),
4. да се разоткрије и учини видљивијом структура текста,
5. за наглашавање емоционалности и постизање патетичног тона,
6. за величање владара,
7. за навођење примера,
8. за навођење аналогиија,
9. за изражавање жеља,
10. за изражавање захвалности,
11. за приказивање узрочно-последичних веза,
12. за бодрење,

13. за наглашавање условних веза.

Основни модели синтаксичких паралелизама не разликују се од оних у другим жанровима:

1. Лексичко понављање + понављање синтаксичке функције

Слово српскога књаза Милоша Теодоровића Обреновића читано при отварању Скупштине Нарда Српскога 2. фебруарија 1835. у Крагујевцу:

И рѣшио самъ се тврдо Сачинити и издати Уставъ Србскій, у комъ бы стояла изброена права и дужности Княза Србскога, права и дужности властей наши, и права и дужности свакогъ Србина (МО221835)

2. Понављање синтаксичке функције

Слово српскога књаза Милоша Теодоровића Обреновића читано при отварању Скупштине Нарда Српскога 2. фебруарија 1835. у Крагујевцу:

У слову ономъ изівио самъ Вамъ, колико сам радъ: прво, устроити сваку струку дѣла народны понаособъ, и узаконити њу; друго, расположити данакъ на Народъ најлакшимъ и најправимъ начиномъ по нѣга, а и пробитачнымъ по Правительству наше; треће, пакъ, исплатити дугъ стары архієерея, кои є лежао на новопридобіенимъ краєвима Сербіє (МО221835)

Свих дванаест категорија употребе синтаксичког паралелизма, која смо издвојили у јавним обраћањима постоје и у другим жанровима, тако да ћемо их овде само укратко представити и/или илустровати примерима.

10.1. Употреба синтаксичког паралелизма за сугерисање и подстицање на неко чињење

У овом делу синтаксички паралелизам се користи највише у директивима, директним императивом, или индиректним (*нека +*), а све како би се аудиторијум подстакао на неко чињење.

1. Ево примера са директивима у императиву, где се синтаксички паралелизам користи за **директно** сугерисање:

Милош Обреновић, Слово србскога књаза Милоша Теодоровића Обреновића читано Скупштини народа србскога 10га фебруарија 1834. у Крајујевцу:

И кадъ Богъ даде, те се на великой скупштини састанемо, кажите ми слободно и одкривено мнѣніє ваше и народно, шта и како мислите о моимъ предложеніямъ. Кажите ми га слободно и одкривено, и неодобравайте ми у очи оно, што бы после иза леѣа и оденѣкудъ из прекрайка решетали. Каж'те ово и млаѣйима вашимъ, да я то желимъ, и да никако неѣу бубняня са стране или ражняня. (МО121834)

Јосиф Рајачић, Славбный народе, мила по духу Чада, а по крѣви Браћо моя!, (Говор епископа Јосифа Рајачића на Мајској скупштини), 1848, Нови Сад:

За то отложите сваку страсть; отбацйте далеко отъ себе све себичне интересе; имайте предъ очима само славу, честь и ползу народну; мыслите, да на Васъ гледа данасъ савъ просвѣщенный, савъ славенскій свѣтъ; допустите да речемъ да Васъ гледа

свето племе Неманића, Сумеона` Саввы` и Уроша, да васъ прате очи Душанове, Лазарева, Арсенија и Максима, поментесе Милош - Обилића, сложене Браће деветъ Юговића, али невѣре Вука Бранковића!!! [...] Ненаглите, да што не урадите, чега бы се или стыдити могли, или што бы Светыњи Вашой, Церкви и Народности, пагубу нанести, Славу Праотаца', Славу и честь народню помрачити и образъ намъ оцрнити могло. Радите све као Народъ славанъ, као Народъ слободанъ, као Народъ пометанъ, зрео, и мударъ, као Народъ храбаръ, вѣранъ и Сербске Славе достојанъ. (ГЕЈР: 1)

У оба примера синтаксички паралелизам је сложен **анафором**.

2. Сугерисање може бити и **индиректније**, тако што говорник фокус стави на *истицање важности* тог процеса. Нема директног императива, сугестија је по моделу „позивам вас да + глагол у трећем лицу множине презента“, а синтаксички паралелизам је део поменутог истицања значаја саме сугестије:

Константин Бранковић, *Слово које је, приликомъ славе патрона училиштногъ просветитеља србскогъ Светога Саве, 14. јануара 1847. год. у зданију Лицеума Княжества србскогъ говорио Константинъ Бранковићъ, Овогодишњи Ректоръ Лицеума, Профессоръ Философіе и проч. У Београду, 1847:*

у своме, успѣва благостаню: то васъ садъ, мили младићи! **именомъ моимъ, именомъ** Высовославнаго Правительства и Светлогъ Княза, – кои сложнымъ силама како **о свему добромъ**, тако и **о народной просвети** даноноћно брину се – то васъ садъ **именомъ целогъ изображеногъ, а нарочито Славенскогъ света **позывамъ да**** (КБСК: 18)

Овако се завршава Бранковићево *слово*.

Синтаксички паралелизам је реализован троструким опетовањем одредбе средства у инструменталу: „именомъ моимъ“, „именомъ Высокославнаго Правительства и Светлогъ Княза“ и „именом целог изображеног, а нарочито Славенскогъ света“. У сва три случаја одредба је исказана именичком синтагмом, где је главна реч „име“ иста, хомолексички дакле поновљена, а зависни члан је лексички променљив.

Вратимо ли се на низ: „именомъ моимъ“, „именомъ Высокославнаго Правительства и Светлогъ Княза“ видимо да се појмови ређају узлазно по ширини садржаја, те можемо да кажемо да је овде синтаксички паралелизам део не само **набрајања**, већ и **узлазне градације, климакса**.

Функција је интензификација и структурирање *позива*, али и привлачење пажње ученика Лицеја, којима се беседа и *позив* „да златно време младости“ употребе како би се „уздигли и одигли, и тако милогъ намъ Отечества напредакъ узвысили“ намењени. Овај добронамерни савет Константина Бранковића, који, додуше, не представља наставак репетиција у оквиру паралелизма, представља последњи ступањ ове градације, експулзију, чији ће садржај, климаксом већ сензибилисани реципијент, лакше и успешније да прими к знању и да одговори на оно што се *позивом* тражи од њега.

3. Трећи вид сугерисања је кад се оно врши крајње **посредно** и стратешки. Наиме, фокус је на томе да онај ко нешто чини постане тиме *блажен*.

Стефан Рајић, Слово на торжественный праздник народнѣ оѣчке школе изговрено, Беч, 1792:

Блаженъ разумѣвая Богa, ѣ творяй волю его, Говори Пророкъ Давидъ. Можели Човекъ познати Бога, ѣ волю нѣгову свету исполнявати, доксе тому истинно не научи? доиста Отцы благодатный, неможе. Блажени дакле Отцы, кой недаю по моди Сынове свое учити само читаню, писаню, и говореню страннѣй Езыка преѣе, докъ имъ не укорене у Сердца правила о Страху и Закону Божиѣмъ, правила о добронравію, ѣ дужностма Человѣческимъ на свомъ Материномъ Езыку. Блаженѣй тѣй Родители, кои Обогае, и украсе срдца Сынова свои съ оваковыма драгоценныма Наукама. Такови родителе доиста неѣе жалиши дангубе, акосу им деца кою годину выше у Сербской школы провела, нишиѣе ихъ безъ временно изъ Школе вадити, докъ све те нуждне ствари не науче, и совершенно неразумеду. Таковиѣе родителіе съ великомъ радостію съ овога света на онай вѣчный поѣи, изоставляюѣи после себе богобоязливе, и добронравне Сынове, коиѣе ихъ и у гробу по смерти, не само они, него ѣ нѣове Деце Деца прославляти, Блаженна есу деца таковѣй Родителя, и довека среѣнна, коя съ таковымъ просвѣщеніемъ Наука обогатесе отъ родителя и Учителя свои. (СНТП: 7)

Синтаксички паралелизми који су осложњени **анафором** (*блажени..., правила...*) прати и **тематски паралелизам** – *тѣй Родители : Такови родители.*

У *Говору епископа Јосифа Рајачића на Мајској скупштини 1848.* године синтаксички паралелизам осложњен је семантичким **контарстом** *блаженъ : несретанъ.*

Слобода мыслити, и мысли свое словомъ или писмомъ другимъ сообщити. Блаженъ е и преблаженъ Народъ, кои е блага ова сачувао, кои е нѣи стекао, и кои та мирно ужива. На противъ несретанъ е и жалостанъ онай Народъ, кои се е тѣе добара ма коимъ му драго начиномъ лишію. (ГЕЈР: 1)

Употреба синтаксичког паралелизма за сугерисање и подстицање на неко чињење у јавним обраћањима има следеће карактеристике:

- остварује се у директним императивним захтевима;
- остварује се у нешто индиректнијем *захтевању*, где се фокус ставља на образлагање важности захтева и зналаја онога ко захтев (или молбу реѣе) изриче;
- остварује се у посредном сугерисању када се фокус ставља на описивање особина онога који захтев (жели да) изврши,
- често је осложњен анафором која помаже да порука буде ритмична и звучна,
- осложњен је контарстом када треба нагласити исход неиспуњења траженог захтева,
- повећава сугестибилност јер више пута поновљена порука *ефикасније* и *ефектније* подстиче на чињење.

10.2. Употреба синтаксичког паралелизма за аргументовање

И о употреби синтаксичког паралелизма за аргументовање смо већ говорили у деловима текстова који се тичу других жанрова.

У *Слову српскога књаза Милоша Теодоровића Обреновића читано при отварању Скупштине Нарда Српскога 2. фебруарија 1835. у Крагујевцу* налазимо један од

најрепродукованијих синтаксичких паралелизама у беседама. Шест пута је поновљена времеска реченица са обележјем *кадъ*, а све како би се навели аргументи у корист последњег тврђења „да ће свак’ живыи наћи, да су [...] найумѣреніи данакъ, кои се може ударити на народъ еданъ“:

- кадъ разсуди Народъ, да ће се поменута три талира данка на полъ године измирити све земаљске потребе;
- кадъ разсуди, да му у та три талира улази и плаћа Архіерейска, и да неће димнице выше плаћати;
- кадъ разсуди, да ће дати само та три талира, а да неће давати ни єдне ситнице, коє є досадъ давао,
- кадъ разсуди, да му одсадъ остає и десетакъ, коимъ му Богъ благосиля годишный трудъ нѣговъ, и да ужива и сеоске шуме и алиє по своіой потреби,
- кадъ разсуди, да му одсадъ кулукъ чиновиницыма престає, а да ће му се и онай платити кои буде Правительству чинію,
- кадъ све то, велимъ, Народъ зрѣло разсуди, надамсе...

Оно што је важно нотирати је и употреба облика **велимъ**, који је и овде има као и у осталим жанровима потпуно исту и позицију и функцију: налази се пред последњу репетицију, истиче и наглашава је, фокусира дакле закључак у чију аргументацију се и наводе временске реченице које чине паралелизам, и одржава кохезионе везе са централном смисаоном нити.

Кадъ разсуди Народъ, да ће се поменута три талира данка на полъ године измирити све земаљске потребе; кадъ разсуди, да му у та три талира улази и плаћа Архіерейска, и да неће димнице выше плаћати; кадъ разсуди, да ће дати само та три талира, а да неће давати ни єдне ситнице, коє є досадъ давао, кадъ разсуди, да му одсадъ остає и десетакъ, коимъ му Богъ благосиля годишный трудъ нѣговъ, и да ужива и сеоске шуме и алиє по своіой потреби, кадъ разсуди, да му одсадъ кулукъ чиновиницыма престає, а да ће му се и онай платити кои буде Правительству чинію, кадъ све то, велимъ, Народъ зрѣло разсуди, надамсе, да ће свак’ живыи наћи, да су [...] найумѣреніи данакъ, кои се може ударити на народъ еданъ. (МО221835)

У *Слову коє є, приликомъ славе патрона училищногъ просветителя сръбскогъ Светога Саве*, 14. јануара 1847. год. у зданию Лицеума одржао Константин Бранковић синтаксичким паралелизмом се истичу особине држане, неповољне, које воде до крајњег **епифонемског** закључка. Аргументација је дата кроз низ **реторичких питања** ослужњених **анафором**.

Но како є другчіє и можно у држави, у којіой ячій свою, често обштности преко противну користь слепцыма и кукавицама подъ обште благо продавати може; како є другчіє и можно у држави, у којіой свету добродѣтель подлю претворство, у којіой проничућу мудрость плитко лукавство и гадна лажь, у којіой искрену, жертвуюћу се приврженость безсрамно ласканъ и презрително пузенъ замєнити мора?? У таковој држави дакле единый ячій одъ части [...] (КБСК: 15)

Употреба синтаксичког паралелизма за аргументовање у јавним обраћањима не разликује се од употребе у другим жанровима (расправљачким текстовима, на пример):

- да аргументе учини прецизним, прегледним и јасним,
- да аргументе учини међусобно поредивим,
- да аргументе учини разложенијим и спремним да буду логички разматрани,
- да допринесе утиску да су аргументи логични, исправни и истинити
- да створи утисак да је аргументовање засновано на огромном броју доказа, а самим тим и да закључивање учини релевантнијим,
- да се аудиторијум убеди у то да је оно што му аутор саопштава тачно, исправно и истинито.

10.3. Употреба синтаксичког паралелизма за раздељивање садржаја општег појма (као део дистрибуције)

И у јавним обраћањима имамо употребу синтаксичког паралелизма за раздељивање садржаја неког општег појма.

Ево како се *образац* заклинања (еданџ другому) раздељује на компоненте *примене*:

- и Князџ властима и народу,
- и власти Князу и народу,
- и народџ Князу и властима.

Ова дистрибуција на први поглед подсећа на регресију, али она то није: у регресији се прво наводе поименце појмови о којима се касније излаже.

Овом уставу треба, да се сви колицџ закунемо, и сви, кои се овде на скупи налазимо, и сва остала браћа, коџ нейма овде, да се закунемо, еданџ другому, и Князџ властима и народу, и власти Князу и народу, и народџ Князу и властима, да ћемо држати уставџ овај свето и нерушимо, као што држимо свето Еванђелиџ... (МО221835)

Слово србскога књаза Милоша од 1. фебруара 1834:

Савџ данакџ кџ Султану пресџченџ џ у новомџ и изяснительномџ Хатишерифу на два милиона и три стотине илјада гроша. Ту ти џ и харачџ, и порезџ [...], и тимари, и ђумрукџ Бџоградски и скеле, едномџ рџчию, у той су ти сумми сви досадџ Высокой Порти давани данџџ коџ имена были да были. (МО121834)

У овом примеру синтаксички паралелизам са **анафорским полисиндетом** служи да *раздели* појам „савџ данакџ кџ Султану“ и део је **набрајања**.

Употреба синтаксичког паралелизма у склопу дистрибуције у јавним обраћањима не разликује се од употребе у другим жанровима (дескриптивно-директивним, расправљачким текстовима, на пример, о чему смо тамо детаљније писали), и има следеће карактеристике:

- да јасно и *прегледно* прикаже елементе на које се тај садржај раздељује,
- да детаљно прикаже исте категорије података о сваком од тих елемената,
- да тај део текста учини визуелно издвојеним,
- има обично онолико репетиција колико има и делова на које је неки садржај раздељен,
- често је ослужњен анафором и део је набрајања.

10.4. Употреба синтаксичког паралелизма да се разоткрије и учини видљивијом структура текста

Оваква употреба синтаксичког паралелизма заснива се на претпоставци да редуплицирана јединица тиме постаје уочљивија.

Ево примера из *Слова књаза Милоша*:

У слову ономъ изівио самъ Вамъ, колико сам радъ: прво, устроити сваку струку дѣла народны понаособъ, и узаконити іѣ; друго, расположити данакъ на Народъ найлакшѣмъ и найправѣмъ начиномъ по нѣга, а и пробитачнымъ по Правительство наше; треће, пакъ, исплатити дугъ стары архісерея, кои є лежао на новопридобіенимъ красвима Сербіє. (МО221835)

Ова употреба паралелизма је сродна оној у склопу са дистрибуцијом, паралелизам има све елементе које је имао и у претходној категорији, чак је и свака репетиција најављена редним бројем (што је типично за употребу паралелизма у склопу дистрибуције и у другим жанровима, највише расправљачком и дескриптивно-директивном). Разлика је у томе што овде дистрибуције нема, нема појма који се раздељује.

Форма реализације паралелизма је, дакле, иста као у примерима са дистрибуцијом, али оно што у тексту претходи тој реализацији није исто: није поменут појам чије значење треба да се раздели.

Функција паралелизма у овом примеру јесте да се разоткрије и учини видљивом структура текста. То има и значајне ванјезичке импликације – народ који слуша ову беседу ће стећи утисак да, тиме што наглашава, разлаже и разоткрива структуру казивања, кнез потпуно разоткрива и своје стварне намере, и оно још важније – уредност и доследност у паралелизацији текста не оставља простора за сумњу у уредност и доследност у практичном делању у ванјезичком контексту.

Слово на торжественный праздникъ народнѣ осѣчке школе изговрено у Бечу 1792.
Стефана Рајића

законъ хуле, заштоли друге фале? Противъ дужности свое безъчеловѣчно греше, противъ ближнѣга непрестанно воюю (СНТП: 8)

У овом примеру синтаксички паралелизам служи да прегледно и *упрошћено* истакне радње које се паралелно врше, као и против кога су у оба вида вршења усмерене.

Употреба синтаксичког паралелизма да се разоткрије и учини видљивијом структура текста има следеће особине:

- заснива се на претпоставци да редуплицирана јединица постаје уочљивија.
- да слушалац стекне утисак да, тиме што наглашава, разлаже и разоткрива структуру казивања, говорник потпуно разоткрива и своје стварне намере,
- уредност и доследност у паралелизацији текста не оставља простора за сумњу у уредност и доследност у практичном делању у ванјезичком контексту.

10.5. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање емоционалности и постизање патетичног тона

Синтаксички паралелизам у овој употребној категорији служи да нарочито истакне осећања говорника, а све са циљем да код слушаоца изазове (иста таква) осећања, или да се слушаоци поистовете са позицијом говорника.

Ево примера из једног од *слова* кнеза Милоша у коме се фокус ставља на то какав је био догађај који га је „тако силно тронуо“:

Мене є овај догађај тако силно тронуо, да, кадгодъ помислимъ, да є представникъ мой предъ цара излазио, не могу да се задржимъ, да не рекнемъ: „Тебе Бога хвалимъ!. Не знамъ, ели јошт’ одъ битке на Косову Србинъ кои предъ Султане излазио, не знамъ, ели кои съ нѣма говоріо. Я се тимъ тако поносимъ (МО221835).

У следећем примеру синтаксички паралелизам се користи у изражавању лепих жеља (модели „да живи...“; „И...“), које су толико пута поновљене, да је тон поруке, од *неутралних жельних експресива* прерастао у чисто *патетични*.

Урра Императору Русійскому Николаю Павловићу Првому, и свѣтлѣйшему наслѣднику нѣговому Александру Николаевићу Цесаревићу! Да живе сви кои су о томъ настоявали, да ове дане доживимо! Да живи савъ высочайшій рицалатъ Султанскій, кои се утрудіо радећи о дѣлима нашимъ! Да живи Графъ Карлъ Васильевићъ Неселродъ, кои выше одъ 20 година и србскимъ дѣлима у кабинету рускомъ управля! И Графъ Александаръ Григоріевићъ Строгановъ! И дѣйствиельный тайный Совѣтникъ Александаръ Ивановичъ Рибопѣръ! И дѣйствиельный статсіѣ Совѣтникъ Аполлинаріѣ Петровићъ Бутеневъ! (МО121834)

Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање емоционалности и постизање патетичног тона:

– служи да у први план стави осећања говорника, а ве како би слушаоци лакше разумели у каквој се позивцији говорник налази и како из те позиције сагледава неко чињенично стање,

– има јако дејство на слушаоце.

10.6. Употреба синтаксичког паралелизма за-величање владара

Сам почетак *Обраћања патријарха Јосифа Рајачића* верницима поводом одлуке цара Фердинанда од 21. фебруара 1846, по којој се III законски члан Дијете из 1844. о склапању мешовитих бракова и преласку из једне вере у другу проширује и на православне вернике у Бечу 1846. године изгледа овако:

„Съ Нами Богъ! услышите до послѣднихъ земли; яко съ нами Богъ!! Ево намъ и святой Цркви нашей жарко ограну сунце! Ево насъ нова и пребогата милость царска огрѣя!!! Што све силе и труди наши, што сви трудови цѣлога државнога сабора учинити не могоше, то, гле, учини преблагій Владѣтель нашъ ФЕРДИНАНДЪ еднымъ сильнымъ

словомъ Своимъ. Подобно Творцу небесному, кои рече: „Да буде свѣтъ, и бы свѣтъ,“ рече и онъ: „Да буде правда,“ и есть правда. (ОПЈР: 1, 2)

Два синтаксичка паралелизма, оба осложњена **анафором** употребљена су како би се величао *владѣтел* Фердинанд, и то тако што се (претерано) наглашава шта је то што је урадио за народ и какве то има ефекте:

– Ево намъ и светой Цркви нашої жарко ограну сунце! Ево насъ нова и пребогата милость царска огрія!!

– Подобно Творцу небесному, кои рече: „Да буде свѣтъ, и бы свѣтъ,“ рече и онъ: „Да буде правда,“ и есть правда.

Употреба синтаксичког паралелизма у величању владара:

- помаже да се изложи шта је то што је владар добро урадио,
- помаже да се ефектно прикаже какав ефекат то има на народ,
- помаже да се направи паралелела између активности владара и неког другог делатника (на пример Бога),
- често се осложњава другим фигурама понављања, на пример анафором.

10.7. Употреба синтаксичког паралелизма за навођење примера

У *слову* кнеза Милоша види се како изгледа навођење примера за то шта је све могло да буде харач:

И да се не кинѣ Народъ выше са ситницама, већ да плати еданъ единый данакъ по три талира за полъ године, а да не дае више ни арача, ни чибука, ни диминице, ни главница, ни женитбине, ни котарине, ни воденичнога, ни казанскога, ни жировине, ни десетка одъ усѣва: кукуруза, пшенице, овса, ечма, ситне прое, ни десетка од кошница, и вина; (МО221835)

Употреба синтаксичког паралелизма за навођење примера служи:

- за прецизност и прегледност,
- да појача изречено великим бројем репетиција истог модела.

10.8. Употреба синтаксичког паралелизма за навођење аналогѣ

Константин Бранковић у свом *слову* прави аналогѣ између „овогъ изъ саме природе просвете изведено философѣйско одлучно разматранѣ“ и „исторіе како старога тако и новіегъ века, [...] станѣ различны' земальски народа“.

Веза између два члана аналогѣ наглашена је глаголом *потврђує*. Остатак изградње аналогѣ такође има синтаксички паралелизам у реторичким питањима, али је он, након што су јасно приказани *аналошки елементи*, у служби аргументације за релевантну заснованост аналогѣ.

Ово изъ саме природе просвете изведено философѣйско одлучно разматранѣ, о нѣномъ утицаню на напредакъ народа, потврђує савршено и исторія како старога тако и новіегъ века, потврђує данашнѣ станѣ различны' земальски народа. Нїє ли величественый и силный Римъ онда у своме највећемъ цвету быо, кадѣ є онѣ истинито изображенѣ быо, кадѣ су начела строге стоическе философїє, великогъ овогъ обладателя света и себе и свое страсти побеђивати научила; нїє ли напротивъ одма у

назадакъ ићи, ніе ли се къ падежу клонити започео, чимъ се раскошности и другимъ нискимъ страстима предао, чимъ є свою животность питати, чимъ є ню човечности предпоставляти започео? (КБСК: 16)

Синтаксички паралелизам је употребљен:

- да истакне да је реч о аналогiji,
- да прецизно прикаже који су елементи са којима се аналогija успоставља,
- поновљеним аргументима нагласи да је аналогija релевантна.

10.9. Употреба синтаксичког паралелизма за изражавање жеља

Синтаксички паралелизам у исказивању жеља у јавним обраћањима обично се састоји из вишеструко поновљеног анафорског модела: „да + презент“ или „нека + презент“

Пример из *говора* епископа Јосифа Рајачића:

Нека царствує у совѣту Вашему света слога, мудрость, правда, любовь и истина.
Нек' Васъ крѣпи света Вѣра Ваша, нек' Васъ води Премудрость Божія !!! (ГЕЈР: 1)

Пример из *Обраћања генерала Ђорђа Стратимировића народу Српске Војводине*:

Ово е, братъо, политическо вѣроисповѣданіє мое, а што вамъ годъ когодъ у име мое говоріо буде, никому невѣруйте. Да живи пресвѣтлый Царъ и Краль нашъ Фердинандъ! да живи святѣйшій Патріархъ нашъ Іосифъ! Да живи избранный Войвода нашъ Стефанъ Шупликацъ! да живи више свега твоя совершена слобода народе Србскій! (НВСЂС: 1)

Овај паралелизам је на самом крају *обраћања*, а лепе жеље су и позиционо истакнуте.

Синтаксички паралелизам у изражавању лепих жеља одликује то:

- што се углавном гради од вишеструких репетиција које почињу као и жељне реченице („да + презент“ или „нека + презент“)
- што се понавља–ее онолики број пута колико има ентитета на које се жеље односе,
- што помаже успостављању патетичног тона.

10.10. Употреба синтаксичког паралелизма за изражавање захвалности

У свом слову Евгеније Јовановић користи синтаксички паралелизам комбинован са **анафором** да *јак*о истакне захвалност.

Многи су отъ нѣи у блаженну вечность преминули. – За ово обаче, кое є данасъ рукомъ Вашего Высокопревосходительства и Преосвященнѣйшихъ Господей Архіеревнѣ, дѣйствиємъ святаго Духа, возложено на мене званіє Архіерейское, после Бога, всѣхъ благихъ подателя долженъ самъ благодарити Его Императорскому Величеству, Государю Фердинанду I; долженъ всамъ благодарити Вашему Высокопревосходительству, моему милостивѣйшему Господину, и отъ онога времена, откадъ имамъ сретѣу вамъ познанъ быти, чему є ветъ десетъ година прошло, теплome Благодарѣтелю; – долженъ есамъ

благодарити Преосвященнѣйшымъ Господемъ, православнымъ Епископомъ Церкви наше, кои су мене Сословія свога достойнымъ быти судили. (ЕЈСК: 2)

Синтаксички паралелизам „*долженъ есамъ благодарити + коме*“ поновљен је три пута:

- да подвуче осећај захвалности који говорник има,
- да нагласи *коме* је захвалност упућена.

10.11. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање узрочно-последичних веза

Учени Стефан Рајић је „на торжественный праздникъ народнѣ осѣчке школе“ искористио синтаксички паралелизам да *упозори* ученике школе шта ће се десити *ако само уче а нису добри људи*. Паралелизам показује јасну везу између узрока:

- учение безъ добродѣтели,
 - разумъ безъ честногъ и исправногъ Срдца,
 - Наука и сладость безъ Невинности и Благочестія,
- и последице („безчестіе за безсмертну твою душу“)

Али добро знай, да учение безъ добродѣтели, разумъ безъ честногъ и исправногъ Срдца, Наука и сладость безъ Невинности и Благочестія нитъ за тебе, ни за светъ срећа есть нити честь, него безчестіе за безсмертну твою душу. (СНТП: 9)

Употреба синтаксичког паралелизма има за циљ:

- да прецизно прикаже узроке,
- да прецизно прикаже последице,
- да истакне односе између њих.

10.12. Употреба синтаксичког паралелизма за бодрење

Ево како патријарх Јосиф Рајачић *бодри* народ реченицом са синтаксичким паралелизмом у коме се јавља **анафора**:

Свима намъ є свагда и у срцу и у устма: „Све за Цара и за Отечество! Све за Вѣру и Народность!“ (ОПЈР: 3)

Употреба синтаксичког паралелизма за бодрење аудиторијума има за циљ:

- да истакне заједништво у деловању;
- да поруку учини ритмичном и памтљивом.

10.13. Употреба синтаксичког апаралелизма за наглашавање условних веза

Ево примера из *слова* кнеза Милоша из 1835. године, где је паарлелизам, осложњен анафором. употребљен за приказивање имплицативног односа: *кад би... + онда би...*

Кадъ бы се за сваку струку дѣла поособити люди одредили, пакъ кадъ бы се свакій само за свою струку бринуо, кадъ бы свакій само о својой струцы мислио, и радіо, и кадъ бы као свећом свакій морао тражити, шта є за ню найболѣ, найполезниіе, и найоснованіе, онда бы свака одъ нѣи све то зрѣлія и савршенія бывала, онда бы и болѣ напредовала. (МО221835)

Синтаксички паралелизам је ослободен **анафором** а функција му је да народ стекне увид у то како „бы свака [од струка] зрѣлія и савршенія бывала, [...] и болѣ напредовала, уколико би се успунили услови за то.

Прецизније, функција паралелизма је да својим репетицијама народ увери да испуњење услова заиста води ка одређеном жељеном поретку ствари у струци о којој је реч.

10.14. Комбиновање других стилских поступака и синтаксичког паралелизма у текстовима јавног обраћања

Синтаксички паралелизам се у јавним обраћањима комбинује са другим стилским поступцима, а све како би *дејство* које обраћање има на публику било интензивније. Издвојили смо следећа средства:

- анафора,
- дистрибуција,
- регресија,
- набрајање,
- ентимем,
- епифонем,
- контраст,
- градација.

Показује се да се синтаксички паралелизам најчешће усложњава фигурама из групе понављања. Таква употреба има улогу, не само да интензификује дејство на публику, него и да повећа шансу да ће оно бити трајније, а садржај дуго (у)памћен.

10.15. *Summa summarum* употребе и функција синтаксичког паралелизма у текстовима јавног обраћања на славеносрпском језику

Под *јавним обраћањима*, која смо уврстили у анализу, подразумевамо оне текстове који су изговорани или читани од стране појединаца у нарочитим приликама, пред ужим или ширим аудиторијумом. У корпус за анализу уврстили смо *јавна обраћања* Ђорђа Стратимировића, Константина Бранковића, Јосифа Рајачића, Евгенија Јовановића и Милоша Обреновића.

Издвојили смо **тринаест** категорија употребе синтаксичког паралелизма јавним обраћањима из славеносрпског периода:

1. Употреба синтаксичког паралелизма за сугерисање и подстицање на неко чињење у јавним обраћањима има следеће карактеристике:

- остварује се у директним императивним захтевима;
- остварује се у нешто индиректнијем *захтевању*, где се фокус ставља на образлагање важности захтева и зналаја онога ко захтев (или молбу ређе) изриче;
- остварује се у посредном сугерисању када се фокус ставља на описивање особина онога који захтев (жели да) изврши,
- често је ослободен анафором која помаже да порука буде ритмична и звучна,
- ослободен је контарстом када треба нагласити исход неиспуњења траженог захтева,

– повећава сугестибилност јер више пута поновљена порука *ефикасније* и *ефектније* подстиче на чињење.

2. Употреба синтаксичког паралелизма за аргументовање

– да аргументе учини прецизним, прегледним и јасним,
– да аргументе учини међусобно поредивим,
– да аргументе учини разложенијим и спремним да буду логички разматрани,
– да допринесе утиску да су аргументи логични, исправни и истинити
– да створи утисак да је аргументовање засновано на огромном броју доказа, а самим тим и да закључивање учини релевантнијим,
– да се аудиторијум убеди у то да је оно што му аутор саопштава тачно, исправно и истинито.

3. Употреба синтаксичког паралелизма за раздељивање садржаја општег појма (као део дистрибуције) има следеће карактеристике:

– да јасно и *прегледно* прикаже елементе на које се тај садржај раздељује,
– да детаљно прикаже исте категорије података о сваком од тих елемената,
– да тај део текста учини визуелно издвојеним,
– има обично онолико репетиција колико има и делова на које је неки садржај раздељен,
– често је осложњен анафором и део је набрајања.

4. Употреба синтаксичког паралелизма да се разоткрије и учини видљивијом структура текста има следеће особине:

– заснива се на претпоставци да редуплицирана јединица постаје уочљивија,
– да слушалац стекне утисак да, тиме што наглашава, разлаже и разоткрива структуру казивања, говорник потпуно разоткрива и своје стварне намере,
– уредност и доследност у паралелизацији текста не оставља простора за сумњу у уредност и доследност у практичном делању у ванјезичком контексту.

5. Употреба синтаксичког паралелизма за наглашавање емоционалности и постизање патетичног тона

– служи да у први план стави осећања говорника, а ве како би слушаоци лакше разумели у каквој се позивцији говорник налази и како из те позиције сагледава неко чињенично стање,
– има јако дејство на слушаоце.

6. Употреба синтаксичког паралелизма за за-величање владара

– помаже да се изложи шта је то што је владар добро урадио,
– помаже да се ефектно прикаже какав ефекат то има на народ,
– помаже да се направи паралелела између активности владара и неког другог делатника (на пример Бога),
– често се ослажњава другим фигурама понављања, на пример анафором.

7. Употреба синтаксичког паралелизма за навођење примера има за циљ:

- за прецизност и прегледност,
- да појача изречено великим бројем репетиција истог модела.

8. Употреба синтаксичког паралелизма за навођење аналогиија има за циљ:

- да истакне да је реч о аналогиији,
- да прецизно прикаже који су елементи са којима се аналогиија успоставља,
- да поновљеним аргументима нагласи да је аналогиија релевантна.

9. Употреба синтаксичког паралелизма за изражавање жеља одликује то:

- што се углавном гради од вишеструких репетиција које почињу као и жељне реченице („да + презент“ или „нека + презент“)
- што се понавља–ее онолики број пута колико има ентитета на које се жеље односе,
- што помаже успостављању патетичног тона.

10. Употреба синтаксичког паралелизма за изражавање захвалности има за циљ:

- да подвуче осећај захвалности који говорник има,
- да нагласи *коме* је захвалност упућена.

11. Употреба синтаксичког паралелизма за приказивање узрочно-последичних веза служи:

- да прецизно прикаже узроке,
- да прецизно прикаже последице,
- да истакне односе између њих.

12. Употреба синтаксичког паралелизма за бодрење има за циљ:

- да истакне заједништво у деловању;
- да поруку учини ритмичном и памтљивом.

13. Употреба синтаксичког апаралелизма за наглашавање условних веза служи:

- да својим репетицијама народ увери да испуњење услова заиста води ка одређеном жењеном поретку ствари у струци о којој је реч.

Забележили смо употребу облика **велимъ** у позицији пред последњу репетицију и ова употреба се не разликује нимало од већ описане у другим жанровима (пре свега некролозима): да истакне ту последњу репетицију, да осогура доследност у грађењу паралелизама и да одржи кохезију у тексту.

У јавним обраћањима из славеносрпског периода синтаксички паралелизам је важно синтаксостилистичко средство. Најважније улоге су му остваривање кохезије у тексту, већа јасноћа, боља прегледност и уочљивост садржаја, интензификација садржаја, рашчлањавање, истицање емоционалности и успостављање патетичног тона, уверавање аудиторијума у истинитост онога што говорник тврди и слично.

XI. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Под **синтаксичким паралелизмом** смо подразумевали случајеве када два или више делова исте реченице (или две одвојене реченице, или више одвојених реченица), у прозним текстовима различитих жанрова, имају симетрично распоређене синтаксичке елементе. Ови елементи могу бити распоређени контактено или дистактно; могу бити и хомолексички, али не морају, другим речима, синтаксички паралелизми могу бити обогачени другим фигурама понављања, али не морају.

Синтаксичка понављања су структурно, семантичко и стилско обележје текстова од најранијих времена. Можемо их уочити у библијским текстовима, претежно у псалмима *Старог завета*, чије порекло произлази из хебрејског језика. У античком периоду је овај поступак присутан у обликовању самих текстова, али и као предмет реторичког проучавања и описивања (додуше посматран и именован заједно са осталим фигурама понављања). Антички текстови и принципи античке реторике били су узор за потоње књижевно стварање других народа, али и матрица за установљивање критеријума за нова проучавања. Синтаксички паралелизам одлика је и византијске књижевности, а и наше средњовековне, до које је овај поступак дошао делом преко тих византијских текстова (уз неизоставну Библију и преводе грчких и латинских оригинала). Сем у ауторској књижевности, која се ослања на бројне узорне, паралелизам је доминантно начело и у нашем народном стваралаштву, нарочито у песмама и пословицама.

Не постоји јединствени став око тога кад је створен **славеносрпски језик**, нити када је престао да се употребљава. Издвајамо периодизацију коју је изнео Александар Милановић у раду *Корелације између периодизација књижевног језика и периодизација књижевности*.

- српскословенска епоха – од 1690. до 1726. године;
- рускословенска епоха – од 1726. до 1768. године;
- славеносрпска епоха – од 1768. до 1847. године (орфелиновски период – од 1768. до 1783. године и доситејевски период – од 1783. до 1847. године);

Исидора Бјелаковић претпоставља да су се у другој половини 18. века ова два развојна пута „укрстила и донела јединствени (али не и кодификован) књижевнојезички израз – славеносрпски језик”. Први од та два пута односио се на процес елитизације народног језика у текстовима пословноправне и црквене администрације”, док се други односи на вернакуларизацију рускословенског у штампаним текстовима световне садржине од шездесетих година 18. века. Корпус за израду *Речника славеносрпског језика* обухвата текстове писане од 1748. до 1850.

Драгиша Живковић констатује, да између одређених периода и књижевних праваца постоје преклапања, па поједини писци припадају двама или трима стилским смеровима.

У текстовима насталим пре године коју Милановић издваја за почетак славеносрпске епохе нисмо нашли пример за синтаксички паралелизам. Најстарији пример је из 1768. године, управо из предговора за *Славеносрпски магазин*. Хипотезе постављене у истраживању делимично су потврђене:

- паралелизам је битан и фреквентан текстуални кохезивни елеменат;
- Тип паралелизма зависи од жанровске припадности текстова (ова хипотеза је само делимично потврђена, јер паралелизмом нису најзасићенији књижевно-уметнички, текстови, већ некролози; део хипотезе да су најрећи у публицистичким текстовима је потврђен);
- Учесталост њихове употребе зависи од тога ко им је аутор (неки аутори ће их у текстовима свих жанрова које су писали користити чешће од других – ово је делимично тачно: Доситеј Обрадовић користи синтаксички паралелизам у свим жанровима у којима је писао и то изузетно често, док то не важи за Саву Мркаља, Милована Видаковића, Лукијана Мушицког);
- синтаксички паралелизам се најчешће ослобђава морфосинтаксичким фигурама понављања (анафором пре свега; епифором и симпломом нешто ређе – ово је делимично потврђено: симплом је изузетно ретка, а анафора јесте најчешћа фигура којом се ослобђава синтаксички паралелизам);
- Исти тип синтаксичког паралелизма нема исту улогу у различитим жанровима (нпр. у некролозима има експресивну; у научним текстовима експликативну функцију – ово није потврђено – тип, то јест модел синтаксичког паралелизма није резервисан за тачно одређену функцију);
- редуплицирање или мултиплицирање синтаксичке функције у истој позицији чешће је када је ослобђено хомолексичким и хомоформним понављањима, него кад то није (ово није потврђено – много је већи број примера када редуплицирана јединица није ослобђена другим фигурама);
- контактено понављање је чешће од дистактног (ово је делимично тачно, јер је удео дистактног понављања изузетно велики)

У **анализи** смо ишли од *плана стилематичности* ка *плану стилогености*: прво смо, за сваки ексцерпирани пример, издвојили паралелизме и описали њихове структурне карактеристике, тј. начине на које су стилеми оформљени, а онда смо се бавили њиховом функционалном вредношћу.

Корпус, који се састоји од 93 јединице, обухватио је следеће групе текстова:

1. прозна књижевност,
2. дескриптивно-прагматички текстови,
3. расправљачки текстови,
4. некролози,
5. новински текстови,
6. предговори,
7. писма,

8. текстови јавних обраћања.

Временски период коме припадају славеносрпски текстови је од 1768. године до 1850. године. **Аутори** текстова су: Захарија Орфелин, Јован Рајић, Доситеј Обрадовић, Јован Мушкатиновић, Василије Дамјановић, Аврам Мразовић, Јоаким Вујић, Атанасије Стојковић, Лукијан Мушицки, Павле Соларић, Милован Видаковић, Сава Мркаљ, Сава Текелија, Јован Хадић, Јован Стерија Поповић, Атанасије Влаховић, Јован Суботић, Јован Дошеновић, Стефан Стратимировић, Јосиф Рајачић, Константин Бранковић, Георгије Магарашевић, Георгије Михаљевић, Григорије Јовчић, Јаков Живановић, Јован Пачић, Јован Павловић, Симеон Јосифовић, Михаило Витковић, Мануило Малешевић, Платон Атанацковић, Петар Јовановић, Сава Грујић, Симеон Јосифовић, Јован Трифуновић, Теодор Шушић, Урош Максимовић, Евгеније Јовановић, Викентије Љуштина, Теодор Јанковић Миријевски, Милош Обреновић, Ђорђе Стратимировић, Стефан Рајић и Јосиф Рајачић.

I. У прозној књижевности на славеносрпском језику синтаксички паралелизам има **шест** основних категорија употребе (у оквиру сваке од њих паралелизам има посебне функције, које се некада могу преклапати међу категоријама и ово важи за све групе текстова које смо анализирали):

1. описивање елемената природе или простора, *пространословје*, у дескрипцији, или када ови елементи представљају сценографију за радњу у наративи,
2. описивање људи или предмета,
3. приказивање динамике радње у наративи,
4. детаљно аргументовање,
5. постизање патетичног и узвишеног тона,
6. наглашавање и интензификацију стања, радњи, збивања, особина и чињеница.

II. У дескриптивно-прагматичким текстовима на славеносрпском језику издвојили смо **осам** различитих категорија употребе синтаксичког паралелизма у:

1. директивима,
2. навођењу примера за неко тврђење,
3. аргументовању општих тврђења,
4. поређењу два или више ентитета,
5. прављењу паралела између података из два или више извора,
6. раздељивању садржаја неког општег појма,
7. описивању, односно формулисању правила по којима се нешто одвија и у бележењу уочених законитости,
8. наглашавању условних и узрочно-последичних веза између појава.

III. У славеносрпским расправљачким текстовима уочили смо **четрнаест** категорија употребе синтаксичког паралелизма у:

1. аргументовању,
2. поређењу појмова и појава и приказивање аналогичности,

3. позивању на податке из другог извора или у прављењу паралела између података из два или више извора,
4. раздељивању садржаја неког општег појма (као део дистрибуције),
5. описивању и формулисању правила и бележењу уочених законитости,
6. наглашавању узрочно-последичних веза између појава,
7. навођењу примера,
8. формулисању закључака,
9. означавању линија припадања и гранања у класификацији,
10. формулисању критеријума за неку класификацију,
11. приказивању чињеница које се односе на ентитете из истог семантичког поља и за приказивање ширине обухвата тог поља,
12. изношењу података о појмовима који су претходно наведени поименично – као део регресије,
13. дефинисању,
14. приказивању динамике неког процеса.

IV. У славеносрпским некролозима уочили смо и издвојили двадесет категорија употребе синтаксичког паралелизма:

1. у постизању патетичног тона,
2. за величање покојника и прецизирање његових достигнућа и постигнућа током живота,
3. за испраћање покојника на пут,
4. за наглашавање одласка преминулог,
5. за наглашавање одсуства преминулог,
6. за приказивање величине и размере губитка који трпи породица, пријатељи и заједница због смрти покојника,
7. за приказивање и верно представљање размере патње и туговања,
8. за приказивање могућности да се пронађе утеха и представљање жаљења као оправданог и очекиваног процеса,
9. за прихватање смрти и констатовање да је све смртно,
10. за негирање смрти,
11. за дочаравање и верно приказивање снаге смрти,
12. за структурализацију и стилизацију моралних поука и практичних порука за читаоце,
13. у обраћању Богу,
14. у обраћању *печалном собранију* – слушаоцима и читаоцима,
15. у обраћању покојнику,
16. за обраћање смрти,
17. за обраћање гробу,
18. за обраћање судбини,
19. за обраћање родитељима покојника,
20. за обраћање духовним оцима и лекарима.

V. У славеносрпским новинским жанровима, међу којима је највише оних из категорије информативних, уочили смо десет категорија употребе синтаксичког паралелизма:

1. у величању владара,
2. за приказивање расподеле неког бројног стања или бројног износа,
3. за представљање садржаја скупа присутних на неком догађају,
4. за прегледно представљање различитих квалитативних и квантитативних вредности истих категорија,
5. у преношењу садржаја закона, прогласа, указа и других правних аката,
6. у празничним поздравима и лепим жељама уредништва читаоцима,
7. у описивању,
8. за приказивање неког следа догађаја (динамике просеца),
9. у преношењу туђих речи,
10. за заокруживање текста.

VI. У славеносрпским предговорима издвојили смо следећих седам категорија употребе синтаксичког паралелизма:

1. у подстицању читаоца да прочита књигу,
2. у величању текста коме је предговор посвећен,
3. у исказивању личних ставова аутора преговора,
4. у мудрим поукама и порукама посвећеним читаоцима,
5. у аргументовању,
6. у прецизирању,
7. у позивању на податке из других извора.

VII. У славеносрпским писмима уочили смо осам категорија употребе синтаксичког паралелизма:

1. за величање адресата,
2. за захваљивање адресату,
3. за приказивање инспирације за писање,
4. у подстицању адресата на неко чињење,
5. за аргументацију,
6. за прецизирање,
7. за обраћање адресату,
8. за поздрављање адресата.

VIII. У јавним обраћањима из славеносрпског периода издвојили смо тринаест категорија употребе синтаксичког паралелизма:

1. за сугерисање и подстицање на неко чињење,
2. за аргументовање,
3. за раздељивање садржаја општег појма (као део дистрибуције),
4. да се разоткрије и учини видљивијом структура текста,
5. за наглашавање емоционалности и постизање патетичног тона,
6. за величање владара,
7. за навођење примера,

8. за навођење аналогија,
9. за изражавање жеља,
10. за изражавање захвалности,
11. за приказивање узрочно-последичних веза,
12. за бодрење,
13. за наглашавање условних веза.

УПОТРЕБНЕ КАТЕГОРИЈЕ И ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ТЕКСТОВИМА

Из наведеног видимо да се неке од категорије употребе синтаксичког паралелизма јављају у текстовима који припадају различитим жанровима.

Ту мислимо пре свега на следеће категорије:

- аргументовање,
- за величање појединаца,
- за сугерисање и подстицање на неко чињење,
- за приказивање динамике неке радње или процеса,
- у описивању,
- у формулисању поука и порука,
- постизање патетичног тона,
- раздељивање садржаја неког појма (као део дистрибуције),
- у навођењу примера,
- наглашавање узрочно-последичних веза,
- поређење појмова и приказивање аналогија,
- у прављењу паралела између података из два или више извора,
- за приказивање динамике процеса,
- за обраћање неком адресату.

Од осам жанрова које смо анализирали, синтаксички паралелизам у аргументовању се јавља у *шест* жанрова од тих осам; паралелизам у величању појединаца у *пет* жанрова; паралелизам у сугерисању и подстицању на неко чињење, паралелизам за приказивање динамике неке радње или процеса и синтаксички паралелизам у описивању јавља се у *четири* жанра, синтаксички паралелизам употребљен за постизање патетичног тона, паралелизам који се користи за раздељивање садржаја неког појма (као део дистрибуције), паралелизам у навођењу примера, синтаксички паралелизам за наглашавање узрочно-последичних веза, за поређење појмова и приказивање аналогија, затим онај који се користи у прављењу паралела између података из два или више извора, паралелизам који се користи у формулисању поука и порука, синтаксички паралелизам за приказивање динамике процеса и паралелизам који се употребљава у обраћању неком адресату уочили смо у *три* жанра од осам. Остали се појављују у два жанра, или су типични само за један.

Највише два преклапања истих категорија у употреби паралелизама имамо између дескриптивно-прагматичких и расправљачких текстова, те су ово међусобно најсличнији жанрови, уколико као критеријум узмемо категорије употребе и функције синтаксичког паралелизма, а исти закључак бисмо извели и ако као критеријум за поређење узмемо тематику и садржај. Из тога произлази закључак: исти тематски обухват у тексту (у поређењу са истим тематским обухватом у другом тексту) **доводи до истих категорија употребе синтаксичког паралелизма**, са истим или сличним функцијама у свакој категорији употребе.

И у дескриптивно-прагматичким и у расправљачким текстовима уочили смо синтаксички паралелизам у:

- поређењу појмова о којима је у тексту реч,
- навођењу *примера* за неко тврђење,
- *раздељивању* садржаја неког општег појма,
- прављењу *паралела* између података из два или више извора,
- описивању, односно формулисању *правила* по којима се нешто одвија,
- наглашавању *узрочно-последичних веза* између појава,
- конкретном *аргументовању* општих тврђења.

И у једној и у другој групи текстова постоје примери употребе синтаксичког паралелизма у ентимемским и епифонемским тврђењима и наводима, или у делу текста који се тиче аргументације везане за истинитост и исправност ентимема и епифонема. Разлика је у томе што се у расправљачким текстовима ентимемска и епифонемска тврђења користе за *јаче подвлачење неке поруке или смисла*, док она у дескриптивно-прагматичким текстовима, поред ове, имају још једну важну функцију: да експлицитно *делују на читаоца да дела или мисли на одређени начин (у директивима)*. У том случају их обично прати императивна конструкција, као и *ми, ти* или *ви* форма, неретко уз директно апострофирање *љубезног читатеља*, ког писац наглашено *савјетује (са) свимъ срцемъ*.

Синтаксички паралелизам који се користи у **аргументовању** издвојили смо и описали у следећим жанровима:

- прозној књижевности,
- дескриптивно-прагматичким текстовима,
- расправљачким текстовима,
- предговорима,
- писмима,
- јавним обраћањима.

Употреба синтаксичког паралелизма у аргументовању је најчешћа у расправљачким текстовима а неретко се комбинује са ентимемским и епифонемским општим тврђењима. Код *ентимема*, општих тврђења која се обично наводе пре аргументације, ток мисли је дедуктиван (од општег ка појединачном), док је код епифонема, општих тврђења која се наводе након конкретне аргументације, ток мисли индуктиван (од појединачног ка општем).

Синтаксички паралелизам је, ако се комбинује са ентимемима и епифонемима, најчешће део аргументације и навођења конкретних појава или других примера. Његова главна функција као део аргументације је да омогући *прегледно приказивање конкретних аргумената и примера* који иду у прилог истинитости неког тврђења, при чему паралелна структура доприноси томе да ће *сваки аргумент бити јасно и доследно приказан и имати баш све детаље као и онај који је презентован пре њега*. Другим речима, сваки аргумент ће имати приказане исте категорије информација са индивидуалним квалификацијским или квантификацијским вредностима.

Поред структурирања аргументације уз ентимеме и епифонеме, синтаксички паралелизам може бити и део ентимема и епифонема. У том случају доприноси да опште тврђење буде *ефектно, ритмично, звучно, лако памтљиво и са прегледним распоредом информација*.

Осим употребе у аргументацији уз ентимеме и епифонеме, синтаксички паралелизам се може и самостално користити у аргументацији, са истом функцијом да се о сваком аргументу излаже на приближно исти начин у погледу употребе језичких и стилских средстава. Вишеструке синтаксичке репетиције у аргументовању доприносе стварању *утишка да су изнети аргументи тачни и засновани на релевантним доказима* и наглашавају говорникову сигурност у њихову тачност.

Аргументација је неретко остварена понављањем *реторичких питања* са истом синтаксичком структуром. Функција синтаксичког паралелизма у њима је да појача утицај који текст (треба да) има на читаоца тако што ће *више пута* да га подстакне на размишљање. Тај утицај неретко је остварен је *ми* формом, чиме се читалац директно укључује у запитаност самог аутора, или директним апострофирањем читаоца.

Употреба синтаксичког паралелизма **за величање појединца** јавља се у:

- некролозима,
- новинским жанровима,
- предговорима,
- писмима,
- јавним обраћањима.

Синтаксички паралелизам за величање појединца најчешће се користи у некролозима. Ту има функцију да извести аудиторијум о томе ко је био покојник, да скицира како је „покојникъ нашъ живио“; и да прецизира све репрезентативне покојникове активности у току „дјелатногъ живота свогъ“. Вишеструке репетиције имају функцију да нечије активности представи као изузетно важне, чак и круцијане за породицу и заједницу, неретко и за благостање „целогъ Сербскогъ рода“;

Паралелизам омогућава и да се прикаже оствареност појединца *паралелно* на свим животним пољима, пре свега породичном, друштвеном и пословном. У величању се неретко приказује и са ким је све појединац био у контакту и од кога је учио, са ким је заједно радио, а све у циљу како би и његово знање и активности добили на значају и опсежности, притом је сваки *контакт са знаменитом особом* често приказан управо реченицама са истом синтаксичком структуром.

Важна је употреба синтаксичког паралелизма да се *контрастира* нечији живот некој другој појави или метафори како би он изгледао испуњеније и значајније. И у том

случају реченице за приказивање и појединца и оног са чиме се контрастира синтаксички паралелне. Поред контрастирања, паралелизам се употребљава и за семантичке *паралеле* између активности појединца који се велича и неке друге особе или појма (Бога).

Посебно бисмо издвојили *ланац апозиција* којима се прецизно, прегледно и јасно истичу нечија достигнућа и постигнућа, а овај модел паралелизма је изузетно фреквентан у свим жанровима где се неко *велича*. Уз ланац апозиција, фреквентан модел паралелизма је и *паралелна хипотакса*, где се најчешће вишеструко понавља односна реченица са обележјем *који* у атрибутој функцији. У овој категорији употребе синтаксички паралелизам често подразумева тематски и синтаксички тип. Најчешће се величају владари, покојници и Бог.

Употреба синтаксичког паралелизма у **сугерисању и подстицању на неко чињење** остварује се у:

- дескриптивно-прагматичким текстовима,
- предговорима,
- писмима,
- јавним обраћањима.

Ова категорија употребе синтаксичког паралелизма најкарактеристичнија је за дескриптивно-прагматичке текстове. У њима је паралелизам важно синтаксостилистичко средство које се користи за *директно* сугерисање и подстицање на неко чињење. Синтаксички паралелизам треба својом структуром да послужи за нарочито истицање и чињење уочљивијим кључних делова текста и интензификацију садржаја директива.

Структура паралелизма често је и у служби рашчлањавања и прегледности поруке, као и уверавања адресата у исправност директива. Поред тога, синтаксички паралелна порука је, нарочито ако је ослужњена неком од других фигура понављања, на пример анафором, изузетно ритмична. Све ово је повезано са намером писца да читалац успешније препозна оно што му је написано, да лакше усвоји, трајно упамти и има увек на уму када треба нешто да чини или не чини.

Постоје три нивоа сугерисања у којима се употребљава синтаксички паралелизам: 1. у директним императивним захтевима; 2. у нешто индиректнијем *захтевању*, где се фокус ставља на образлагање важности захтева и значаја онога ко захтев (или молбу ређе) изриче; 3. у посредном сугерисању када се фокус ставља на описивање особина онога који захтев (жели да) изврши.

Поред *анафоре*, која помаже да порука буде ритмична и звучна, а тиме памтљива, паралелизам је у овој категорији употребе неретко ослужњен *контрастом* када треба нагласити исход неиспуњења траженог захтева. Сумарно, употреба синтаксичког паралелизма повећава сугестибилност јер више пута поновљена порука *ефикасније* и *ефектније* подстиче на чињење.

Употреба синтаксичког паралелизма за **приказивање динамике неке радње или процеса** остварује се у:

- прозној књижевности,

- дескриптивно-прагматичким текстовима,
- расправљачким текстовима,
- новинским жанровима.

Синтаксички паралелизам у овој категорији употребе донекле се разликује у прозној књижевности од оне у осталим жанровима. У прозној књижевности доприноси ритму казивања, а по потреби убрзава или успорава радњу. Наиме кратке реченице убрзавају радњу, опетовање тих кратких реченица је онда нарочито убрзава, драматизује и припрема за кулминацију, а већ кулминираној тензији даје ефектно и наглашено ослобађање. Супротно томе, дуге реченице успоравају радњу, а синтаксички паралелизам и понављање дугих реченица је нарочито успорава. Такође, структура синтаксичког паралелизма неретко је у функцији стварања ефекта контраста између прошлих и садашњих догађаја (контраст између стања *до сада* и *сада*).

У осталим жанровима где се јавља, дужина поновљених реченица није повезана са функцијом коју паралелизам обавља. На пример, у расправљачким текстовима паралелизам се користи да прикаже како се неки процес *прецизно* одвија, да истакне све фазе које то одвијање има, истакне границе између фаза и да *прегледно* прикаже односе између различитих фаза процеса.

Дакле, у прозној књижевности, употреба синтаксичког паралелизма, поред тога што описује неку радњу, утиче и на то како је читалац доживљава (као спору или брзу), док у осталим жанровима паралелизам фокусира читаочеву пажњу на сам садржај радње.

Употреба синтаксичког паралелизма у **описивању** јавља се у:

- прозној књижевности (најчешће се описује природа и људи),
- новинским жанровима (најчешће се описују људи),
- дескриптивно-прагматичким текстовима,
- расправљачким текстовима (најчешће се описује нека појава).

Од свих анализираних жанрова синтаксички паралелизам у описивању је најкарактеристичнији за славеносрпску прозну књижевност, где се најчешће користи у описима природе. У описивању природе синтаксички паралелизам помаже да се прегледно прилажу сви елементи који чине неки пејзаж на пример, а да се затим описивање развија тако што се сваком од тих елемената посвети посебна пажња и прикажу исте категорије особина, само са различитим вредностима квалификацијских параметара. Другим речима, употреба синтаксичког паралелизма омогућава да се осигура да о сваком детаљу буде приближно подједнако речено и да се створи склад у описивању различитих делова истог пејзажа.

Синтаксичка репетиција код читаоца ствара утисак да је субјекат који се о природи изјашњава њоме *заиста и одушевљен*. Такође, функција паралелизма је и да заокружи, учврсти и утврди смисаоно јединство општег плана лепоте природе и посебног плана дејства те лепоте на посматрача, које је *вишеструким репетицијама* неретко приказано до стадијума опчињености и занесености.

Синтаксички паралелизам се користи и у описима нечијег психолошког стања када се налази у неком месту у простору или природи, нарочито када се жели постићи аналогија са истим осећањима које је тај неко доживео у неком другом амбијенту.

Паралелизмом се наглашава и свеопшност природних закона тако што се *прегледно* износе све практичне импликације тих закона.

Употреба синтаксичког паралелизма допринеси *кохезији и равнотежи у тексту* у коме се описују елементи природе или простора и подвлачи паралелне везе и сличности између различитих елемената природе. Те везе могу бити временске, или према сличности у изгледу тих елемената.

Када говоримо о описивању (друштвеног и физичког) простора, занимљива је и употреба паралелизма у наглашавању контраста између сурових услова живота ван простора Србије и идиличне ситуације у *отечеству* Србији.

Као и у описима природе, најзначајнија функција коју синтаксички паралелизам има у описивању бића или предмета јесте да допринесе да тај опис буде *деталан* – да се *детално прикажу физичке карактеристике, спољашњост јунака или предмета*. Поред описа спољашњости, користи се са истом функцијом и када треба да се *детално* ослика и унутрашњи лик јунака и изрази драматична и комплексна природа лика јунака, да се прецизно разложи и интензификују сви сегменти нечије лепоте и наочитости, спољашње и унутрашње, и прикажу ефекти које сваки од тих сегмената изазива на посматрача.

Дакле, синтаксички паралелизам у описивању служи да опис учини видљивијим, а самим тим и да истакне да су одређене особине људи или предмета из тог описа кључне за централни догађај о коме је у тексту реч. У складу са тим, синтаксички паралелизам у описивању подвлачи тематски паралелизам у тексту.

Такође, помаже да приказивање особина учини прецизнијим и да за више ентитета прикаже исте врсте особина, са различитим вредностима. Паралелна структура реченице и текста помаже да описивање различитих делова једне исте целине буде извршено на исти начин, са различитим садржајем, који се паралелизмом и наглашава.

Употреба синтаксичког паралелизма у **формулисању поука и порука** јавља се у:

- дескриптивно-директивним текстовима,
- некролозима,
- предговорима.

Синтаксички паралелизам употребљен у формулисању порука и поука има важну функцију у *ритмизацији* тих поука или порука, а тиме и у омогућавању њиховог *лакшег усвајања*. Својом репептитивном структуром помаже у наглашавању неке идеје или смисла, односно његовој кохезији са основном смисаоном нити текста. Паралелизам саветовање чини *јасним и прегледним*, а поруку или поуку интензивно *фокусира* у односу на остатак текста и чини је *визуелно и звучно уочљивом*. Синтаксички паралелизам има функцију и да допринесе утиску о истинитости поруке, јер

паралелизам *истиче* да она произлази из прецизно уочених, утврђених и исто тако синтаксичко-стилски презентованих правилности, или *чини да изгледа као да проистиче*, што је још важније. Све ове функције паралелизма у вези су са наменом оваквих порука и поука: да подстакну читаоца да постане *бољи*.

Употреба синтаксичког паралелизма за **постизање патетичног тона** јавља се у:

- прозној књижевности,
- некролозима,
- јавним обраћањима.

Ова употреба паралелизма је најкарактеристичнија за некрологе. Репетиције служе да се успостави ритмична динамика, а њихова семантика служи да се успостави изразито, неретко пренаглашена емоционална динамика. Такође се синтаксички паралелизам употребљава да се појача ритмична и патетична динамика која је претходним понављањима већ успостављена. Паралелизмом се интензивира емоционална снага исказа и приказује емоционални набој у порукама које јунак шаље – већи број репетиција неретко носи и већи емоционални набој.

Синтаксички паралелизам се у овој категорији употребе комбинује са другим средствима, а најчешће су то узвици *ах* и *о*, друга понављања, апострофирање и узвична интонација. Сва ова средства помажу да дејство садржаја поруке на емоције примаоца поруке буде јаче, а да дејство на разум примаоца поруке буде са што већим учинком.

Употреба синтаксичког паралелизма за **раздељивање садржаја неког појма**, и то као део дистрибуције јавља се у:

- дескриптивно-прагматичким текстовима,
- расправљачким текстовима,
- јавним обраћањима.

Ова употреба је најкарактеристичнија за дескриптивно-прагматичке и за расправљачке текстове. Синтаксички паралелизам има улогу да *јасно и прегледно* прикаже елементе на које се тај садржај раздељује, да детаљно прикаже исте категорије података о сваком од тих елемената и да тај део текста учини визуелно издвојеним. Синтаксички паралелизам има обично онолико репетиција колико има и делова на које је неки садржај раздељен.

Што се издвајања садржаја са синтаксичким паралелизмом од остатка текста тиче, често се паралелизам интерпункцијски најављује двома тачкама, или је испред сваке репетиције редни број. Нешто ређе је испред сваког понављања слово.

У склопу дистрибуције паралелизам се најчешће остварује између различитих реченица. Као део дистрибуције, паралелизам се изузетно често ослобђава *анафором* и део је *набрајања*.

Употреба синтаксичког паралелизма у **навођењу примера** јавља се у:

- дескриптивно-прагматичким текстовима,

- расправљачким текстовима,
- јавним обраћањима.

У навођењу примера синтаксички паралелизам је у функцији јасне конкретизације опште констатације и *прегледне* илустрације. Користи се и у функцији илустрације примене неког правила у пракси у *различитим* ситуацијама. Његова структура помаже да више примера буде *прегледно* приказано и да део текста где су примери нарочито истакне, а тиме истакне и *утисак о исправности* тврђења на које се примери односе. Паралелизам у је у навођењу примера често део *набрајања*, а тада служи да то набрајање учини *живописнијим, истакнутијим, сликовитијим* и занимљивијим.

Употреба синтаксичког паралелизма за **наглашавање узрочно-последичних веза** остварује се у:

- дескриптивно-прагматичким текстовима,
- расправљачким текстовима,
- јавним обраћањима.

Ова категорија употребе синтаксичког паралелизма је карактеристичнија за прва два поменута жанра. Синтаксички паралелизам својом структуром омогућава да се јасно издвоји шта су услови, шта су узроци, а шта су последице, као и да *прецизно* прикаже у каквом су они међусобном односу. Паралелизам помаже да се прегледно прикажу почетни и крајњи моменти у одвијању појава или радње. Такође, служи и да остави простор за контраст између различитих узрока, услова и последица, када се две појаве паралелно приказују.

Својом *разложном структуром* синтаксички паралелизам помаже читаоцу да оформи *модел мишљења* у вези са узрочно-последичним и условно-(не)остварујућим радњама који ће лакше да усвоји, тајније да поседује и да примени у свакодневним контекстима.

Употреба синтаксичког паралелизма за **поређење појмова и приказивање аналогича** реализује се у:

- дескриптивно-прагматичким текстовима,
- расправљачким текстовима,
- јавним обраћањима.

Примарна функција синтаксичког паралелизма у поређењима јесте да их учини *прегледним*. Поред тога што се користи за прегледно поређење два ентитета по разним параметрима, користи се и за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета.

Структура паралелизма помаже да податке који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим за поређење, као и да истакне који су то параметри који су поредиви. У прављењу аналогича функција употребљеног паралелизма је да допринесе утиску да је аналогича између два ентитета или појаве *логична и јасна*.

Употреба синтаксичког паралелизма у **прављењу паралела између података из два или више извора** остварује се у:

- дескриптивно-прагматичким текстовима,
- расправљачким текстовима,
- предговорима.

У овој употребној категорији синтаксички паралелизам се користи као платформа за прегледно поређење два ентитета из различитих текстуалних извора по разним параметрима или за поређење различитих параметара, који су поредиви, код једног ентитета који је описан у различитим књишким изворима.

Синтаксички паралелизам има функцију да податке из различитих извора који се пореде учини прегледним, а тиме и лакшим и могућим за поређење. Такође, помаже да се истакне који су то параметри који су поредиви.

Једна од најважнијих функција паралелизма у прављењу паралела између података из два или више извора је да *учврсти њихове интертекстуалне везе*.

Употреба синтаксичког паралелизма у **обраћању** неком адресату јавља се у:

- некролозима
- предговорима,
- писмима.

Оваква употреба синтаксичког паралелизма изузетно је честа у некролозима и писмима. У некролозима је разноврснија (користи се у обраћању Богу, печалном собранију, покојнику, смрти, гробу, судбини, родитељима покојника, духовним оцима и лекарима. У писмима се најчешће обраћа адресату и у њима синтаксички паралелизам подвлачи тематски много више него у некролозима.

Употреба паралелизма у различитим обраћањима служи да подвуче однос који адресант има према адресату, а о коме се највише сазнаје на основу семантике атрибута који се додају уз *име* које се апострофира.

Обично се паралелизам остварује вишеструким понављањем синтагме у вокативу.

У обраћању некоме синтаксички паралелизам је изузетно често у комбинацији са (узвичним) интонацијским.

Кад се издвоје и међусобно упореде типови синтаксичких паралелизама према жанровима, може се закључити да су *најважније функције синтаксичког паралелизма у славеносрпским текстовима*:

- омогућавање прецизности,
- омогућавање јасности,
- омогућавање прегледности,
- ритмизација текста,
- повећана звучност поновљеног дела,
- успостављање хармоније,
- постизање динамичности текста,

- постизање успорености текста,
- повећање кохезије у тексту / конекторска улога,
- наглашавање неке поруке, идеје или осећања,
- да се разоткрије и учини видљивијом структура текста,
- истицање значаја подударних елемената,
- синтаксичка интензификација,
- оживљавање приповедања,
- додатно оживљавање већ изазване представе,
- да се мисао појача и учини јаснијом,
- да се нагласе идеје,
- давање/ додавање силе и снаге говору,
- наглашавање емоционалности и психолошког стања,
- постизање узвишености стила,
- изазивање и усмеравање пажње читалаца,
- патетичност,
- додатна експликација,
- уверавање,
- убеђивање,
- повећање експресивности,
- улепшавање поруке,
- да се нагласе сличности и разлике,
- да помогне стварање визуелне слике у вези са тим шта се где у тексту налази (лик текста у уму),
- да привуче пажњу на садржај.

МОДЕЛИ И ПОЗИЦИЈА СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ТЕКСТОВИМА

Не постоји веза између синтаксичког модела (синтаксичке структуре) паралелизма и функције коју он обавља, сви модели (који се понављају) могу обављати сваку од функција које смо до сада поменули.

Не постоји веза између синтаксичког модела који се понавља и жанра у коме се јавља, сви модели се јављају у свим жанровима.

Чест модел синтаксичког паралелизма који се користи је *паралелна хипотакса*, то јест рећање зависних реченица, најчешће односних у функцији атрибута, временских у функцији прилошке одредбе за време, месних у функцији одредбе за место, изричних у објекатској функцији. Ове реченице се налазе углавном у оквиру једне исте сложене реченице, која у славеносрпском тексту уме да буде изузетно дуга, те неретко садржи и десетак и више клауза, али то није увек случај, већ их можемо наћи и у суседним сложеним реченицама. Најчешће све имају исто везничко, прилошко или заменичко обележје које се *анафорски* понавља на почетку сваке од њих, док је позиција предиката на самом крају сваке од зависних реченица, што није ексклузивна особина синтаксичког паралелизма, већ славеносрпске реченице.

Следећи чест модел који се понавља је низање независних реченице у координираном односу, у оквиру исте сложене реченице којима се приказују одређене истовремене радње или стања.

Такође, постоји и неретка појава понављања истог синтаксичког обрасца у грађењу независних реченица које се спорадично понављају у истом пасажу текста и имају кохезивну улогу да врате читаочев фокус на основну тему.

Издвојили смо и модел где се у више сукцесивних реченица у иницијалној позицији понавља нека синтагма или само једна реч у функцији прилошке одредбе (најчешће за место и за време, али има и других), а онда се остатак текста твори тако да се казује о предметима, бићима, радњама или особинама који егзистирају у исто време, на истом месту, на исти начин, имају исти узрок и слично.

Паралелизам супротстављених значењских концепата приказује се реченицама са истом синтаксичком структуром, али са поларизованом семантиком.

Паралелизам у апострофирајућој употреби конструкција у вокативу је чест у случајевима када се жели успоставити узвишени и патетични тон у тексту и апеловати на читаочеву пажњу.

Није редак ни паралелизам у конструкцијама са негацијом које се у већем броју ређају у једној или више реченица, при чему свака поновљена конструкција садржи исто обележје негације.

Место за употребу паралелизма може бити у оквиру синтагме, једне клаузе, више клауза у сложеној реченици; у сукцесивним реченицама, у одвојеним дистактним реченицама у тексту, или међу више текстова.

ДОСЛЕДНОСТ У ФОРМИРАЊУ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА

Што се доследности у грађењу паралелизма тиче, уочили смо следеће: за све групе анализираних текстова, осим за дескриптивно-прагматичке и расправљачке текстове карактеристично да је са удаљавањем од прве реченице која одређује модел за синтаксички паралелизам репетитивна доследност том моделу све мања. Но, тежња да се он оствари ипак је евидентна све док се обриси паралелизма назиру. Другим речима, број истих синтаксичких функција и структура које се понављају опада са бројем понављања. Или најкраће, квалитет синтаксичке паралелности опада са порастом репетиција.

За разлику од осталих типова текстова, у дескриптивно-директивним и расправљачким текстовима – није често да са понављањем броја репетиција опада квалитет и доследност у грађењу синтаксичког паралелизма. Разлог за доследност у грађењу паралелизма и неопadaње те доследности је потреба да се у текстовима које у овом делу анализирамо буде прецизан, прегледан и јасан.

Најдуже репродуковане ланце синтаксичког паралелизма пронашли смо у славеносрпским новинама (највећи број остваривања синтаксичког паралелизма, то јест потпуно доследне репетиције истих синтаксичких функција, који смо забележили је 34).

О УПОТРЕБИ ОБЛИКА *ВЕЛИМЪ* У СЛАВЕНОСРПСКИМ ТЕКСТОВИМА

Постоји јасан образац *позиционо одређене* употребе *првог лица једнине презент* глагола *велимъ* који је чест *пратилац синтаксичког паралелизма*.

Приметили смо да се он често користи у позицији пред последњу репетицију. Овакав поступак има више улога, а ми смо издвојили као најважнију да се осигура доследност у паралелизацији. Поред тога, овакав поступак помаже аутору да се врати доследности у оном моменту када примети да је она почела да се нарушава, а паралелизам почео да постаје непотпун и непрецизан; служи да се повећа дотад већ помало опала ауторова или читаочева пажња, као и да се учврсти кохезија са централном смисаоном нити. Издвојили смо и функцију облика *велимъ* у повезивању задње репетиције са првом реализацијом паралелизма, односно делом текста који представља модел за паралелна понављања. Такође, функција презент *велимъ* је и да се наглашено најави финална репетиција у којој се понекад сумира садржај свих претходних, а уколико се не сумира, онда се она сматра важном или важнијом од претходних.

Оваква употреба облика *велимъ* је најфреквентнија у некролозима, али је има и у осталим жанровима. Осим облика *велимъ*, у истој функцији је, само много ређе употребљен, и облик *наконец*.

КОМБИНОВАЊЕ ДРУГИХ СТИЛСКИХ ПОСТУПАКА И СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ТЕКСТОВИМА

Најчешће фигуре са којима се синтаксички паралелизам комбинује (било да се њима ослажњава, или он ослажњава њих) у већини текстова свакако су фигуре из група *понављања*, међу њима по фреквенцији употребе предњачи *анафора* која уводи сукцесивни низ реченица које ће имати паралелну синтаксичку структуру. Паралелизам је често део и фигура *дистрибуције* и *регресије*, а неретко се користи и у навођењу *примера* за неку појаву.

Дескриптивно-прагматички и расправљачки текстови се разликују од осталих и по томе са којим фигурама се паралелизам најчешће комбинује. Међу тим фигурама има доста фигуре понављања, али за разлику од њихове употребе уз синтаксички паралелизам осталим текстовима, где је анафора доминантна, а друге су доста ређе, у дескриптивно-прагматичким текстовима, уз анафору су доста заступљенији случајеви употребе *дистрибуције*, примера, ентимемских и епифонемских тврђења и контраста. Хипербатона и анастрофе има мање, јер је намера аутора да реченица у овим текстовима буде *прецизна и јасна*, а премештање реченичних чланова и убацивање нових речи између њих у једним од репетиција истог модела паралелизма, док их у другом нема, што је често у књижевно-уметничким текстовима и некролозима, само би умањило јасноћу – *јасност, прегледност и прецизност* су у дескриптивно-прагматичким текстовима далеко приоритетнији од експресивности.

Оно што је од поступака са којима се паралелизам комбинује често у свим врстама текстова, а што не спада у фигуре понављања су свакако *реторичка питања*.

Паралелизам је редовно њихов део, то јест низ од неколико узастопних реторичких питања има исту синтаксичку структуру, а функција реторичких питања је најчешће да подстакне читаоца да се самоевалуира. Друга важна функција реторичких питања је изношење аргумената у форми питања.

Поред реторичких питања, од фигура које су честе, а које не спадају у фигуре понављања, издвојили бисмо *апострофу*. Она је честа у свим видовима обраћања, а скоро редовно је прате и узвици, *ах* и *ох* најчешће, као и патетични тон поруке која следи.

ЗАСИЋЕНОСТ СЛАВЕНОСРПСКИХ ТЕКСТОВА СИНТАКСИЧКИМ ПАРАЛЕЛИЗМОМ

Уколико жанрове посматрамо појединачно, **највише синтаксичког паралелизма** сусреће се у **некролозима**, и по броју категорија употребе и по општој засићености текста паралелизмима. Готово да нема некролога који не обилује синтаксичким паралелизмима. Осим некролога, синтаксичким паралелизмом су изузетно засићени и дескриптивно-прагматички текстови, расправљачки текстови, књижевно-уметничка проза.

У **некролозима** синтаксичког паралелизма има више него у расправљачким, дескриптивно-прагматичким, књижевноуметничким текстовима и јавним обраћањима, који и сами имају доста репрезентативних примера употребе, а неупоредиво више него у осталим анализираним текстовима.

Нема некролога са којим смо дошли у додир, а да не садржи бар неколико примера употребе паралелизма из описаних категорија. Најчешће се у свим некролозима користи за различите видове величања покојника и у оним деловима где се говори о снази смрти, било да се она директно апострофира, било да јој се јада, било да се издваја и приказује кога је све смрт *покосила*, па се на тај начин помаже ближњима да лакше преброде губитак најмилијег, било да се узмиче пред њеном апсолутном снагом. Не смемо заборавити ни делове где се паралелизам користи у обраћању Богу, јер се, судећи по колективном некролошком знању, за смрт покојника криве – Бог и судбина, а функција синтаксичког паралелизма је да на то нарочито укаже.

Што се **дескриптивно-прагматичких текстова** тиче, једна од најважнијих њихових намена је била да читаоца поучи и подучи – да га стимулише да мисли или да се понаша у одређеном правцу и да он из њих усвоји описана практична начела која ће моћи да примени у конкретним ситуацијама. Овим текстовима се директно или индиректно *деловало* на читаочево мишљење и понашање или су му се *повећавале предиспозиције и могућности* да дела у свакодневним ситуацијама тако што су му се *пужале практично примењиве информације*.

Како би то деловање било што са што већим учинком, одређене делове текста је требало издвојити од осталих, визуелно и још важније – ритмички. Оно што је ритмично, то се лакше усваја и дуже памти. Такође, читаоцу је порука требало да буде

обликована тако да буде прецизна, прегледна и јасна. Тиме је порука деловала логично, па се и у том случају лакше усвајала. Сем тога, а ово је нарочито заступљено у првој, доминантно дескриптивној, групи текстова, онда када је требало описати више различитих ситуација, које се одвијају на устаљене начине (на пример сабирање бројева, одузимање, множење и дељење, или пак, писање писама, рачуна, *облигација*) требало је то урадити на исти начин за сваку од појавности и ситуација, а све како би читалац могао да их међусобно прегледно упореди и лакше у памћењу повеже.

У **расправљачким текстовима** употреба синтаксичког паралелизма је честа, а он је изузетно доследан кад је у питању очувања структуре у репетицијама. Јасност, прецизност и прегледност су главне особине ових текстова, а то су истовремено и функције у којима синтаксички паралелизам (у било којим текстовима) остварује свој пуни потенцијал. Тако да је најчешћи циљ са којим се ови текстови пишу (да прецизно, прегледно и јасно презентују неку научну истину или откриће и аргументују је) изузетно компатибилан са доминантним функцијама синтаксичког паралелизма. Због тога је употреба ове врсте паралелизма у њима честа.

У **књижевноуметничким прозним текстовима** из славеносрпског периода изузетно чести су *описи*, најчешће природе. Ту он доприноси лепоти казивања и сликовитости. Учествује у текстуалној кохезији. Простора за дугу, вишеструко сложену реченицу има довољно, самим тим и за вишеструке репетиције у функцији *изузетно детаљног* приказивања садржаја неког пејзажа, особина неког лика и слично.

У **јавним обраћањима** из славеносрпског периода синтаксички паралелизам је важно синтаксостилистичко средство и релативно је чест. Разлог за његову честу употребу је основна функција коју обраћања имају – да *делују на публику*. Зато овај жанр дели исту употребу синтаксичког паралелизма са директивним текстовима, па су и разлози за учесталост паралелизма у јавним обраћањима исти као и они описани у прагматичким текстовима са доминантно директивном функцијом.

Сем тога, честа функција паралелизма у јавним обраћањима је и да се разоткрије и учини видљивом структура текста. То има и значајне ванјезичке импликације – народ који слуша беседу ће стећи утисак да, тиме што наглашава, разлаже и разоткрива структуру казивања, говорник потпуно разоткрива и своје стварне намере, и оно још важније – уредност и доследност у паралелизацији текста не оставља простора за сумњу у уредност и доследност у практичном делању у ванјезичком контексту.

Најмање је према критеријуму фреквенције синтаксичког паралелизма у **новинским чланцима и писмима**, али је и та ретка употреба разноврсна – издвојили смо осам различитих категорија употребе у писмима и десет у новинским текстовима.

У **новинским чланцима**, чији је циљ да информишу читаоце о актуелним догађајима, синтаксички паралелизам пре случајност него намерно употребљено синтаксо-стилистичко средство, а и када се намерно употреби, обично је део друге фигуре понављања, пре свега набрајања и то у деловима који се тичу приказивања неког бројног стања или бројног износа.

Разлог због чега синтаксички паралелизам у новинским жанровима није чест (сем када се наводи бројно стање паралелно егзистирајућих различитих ентитета и бројни износ суме које су различити људи дали за нешто па се жели прецизирати ко је колико дао) би могла бити чињеница да је простор за сваки текст у дневним и недељним новинама ограничен, па је сваки вид понављања сведен на минимум. Тематски паралелизам јесте одлика новинских текстова (и текстова који припадају другим групама жанрова које у истраживању анализирамо), али он није био у фокусу нашег истраживања, а помињали смо га онда када је био у садејству са синтаксичким и као такав имао неку жељену функцију.

У **писмима**, нешто више него у другим жанровима, видљиве су особине ауторовог неспутаног *личног* стила, што је израженије у писмима која су писана тачно одређеној особи, без идеје да ће та писма једног дана бити објављена и доступна јавно.

Ако је реч о писању блиској особи, где су и адресат и адресант у истом статусу, слобода да се изабере, или уопште не изабере, језички и стилски украси и додаци је већа, него у случају да су адресант и адресат у различитом статусу и са изразитом дистанцом између њих. У првом случају језик и стил писама су под утицајем разговорног језика, а у другом случају под утицајем других писаних славеносрпских жанрова, где се тежи да текст одаје утисак о учености и умењу аутора, и много се пажљивије бира свако језичко средство.

Највише је паралелизма у Доситејевим писмима, у писмима других аутора га има *далеко* мање. Најважнији разлог што у његовим писмима има доста синтаксичког паралелизма, без обзира на то коме су упућена, налази се у чињеници да Доситеј синтаксички паралелизам користи и у другим жанровима, те је његова употреба паралелизма лични, свуда присутни, манир.

Употреба синтаксичког паралелизма у славеносрпским **предговорима** је спорадична и није честа као у некролозима, расправљачким, дескриптивно-директивним и књижевноуметничким текстовима. Нисмо приметили разлике у употреби паралелизма у предговорима према томе ком типу и жанру припада текст коме је предговор посвећен.

Синтаксичка опетовања као структурно, семантичко и стилско обележје текстова из славеносрпског времена део су континуитета у начину на који се, са посебном пажњом и тачно одређеним намењеним му функцијама састављао текст од најранијих времена – од библијских и античких текстова, преко византијске и наше средњовековне књижевности, народног стваралаштва, ауторске књижевности – до данас.

Текстови на славеносрпском језику су изузетно важни, пре свега, због свог садржаја, јер сведоче о експанзији књижевног, научног, културног, друштвеног и сваког другог развоја нашег народа током једног века. Тај развој је био изузетно скоковит, и, са малим закашњењем, али не смањеним интензитетом, пратио је европске (и донекле руске) тенденције у свим областима. Славеносрпски аутори, учена господа и велике патриоте, одиграли су велику улогу у њему. Они су доносили знање и моделе његове

организације и презентације из страних књига и страних земаља комбиновали га са сопственим запажањима и открићима и са запажањима и открићима својих домаћих савременика и, са великим ентузијазмом, а са јако мало средстава – писали. Писали су о широком спектру тема, писали су много, писали су „за ползу свог рода“.

Угледајући се садржајно и стилски на учену Европу, а језички на Русију стварали су текстове, где се од почетка славеносрпске епохе види присуство различитих „жанрова“, мање или више међусобно диференцираних, са карактеристичним кључним стилским и функционалним особинама.

Употреба синтаксичког паралелизма је присутна у славеносрпским текстовима током целог трајања славеносрпске епохе – нити се повећавала, нити је јењавала, разлике у учесталости употребе су само жанровске природе.

ХП. ЛИТЕРАТУРА

1. Албијанић 2010: Александар Албијанић, *Прилози о српском предвуковском књижевном језику*, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике – Матица српска – Вукова задужбина.
2. Албин 1968: Александар Албин, *Језик новина Стефана Новаковића (1792–1794)*, Нови Сад: Матица српска.
3. Антић 2019: Александра Антић, „Барокна геометрија реченице у делу *Кратка всемирна историја* (1831) Георгија Магарашевића“, *Зборник радова Филозофског факултета* = *Recueil de travaux de la Faculté de philosophie* = *Buletin i punimeve të Fakultetit filozofik*, 49/1, Приштина, 141–163.
4. Аристотел 2008: Aristotel, *Retorika*, Podgorica: Unireks.
5. Белић 1998: Александар Белић, *О великим ствараоцима*, Изабрана дела Александра Белића, књига 6, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
6. Белић 1999: Александар Белић, *Историја српског језика: студије, расправе, критике*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
7. Бичков 1991: Виктор Бичков, *Византијска естетика*, Београд: Просвета.
8. Бјелаковић 2012: Исидора Бјелаковић, „Језик новина код Срба крајем XVIII и почетком XIX века“, у: *An den Anfängen der serbischen Philologie. На почецима српске филологије. Сало дебелог јера либо азбукопротрес Саве Мркаља (1810–2010)*, Frankfurt am Mein: Peter Lang, 49–80.
9. Бјелаковић 2018: Исидора Бјелаковић, „Речник славеносрпског језика – једнојезични или вишејезични речник?“, *Српска лексикографија – речници српског језика као изворишта граматичких и семантичких истраживања. Научни састанак слависта у Вукове дане*, 47/1, Београд, 241–250.
10. Бјелаковић 2019: Исидора Бјелаковић, „Језик докумената Архива Српске православне епархије будимске у Сентандреји (прва половина 18. века)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 48/1, Београд, 89–101.
11. Бошњаковић 2000: Жарко Бошњаковић, „О понављању реченичних конституената“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 43, Нови Сад, 65–72.
12. Веселинов 1974: Иванка Веселинов, „Реторика“ Јована Стерије Поповића“, *Зборник историје књижевности*, 9, 539–631.
13. Гамулеску 1982: Дорин Гамулеску, „Јован Стерија Поповић и питања књижевног језика српског“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 8/1, Београд, 213–216.
14. Гиро 1964: Pierre Guiraud, *Stilistika*, Sarajevo: Veselin Masleša.
15. Грицкат 1966: И. Грицкат, „У чему је значај и какве су специфичности славеносрпског периода у развоју славеносрпског језика“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, IX, Нови Сад, 61–66.
16. Грицкат 1987: Ирена Грицкат, „Још нека питања у вези са славеносрпском епохом“, *Јужнословенски филолог*, XLIII, Београд, 111–135.
17. Грицкат 1974: Ирена Грицкат, „Положај синтаксе у Вуково време и у Вуковом делу“, *Ковчежић*, XII, Београд, 56–60.
18. Грицкат 2004: Ирена Грицкат, *Студије из историје српскохрватског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

19. Грковић Мејдор 2007: Јасмина Грковић Мејдор, „Увод у историјску синтаксу“ у: *Списи из историјске лингвистике*, Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 11–60.
20. Грдинић 2007: Никола Грдинић, *Стални облици песме и строфе*, Београд: Народна књига.
21. Громовић 2020: Милан Громовић, „Рајски пејзаж српског предромантизма у одразу византијске естетике: Атанасије Стојковић и Милован Видаковић“, *Сунчани сат*, XXVIII, Сремска Митровица, 28, 65–74.
22. Гутков 2005: Владимир П. Гутков, *Славистика – србистика. Изабрани радови*, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска.
23. Де Богранде и Дрезлер 2010: Robert-Alain de Beugrande i Wolfgang Ulrich Dressler, *Uvod u lingvistiku teksta*, Zagreb: Disput.
24. Де Сосир 1997: Ferdinand de Sosir, *Opšta lingvistika*, Beograd: Nolit.
25. Деретић 1974: Јован Деретић, *Поетика Доситеја Обрадовића*, Београд: Вук Караџић.
26. Деретић 1980: Јован Деретић, *Видаковић и рани српски роман*, Нови Сад: Матица српска.
27. Деретић 1983: *Историја српске књижевности*, Београд: Полит.
28. Деретић 1987: Јован Деретић, *Кратка историја српске књижевности*, Београд: БИГЗ.
29. Дикро и Тодоров 1987: Osvald Dikro i Cvetin Todorov, *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku*, Beograd: Prosveta.
30. Еко 1973: Umberto Eco, *Kultura, informacija, komunikacija*, Beograd: Nolit.
31. Ерлих 1955: Victor Erlich, *Russian Formalism*, 'S Gravenhage: Mouton & Co.
32. Живковић 1968: Драгиша Живковић, *Теорија књижевности са теоријом писмености*, Београд– Сарајево: Научна књига – Свјетлост.
33. Живковић 1991: Драгиша Живковић, *Токови српске књижевности : од класицизма и бидермајера до експресионизма*, Нови Сад: Матица српска.
34. Живковић 1997: Драгиша Живковић, *Европски оквири српске књижевности*, књ. I, Београд: Просвета.
35. Зима 1880: Luka Zima, *Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom*, Zagreb: JAZU.
36. Ивановић 1995: Радомир Ивановић, *Обнова поетског говора : студије и огледи*, Подгорица: Културно-просвјетна заједница.
37. Ивић П. 1991: Павле Ивић, „Доситејевски књижевни језик између славеносрпског и вуковског“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 19/2, 5–14.
38. Ивић 1994: Павле Ивић, „Смисао збивања у историји књижевног језика код Срба“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXIII, 15–30.
39. Ивић П. 1998: Павле Ивић, *Преглед историје српског језика*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
40. Јакобсон 1966: Роман Јакобсон, *Лингвистика и поетика*, Београд: Полит.
41. Јакобсон 1978: Roman Jakobson, *Ogledi iz poetike*, Beograd: Prosveta.
42. Јелачић Србуљ 2007: Виолета Јелачић Србуљ, *Rhetorikè téchne : реторичка вештина кроз реторске вежбе*, Београд: Rhetorikè téchne.
43. Јелић 1988: Војислав Јелић, *Стерија и Квинтилијан*, Нови Сад: Матица српска.
44. Јелић 2001: Војислав Јелић, *Античка и српска реторика*: Београд: Чигоја штампа.

45. Јерковић 1972: Јован Јерковић, *Језик Јакова Игњатовића*, Нови Сад: Матица српска.
46. Јерковић 1976: Јован Јерковић, *Језик Богобоја Атанацковића*, Нови Сад: Матица српска.
47. Јовановић 2011: Гордана Јовановић, „Од ћирилометодијевског до вуковског превода Новог Завета“, *Археографски прилози : зборник радова Археографског одељења Народне библиотеке Србије*, Београд, 79–101.
48. Јовановић 2006а: Јелена Јовановић, *Синтакса и стилистика српских народних пословица I*, Београд: Јасен.
49. Јовановић 2006б: Јелена Јовановић, *Синтакса и стилистика српских народних пословица II*, Београд: Јасен.
50. Калер 1990: Џонатан Калер, *Структуралистичка поетика – структурализам, лингвистика и проучавање књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга.
51. Кант 1990: Immanuel Kant, *Logika*, Beograd: Grafos.
52. Калер 1990: Џонатан Калер, *Структуралистичка поетика*, Београд: Српска књижевна задруга.
53. Калер 1997: Džonatan Kaler, *Teorija književnosti*, Beograd: Službeni glasnik.
54. Караџић 1826: Вук Караџић, „Главне разлике између данашњег славенског и српског језика“, *Даница: забавник за годину, Сабрана дела Вука Караџића*, књ. V, 41–69.
55. Катнић Бакаршић 1999: Marina Katnić Bakaršić. *Lingvistička stilistika*, Budapest: Open society institute – Center for publishing development – Electronic publishing program.
56. Катнић Бакаршић 2001: Marina Katnić Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Ljiljan.
57. Катнић-Бакаршић 2003: Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika dramskog diskursa*, Zenica: Vrijeme
58. Кашић 1968: Јован Кашић, *Језик Милована Вудаковића*, Нови Сад: Филозофски факултет.
59. Квинтилијан 1967: Marko Fabije Kvintilijan, *Obrazovanje govornika*, Sarajevo: Veselin Masleša.
60. Килибарда 1985: „Новак Килибарда, Вуковска усмена прича као баштина писане приповијетке“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14/3, 165–172.
61. Ковачевић 1987: Милош Ковачевић, „Градационе конструкције у Вуковом и данашњем језику“, *Зборник радова о Вуку Стефановићу Караџићу*, Сарајево, 225–238.
62. Ковачевић 1989: Милош Ковачевић, „Семантичка утемељеност стилогености кумулације“, *Књижевни језик*, XVIII/2, Сарајево, 63–73.
63. Ковачевић 1990: Милош Ковачевић, „Ентимемско и епифонемско структурирање дискурса у `Горском вијенцу`“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 18/2, 390–400.
64. Ковачевић 1994: Милош Ковачевић, „Хомографијска и хомофонијска фигурација у афоризму“, *Словеса*, 1/1–2, Бања Лука. 81–106.
65. Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
66. Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, *Лингвостилистика књижевног текста*, Београд: СКЗ.
67. Ковачевић 2013б: Милош Ковачевић, „Типови еквивалентности у поезији Слободана Ракитића“, *Књижевно дело Слободана Ракитића : зборник радова са научног скупа одржаног у Рашки, 5. и 6. октобра 2012, Рашка*, 93–117.

68. Ковачевић 2021: Милош Ковачевић *Српски стилистичари*, Београд: Српска књижевна задруга.
69. Ковачевић 2014: Милош Ковачевић, „Фигуративно–кохезиони паралелизам у Његошевој пјесми `Мисао`“, у: *Од косовског завета до Његошевог макроkozма : Петар II Петровић Његош (1813–2013)*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 673–692.
70. Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, *Стил и језик српских писаца*, Београд: Завод за уџбенике.
71. Ковачевић 2022: Милош Ковачевић, *Стилска ткања у књижевности одрастања*, Београд: Јасен.
72. Ковачевић 2024: Милош Ковачевић *Не(с)познато у српској синтакси*, Вишеград: Андрићев институт.
73. Коен 1986: Žan Koen, „Teorija figure“, у: *Metafora, figure i značenje*, Beograd: Prosveta, 253–289.
74. Којен 1981: Леон Којен, „О неким глаголским конструкцијама у српскохрватском“, *Јужнословенски филолог*, 37, 55–89.
75. Којен 1996: Леон Којен, *Студије о српском стиху*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
76. Кречмер 1987: Ана Кречмер, „Српски књижевни језик у деценијама пре Вука (језичка анализа славеносрпских текстова: проблеми и могућности)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 17/2, 139–149.
77. Кречмер 1989: Anna Kretschmer, *Zur Methodik der Untersuchung älterer slavischer schriftsprachlicher Texte (am Beispiel des slavenoserbischen Schrifttums)*, München: Peter Lang.
78. Кречмер 1990: А. Кречмер, „Неколико напомена поводом 30–годишњег јубилеја истраживања славеносрпског доба“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXIII, 221–231.
79. Кречмер 2007: Ана Кречмер, „О синтакси предстандардних фаза језичког развоја (на материјалу руске и српске писмености)“, *Зборник Матице српске за славистику*, 71–72, 47–49.
80. Кречмер 2015: Ана Кречмер, „Вукова реформа и језичка полемика славеносрпских писаца“, у: *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*, Београд: САНУ, 137–144.
81. Кристал 1988: Devid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd: Nolit.
82. Крцић 2023: Ненад Крцић, *Језичко–стилске одлике критичко–полемичког дискурса у савременом српском језику (на материјалу филолошких текстова)* – докторска дисертација, доступно на: https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/21827/Disertacija_14186.pdf?sequence=1&isAllowed=y
83. Кугел 1981: James Kugel: *The idea of biblical poetry. Parallelism and Its History*. New Heaven and London: Yale University Press.
84. Куна 1970: Herta Kuna, *Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića*, knj. 21, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje istorijsk-filoloških nauka.

85. Лаусберг 1990: Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen rhetorik*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
86. Лешић 2008: Z. Lešić, *Teorija književnosti*, Beograd: Službeni glasnik.
87. Ломоносов 1748: Михаил Ломоносов: *Краткое руководство к красноречию*, в Петербург : Типографія императорской академіи наук (доступно на: Lib.ru/Классика: Ломоносов Михаил Васильевич. Краткое руководство к красноречию).
88. Лотман 1976: Jurij Lotman, *Struktura umetničkog teksta*, Beograd: Nolit.
89. Лоут 1753: Robert Lowth, *De sacra poesi Hebraeorum: Praelectiones academicae Oxonii habitae; subjicitur metricae Harianae brevis confutatio: oratio Crewiana*, Oxonii: Typographeo clarendoniano.
90. Лоут 1778: Robert Lowth, *Isaiah. A New Translation; with a Preliminary Dissertation, and Notes Critical, Philological, and Explanatory*, London : printed by J. Nichols for J. Dodsley and T. Cadell.
91. Лоут 1787: Robert Lowth, *Lectures on the Sacred Poetry of the Hebrews*, Hildesheim: Georg Olms Verlag.
92. Мајенова 2009: Marija Renata Majenova, *Teorijska poetika*, Beograd: Službeni glasnik.
93. Малетић 1855: Ђорђе Малетић, *Риторика*, У Београду: У Правителственой Књигопечатњи Княж. Србскогъ (доступно на: <http://digital.bms.rs/pub.php?s=R19Sr-II-525/1>).
94. Милосављевић 2009: Петар Милосављевић, *Теорија књижевности*, Београд: Мирослав; Грачаница: Логос.
95. Мимовић 2023: Милица Мимовић, *Језик и стил у драмама Љубомира Симовића – текстуалнолингвистички аспекти*, докторска дисертација; доступно на: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/id/151844/Disertacija.pdf>
96. Маринковић и др. 2000: Радмила Маринковић, Нада Милошевић-Ђорђевић, Злата Бојовић, Душан Иванић и Новица Петковић, *Кратак преглед српске књижевности*, Београд: Лирика.
97. Матовић 2013: Весна Матовић, „Доситеј и `доситејевски` дух у Српском књижевном гласнику (1910–1914)“, у: *Доситеј у српској историји и култури*, Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић, 163–178.
98. Милановић 2002: Александар Милановић, „Стевановићева виђења предвуковског периода развоја српског књижевног језика“, у: *Живот и дјело академика Михаила Стевановића : радови са научног скупа Подгорица, 16. и 17. маја 2002. године*, Подгорица: ЦАНУ, 315–329.
99. Милановић 2007: Александар Милановић, „Творбена и лексичка конкуренција у језику Јована Суботића“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд, 257–267.
100. Милановић 2006: Александар Милановић, *Кратка историја српског књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
101. Милановић 2013: Александар Милановић, *Језик весма полезан*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
102. Милановић 2014а: Александар Милановић, *Језик Јована Суботића*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду – Чигоја штампа.

103. Милановић 2014б: Александар Милановић, „Жанр као ресурс за истраживање историје српских књижевних језика у 18–19. веку“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43/3, 175–180.
104. Милановић 2014в: Александар Милановић, „Ивићева синтеза развоја типова књижевних језика код Срба“, у: *Српски језик у огледалу Српске књижевне задруге*, Београд: Српска књижевна задруга, 93–112.
105. Милановић 2015а: Александар Милановић, „Идентитет српског књижевног језика кроз историју“, *Узданица*, 12, 1, Крагујевац, 55–62.
106. Милановић 2015б: Александар Милановић, Рана Вукова језичка свест и статус славенизама : (1814–1818), у: *Вук Стефановић Караџић : (1787–1864–2014)*, Београд. САНУ, 145–157.
107. Милановић 2024: Александар Милановић, „Језичко–стилске карактеристике беседа и слова кнеза Милоша Обреновића“, у: *Обреновићи и књижевност : зборник радова*, Крагујевац – Београд: Народна библиотека „Вук Караџић“ – Институт за књижевност и уметност, 73–87.
108. Милановић и Бјелаковић 2016: Александар Милановић и Исидора Бјелаковић, „Толстојева периодизација и питање жанра“, у: *Slavische Geisteskultur: Ethnolinguistische und philologische Forschungen. Teil 2 / Славянская духовная культура: этнолингвистические и филологические исследования. Часть 2*, Frankfurt am Main – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Warszawa – Wien: Peter Lang, 197–217.
109. Милановић 2017: Александар Милановић, „Морфологија у Суботићевеј Српској граматичи (1847)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 46/1, 65–76.
110. Милановић 2018: Александар Милановић, „Одраз стандарднојезичке ситуације у Новинама читалишта београдског (1847–1849)“, у: *Година 1847: преломна тачка савремене српске културе*, Београд: Филолошки факултет, 109–129.
111. Милановић 2018: Александар Милановић, „Славеносрпски текст“, *Семинар српског језика, књижевности и културе : Предавања*, 7, Београд: МСЦ, 131–139.
112. Милановић 2019: Александар Милановић, „Корелације између периодизација књижевног језика и периодизација књижевности“, *Периодизација нове српске књижевности : поводом 150. годишњице рођења Павла Поповића (16. IV 1868 – 4. VI 1939)*, Београд: САНУ, 137–149.
113. Микић 1979: Радивоје Микић, Теорија текста, *Књижевна критика*, 3, 1979, 7–13.
114. Михајловић 2019: Милица Михајловић, „Барокна геометрија реченице у драми Невиност или Светислав и Милева (1827) Јована Стерије Поповића“, *Баштина, Приштина – Лепосавић*, 48, 67–87.
115. Младеновић 1964: Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад: Матица српска.
116. Младеновић 1969: Александар Младеновић, „Однос између домаћих и рускословенских елемената у књижевном језику код Срба пре његове Вуковске стандардизације“, *Зборник за филологију и лингвистику*, 12, 43–51.
117. Младеновић 1984: Александар Младеновић, „Филолошко дело Саве Мркаља“, *Ковчежић*, 20/21, 3–25.
118. Младеновић 1972: Александар Младеновић, „Језик трију цеклинских писама из друге половине 18. вијека“, *Зборник за језик и књижевност*, 1, Титоград, 1972, 45–58.

119. Младеновић 1978: Александар Младеновић, „О неким питањима и особинама славеносрпског типа књижевног језика“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXI/1, 93–112.
120. Младеновић 1988: Александар Младеновић, „Славеносрпски језик у Вуково време“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 17/2, 119–125.
121. Младеновић 1989: Александар Младеновић, *Славеносрпски језик*, Нови Сад – Горњи Милановац: Књижевна заједница Новог Сада – Дечје новине.
122. Младеновић 1995: Александар Младеновић, „Славеносрпски књижевни језик – почеци и развој“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 38/2, 103–117.
123. Младеновић 1996: Александар Младеновић, Допринос рускословенског језика формирању српског књижевног језика новијег времена, *Зборник радова Словенске културе и историја међусловенских веза*, Београд: Библиотека града Београда – Друштво српско-руског пријатељства, 99–102.
124. Младеновић 2000: Александар Младеновић, „Млади Јован Стејић – о српском књижевном језику и писму на почетку свог списатељског рада“, *Јужнословенски филолог*, 56/1, 687–697.
125. Младеновић 2008: Александар Младеновић, *Историја српског језика : одабрани радови*, Београд: Чигоја штампа.
126. Мразовић 1821: Аврам Мразовић, *Руководство к славенском у красноречију*, Вѣ Вѣдинѣ градѣ: Писменѣ Кр. Унѣверситета Унгарскагѣ, доступно на: <http://digital.bms.rs/pub.php?s=R19Sr-II-708.2>
127. Мразовић 2015: Аврам Мразовић, *Руководство за словенско красноречје* (превео прота-ставрофор Миливој П. Мијатов), Сомбор – Београд: Градска библиотека – Историјски архив – Вукова задужбина.
128. Мукаршовски 1987: Jan Mukaržovski, *Struktura, funkcija, znak, vrednost*, Beograd: Nolit.
129. Мунен 1981: Ž. Munen, *Lingvistika i filozofija*, Beograd: BIGZ.
130. Нуорлуото 1998: Nuorluoto, Juhani, *Jovan Stejic's Language. A contribution to the History of the Serbo-Croatian Standard Language. Slavica Helsingiensia 8*. Helsinki: Department of Slavonic Languages, University of Helsinki.
131. Нуорлуото 2017: Јуси Нуорлуото, *Језик Јована Стејића. Допринос историји стандардног језика код Срба*, Нови Сад – Београд: Матица српска – Завод за уџбенике – Вукова задужбина.
132. Нушић 2005: Бранислав Нушић, *Реторика*, Београд: Просвета.
133. ОС 2017: *Речник славеносрпског језика : огледна свеска* (прир. Исидора Бјелаковић, Ирена Цветковић Теофиловић и Александар Милановић), Нови Сад: Матица српска.
134. Остин 1999: John Austin, *How to Do Things With Words*, Oxford: Clarendon Press.
135. Павић 1966: *Од барока до класицизма* (приредио Милорад Павић), Београд: Нолит.
136. Павић 1979: Милорад Павић, *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма : Класицизам*, Београд: Нолит.
137. Павић 1985: Милорад Павић, *Историја, стил и стил*, Нови Сад: Матица српска.
138. Павић 1991: Милорад Павић, *Предромантизам*, Београд: Досије / Научна књига.

139. Павловић 2004: Слободан Павловић, „Жанрови старосрпског пословноправног стила“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 32/1, 223–234.
140. Павловић 2013: Слободан Павловић, „Функционалностилско раслојавање старосрпске пословноправне писмености“, *Узроци и механизми синтаксичких промена у српском језику*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 341–368.
141. Петровић 1975: Sreten Petrović, *Retorika*, Niš: Gradina.
142. Петковић 1990: Новица Петковић, *Огледи из српске поетике*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
143. Пипер 1995: Предраг Пипер, „Парономазија као предмет лингвистике и реторике : на примерима српских и руских књижевних и новинских текстова“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 23/2, 41–51.
144. Пипер 1998: Предраг Пипер, *Увод у славистику 1*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
145. Пипер 2000: Предраг Пипер, „О анафорском ротирању антецедената у српском језику“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 43, 463–470.
146. Пирс 1979: Charles Sanders Pierse, *Collected Papers*, Cambridge: Harvard University Press.
147. Половина 1987: Vesna Polovina, *Leksičko-semantička kohezija u razgovornom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet.
148. Поповић 1985: Миодраг Поповић, *Историја српске књижевности. Романтизам*. књ. 1. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
149. Поповић 1967: Љубомир Поповић, „Проблем понављања једног реченичког дела“, *Наш језик*, 16, 4, 270–290.
150. Поповић 2004: Љубомир Поповић, *Ред речи у реченици*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
151. Поповић 1934: Павле Поповић, Милован Видаковић, Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон а.д.
152. Поповић 2007: Тања Поповић, *Rečnik književnih termina*, Beograd: Logos Art.
153. Поповић 2022: *Народе српски, љубезна браћо моја : Беседе кнеза Милоша изговорене на народним скупштинама и адресе народних скупштина* (приредио Радомир Ј. Поповић), Нови Сад: Матица српска.
154. Прањић 1968: Krunoslav Pranjić, *Jezik i književno djelo. Ogledi za lingvostilističku analizu književnih tekstova*, Zagreb – Beograd: Školska knjiga – Nova prosveta.
155. Радовић 1987: Miodrag Radović, *Književna aksiologija: problemi i teorije književnog vrednovanja u dvadesetom stoleću*, Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo.
156. Реметић 1979: Слободан Реметић, „О присуству рускословенских и славеоносрпских елемената у језику Вукове `Пјеснарице` (1814)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 8/1, 337–343.
157. РКТ 1992: *Rečnik književnih termina*, drugo izdanje, (urednik Dragisa Živković, Beograd: Institut za književnost i umetnost – Nolit.
158. Ристановић 1997: Цвијетин Ристановић, „Бранко Радичевић између сентиментално-романтичне и Вуковске оријентације“, *Српска вила : часопис за књижевност, уметност и науку*, 3/7, Бијељина, 44–55.

159. Ристић 2024: Биљана Ристић, „Језичка и стилска средства у описима природе и природних појава у роману *Велимир и Босиљка* Милована Видаковића“, *Савремена филолошка истраживања, зборник радова*, Београд: Филолошки факултет, I, 1, 487–503.
160. Пот 1984: Иштван Пот, „Писци српског сентиментализма ствараоци читалачке публике“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14/3, 115–122.
161. Сафир 2004: Ken Safir, *The syntax of anaphora*, Oxford: Oxford University Press.
162. Серл 1999: Џон Серл, *Говорни чинови*, Београд: Нолит.
163. Силић 1984: Josip Silić, *Od rečenice do teksta*, Zagreb: Liber.
164. Симеон 1969: Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I i II, Zagreb: Matica hrvatska.
165. Симић 1991: Радоје Симић, *Uvod u filozofiju stila*, Sarajevo: Svjetlost.
166. Симић 1994: Радоје Симић, *Лингвистика стила*, Никшић: УНИРЕКС.
167. Симић 1998: Радоје Симић, *Општа стилистика*, Београд – Никшић: Друштво за неговање и проучавање српског језика – Јасен.
168. Симић 2000: Радоје Симић, *Стилистика српског језика : књига 1 : Принципи стилске анализе : Фоностилистика*, Београд: Филолошки факултет.
169. Симић 2010: Радоје Симић, *Стилистика српског језика I*, Београд: Јасен.
170. Симић и Јовановић 2002: Радоје Симић и Јелена Јовановић, *Основи теорије функционалних стилова*, Београд: Јасен.
171. Симић и Јовановић Симић 2012: Радоје Симић и Јелена Јовановић Симић, „Граматичка и интонацијска структура прозног израза М. Црњанског у *Сеобама* (прва. књ.)“, *Узданица*, IX/1, 7–25.
172. Синтаксис 1976: *Синтаксис и стилистика* (ответственный редактор Галина Александровна Золотова), Москва: Наука.
173. Скерлић 1964: Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Београд: Просвета.
174. Слобода 2015: Марија Слобода, „Лирика Јована Суботића и Вук Стефановић Караџић“, *Први светски рат и српска књижевност; Два века од Вукове Мале прстонародне славеносрпске пјеснарице. Научни састанак слависта у Вукове дане*, 44, Београд, 349–355.
175. Спасић 2018: Јелена Спасић, „Jezik i stil Nušićevih kolumni“, *Communication and Media = komunikacija i mediji*, 13/4, Beograd, 117–144.
176. Станковић 2010: Богољуб Станковић, *Славистика. Русистика. Србистика*, Београд: Чигоја штампа.
177. Стевановић 2018: Jovana Stevanović, „Barokna geometrija rečenice u romanu *Telemaka Stefana Živkovića*“, *Zbornik radova / Četvrti međunarodni interdisciplinarni skup mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka [Konteksti, 1. decembar]*, Novi Sad: Filozofski fakultet, 135–148.
178. Стојановић 2016: Јелица Стојановић, *Пут српског језика и писма*, Београд : Српска књижевна задруга.
179. Суботић 1985: Љиљана Суботић, „Јован Хаџић и граматичка терминологија Вуковске епохе“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14/3, 47–53.
180. Суботић 1989: Љиљана Суботић, *Језик Јована Хаџића*, Нови Сад: Матица српска.
181. Суботић 2002: Ljiljana Subotić, *Istorijska lingvistika*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

182. Суботић 2004: Љиљана Суботић, „Из историје књижевног језика: `питање језика`, *Предавања из историје језика*, Нови Сад: Филозофски факултет, 142–191.
183. Суботић 2006: Ljiljana Subotić, „Kojim je to jezikom pisao Sterija?, Jovan Sterija Popović – klasik koji nam se obraća“, u: *Radovi sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 24. i 25. marta 2006. godine na Univerzitetu Pariz IV – Sorbona*, Pariz: Sorbona, 17–41.
184. Суботић 2007: Љиљана Суботић, „Барокна геометрија реченице доситејевског типа књижевног језика (Стеријин роман Дејан и Дамјанка)“, у: *Синтаксичка истраживања (дијахроно-синхрони план), Лингвистичке свеске, 6*, Нови Сад: Филозофски факултет, 240–252.
185. Суботић 2008: Љиљана Суботић, „Модел граматике доситејевског типа књижевног језика“, *Научни састанак слависта у Вукове дане, 37/1*, 153–163.
186. Тимофејев 1950: Леонид Тимофејев, *Теорија књижевности (основе науке о књижевности)*, Београд: Просвета.
187. Тодоров 1986: Цветан Тодоров, *Поетика*, Београд: Филип Вишњић.
188. Толстој 2004: Никита И. Толстој, *Студије и чланци из историје српског књижевног језика*, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска.
189. Тошовић 2002: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.
190. Трифуновић 1990: Ђорђе Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних појмова*, Београд: Нолит.
191. Ћевриз Нишић 2017: Вера Ћевриз Нишић, „Синтаксичко-стилистички модели епизеуксичке кумулације“, *Липар : лист за књижевност, уметност и културу*, 62, Крагујевац, 183–193.
192. Ћорац 1974: Milorad Ćorac, *Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika*, Beograd: Naučna knjiga.
193. Унбегаун 1995: Борис Унбегаун, *Почеци књижевног језика код Срба*, Београд – Нови Сад: Вукова задужбина – Матица српска – Орфелин.
194. Флакер 1967: Aleksandar Flaker, „Formalna metoda i njena sudbina“, *Polja: mesečnik za umetnost i kulturu*, 110/111, Novi Sad, 14–15.
195. Фонтаније 1977: Pierre Fontanier, *Les figures des discours*, Paris: Flammarion.
196. Фреге 1975: Gotlob Frege, „О смислу и nominatumu“, *Ideje*, 1, Beograd, 97–115.
197. Херити 1983: Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад: Матица српска.
198. Хуњак 1976: Đurđica Hunjak, *Oblici ponavljanja u epskoj narodnoj poeziji*, Sarajevo: Institut za jezik i književnost, Odjeljenje za književnost.
199. Черемисина 1989: Нинелъ Васильевна Черемисина, *Русская интонация: поэзия, проза, разговорная речь*, Москва: Русский язык.
200. Шкловский 1925: Виктор Шкловский, *О теории прозы*, Москва: Федерация.
201. Шћепановић 2014: Михаило Шћепановић, „Српска књижевна задруга од вуковског нормативног стилистичког приступа до лингвостилистике текста“, *Српски језик у огледалу Српске књижевне задруге : зборник радова са научне конференције одржане у СКЗ*, Београд: СКЗ, 197–212.

Попис свих корпусних дела дат је од 13. до 25. странице у тексту тезе.

Биљана С. Ристић рођена је 1990. године у Лесковцу. Основну школу и гимназију завршила је у Власотинцу као носилац Вукове дипломе и ђак генерације.

Током школовања је била учесник многих такмичења из српског језика и књижевности и полазник семинара Лингвистике у Истраживачкој станици Петница, где је 2007. године објавила свој први рад из области језика „Свадбена лексика на подручју сврљишко-заплањског говорног типа призренско-тимочког дијалекта“.

Основне студије из области српског језика и књижевности (група 01) завршила је на Филолошком факултету у Београду. Након дипломирања уписала је мастер студије на истом факултету. Звање мастер професор језика и књижевности стекла је одбранивши рад „Анатомска лексика у ојконимима Србије“ (ментор проф. др Михаило Шћепановић).

Од 2018. године, као истраживач-приправник, ангажована је на научноистраживачком пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примене* (178006).

Тренутно је запослена као истраживач-сарадник на Филолошком факултету у Београду. Од 2023. године ангажована је као сарадник на научном пројекту Фонда за науку Републике Србије (у оквиру програма *Идентитети*) *Дигитализација наследне културе и језичког идентитета српске дијаспоре* (*Digitization of Heritage Culture and Language Identity of Serbian Diaspora*) – HerCuLIS.

Учесник је и члан организационих одбора више домаћих и међународних конференција.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Биљана С. Ристић

Број досијеа: 16129/Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

**ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ
ТЕКСТОВИМА**

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 1. априла 2025. године

Прилој 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Биљана С. Ристић

Број досијеа: 16129/Д

Студијски програм: Српски језик

Наслов рада: Функције синтаксичког паралелизма у славеносрпским текстовима

Ментор: проф. др Милош Ковачевић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 1. априла 2025. године

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ФУНКЦИЈЕ СИНТАКСИЧКОГ ПАРАЛЕЛИЗМА У СЛАВЕНОСРПСКИМ ТЕКСТОВИМА

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 1. априла 2025. године

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.